

ELTE BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

A FORDÍTÁS TITKOS ÖSVÉNYEIN

Doktori kutatások
Klaudy Kinga tiszteletére II.

SZERKESZTETTE
KÁROLY KRISZTINA ÉS FÓRIS ÁGOTA

ELTE EÖTVÖS KIADÓ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

„(...) a nyelveket titkos ösvények kötik össze.”
(Hegedűs József: *Az idegen nyelv*)

A FORDÍTÁS TITKOS ÖSVÉNYEIN

DOKTORI KUTATÁSOK
KLAUDY KINGA TISZTELETÉRE II.

Szerkesztette:

KÁROLY KRISZTINA és FÓRIS ÁGOTA

Budapest, 2015

ISBN 978-963-284-605-7

© Szerzők, Szerkesztők, 2015

Lektorálta: Bölskei Andrea és B. Papp Eszter

 E L T E
EÖTVÖS
KIADÓ www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánja
Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente
Kiadói szerkesztő: Gaborják Ádám
Borító: Csele Kmotrik Ildikó
Tördelőszerkesztő: ElektroPress Stúdió
Nyomda: Multiszolg Bt.

„Bevezetés a fordítás elméletébe” című előadás a 2014/15-ös tanév őszi félévében

TARTALOM

Prószéky Gábor: Klaudy Kinga köszöntése	9
Előszó	13
Horváth Ildikó: Klaudy Kinga	15
I. fejezet: FORDÍTÁS, SZÖVEG ÉS STRUKTÚRA	25
Lexikai kohéziós vizsgálat CAT-tel fordított szövegeken – A doménreláció mint a lexikai kohézió eszköze <i>Faludi Andrea</i>	27
Mit üzen a 2010/64/EU irányelv? – Az irányelv angol és német szövegváltozatának témastruktúra-elemzése <i>Farkasné Puklus Márta</i>	45
A fordítási univerzálék újraértelmezése <i>Robin Edina</i>	75
Témafejlődés az ismeretterjesztő műsorok bevezető szövegeiben <i>Sereg Judit</i>	91
II. fejezet: IRODALMI FORDÍTÁS, AUDIOVIZUÁLIS FORDÍTÁS ÉS STRATÉGIÁK	111
Fordítási eltolódások és fordítói stratégiák egy kanadai irodalmi mű magyar fordításában <i>Bánhegyi Mátyás</i>	113
Ment-e a fordítástudomány által a fordító elébb? <i>Nagy Nóra</i>	133
Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításaiban <i>Pusztai-Varga Ildikó</i>	145
Humor és audiovizuális fordítás <i>Zolczer Péter</i>	159

III. fejezet: FORDÍTÁS ÉS TERMINOLÓGIA	173
Terminológia a fordítástudományban – fordítás a terminológiaelméletben <i>Fischer Márta</i>	175
A terminológiafejlesztés eszközei és módszerei Spanyolországban <i>Sermann Eszter</i>	197
Az SAPTerm terminológiai adatbázis vizsgálata <i>Tamás Dóra Mária</i>	211
IV. fejezet: AZ ELTE FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAMJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FOLYÓIRATOK, KÖZLEMÉNYEK	231
Repertórium I. – <i>Fordítástudomány</i> (1999–2014) <i>Összeállította: Harsányi Ildikó</i>	233
Repertórium II. – <i>Across Languages and Cultures.</i> <i>A Multidisciplinary Journal of Translation and Interpreting Studies</i> <i>Összeállította: Harsányi Ildikó</i>	257
Klaudy Kinga publikációi (1975–2014)	281
Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjában végzett kutatásokhoz kapcsolódó hallgatói publikációk (2003–2015) <i>Összeállította: Harsányi Ildikó és Robin Edina</i>	301
Az ELTE Fordítástudományi doktori programban fokozatot szerzett hallgatók (2009–2015)	339
A tanulmányok szerzői és témavezetőik	341

KLAUDY KINGA KÖSZÖNTÉSE

Egyetlen leírt mondat, melyet valamely nyelven létrehozunk, egy sokdimenziós világnak egy csöppnyi részét vetíti a papír képzeletbeli egydimenziós vonalára. Ez a sokdimenziós, absztrakt gondolati világ ott él az elménkben, melyet egész életünkben csiszolgatunk és építünk. Egy nyelvi megnyilvánulás, melynek írásbeli formája a leírt mondatnak egyrészt a betűk egy adott nyelv szabályai által meghatározott sorozata, másrészt ennek a nagyon bonyolult gondolati világnak a leképezése, melynek kialakításába az ember ismeretei, kulturális háttére, világszemlélete, neveltetése vagy csak épp az adott pillanatbeli hangulata is belezajátszhat. Ennek az igen összetett műnek a papíron mindössze betűk egymásutánja felel meg. Valójában már az is titokzatos, hogy egy ilyen egydimenziós betűsorozatból hogyan vagyunk képesek az eredeti, sokdimenziós objektum rekonstruálására: azaz hogyan vagyunk képesek leírt szövegek segítségével megérteni azok íróját? Gondoljunk csak arra, hogy milyen nehéz, szinte lehetetlen egy kétdimenziós árnyékból rekonstruálni azt a háromdimenziós objektumot, amelynek éppen csak az árnyékát látjuk. Egy ház, egy ember vagy bármi más árnyékának alakja és mérete függ a fényforrás távolságától, a fény irányától és még rengeteg másától, amit az árnyék mint kétdimenziós objektum közvetlenül nem hordoz. Nyilván a megértést segítő tapasztalatot az a sokmillió alkalom építi fel elménkben, amikor a háromdimenziós tárgyakat és a mellettük gyakran megjelenő árnyékot együtt látjuk. A nyelv esetében az adott szituáció megértését, az emberi gondolkodás ismeretét, a nyelvi megnyilvánulást létrehozó kulturális háttér ismeretét kapcsoljuk össze a hatásukra sokszor leírt betűsorozat ismeretével. Az alkalmazott nyelvész tehát a pszichológiától kezdve a szociológián át – a kulturális antropológiát és a napi politikát is beleértve – szinte mindent összekapcsol a nyelvi megnyilvánulással, hogy a nyelvészet által megfogalmazott tudást a gyakorlat számára használhatóvá tegye. Ha pedig az említett írásbeli megnyilvánulásnak egy másik nyelven való kifejtését, azaz a fordítást tanulmányozza valaki, akkor az előbb felsoroltakhoz még a más nyelvek ismerete és a fordítói gondolkodás mint különleges emberi tevékenység alapos ismerete is szükséges. Szinte lehetetlen egy nyelvi állításnak pontosan megfelelő egy másik nyelven létrehozni, ám a professzionális fordítók ennek a készségnek is a birtokában vannak. Az pedig hosszú ideig teljesen elképzelhetetlen volt, hogy a fordítói tevékenység lépéseit le lehet írni tudományos ígénnyel. Klaudy Kinga, akinek a tiszteletére ez a kötet összeállt, ennek a területnek, a fordításelméletnek meghatározó, kiemelkedő kutatója.

Az ünnepi, születésnap-i kötetekhez írt köszöntő olyan műfaj, melyben általában felsorolják az ünnepelt legfontosabb szakmai eredményeit. Erre nyilván nem elsősorban a tudományos igényesség kényszeríti a mindenkori köszöntő-író-t, hanem az ünnepelt személye iránti tisztelet és nagyrabecsülés. Egy oktató vagy tudós életében az ilyenféle kötet megjelenése általában megismételhetetlen alkalom. A kerek évfordulók elmúlnak, és nagyon ritka, hogy a következő hasonló esemény alkalmával az ünnepeltnek a környezete ismét egy neki szentelt kötet-tel tud kedveskedni. Ennek oka sokszor az, hogy egy 5-10 év múlva esedékes következő évfordulón már kevésbé aktívak a korábbi ünnepelték. Az különleges adottság, ha valaki ugyanolyan lendülettel – vagy ha szabad így mondani –, ugyanolyan „szent elszántsággal” végzi oktató- és kutatómunkáját, mint az előző ünnepi kötet idején. Klaudy Kinga ilyen: 2005-ben és 2010-ben már voltak olyan évfordulók, amikor munkatársak és tanítványok összefogtak, és kötetet, köteteket szenteltek kedves kollégájuk, kedvelt oktatójuk számára. Az ezekben olvasható előszók és köszöntők szinte mindent elmondanak a legfontosabb tudományos eredményekről, oktatói, szervezői sikerekről, fordításelméletről, alkalmazott nyelvészetéről. Legalábbis mindazt, amit addig az időpontig el lehetett mondani; ám az idő nem állt meg, Klaudy Kingának azóta is születtek újabb tudományos eredményei. Talán megbocsátható, ha most mégsem ezeket sorolom fel, hiszen publikációs jegyzékét tanulmányozva ezt bárki megteheti. Ehelyett álljon itt egy-két olyan szám, melyek kapcsán a személyével fémjelzett, közreműködésével létrejött szervezetek szintén ünnepelhetek az idén. Klaudy Kinga 1997-ben vette át az ELTE Fordító- és Tolmácsképzőnek a vezetését, mely először Csoport volt, később Központ, s ma már Tanszék. Ez az időszak tehát épp tizennyolc évet ölel fel, azaz immár numerikusan is igazolható, hogy az intézmény a professzor asszony kezei között nagykorú lett. Klaudy Kinga nemcsak szűkebb szakterületéért, hanem az egész alkalmazott nyelvészetért is sokat tett, hiszen a leköszönő Szépe György professzor után öt éven keresztül volt a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének elnöke is. Az egyesület hivatalos kongresszusainak sorát is ő indította el, még jóval elnöksége előtt, 1990-ben, tehát az idei évben épp huszonötödik alkalommal került megrendezésre a MANYE-kongresszus. Klaudy Kinga kimagasló tevékenységének jellemzését mégsem a számokkal folytatnám. Helyettük ideemelek néhány idézetet az internetről, ahol Klaudy Kingáról ilyen önmagukért beszélő véleményeket találni tanítványai megfogalmazásában:

„Az ELTE BTK egyik legjobb oktatója. Igazi tudós és tanár.”

„A Tanárnő egy egész tudományágat és iskolát teremtett meg Magyarországon, kiemelkedő kutató, élvezetes előadó, kivételes empátiával bíró Ember. Ezer fontos tennivalója közepette minden egyes tanítványának az előrehaladását szorosan követi, buzdítja, lelkesíti. Rengeteget kaptam tőle.”

„A Tanárnő a magyar fordítástudomány élő legendája. Köszönjük, hogy van nekünk!”

A közelebbi és a távoli pályatársak, a kollégák, a tisztelők, a barátok és az egész alkalmazott nyelvészeti közösség nevében én is köszönöm, kedves Kinga, hogy vagy nekünk:

Prószéky Gábor
egyetemi tanár,
a MANYE jelenlegi elnöke

ELŐSZÓ

Klaudy Kinga iskolateremtő munkássága előtt tisztelgünk *A fordítás titkos ösvényein* címmel megjelenő kötettel. Öt évvel ezelőtt, 2010-ben jelentettünk meg először számára tisztelgő kötetet a doktoranduszhallgatók írásaiból. A *Nyelvek találkozása a fordításban* című kötet azzal a céllal született, hogy – a hála és az ismerés kifejezése mellett – Klaudy Kinga több évtizedes munkájának értékes, kézzelfogható eredményeibe betekintést nyújtson. Jelen kötetünk – ahogy alcíme is jelzi (*Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.*) – e törekvésünknek a szerves folytatása. Az azóta eltelt öt évben a Fordítástudományi doktori program huszonnyolc hallgatója szerezte meg a tudományos fokozatot a fordítástudomány területén. Kötetünkbe a doktoranduszok és a már végzett hallgatók írásaiból válogattunk, hogy ezzel tisztelegjünk Klaudy Kinga munkássága és a tudományos utánpótlás-nevelés területén elért hazai és nemzetközi mércével is kiemelkedő eredményei előtt.

Klaudy Kinga a tudományos közéletben széles körben ismert és elismert: a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE) elnökeként, alelnökeként – többek között – a Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszusok szervezésének motorja. Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék vezetője volt negyven éven keresztül. Még ma is a Fordítástudományi doktori program vezetője, a *Fordítástudomány* és az *Across Languages and Cultures* folyóirat alapító főszerkesztője. Klaudy Kinga köszöntésére, méltatására Prószéky Gábort, a MANYE elnökét, valamint Horváth Ildikót, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék tanszékvezető egyetemi docensét kértük fel.

A kötetben megjelenő tanulmányokat három tematikus csoportba osztottuk. Az első rész (*I. Fordítás, szöveg és struktúra*) a fordítás mint szöveg és mint struktúra jellemzőivel foglalkozó írásokat tartalmazza: lexikai kohéziós vizsgálat a CAT-tel fordított szövegeken (Faludi Andrea), a 2010/64/EU irányelv angol és német szövegváltozatának témastruktúra-elemzése (Farkasné Puklus Márta), a fordítási univerzálék újraértelmezése (Robin Edina), témafejlődés az ismeretterjesztő műsorok bevezető szövegeiben (Sereg Judit). A második részbe (*II. Irodalmi fordítás, audiovizuális fordítás és stratégiák*) a fordítói munkával, a fordítói stratégiákkal kapcsolatos tanulmányok kerültek: fordítási eltolódások és fordítói stratégiák (Bánhegyi Mátyás), segíti-e a fordítástudomány a fordítói munkát (Nagy Nóra), kulturálisan kötött elemek fordítása (Pusztai-Varga Ildikó), a humor audiovizuális fordítása (Zolczer Péter). A harmadik részbe (*III. Fordítás és terminológia*) a fordítás és a terminológia kérdéskörével

foglalkozó írásokat válogattuk: terminológia a fordítástudományban (Fischer Márta), a terminológiafejlesztés eszközei és módszerei (Sermann Eszter), egy fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata (Tamás Dóra). A kötet negyedik, záró részében (IV. Az *ELTE Fordítástudományi doktori programjához kapcsolódó folyóiratok, közlemények*) adjuk közre a Klaudy Kinga főszerkesztésével megjelenő *Fordítástudomány és Across Languages and Cultures* című folyóirat repertóriumát (összeállította: Harsányi Ildikó), majd Klaudy Kinga 1975 és 2014 között megjelent publikációinak listáját, az ELTE Fordítástudományi doktori programban végzett kutatásokhoz kapcsolódó hallgatói publikációk listáját (összeállította: Robin Edina), valamint az ELTE Fordítástudományi doktori programban 2009 és 2015 között fokozatot szerzett hallgatók és témavezetőik névsorát.

Ezúton mondunk köszönetet a kötet szakmai lektorainak, Bölcskei Andreának és B. Papp Eszternek konstruktív közreműködésükért, valamint Harsányi Ildikónak és Robin Edinának a negyedik rész szerkesztési munkáiban nyújtott segítségükért. Hálával tartozunk az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánjának, Dezső Tamásnak a könyv megjelenéséhez nyújtott támogatásáért, valamint az ELTE Eötvös Kiadónak a gondos kiadói munkáért.

Budapest, 2015. február

Károly Krisztina és Fóris Ágota
a kötet szerkesztői

KLAUDY KINGA

Klaudy Kinga tiszteletére tanulmányt írni egyszerre nehéz és könnyű feladat. Nehéz nemcsak a feladat felelőssége miatt, hanem azért is, mert már különböző alkalmakra számos köszöntést címeztek Klaudy Kingának (Kiefer 2005; Nyomárkay 2010), interjú készült vele (Makkos 2013), sőt könyvet is írtak róla (Bolla 2008). Ugyanakkor hálás feladat is, hiszen Klaudy Kinga munkássága igen gazdag kiemelkedő eredményekben, így folyamatosan van miről megemlékezni. És talán azért is, mert az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke részéről a jelenlegi az első ilyen jellegű kísérlet.

2013. augusztus 20-án Klaudy Kinga a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje állami kitüntetést kapta. A hivatalos indoklás szerint a fordítástudomány magyarországi meghonosítása érdekében végzett sokoldalú tevékenysége, eredményes oktatói munkája, a tudományos közéletben betöltött szerepe elismeréseként. Bár Kinga több különböző szakmai kitüntetésben részesült már (például a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete Brassai Sámuel-díja, a Magyar Tudományos Akadémia Modern Filológiai Társaságának Pro Neophilologia in Hungaria érdemérme), a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje az, amely talán a legnagyobb jelentőséggel bír nemcsak személyes munkássága elismeréseként, hanem a nyelvi közvetítői szakma szempontjából is, hiszen ilyen magas rangú kitüntetésben a fordítás és a fordítástudomány képviselője először részesült Magyarországon.

Érdekes egybeesés, hogy Klaudy Kinga pontosan negyvenévi munkáját ismeri el, hiszen 1973-ban, alakulásakor csatlakozott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Fordító- és Tolmácsképző Csoportjához, a mai Fordító- és Tolmácsképző Tanszék elődjéhez. Ez alatt a negyven év alatt Klaudy Kinga fáradhatatlanul dolgozott a fordítói szakma elismertetéséért, a fordítóképzés és a fordítástudomány ügyéért oktatóként és kutatóként, valamint a tanszék vezetőjeként is. Nem volt mindig könnyű ez a küzdelem, sokszor kellett az árral szemben úszni, hiszen főleg a kezdetekben nagyon sokan kétségbe vonták, hogy a fordítást és tolmácsolást lehet-e és egyáltalán érdemes-e tudományos módon vizsgálni. Klaudy Kinga tántoríthatatlanul győzködte a szkeptikusokat nemcsak szavakkal, hanem tettekkel is, nem eredménytelenül (Nyomárkay 2010: 10).

A nyelvi közvetítői szakmára nézve pedig azért történelmi jelentőségű ez az elismerés, mivel Klaudy Kingának azt a „fordítástudomány magyarországi meghonosítása” terén végzett tevékenységéért ítélték oda. Ez az indoklás pedig azt ismeri el, hogy létezik a szkeptikusok által oly sokszor bírált tudományág:

a fordítástudomány. Márpedig akkor ennek a tudománynak a vizsgálati tárgya, azaz a fordítás is olyan tevékenység, amely minden téren létjogosultságot nyer. Mindez a nyelvi közvetítői szakma minden képviselője számára öröndetes hír, hiszen a mai napig sokan úgy vélik, hogy a jó fordítások készítésének egyetlen szükséges feltétele a magas szintű nyelvtudás. Klaudy Kinga ennek a célnak az elérésére tette fel az életét, jóllehet azt állítja, hogy erre egy élet kevés.

Hogyan sikerülhetett mindez? Kinga publikációit, a róla írt cikkeket, könyvet lapozgatva, a vele való beszélgetéseket felidézve azt vettem észre, hogy a fordítással kapcsolatos összes területen az elsők között volt: alapító oktatója az első magyarországi fordító- és tolmácsképzésnek az ELTE-n, aktív szerepet vállal a képzésnek a mindenkori piaci követelményekhez való igazításában, műhelyteremtőként fordítástudományi konferenciát szervez, tudományos folyóiratot hoz létre magyarul és angolul is, megalapítja az első magyarországi fordítástudományi doktori programot. Mindezt igen sok energiával, fáradságot nem ismerve tette úgy, hogy az általa megszerzett tudást folyamatosan megosztotta.

1. A MAGYARORSZÁGI FORDÍTÓ- ÉS TOLMÁCSKÉPZÉS

Klaudy Kinga szakmai pályafutása szorosan összefügg a magyarországi fordító- és tolmácsképzés fejlődésével. Már említettük, hogy 1973-ban hozták létre Magyarországon az első fordító- és tolmácsképző programot, a Fordító- és Tolmácsképző Csoportot, amelynek első oktatói között Klaudy Kinga látta el az orosz nyelvi csoport vezetői teendőit. Klaudy Kinga 1997 és 2013 között volt az ELTE fordító- és tolmácsképzésének a vezetője, és a nevéhez fűződik, hogy a Csoportból a 2000/2001-es tanév őszi félévétől Központ, majd 2006-ban Tanszék lett. Ez igen nagy eredménynek számít, hiszen a tanszék státusz azt is jelentette, hogy elismerést nyert a fordítóképzés a Bölcsészettudományi Karon belül. Többek között azért, mert az oktatói gárda tudományos fokozatot szerzett. Ebben Kinga kollégáit évekig motiválta, biztatta, lelkesítette, segítette és olykor bizony unszolta is.

2. FORDÍTÓ ÉS TOLMÁCS MESTERSZAK

Eközben a képzési paletta is folyamatosan bővült. Az ELTE-n a kezdetektől fogva posztgraduális fordító- és tolmácsképzés folyt, melyet folyamatosan az aktuális piaci elvárásokhoz igazítottak. A kilencvenes években így vált az egyetemek és a szakok akkreditációját követően az addigi „szakosító továbbképzés” szakirányú továbbképzéssé. A hagyományos társadalomtudományi és gazdasági

szakfordító- és tolmácsképzés mellett elindult az európai uniós konferenciator-
mács- és fordítóképzés is.

A 2000-es évek elején a magyar felsőoktatásban elindult a bolognai folyamat,
az alap-, mester- és doktori szintből álló háromfokozatú képzés. A fordító- és
tolmácsképzés egyik alapfeltétele, hogy posztgraduális képzést érdemes indítani,
így a nyelvi közvetítők képzését a bolognai átalakuláskor mesterszinten hozták
létre. A fordító- és tolmácsképzésnek ebbe a folyamatba való beillesztése 2005-
ben kezdődött el. A fordító- és tolmácsképző egyetemek és főiskolák közötti
egyeztetési folyamatban Klaudy Kingának vitathatatlan érdemei vannak.

A mesterképzés létrehozásakor több fontos kérdést kellett tisztázni, így azt is,
hogy milyen nyelvkombinációban lehet azt elvégezni. Talán ez jelentette a legna-
gyobb újdonságot, hiszen a magyar (A) nyelven kívül két idegen nyelven lehet
mesterdiplomát szerezni: B, azaz aktív idegen és C, azaz passzív idegen nyelven.
Egy másik fontos eredménye a szak létrehozása előtti konzultációknak, hogy
a fordító- és mesterszak bemenetét nyitva hagyták, tehát bármilyen alapképzés
után lehet jelentkezni. E folyamat eredményeképpen és a tanácskozásokon részt
vevő felsőoktatási intézmények közötti megegyezés értelmében az ELTE Fordító-
és Tolmácsképző Tanszéke adta be a fordító és tolmács mesterképzés szaklétesí-
tési anyagát. Az első fordító és tolmács mesterszak 2009 őszén indult. Az ELTE
Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének életét jelentős mértékben megváltoztatta
a mesterképzés bevezetése. A képzés igen nagy érdeklődésre tart számot a kez-
detektől: a mai napig sokszoros a túljelentkezés, a felvett hallgatók száma pedig
a korábbiakhoz képest jelentősen megnövekedett. A 2014/15-ös tanévben az el-
ső- és másodéves mesterszakos hallgatóink száma meghaladja a 150-et.

3. TANANYAGKÉSZÍTÉS

Amikor Klaudy Kinga 1973-ban, a fordítóképzés magyarországi elindításakor
elkezdte pályafutását, még nem álltak rendelkezésre ezen a területen tanköny-
vek, tananyagok, és nem voltak hozzáférhetők a nemzetközileg jól bevált oktatási
módszerek sem. Klaudy Kinga a tananyagkészítésben is élen járt: számos olyan
könyvet és tananyagot írt, amelyek a fordítóképzésben alaplúnak számítanak.

Klaudy Kinga már 1976-ban írt tananyagot *Orosz–magyar fordítási segédanyag
a Fordító- és Tolmácsképző Csoport hallgatói számára* címmel. Ez az anyag kéz-
iratban jelent meg az ELTE BTK FTCS kiadványaként. 1980-ban jelent meg
Klaudy Kinga első tankönyve a Tankönyvkiadó gondozásában *Orosz–magyar
fordítástechnika* címmel. Az 1994-ben kiadott *a fordítás elmélete és gyakorlata*
igen hasznos olvasmány és tananyag mindenki számára, aki érdeklődik a fordítás

és a fordítástudomány s annak határtudományai iránt. Az elméletet a gyakorlat szolgálatába állítja annak érdekében, hogy a mindennapi fordítói tevékenységet jobban megértsük és tudjunk rá szakemberként reflektálni. Ez a magyarországi fordítástudomány alapműve több kiadást és átdolgozást is megért (Klaudy 1997a, 1997b, 1999a, 1999b), és mind a mai napig tananyag magyarországi és határon túli fordítóképző programokon egyaránt. Angol változata, a *Languages in Translation* 2003-ban jelent meg.

Ezzel egy időben sorban készültek a fordítástechnikai tananyagok is. 1995-ben jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadónál a három kiadást is megért *Német-magyar fordítástechnika*, melynek Klaudy Kinga társszerzője. Egy évvel később, 1996-ban jelent meg a szintén háromszor kiadott *Angol-magyar fordítástechnika*. Klaudy Kinga ennek a kötetnek is társszerzője. 1996-ban egy másik hasonló jellegű tananyag látott napvilágot, ezúttal a Corvinánál *Angol fordítóiskola címmel*. Magyarország európai uniós csatlakozása a magyar fordítók és tolmácsok életére is nagy hatással volt. Ehhez nyújtott szakmai segítséget az igen jól időzített, 2003-ban szintén a Corvina Kiadónál megjelent *EU-fordítóiskola* angol-magyar nyelvpárban, melynek elkészítésében Klaudy Kinga szintén társszerzőként működött közre.

4. MÓDSZERTANI ÚTMUTATÁS FORDÍTÓTANÁROKNAK

A fenti fordítástechnikai tananyagok tanárok és diákok számára egyaránt hasznosak, hiszen gyakorlati, problémaorientált fordítási példákat mutatnak be, amelyeket igen jól lehet használni akár tanórán, akár otthoni, egyéni tanuláshoz. A tanárok számára továbbá a gyakorlati példákon keresztül óhatatlanul is tartalmaznak tanítás-módszertani tippeket is.

Klaudy Kinga azonban abban is élen járt, hogy magyar nyelven fordítókat képzők számára pályája során folyamatosan igyekezett konkrét segítséget nyújtani kifejezetten a fordítás oktatásával foglalkozó cikkeivel. 1983-ban és 1984-ben írt már az aktuális tagolás elméletének és gyakorlatának alkalmazhatóságáról a fordítás oktatásában. 1986-ban jelent meg a *Felsőoktatási Szemlé*ben a fordítás oktatásának elméleti alapjairól szóló cikke. A *Modern Nyelvoktatás* 1998-ban közölte Klaudy Kingának a magyarországi fordítóképzésről szóló áttekintését. 2005-ben pedig két igen érdekes és a tanításban jól használható tanulmánya is született. Az egyik a *Fordítástudomány*ban jelent meg a fordítási hibák értékeléséről különböző kontextusokban. A másik pedig a *Modern Nyelvoktatás*ban olvasható módszertani útmutató az általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra című tantárgyhoz.

5. EUROPEAN MASTERS IN TRANSLATION (EMT)

2006 nemzetközi szempontból is jelentős év volt a fordítóképzésben. Az Európai Bizottság Fordítói Főigazgatósága elhatározta, hogy a *European Masters in Conference Interpreting* (EMCI) mintájára, amelynek az ELTE alapítása óta aktív tagja, a fordítóképzés területén is megteremti a képzőintézetek közötti koordinációt. Az előkészítő tárgyalásokra, melyeknek a témája elsősorban a fordítói szakma végzéséhez szükséges kompetenciák definiálása volt, Klaudy Kingát is meghívták, aki így aktív módon hozzájárulhatott a ma már jól ismert *European Masters in Translation* minőségi védjegy létrehozásához. Az ELTE jelenleg az EMT-hálózat egyetlen magyarországi tagja.

6. FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM

A tanszékké válás folyamatának és a fordítástudomány megerősödésének egyik sarokköve a fordítástudományi doktori szintű képzés beindítása Magyarországon. Ez természetesen szintén Klaudy Kinga nevéhez fűződik, aki 2003-ban az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskoláján belül megalapította a Fordítástudományi doktori programot. A Fordítástudományi doktori program létrehozását több olyan tudományos esemény, szervezet előzte meg, amelyben Klaudy Kinga meghatározó szerepet töltött be. A teljesség igénye nélkül lássunk itt néhány olyant, amelyben Kinga szintén első volt. 1983-ban alakult meg a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának Fordításelméleti Szekciója, amelynek Klaudy Kinga elnöke. 1984-ben alakult meg a Modern Filológiai Társaság Fordítástudományi Szakosztálya, amelynek Klaudy Kinga a titkára.

Az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Fordítástudományi doktori programja Magyarország első és jelenleg egyetlen fordítástudományi doktori programja, ahol elsősorban nem szépirodalmi szövegek fordítását kutatják, hanem a nyelvi közvetítés, azaz tágabb értelemben annak írásbeli és szóbeli megnyilvánulásának empirikus kutatására nyílik lehetőség. A Klaudy Kinga által alapított és gondozott Fordítástudományi doktori programon belül a fordítást és tolmácsolást mint kétnyelvű beszédtevékenységet igen sokféle szempontból kutatják és kutatják a program hallgatói: politikai szövegek fordítása, a fordítás és tolmácsolás oktatása, lektorálás, gépi fordítás, terminológiai aspektusok, pragmatikai, szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai kutatások stb. Az első sikeres fokozatszerzésre 2009-ben került sor. Azóta összesen 22-en szereztek meg sikeresen a doktori fokozatot. Klaudy Kinga mindegyikük sorsát a lelkén viselte, rendszeresen és módszeresen foglalkozott velük.

Elmondhatjuk, hogy Klaudy Kinga iskolateremtőként elérte azt, hogy ma már Magyarországon rendelkezésre áll a fordítástudomány műveléséhez szükséges szakemberek „kritikus tömege”, akik a „tudományterület szakirodalmát ismerik, rendszeresen követik a hazai és nemzetközi tudományos eredményeket, konferenciákat rendeznek, folyóiratokat adnak ki, tudományos utánpótlást nevelnek” (Klaudy 2007: 7).

7. MAGYARORSZÁGI FORDÍTÁSTUDOMÁNYI FOLYÓIRATOK

A Magyarországon kiadott kimondottan fordítástudományi folyóiratok létrehozásában Klaudy Kinga szintén elsőként, 1983–1988 között szerkesztette a *Fordításelméleti Füzeteket*, 1999-ben pedig főszerkesztőként megalapította a ma is egyedülálló *Fordítástudományt*, majd 2000-ben szintén főszerkesztőként elindította az *Across Languages and Cultures* angol nyelvű fordítástudományi folyóiratot. Ez utóbbi a nemzetközi vérkeringésbe kapcsolja be a magyar fordítástudományt, számos ismert és elismert kutató publikált ebben a folyóiratban. Szerkesztőbizottságában a legnevesebb fordításkutatók vállalták a közreműködést. Ehhez természetesen az is kellett, hogy Klaudy Kingát nemzetközileg is ismerjék és elismerjék. Mint ahogy ahhoz is, hogy a *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* (1998, 2008) szerkesztői őt kérjék fel az explicitációról szóló cikk megírására.

A tudományos életben igen fontos szerepet töltenek be a konferenciák. Magyarországon az első nemzetközi fordítástudományi konferenciát 1992-ben szervezték Szombathelyen *Transfere Necesse Est* címmel. A konferenciakötet, melynek Klaudy Kinga társszerkesztője, egy évvel később ugyanilyen címmel jelenik meg. A magyarországi fordítástudományi életet pedig 1996-ban Klaudy Kinga társszerkesztésében megjelent *Translation Studies in Hungary* című könyvben ismerteti meg a nemzetközi fordítástudomány képviselőivel.

8. MAGYARORSZÁGI FORDÍTÁSTUDOMÁNYI SZAKMAI KONFERENCIAÉLET

A fordítástudományi konferenciák területén Klaudy Kinga szintén az első volt, amikor 1999-ben elindította az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központjának éves konferenciasorozatát. Azóta is megrendezzük minden év tavaszán „A magyar fordítók és tolmácsok napja” című konferenciát olyan szakmai szervezetekkel együtt, mint a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (MFTE) és az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI). A konferencián

minden évben a nyelvi közvetítés neves magyarországi és külföldi előadói tartanak igen színvonalas előadásokat. Göncz Árpád még köztársasági elnökként többször ellátogatott erre a fordítástudományi rendezvényre. A kétnapos rendezvény a kezdetektől fogva ingyenes annak érdekében, hogy minél többen részt tudjanak venni rajta. Nagy örömünkre szolgál, hogy minden évben több százan látogatnak el rá. 2004 óta pedig a Fordítástudományi doktori program hallgatói számára is lehetőség nyílik arra, hogy itt bemutassák kutatási eredményeiket.

9. A LEGJOBB GYAKORLAT TERJESZTÉSE

Klaudy Kinga pályája során mindig is arra törekedett, hogy az elért tudományos eredményeket, a fordítóképzésben kialakított jó gyakorlatokat és bevált módszereket a lehető legszélesebb körben minden érdeklődővel megossza. Magyarországról és a határon túl is sokan fordulnak hozzá tanácsért, amikor fordítóképző program alapításán gondolkodnak. Klaudy Kinga mindig kinyitotta az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Csoport/Központ/Tanszék kapuit azok előtt a kollégák előtt, akik közelebbről, a gyakorlatban is meg szeretnék nézni, hogyan működnek a felvételi vagy záróvizsgák, hogyan zajlanak a gyakorlati foglalkozások. Nagy örömmel ajánlotta tehetséges volt hallgatóinkat fordítás vagy tolmácsolás oktatására más induló vagy éppen már futó fordítóképző programokba. Jelenleg számos magyarországi egyetemen vagy főiskolán tanít nyelvi közvetítést olyan tanár, aki az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén szerzett fordító- és/vagy tolmácsképesítést, illetve doktori fokozatot.

Jóllehet a kezdetektől az ELTE fordító- és tolmácsképzését építette, Klaudy Kinga az ország több egyetemén is oktatott. Meghívott előadóként tanított például a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén (1993–1999), a Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programjában (1997–2007), a Szegedi Tudományegyetem tanszékközi szakfordító- és tolmácsképzésében (1997–2006). Továbbá tíz évig dolgozott a Miskolci Egyetem másodállású oktatójaként, eközben volt a Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének vezetője (1992–2002) és Modern Filológiai Intézetének igazgatója is (1998–2002). Oktatott továbbá Kolozsvárott a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen (2001–2004) és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen is (2011–2012).

Klaudy Kinga azzal is hozzájárult a tudás, az ismeretek terjesztéséhez, hogy többször megírta, előadás formájában elmondta a magyarországi fordítóképzés és fordítástudomány történetét (Klaudy 1999c, 2003, 2007, 2013; Klaudy et al. 1996). Ezek a szakmatörténeti ismeretek igen értékesek és hitelesek, különösen akkor, ha egy olyan személytől származnak, aki a fordítói szakma

professzionizálódását, a fordítóképzés és a fordítástudomány létrejöttét átélte, aktívan hozzájárult és alakította.

Klaudy Kinga hitelességét az adja, hogy maga is gyakorló fordítóként kezdte pályáját. A fordítást mindig is alkotó tevékenységnek érezte, és saját fordítói tevékenysége során vette észre, „milyen érdekesen alakulnak át a nyelvi szerkezetek, és hogy ezt tulajdonképpen tanulmányozni is lehetne”. Ennek megfelelően mindig fontosnak érezte, hogy „a fordító- és tolmácsszakma megkapja azt a megbecsülést, amelyet megérdemel”. Ehhez mindenképpen szükségesnek érezte azt, hogy „az általuk végzett munkának legyen elméleti háttere, hogy a fordítók és tolmácsok ne csak hályogkovács módjára, hanem szakemberként tevékenykedjenek” (Makkos 2013: 250–252). Klaudy Kinga tudatosan, lépésről lépésre haladva építette fel a magyarországi fordítóképzést és fordítástudományt. Kitartóan lelkes munkájával hihetetlenül sokat tett annak érdekében, hogy a fordítók és tolmácsok tényleg megkapják azt a megbecsülést, amelyet megérdemelnek.

Horváth Ildikó

az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének vezetője

IRODALOM

- Bolla K. (szerk.) 2008. *Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások*. 79. Budapest: Zsigmond Király Főiskola.
- Kiefer F. 2005. A Defender of the Rights of Linguistics. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *New Trends in Translation Studies. In honour of Kinga Klaudy*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 11–13.
- Klaudy K. 1976. *Orosz–magyar fordítási segédanyag a Fordító- és Tolmácsképző Csoport hallgatói számára*. Kézirat. Budapest: ELTE BTK FTCS.
- Klaudy K. 1980. 1984. *Orosz–magyar fordítástechnika*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. 1983a. Hogyan alkalmazható az aktuális tagolás elmélete a fordítás oktatásában? *Modern Nyelvoktatás* 20. évf., I. szám, 105–116.
- Klaudy K. 1983b. Fordításelmélet – fordításoktatás. In: Berényi P. (szerk.) *Nyelvoktatás Felsőfokon IV*. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 24–36.
- Klaudy K. 1986. A fordítás oktatásának elméleti alapjai. *Felsőoktatási Szemle* 35. évf., 5. szám, 277–283.
- Klaudy K. 1994. 1995. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica.

- Klaudy K. 1997a. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica. (negyedik átdolgozott kiadás).
- Klaudy K. 1997b. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica. (negyedik átdolgozott kiadás).
- Klaudy K. 1998a. A magyarországi fordítóképzés. *Modern Nyelvoktatás* 4. évf., 1. szám, 17–28.
- Klaudy K. 1998. Explicitation. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. London: Routledge. 80–84.
- Klaudy K. 1999a. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica. (ötödik átdolgozott kiadás).
- Klaudy K. 1999b. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol, német és orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica. (ötödik átdolgozott kiadás).
- Klaudy K. 1999c. Fordítóképzés és fordítástudomány Magyarországon az ezredfordulón. In: Klaudy K. (szerk.) *A magyarországi fordító- és tolmácsképzés 25 éve. Jubileumi évkönyv 1973–1998*. Budapest: Scholastica. 9–22.
- Klaudy K. 2000. A fordítás oktatásának elvi kérdései – 25 év után. In: T. Molnár I. – Klaudy K. (szerk.) *Papp Ferenc akadémikus 70. születésnapjára*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 87–94.
- Klaudy K. 2003. 2007. *Languages in Translation. Lectures on the theory, teaching and practice of translation. With illustrations in English, French, German, Russian and Hungarian*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2003. A Ménesi úttól a Múzeum körútig. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón. 30 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja. Jubileumi évkönyv*. Budapest: Scholastica. 7–8.
- Klaudy K. 2004. Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Dobos Cs. (szerk.) *Miskolci nyelvi mozaik*. Budapest: Eötvös József Kiadó. 11–24.
- Klaudy K. 2005. A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán. *Fordítástudomány* 7. évf., 1. szám, 76–84.
- Klaudy K. 2005. Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra. Módszertani útmutató a tantárgy oktatásához. *Modern Nyelvoktatás* 11. évf., 1. szám, 57–64.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Klaudy K. 2008. Explicitation. In: Baker, M. – Saldanha, G. (eds.) *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. London: Routledge. 104–109.

- Klaudy K. – Kohn J. et al. (ed.) 1993. *Transferte necesse est... Current Issues of Translation Theory. In honour of György Radó on his 80th birthday.* Szombathely: Dániel Berzsenyi College.
- Klaudy K. – Salánki Á. 1995. 1997. 2000. *Német–magyar fordítástechnika. A fordítás lexikája és grammatikája 1.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. – Bart I. – Szöllősy J. 1996. *Angol fordítóiskola.* Budapest: Corvina.
- Klaudy K. – Lambert J. – Sohár A. (eds.) 1996. *Translation Studies in Hungary.* Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. – Simigné Fenyő S. 1996. 2000. 2008. *Angol–magyar fordítástechnika. A fordítás lexikája és grammatikája 2.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. – Bart I. 2003. 2008. *EU-fordítóiskola. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra.* Budapest: Corvina.
- Makkos A. 2013. A siker titka – egy életút tanulságai. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 249–256.
- Nyomárkay I. 2010. *Klaudy Kinga* köszöntése. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 9–10.

I. FEJEZET

**FORDÍTÁS,
SZÖVEG ÉS STRUKTÚRA**

LEXIKAI KOHÉZIÓS VIZSGÁLAT CAT¹-TEL FORDÍTOTT SZÖVEGEKEN

A doménreláció mint a lexikai kohézió eszköze

■ FALUDI ANDREA

1. A KUTATÁS CÉLJA

Kvalitatív, feltáró jellegű kutatásom célja azon előfeltevés igazolása, miszerint a fordított szakszövegekben jellemző a terminusok szinonimáinak kerülése, ami vélhetően még inkább jellemző a számítógéppel támogatott fordításokra. A kis korpuszon végzett kutatás eredménye egy hipotézis felállítása lehet. A CAT-tel támogatott fordítási eljárás napjainkban egyre gyakoribb, ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ilyen technológiák fordított szövegre gyakorolt hatását. A kutatásban továbbá vizsgálom a doménreláció mint lexikai kohéziós eszköz jelenlétét és a fordítás folyamatában történő eltolódását. Vizsgálatom tárgya egy angolról magyar nyelvre fordított, többszörösen lektorált használati útmutató részlete.

A szövegek fordítása során több fordítástámogató ún. CAT-eszközt is használnak: régóta épített, karbantartott fordítási memóriát (SDL Trados TM), terminológiai adatbázist (SDL Trados Multi Term), minőségellenőrzőt (Xbench). A lektorálás (és a fordítási memória karbantartása) során kiemelt jelentőséggel bír a terminológia inkonzisztenciájának elkerülése. Ezen eszközök mindegyike az „egységesítés eszközének” tekinthető (lásd részletesen a 3.2.1 fejezetben). A háttéreszközökön túl a fordítás folyamatának jellege is meghatározó lehet, például hogy a fordító szegmensekre osztott formában találkozik a forrásnyelvi szöveggel (a továbbiakban: FNYSZ). Ez a fajta fragmentáltság eredményezheti a FNYSZ-től való nehezebb elszakadást, akár bizonyos átváltási műveletek végre nem hajtását.

Előfeltevéseim alapján a fordítási folyamatot nagyban meghatározó, ismétlésre törekvő rendszerek következtében fordított szakszövegekben a lexikai kohézió nagyszámú eszköze közül (ismétlés, szinonima, hiponima, antonima, meronima, kohiponima, doménreláció stb.) kifejezetten magas az ismétlések száma. Ezen előfeltevés igazolására különböző technikákkal fordított szövegek összehasonlító vizsgálatára lenne szükség, mely jelen kutatásnak nem tárgya, mindössze (mintegy hosszabb kutatás első lépéseként) azt kívánja vizsgálni, hogy a fordított

1 Számítógéppel támogatott fordítási eszközök.

szakszövegekben valóban igyekeznek-e kerülni a szinonimák használatát. Ennek érdekében Halliday és Hasan (1976), illetve Halliday és Matthiessen (2004) elmélete alapján összevetem a FNYSZ és CNYSZ lexikai kohéziós mintázatát, kiemelt figyelmet fordítva az ismétlésekre és a szinonimákra. A doménreláció mint lexikai kohéziós eszköz kategóriájának bevezetése és vizsgálata elméleti szempontból kikerülhetetlennek látszik (lásd részletesen a 2.2.3 fejezetet).

2. FORDÍTÁSOK LEXIKAI KOHÉZIÓS MINTÁZATAINAK EDDIGI KUTATÁSI EREDMÉNYEI

Tudvalevő, hogy a fordított szöveg mint a nyelvi közvetítés eredménye sajátos jellemzőkkel rendelkezik: például a fordított szövegekben bizonyos nyelvi jellegzetességeknek más az eloszlása, mint az eredeti szövegekben. Blum-Kulka (1986) megállapítja, hogy a szövegben jelentkező kohéziós eszközök sajátos eloszlást mutatnak a fordításokban, ami sem a forrásnyelvi, sem a célnyelvi normával nincs összefüggésben (Blum-Kulka 1986, idézi Klaudy 2007: 186).

2.1. A LEXIKAI KOHÉZIÓ KUTATÁSÁNAK EREDMÉNYEI

Korábbi kutatások során többen igazolták, hogy a nyelvek közötti különbségek okozhatnak kohéziós eltérést, illetve hogy bizonyos nyelvek sokkal több ismétlést használnak, mint mások (lásd Polo 1995; Károly 2012). **Az ismétlések kerülése a nyelvpártól és a fordítás irányától egyaránt függ** (Károly 2002).

Az eddigi kutatások sorából érdemes kiemelni Myers (1991) munkáját, amely igazolta, hogy a népszerű tudományos cikkek névmásokkal és szinonimákkal utalnak a szöveg bizonyos elemeire, míg a tudományos szövegek inkább lexikai ismétlést alkalmaznak (Károly 2007: 86).

Klaudy és Károly (2002) kutatása rámutatott arra, hogy az ismétlések használata a **fordító gyakorlottságától** is függ. „A gyakorló fordító magyar fordításában az ismétléskapcsolatok és ismétléskötélékek mennyisége hasonlít az eredeti angol szövegére” (Klaudy–Károly 2002: 326). Emellett az egyszerű parafrázisok (pl. szinonimák) száma magasabb, mint az eredeti szövegben. A hallgatói (kezdő) fordításban mindenfajta ismétléstípusból kevesebb van. Az ismétlések mennyisége és minősége egyben a fordítás minőségét is befolyásolhatja. Klaudy és Károly például arra a következtetésre jut, hogy „a »jó« magyar fordítás sűrűn átszővi a szöveget különféle lexikai ismétlésekkel, különösen szinonimákkal, amelyeknek köszönhetően a mondatok szoros hálót alkotnak” (Klaudy–Károly 2002: 324).

Angol–magyar nyelvpárban már számtalan lexikai kohéziós kutatás történt (pl. Heltai–Juhász 2002; Jenei 2006), ám ezeket a vizsgálatokat, ez idáig, leggyakrabban irodalmi korpuszokon végezték.

2.1.1. SZAKFORDÍTÁSOK VIZSGÁLATA ANGOL–MAGYAR NYELVPÁRBAN

„Egyes szakirodalmi adatok szerint a fordítás leglényegesebb invariáns eleme a **forrásnyelvi szöveg típusa**, mivel ez határozza meg a fordító összes döntését” (Heltai–Dróth–Károly 2008: 4). A 2008 előtti magyar kutatások kevés figyelmet fordítottak a szakszövegekre, a szakszövegfordítás és a fordított szakszövegek jellemzőinek kutatására, illetve a szakszövegfordítások értékelésére. A 2004-ben az OTKA támogatásával létrejött projekt keretében egy angol–magyar szakszövegeket tartalmazó párhuzamos korpuszt hoztak létre, amely lehetőséget biztosított a szakfordítások átfogó vizsgálatára (Heltai–Dróth–Károly 2008: 6).

Károly angol–magyar nyelvpárban történő kutatásaiban elsősorban sajtófordításokkal foglalkozott (pl. Károly 2002, 2007, 2010, 2012), amelyek ugyan közel állnak a tudományos szövegekhez, ekképpen valamelyest a szakmai szövegekhez is, de rendkívül távol esnek a pillanatnyilag vizsgálni kívánt kezelési útmutatók „műfajától”, így ezek eredményeit nem vonatkoztathatjuk a jelen korpuszra.

2.1.2. AZ ISMÉTLÉS ÉS A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK

A szövegek kohéziós mintázata szoros (ok-okozati) összefüggésben állhat például a fordítási univerzálékkal. Shlesinger (1995: 196) különbséget tesz az eltolódások között attól függően, hogy mi váltja ki ezeket a szövegben. „A kohéziós eltolódásokat okozhatják 1. nyelv-specifikus (stílusbeli) preferenciák, 2. A szövegtípusra jellemző normák és/vagy 3. A fordítási univerzálénak tartott explicitésre való törekvés” (Shlesinger 1995: 196, idézi Károly 2010: 322).

Az **ismétlések kerülése** Baker (1993) szerint univerzális fordítói eljárás, „az ismétléseket a fordítók vagy kihagyják, vagy szinonimákkal váltják fel” (Baker 1993, idézi Klaudy 2007: 186). Előzetes feltételezéseim szerint ez a jelenség műfajfüggő, de legalábbis léteznek olyan speciális korpuszok (műfaj és fordítási eljárás tekintetében), amelyek ennek ellentétét, az **ismétlésre való törekvést** támaszthatják alá.

Az **explicitációs hipotézis** alapján fordítás során az utóbbi is történhet: „a fordítók explicitésre való törekvése miatt – a nyelvi kohéziós normáktól és a nyelvek közötti strukturális különbségektől függetlenül – a forrásnyelvi szövegekhez képest a célnyelvi szövegekben megnövekszik a kohéziós eszközök száma” (Baker 1992: 212). „Az explicitáció olyan fordítási művelet, amely során a forrásnyelvben

még implicit módon jelen levő információ a célnyelvi szövegbe explicit módon kerül bele (Vinay–Darbelnet 1958, 1995). Ennek következtében **több lexikai ismétlés várható az angol célnyelvi szövegekben, mint a magyar eredetiekben**” (Károly 2010: 32). A Klaudy és Károly (2000, 2002) által végzett korábbi ismétléselemzések azonban nem igazolnak ilyen növekedést. Kutatásaik kvantitatív eredményei szerint gyakorló fordító esetén az „ismétléskapcsolatok és ismétléskötélékek mennyisége hasonlít az eredeti angol szövegére” (Klaudy–Károly 2002: 326).

2.2. A LEXIKAI KOHÉZIÓK TÍPUSAI

Kutatásom elméleti és módszertani hátterét Halliday és Hasan (Halliday–Hasan 1976; Halliday 1985; Hasan 1984), továbbá Halliday és Matthiessen (2004) művei nyújtják. Elméletük alapja, hogy a szövegszerűség a szöveg két eleme között fennálló kohéziós kapcsolat, azaz kötés („*tie*”) eredményeként jön létre. A mondatok közötti kohéziós kötések elemzése által feltérképezhetőnek tartják pl. egy-egy műfaj sajátosságait. Halliday és Hasan öt kohéziós eszközt különböztet meg, ezek a referencia, helyettesítés, ellipszis, összekapcsolás és lexikai kohézió. Jelen kutatás csak az utóbbi kategóriát érinti, így a továbbiakban ezzel foglalkozom részletesebben, Hasan (1984) taxonómiája alapján. „Az [1984-es] új modell lehetővé teszi a kategóriáknak a korábbinál jóval pontosabb, szemantikai alapon történő definiálását, mely egyúttal megbízhatóbb elemzést is eredményez” (Károly 2012: 34).

2.2.1. HALLIDAY ÉS HASAN (1984) TAXONÓMIÁJÁNAK KRITIKÁJA

Hasan (1984) megkülönböztet pillanatnyi, azaz szövegalapú és általános szemantikai (Hasan 1984: 201) relációkat, az utóbbin belül további öt kategóriát különböztet el a szemantikában már jól ismert viszonyok alapján, ezek a következők: ismétlés, szinonima, antonima, hiponímia és meronímia. Miként a bevezetésben is említettem, a vizsgálatom elsődleges célja az ismétlés és a szinonímia jelenségének vizsgálata, így Hasan taxonómiája alapján kizárólag általános szemantikai relációkkal foglalkozom (lásd *1. táblázat*).

Az elemzés során szükségünk lehet a fenti kategóriák definíciójára, az őket egymástól megkülönböztető jegyek ismeretére. Az antonímia és hiponímia kategóriái közötti választáshoz például tisztáznunk kell a kohiponímia fogalmát. A kohiponímia azonos fogalomkörbe tartozó hiponimák összessége, egymást kizárják, azaz inkompatibilisek. Például a virág fogalom hiponimái a rózsza, a nefelejcs és a bársonyvirág, ezek pedig egymásnak kohiponimái (lásd Fóris 2002: 36; Fóris 2005: 32). Hasan a kohiponímiát és a hiperonímiát összefoglalóan a hiponímia

kategóriájába sorolja, ám figyelmen kívül hagyja, hogy az antonímia tulajdonképpen a kohiponímia egy alfaja. Megoldás lehet a kohiponimák közül kiemelni az antonimákat, ahogyan azt Hasan is teszi, de egyértelműsíteniünk kell a megkülönböztetés okát. Jelen kutatás során a szemantikai viszonyok hagyományos besorolása alapján az antonímiát a kohiponímia egy alkategóriájának tekintem.

1. táblázat. Lexikai kategóriák Hasan (1984) alapján

Az általános lexikai kohézió kategóriái		
	angolul	magyarul
ismétlés	<i>leave, leaving, left</i>	<i>asztal, asztalok, asztalai</i>
szinonima	<i>leave, depart</i>	<i>báronyvirág, büdöske</i>
antonima	<i>leave, arrive</i>	<i>hideg, meleg</i>
hiponima	<i>travel, leave</i> (beleértve a kohiponímiát: <i>leave, arrive</i>)	<i>virág, rózsza</i> (<i>rózsza, nárcisz</i>)
meronima	<i>hand, finger</i> (beleértve a komeronímiát is: <i>finger, thumb</i>)	<i>motor, kerék</i> (<i>gumiabroncs, díztárcsa</i>)

2.2.2. A LEXIKAI KOHÉZIÓ TÍPUSAI HALLIDAY ÉS MATTHIESSEN (2004) ELMÉLETE ALAPJÁN

Halliday és Matthiessen (2004) a lexikai kohéziókat két csoportra osztja, a szavak paradigmatis (paradigmatic) és szintagmatikus (syntagmatic) szerveződése alapján. (A paradigmatis és szintagmatikus viszonyokról lásd részletesen Halliday–Matthiessen 2004: 37.) Matthiessen, ahogyan az az 1. ábrán is látható, szintagmatikus kapcsolatnak tekinti az együttes előfordulásokat, azaz kollokációkat (Halliday–Matthiessen 2004: 576–577).

Matthiessen – Hasannal ellentétben – nem kezeli külön kategóriaként az antonimákat, helyette bevezet egy újabb lexikai kohéziós eszközt, a **kollokációt**. Matthiessen szerint a kollokáció olyan lexikai kohézió, amely független az általános szemantikai viszonyoktól, kizárólag együttes előfordulásokon alapszik. A kapcsolat a kollokáció két vagy több tagja között a direkt asszociáció. Például ha valahol a szövegben felbukkan a *pipa* szó, akkor a *füst* is fel fog tűnni. Matthiessen úgy tartja, hogy a kollokációk egy bizonyos fajtája, azaz a kifejezések és/vagy szófordulatok

kevésbé eszközei a szövegkohézióknak, mivel viszonyuk annyira közeli, hogy tulajdonképpen egy lexikai egységnek tekinthetők² (Halliday–Matthiessen 2004: 577).

nature of relation	type of expansion	type of lexical relation	examples
paradigmatic [lexical set]	elaborating	identity	repetition <i>bear – bear</i>
		synonymy	<i>sound – noise</i> <i>sound – silence</i> [antonymy]
		hyponymy	<i>tree – oak, pine, elm ...</i> <i>oak – pine – elm ...</i> [co-hyponyms]
	extending	meronymy	<i>tree – trunk, branch, leaf ...</i> <i>trunk – branch – leaf ...</i> [co-meronyms]
syntagmatic [collocation]	(enhancing)	collocation*	<i>fire – smoke</i> (‘comes from’)

*Collocation includes, but is not confined to, relationships that can be interpreted as enhancing

1. ábra. A lexikai kohézió eszközei Halliday és Matthiessen (2004) alapján

Mivel a szókapcsolatok önmagukban egy fogalmat testesítenek meg, és nem jöhet létre közöttük kohéziós viszony, ezért a kollokációk kategóriája helyett érdemesebb a **doménrelációkat** vizsgálnunk, amelyek szintén hajlamosak az együttes előfordulásra. A kollokációk jelenségének doménrelációkra való szűkítése lehetővé teszi, hogy valóban szövegkohézió-alkotó jelenségeket vizsgáljunk.

2.2.3. DOMÉNRELÁCIÓ ÉS EGYÉB SZEMANTIKAI VISZONYOK

A fogalmak között természetesen további szemantikai relációk is fennállhatnak, ezek közül a doménreláció csak egy (a szemantikai relációkról részletesebben lásd például Prószéky–Miháltz 2008):

A doménreláció egy tetszőleges fogalom (domain term) és egy témát, fogalmi osztályt reprezentáló fogalom között áll fenn. Három fajtája van: kategória (szemantikai mező, téma), pl. {teniszüző} – {tenisz}; régió (nyelvhasználók földrajzi helye szerint), pl. {ballup, balls-up} – {United Kingdom, Great Britain}; és a használat (nyelvréteg szerinti besorolás), pl. {parázik} – {szleng, argó}. (Prószéky–Miháltz 2008: 46)

2 Eredeti szöveg: „The extreme cases of such collocational patterns are to be found in fixed phrases and clichés, like *flesh and blood*, stretch of the imagination; but these actually contribute little to cohesion, since they are so closely bound together that they behave almost like single lexical items” (ford. F. A.).

Az igék között is fennállnak szemantikai kapcsolatok, ilyenek például a troponima: a hierarchikus relációkhoz hasonló reláció, amelyet a gyakorlat kedvéért egyszerűen besorolhatunk a hiponímia jelenségébe; az előfeltételezést kifejező kapcsolatok például *horkol–alszik* vagy az okozás: *meggyújt–ég* (Prószéky–Miháltz 2008: 47). A lexikai kohéziók vizsgálata során kikerülhetetlen kategóriákról van szó, hiszen az említett kategóriák éppúgy szövegkohéziót alkotó elemek, mint a Hasan által is kiemelt öt kategória. Bár a kutatásnak nem célja e további kategóriák vizsgálata, mégis látnunk kell, hogy az elemzés során valójában nem öt, hanem legalább hét kategóriával számolhatunk. Feltételezhető, hogy az előfeltételezést kiváltó kapcsolat és az okozás eszközeinek körében a legritkább esetekben fordulhat elő fordításból származó eltolódás, így ezekkel a kutatás során számszerűen nem foglalkozunk.

2. táblázat. A kutatás során vizsgált kategóriák

Kategóriák	Angol példa	Magyar példa
ismétlés	<i>leave, leaving, left</i>	<i>asztal, asztalok, asztalai</i>
szinonímia	<i>leave, depart</i>	<i>báronyvirág, bűdöske</i>
hiponímia kohiponímia antonímia	<i>travel, leave, leave, packing leave, arrive</i>	<i>virág, rózsza rózsza, nefelejcs hideg, meleg</i>
meronímia	<i>hand, finger</i> (beleértve a komeronimiát is: <i>finger, thumb</i>)	<i>motor, kerék</i> (<i>gumiabroncs, díszlárcsa</i>)
doménreláció	<i>tennis, tennis racket</i>	<i>tenisz, teniszütő</i>

3. MÓDSZEREK

3.1. A LEXIKAI KOHÉZIÓ A MAGYAR NYELVŰ SZAKIRODALOMBAN

Az angol nyelvű (forrás)szöveg elemzéséhez a fentiekben már áttekintettük a lexikai kohézió szakirodalmának jelentősebb vonatkozásait. A magyar nyelvű szöveg elemzéséhez célszerű a magyar nyelv jellemzőit figyelembe vevő kohéziós eszközöket is megvizsgálnunk. A két szöveg (forrás- és célnyelvi) elemzésének összevetéséhez szükségszerűnek látszik a vizsgált eszközök harmonizációja is.

A magyar szövegtani szakirodalom több alternatívát is nyújt a szövegkohézió és eszközeinek értelmezéséhez (például É. Kiss–Kiefer 1999; Kocsány 1995; Pléh 1998; Szikszainé Nagy 1999; Tolcsvai Nagy 2000/2001). Szikszainé Nagy Irma (1999) a lexikai kohézió elemeit szemantikailag ekvivalens, korreferens elemeknek tekinti. A „kapcsoltság” szerinte annak köszönhetően jön létre, hogy az adott lexikai elemek ugyanarra vonatkoznak, azonos a referensük. A korreferencia Szikszainé Nagy Irma által igen tágan értelmezett fogalom, amelybe belefér az egyszerű ismétlés, szinonímia, hiponímia (és hiperonímia), antonimák és úgynevezett „proformákkal való helyettesítés is” (Szikszainé Nagy 1999: 181). Továbbá foglalkozik olyan nem hagyományosnak tekinthető szövegkohéziós eszközökkel is, mint például a homonima. Ám a fejezet bevezetőjében rögzített kategóriák nagyrészt azonosak a Matthiessen által meghatározottakkal, így a továbbiakban, az összemérhetőség érdekében, Matthiessen kategóriáit alkalmazzuk a forrás- és a célnyelvi szöveg elemzéséhez is – kiegészítve a doménreláció kategóriájával. Ezek alapján vizsgálat alá vonjuk a lexikai kohézió alábbi eszközeit: ismétlés, szinonima, hiponímia, meronima és doménreláció (lásd 2. táblázat).

3.2. A KORPUSZ JELLEMZŐI

Dolgozatomban a Suzuki Motor Corporation Ltd. (a továbbiakban: Suzuki) egyik kezelési útmutatójának – AN400 típusú motorkerékpár – angolról magyarra történő fordítását vizsgálom. Jelen párhuzamos korpusz fordítástechnikai szempontból meglehetősen specifikusnak mondható, mind a forrásnyelvi szöveg, mind a fordítás folyamata, ekképpen a fordított szöveg szempontjából is. A vizsgált párhuzamos korpusz az AN400 típusú Suzuki márkájú motorkerékpár kezelési útmutatójának két szakaszát tartalmazza (*ABS Indicator Light* és *Immobilizer Indicator*, azaz *ABS visszajelzőlámpa* és *Indításgátló visszajelző lámpa* című szakaszok). A két angol nyelvű szakasz összesen 429, a magyar 371 szóból áll.

A **forrásnyelvi szöveget** a japán Suzuki dokumentációval is foglalkozó mérnökei írják, akik elsősorban nem nyelvi, hanem műszaki szakemberek. Részben talán ennek, részben a szöveg jellegének köszönhetően a forrásnyelvi szöveget a választékosságot nélkülöző, egyszerűsített nyelv jellemzi, főként tömondatokra épít és meglehetősen sok nyelvtani hibát, illetve elütést tartalmaz.

3.2.1. A FORDÍTÁS FOLYAMATA

A fordítás eredményét befolyásolhatja a forrásnyelvi szöveg kívánatosnál rosszabb minősége, de még inkább befolyásolja az eredményt a fordítás folyamata. A Suzuki dokumentációs anyagainak egy részét a LEG Magyarország Zrt. fordítja. A fordítás CAT-eszközök segítségével történik, amelyek, mindamellett, hogy egyfajta konzisztenciát teremtenek a szövegben (lásd ismétlődő mondatok), tovább növelik a szöveg „fragmentáltságát” (szegmensekre osztás), illetve akár további hibákat is okozhatnak. A hibák abból eredhetnek, hogy a fordítási folyamat során a szöveget szegmensekre osztják, amely egységek nagysága a betűtől akár 2–3 mondatig változhat. A CAT-eszközök ott tudják „megtörni” a szöveget, ahol ennek megfelelő jeleket (bekezdés- vagy mondathatár) találnak. Ennek megfelelően egy szegmens lehet mindössze egyetlen karakter hosszú, vagy mondathosszúságú is, de jellemzően két-három mondatnál nem hosszabb. Sok esetben a szegmentálás során értelmi egységek kerülnek külön sorba, pl. 1. „Owner’s” 2. „manual”. Ez esetben az összetartozó szegmensek azonosításának terhe a fordítóra hárul.

3.2.1.1. Fordítómémória használata

Kis (2009) a fordítómémória használatát a következőképpen jellemzi:

A fordítómémória-használat az átváltási műveletek szempontjából azt jelenti, hogy a számítógép visszajátszik egyes tárolt átváltásiművelet-sorozatokot, vagyis felkínálja a korábban már tárolt forrásszegmentumhoz tartozó egyik lehetséges fordítást, amelyet a fordítónak pedig ki kell igazítania. Feltételezhetjük, hogy ez másfajta kompetenciát igényel, mint a »tisztá« fordítás, mivel itt egyes átváltási műveleteket vissza is kell vonni. Ez egyfajta lektorálás, ám a fordításjavítás jóindulatú előfeltevése, miszerint a kapott fordítás az aktuális forrásnyelvi szegmentum ekvivalense, nem tartható. (Kis 2009: 11)

A program alkalmazásának egyik legnagyobb (gazdasági jelentőségű) előnye egyben hibalehetőség is. A fordítás során előfordulhat, hogy egy mondat (szegmens) azonos formában szerepel a szöveg többi részében is. Ez több szempontból szerencsés, hiszen az egyszer már lefordított mondatot a fordítónak nem kell újra lefordítania, a program felajánlja a korábbi fordítást, amellyel nemcsak a fordítás időtartama csökken, de nő a szöveg konzisztenciája is. Ugyanakkor hibázási lehetőséget is rejt magában, például a „battery”

szó esetén, amely kétszer fordul elő a vizsgált szövegben, ugyanazon mondat szerkezetben. „*Replacement of the battery*” és „*Replacement of the battery*” (Suzuki Swift Owner’s Manual 2–12 és 7–34), akár egész bekezdések is ismétlődnek, mint az alábbi:

”The crossed-out wheeled bin symbol (5) located on the battery label indicates that used *battery* should be collected separately from ordinary household trash.”

[...] ”By ensuring the used *battery* is disposed or recycled correctly, you will help prevent potential negative consequences for the environment and human health, which could otherwise be caused by inappropriate trash handling of the battery. The recycling of materials will help to conserve natural resources. For more detailed information about disposing or recycling of the used *battery*, consult your SUZUKI dealer.” (Suzuki Swift Owners’ Manual 2–13)

A kontextus azonban változik; a *battery* egyszer a távirányítóba helyezhető elemre, máskor az akkumulátorra vonatkozik. A fordítás folyamán a program a második előforduláskor is be fogja illeszteni a már meglévő fordítást, 100%-os egyezésként jelölve, amely hiba felismerése majd a lektor feladata lesz. A fordítást követő kétnyelvű lektorálás is ebben a rendszerben zajlik, így a lektor is a szegmensekre (sorokra) osztott szöveggel találkozhat, feltételezhetően ezek egyezésére koncentrál, kisebb figyelmet fordítva a szöveg egészére. Feltételezhető az is, hogy a szegmensekre bontott szöveg általában megnehezíti az elszakadást a forrásnyelvi szövegtől, ami az átváltási műveletek végre nem hajtásához vezethet.

3.2.1.2. Géppel támogatott minőségellenőrzés

A kétnyelvű lektorálást a belső minőségellenőrzés követi, amely szintén egy félautomata szoftver segítségével történik. A szoftver összegyűjti és kiírja a forrás- és célnyelvi inkonzisztenciákat. Célnyelvi inkonzisztencia az, amikor két, a forrásnyelvi szövegben egyező mondatnak eltérő a fordítása a célnyelvi szövegben. A minőségellenőrzés folyamán megvizsgálják, hogy a különbségnek milyen lehetséges okai lehetnek, és amennyiben nem látszik megfelelő indok a két azonos forrásnyelvi mondat célnyelvben való megkülönböztetésére, akkor egységesítik a fordítást. A minőségellenőrzési folyamat tehát gyakran él az egységesítés eszközével, amely azon túl, hogy hibalehetőséget hordoz

magában, egy speciális jelenséget idéz elő. A jelenség vélhetően szembemegy az ismétléselkerülési hipotézissel (lásd Baker 1993). Az egységesítésnek köszönhetően különböző módosításokat hajtanak végre a szövegben, leggyakrabban szószinten, szófajtól függetlenül, tehát nemcsak főnevek, hanem akár igék esetében is. Főnevek módosítása során elsősorban terminológiai egységesítésre vonatkozó javítások jellemzők, azon esetekben is, amikor joggal használható lenne a terminus valamely szinonimája, redukálható vagy akár kihagyható lenne (pl. „*Ha az ABS-visszajelző lámpa kialszik a motorkerékpár beindítása előtt, ellenőrizze az ABS-visszajelző lámpa működőképességét a gyújtás ki- és bekapcsolásával.*”). A második tagmondatban az *ABS-visszajelző lámpa* terminus esetében élhetnénk a teljes kihagyás vagy a redukció eszközével is. A terminus meghagyását az átváltási művelet végrehajtásának hiánya, a forrásnyelvhez való túlzott ragaszkodás magyarázza. A jelenség nemcsak a főnevekben, de akár az igehasználásban is tetten érhető, pl. *Remove the screw. Remove the cap. Remove the battery.* (Suzuki 65) – *Vegye ki a csavart. Vegye le a sapkát. Vegye ki az akkumulátort.* (LEG 63); (vö. *távolítsa el, szerelje ki/le* stb.). A minőségellenőrzést természetesen követi egy a betördelt anyagon történő lektorálás, ahol lehetőség van a választékosság növelésére, elkerülendő a sok egymás mellett álló azonos ígét, de összességében a fordítás során alkalmazott eljárások az azonosságra és ismétlésre irányuló tendenciát erősítik.

3.2.2. A KEZELÉSI ÚTMUTATÓ MŰFAJÁNAK SAJÁTOSSÁGAI

A szöveg további jellemzője, hogy a felhasználó vélhetően sosem egészében, hanem – mintegy lexikonhoz hasonlóan – annak egyes részeit, az érdeklődésének megfelelő alfejezeteket olvassa. Ezért akár egy korábbi fejezetben már egyszer kifejtett, egyértelműsített (explicitált) információ a könyv egy későbbi fejezetében is fontos lehet, így nem elengedő annak egyszeri (első előforduláskor történő) kifejtése, magyarázata, a könyv adott fejezetében újra szükség lehet az adott információ újbóli tisztázására, hogy a felhasználó egy helyen elérjen minden számára szükséges adatot. Ennek lehetséges megoldása az utalások beszúrása, de mivel az olvasótól nem várható el az állandó „vissza” vagy „előre” lapozgatás, így a FNYSZ is inkább az információk újbóli leírására törekszik. Ez a fajta explicitációs igény a fordításra is hatással van, így megállapítom szerint az explicitációra való igény többszörösen jelentkezik az adott szöveg fordításának folyamatában – egyrészt a fordítások általános jellemzőjeként, és a szöveg jellegéből adódóan is. Ez az igény pedig az ismétlésre való törekvésben is megnyilvánulhat.

3.3. AZ ELEMZÉS ELMÉLETE

Az elemzés során elsőként a forrás- és célnyelvi szövegben egyaránt azonosítjuk és jelöljük a vizsgálni kívánt egységeket, azaz tagmondatokat. Második lépésként meghatározzuk a lexikai kohéziós eszközök típusait (ismétlés, szinonímia, hiperonímia, meronímia, doménreláció). Magyarázatot igényel a szinonímia mint lexikai kohéziós típus kezelése. A szinonímia csak magyar nyelvű szakirodalma is több lehetséges értelmezést nyújt (lásd Károly 2007; Horváth 1996; Szende 1996; Balázs 1998; Andor 1998; Fóris 2014 stb.) és még napjainkban is sok a tisztázatlan kérdés. „A mai terminológia felfogása szerint a szinonimareláció doménfüggetlen és szimmetrikus reláció, feltétele az azonos denotátum és a mondatban való felcserélhetőség, és nem függ a regiszterbeli, stílusbeli, konnotációs különbségektől” (Fóris 2014: 283).

A fenti meghatározásnak megfelelően az esetlegesen előforduló részleges ismétléseket (pl. *indításgátló visszajelző lámpa* és *visszajelző lámpa*) szinonimikus kapcsolatokként azonosítjuk.

A párhuzamos korpusz elemzését minden egyes vizsgált viszonytípus előfordulásainak megszámlálása követi. Legvégül megvizsgáljuk a viszonytípusok gyakoriságában és eloszlásában mutatkozó különbségeket és feltárjuk azok lehetséges okait. Az elemzés megbízhatóságának igazolása érdekében kettős kódolást használunk. A vizsgálat eredménye 80% feletti egyezést mutat, így a kódolás eredményeit elfogadottnak tekintjük.

4. EREDMÉNYEK

4.1. KVANTITATÍV EREDMÉNYEK

Először a párhuzamos szövegtörzs lexikai kohéziós eszközeinek kvantitatív elemzésére kerül sor a forrás- és célnyelvben.

A 3. táblázatból kiolvasható a fordított szövegben az ismétlések számának csökkenése a szinonímia, hipo-/hiperonímia és a doménreláció előnyére (vö. Baker 1992 ismétléskezelési hipotézis). A fenti számok nem támasztják alá előzetes feltevésünket, miszerint a fordított szövegben az ismétlések száma magasabb lehet, a szinonimák „kárára”. Az ilyen kis korpuszon végzett vizsgálat eredményei nem mondhatók reprezentatívnak, de az eredményekből egyelőre úgy látszik, hogy legfeljebb az ismétlések számának csökkenése mondható szignifikánsnak. A 4. táblázatban láthatjuk az eredményeket százalékos arányban, ahol a 100% az adott nyelvű szövegrészlet lexikai kohéziós eszközeinek

összessége. Az eredmények továbbá azt látszanak alátámasztani, hogy a lexikai kohéziós eszközök száma a fordított szövegben nem nő – bár az elemek számának ilyen mértékű egybeesése a véletlennek köszönhető.

3. táblázat. A lexikai kohézió eszközeinek száma a vizsgált szövegrészben

Vizsgált lexikai kohéziótípusok	Angol szöveg (db)	Magyar szöveg (db)
ismétlés	41	34
szinonímia	9	11
hiponímia	20	22
meronímia	34	31
doménreláció	1	7
összesen	105	105

4. táblázat. Lexikai kohéziós eszközök százalékos aránya a vizsgált szövegrészben

Vizsgált lexikai kohéziótípusok	Angol szöveg (%)	Magyar szöveg (%)
ismétlés	39,05	32,38
szinonímia	8,57	10,48
hiponímia	19,05	20,95
meronímia	32,38	29,52
doménreláció	0,95	6,67

4.2. A KETTŐS KÓDOLÁS EREDMÉNYEI

A vizsgálati anyag kis mérete miatt eltekintünk az adatok kétmintás t-próbával való ellenőrzésétől, és az adatelemzés megbízhatóságának bemutatására százalékos összevetést használunk. Az adatelemzés megbízhatóságát a kettős kódolás biztosítja. Az első mérést két hónap elteltével újra megismételtük, az eredmények az 5. táblázatban láthatók. A két mérés összehasonlításához lásd a 6. táblázatot. Az egyezés szükséges mértékét a legtöbb szövegkutatásban végzett méréshez hasonlóan 80%-ban állapítjuk meg. Az elemzések eredménye az összes lexikai kohéziós eszköz számában különbözik, ám még a 80%-os határ felett van. Az egyes eszközök arányának tekintetében azonban meggyőző azonosságot mutatnak.

5. táblázat. A másodkódolás eredményei

Vizsgált lexikai kohéziótípusok	Angol szöveg (db)	Magyar szöveg (db)
ismétlés	35	22
szinonímia	7	7
hiponímia	12	20
meronímia	23	26
doménreláció	4	8
összesen	85	83

6. táblázat. A két mérés százalékos összevetése

Vizsgált lexikai kohéziótípusok	Angol szöveg (%) 1. mérés	Angol szöveg (%) 2. mérés	Magyar szöveg (%) mérés	Magyar szöveg (%) mérés
ismétlés	39,05	41,17	32,38	26,50
szinonímia	8,57	8,23	10,48	8,43
hiponímia	19,05	14,11	20,95	24,10
meronímia	32,38	27,05	29,52	31,32
doménreláció	0,95	4,70	6,67	9,60

Összefoglalva az eredményeket, előzetes felvetésem, miszerint az „ismétlést generáló rendszerek” használatának következtében a lexikai kohézió különböző eszközei közül a fordított szakszövegekben az ismétlések száma nő (lásd 1. fejezet), a vizsgált minta alapján nem igazolható. Az összes lexikai kohéziós eszköz számának növekedését nem tapasztalhatjuk a forrásnyelvben (vö. Blum-Kulka 1986, explicitációs hipotézis). A célnyelvi szövegek lexikai kohéziós mintázatának eltolódása, az ismétlések és meronimák száma csökkenő vagy változatlan, míg a doménrelációk számának egyértelmű növekedése érhető tetten. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy szignifikáns eltéréseket csak az egyes eszközök számában találhatunk, az összes eszköz számában egyértelműen nem mutatkozik eltolódás. A továbbiakban a doménrelációkat vizsgálom kvalitatív szempontból.

4.3. „KVALITATÍV ELEMZÉS” – DOMÉNRELÁCIÓK

Érdeemes a számszerű vizsgálaton túl az egyes eltolódásokat közelebbről is megvizsgálni. A nem szigorú értelemben vett kvantitatív elemzés legszignifikánsabb jelensége a doménrelációk számának növekedése a fordított szövegben. A forrásszövegben a doménrelációk aránya közel 1%-os, míg a fordított szövegben 6,67%. Az 1. és 2. táblázat számaiból arra következtethetünk, hogy ez a növekedés a fordítás során, főként a forrásnyelvi ismétlések és meronimák „kárára történik”; azaz a fordítói tevékenység során leginkább ezen két kategória célnyelvbe való átvitele nem történik meg, még egy olyan, a forrásnyelvhez „ragaszkodó” szövegfajta esetében sem, mint a szakfordítás.

A lexikai kohéziók vizsgálata során a doménrelációk alfajai között nem érdemes különbséget tennünk. Doménreláció esetén az adott fogalmak között nem beszélhetünk kifejezetten alá- vagy fölérendelt, sem rész-egész viszonyról. A lexikai kohéziót alkotó nyelvi egységek (és fogalmak) között az a kapcsolat, hogy egyetlen közös doménbe tartoznak (lásd 1. ábra). Előfordulhat egy „fogalom” és egy tárgy viszonyaként, például: az *indításgátló visszajelző lámpa* és a *gyújtás* nyelvi egységek viszonya. A *gyújtás* mint elvont fogalom nem állhat rész-egész viszonyban a motor bármely fizikai részével. Részben ennek köszönhető a forrásnyelvi szövegben található meronimikus viszonyok doménrelációvá „tágítása”. Tökéletes példa erre a jelenségre a következő: *immobilizer indicator – ignition switch*. „The immobilizer indicator blinks two times when the ignition switch is turned on.” a magyar célnyelvi szövegben a „gyújtáskapcsoló bekapcsolása” megfogalmazás nem lenne szerencsés, vélhetően ezért döntött a fordító az alábbi fordítás mellett (bár természetesen számtalan más megoldás is lehetséges lenne). A magyar fordítás a következő: „Az indításgátló visszajelző lámpa kétszer felvillan, amikor a gyújtást bekapcsolja.” Az angol forrásnyelvi mondatban nem szorosan kapcsolatban álló, de meronimikus viszony működik, míg a magyar nyelvű fordításban egy fogalom és egy motoralkatrész kerül kapcsolatba egymással. Ehhez hasonló példák többször is előfordulnak a vizsgált párhuzamos korpuszban.

A célnyelvi szövegben doménrelációként jelentkezhetnek továbbá a forrásnyelvi szövegben ismétlésként megjelenő kapcsolatok is:

„If the ABS indicator light blinks or comes on while riding, stop the motorcycle in a safe place and turn off the *ignition switch*. Turn the *ignition switch* »ON« after a while and check if the indicator light comes on.”

A forrásnyelvi szövegben az *ignition switch* terminus ismétlése alkotja a szövegkohéziót. A célnyelvi szövegben ezzel szemben az alábbi mondatral találkozunk:

„Ha az ABS-visszajelző lámpa menet közben villog vagy világít, állítsa le a motorkerékpárt biztonságos helyen, és kapcsolja ki a *gyújtást*. Kis idő múlva fordítsa a *gyújtáskapcsolót* »ON« (be) helyzetbe, és ellenőrizze, kigyullad-e a visszajelző lámpa.”

A forrásnyelvivel ellentétben a magyar nyelvű szövegben az „elvont” *gyújtás* fogalom és a *gyújtáskapcsoló* viszonyát doménrelációként elemezhetjük.

A kvalitatív elemzés során érdemes lenne még kitérni az ismétlés és szinonimaviszonyok eltolódásaira, amitől a dolgozat terjedelme és a szignifikáns különbségek kimutatásának hiánya miatt most eltekintek.

5. ÖSSZEGZÉS

A kutatás egy a fordítás folyamatát CAT-eszközökkel és minőségellenőrzési szoftverrel támogatott és ezáltal speciálisnak tekinthető párhuzamos korpusz lexikai kohéziós eszközeit vizsgálja. A kutatáshoz Halliday és Matthiessen (2004) osztályozási rendszerét módosítva használtam fel, kiegészítve azt egy ez idáig a szövegkutatásban nem használt lexikai kohéziós eszközzel, a doménrelációval.

A vizsgálat igazolta, hogy a doménreláció mint lexikai kohéziós eszköz jelen van az adott szövegtörzsben és az angolról magyar nyelvre fordított speciális korpuszban száma szignifikáns eltolódást mutat.

Összefoglalva elmondható, hogy előzetes felvetésem, miszerint az „ismétlést generáló fordítási rendszerek” használatának következtében a lexikai kohézió különböző eszközei közül (ismétlés, szinonima, hiponima, meronima, doménreláció stb.) a fordított szakszövegekben az ismétlések száma nő (lásd 1. fejezet), a vizsgált minta alapján nem igazolható.

A lexikai kohéziós eszközök összes számában nem, csak az egyes eszközökében mutatható ki eltérés. Adott típusú szövegben a célnyelvi szövegek lexikai kohéziós mintázatában a forrásnyelvihez képest az ismétlések és meronimák csökkenő, míg a doménrelációk számának növekedő tendenciája feltételezhető. Ekképpen a kutatás eredményei az ismétléskerülési hipotézist (Baker 1993) alátámasztani látszanak.

A továbbiakban a kis mintán végzett kutatás eredményeinek nagyobb korpuszon végzett elemzésekkel való igazolására lenne szükség, továbbá egy későbbi vizsgálat keretében érdemes lenne összevetni fordítástámogató szoftverekkel és azok nélkül fordított szövegek lexikai kohéziós mintázatát is.

IRODALOM

- Fóris Á. 2002. *Szótár és oktatás*. (Iskolakultúra könyvek 14.) Pécs: Iskolakultúra.
<http://mek.oszk.hu/01800/01890/>
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. (Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 1.) Pécs: Lexikográfia Kiadó. <http://mek.oszk.hu/09200/09278/>
- Fóris Á. 2014. Szinonimák a terminológiában. In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *MANYE XXIII. NYELV – TÁRSADALOM – KULTÚRA. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II*. Budapest: MANYE – Tinta Könyvkiadó. 279–284.
- Halliday, M. A. K. 1985. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. – Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Halliday, M. A. K. – Matthiessen, C. M. M. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. 3rd ed. London: Arnold.
- Hasan, R. 1984. Coherence and Cohesive Harmony. In: J. Flood (szerk.) *Understanding Reading Comprehension: Cognition, Language and Structure of Prose*. Newark, Delaware: International Reading Association. 181–219.
- Heltai P. – Dróth J. – Károly K. 2008. Szakfordítás angolról magyarra: jellegzetes műveletek, a fordított szakszövegek jellemzői és értékelése különböző fordítási szinteken. <http://real.mtak.hu/1399/>
- Jenei G. 2006. A referencia fordításának kérdései angol–magyar és angol–spanyol fordításokban. *Fordítástudomány* 8. évf., 1. szám, 27–45.
- Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* 14. évf., 2. szám, 30–67.
- Károly K. 2010. Az ismétlésről a fordítási univerzálék tükrében. Lexikai ismétlés-eltolódások a magyar–angol fordításban. *Magyar Nyelv* 106. évf., 3. szám, 322–338.
- Károly K. 2012. A referenciális kohézió a fordítási univerzálék tükrében (referenciális eltolódások a magyar–angol sajtófordításban). *Magyar Nyelvőr* 136. évf., 3. szám, 304–325.
- Károly, K. 2007. A magyar és az angol nyelv kohéziós eszközei. (2.1 és 2.2 fejezet) In: *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 62–81.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 68. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tinta/TAMOP-4_2_5-09_Nyelv_es_forditas/adatok.html).

Prószéky G. – Miháltz M. 2008. Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis. *Magyar Terminológia* 1. évf., 1. szám, 43–57.
Szikszainé Nagy I. 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Budapest: Osiris Kiadó.

FORRÁSOK

AN400. Kezelési útmutató. Suzuki Magyarország Zrt. (Fordította: LEG Magyarország Zrt.)
AN400. Owner's Manual. Suzuki Motor Corporation Ltd.
Suzuki SX4 Kezelési útmutató. Suzuki Magyarország Zrt. (Fordította: LEG Magyarország Zrt.)
Suzuki SX4 Owners' Manual. Suzuki Motor Corporation Ltd.

MIT ÜZEN A 2010/64/EU IRÁNYELV?

Az irányelv angol és német szövegváltozatának témastruktúra-elemzése

■ FARKASNÉ PUKLUS MÁRTA

1. BEVEZETÉS

Vizsgálatom alapjául az a 2010/64/EU irányelv szolgál, melyet az Európai Parlament és a Tanács 2010. október 20-án fogadott el annak érdekében, hogy egységes európai keretet adjon a tagállamoknak a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról. A három nyelven – magyarul, németül és angolul – készült szövegrészlet elemzéséhez Lautamatti (1978, 1987) témastruktúra-elemző modelljét hívom segítségül.

A szövegnyelvészeti elemzés korpuszául szolgáló európai uniós jogi irányelv választása részemről nem véletlen. Az elmúlt néhány hónapban több fontos esemény, konferencia, szakmai rendezvény is világossá tette számomra, hogy a bírósági tolmácsolás témaköre rendkívül aktuális mind Magyarországon, mind az Európai Unió más tagországaiban. Annak ellenére, hogy a bírósági és hatósági tolmácsolásról a nemzetközi szakirodalomban számos átfogó munkát találunk (csak néhányat említve: Angelelli 2004; Berg-Seligson 1990; Hale 2004; Jacobsen 2008; Laster–Taylor 1994), Magyarországon kevés magyar nyelven írt kötet áll a tolmácsok és fordítók rendelkezésére. Németországban 2011-ben jelent meg *Gerichtsdolmetschen Grundwissen- und fertigkeiten (Bírósági tolmácsolás. Alapvető ismeretek és készségek – F. P. M., saját fordítás)* címmel egy praktikus útmutató Christiane Driesen (aki maga is konferenciatolmács, EULITA¹-tag) és Haimo-Andreas Petersen tollából (Driesen–Petersen 2011). Liese Katschinka (é. n.) – az EULITA elnöke – a könyvről készített recenziójában méltatja a szerzők erőfeszítéseit és örömmel veszi tudomásul, hogy megszületett végre egy „tan-könyv”, mely az igazságügyi területre készülő tolmácsok képzésének tapasztalatait gyűjti össze.

1 EULITA: European Legal Interpreters and Translators Organisation, a bírósági fordítók és tolmácsok európai egyesületeinek ernyőszervezete (Horváth 2013).

Az irányelv útmutatás az összes európai uniós tagország számára, hatályba lépésének időpontjában azonban még nem mindegyik tagállamnak sikerült átültetnie a gyakorlatba. Az idei European Master's in Translation konferencián, 2014. március 28–29-én Brüsszelben is központi szerepet játszott a hatósági, valamint a bírósági tolmácsolás. Sokatmondóan fogalmazták meg a konferencia címét is: *Translation for our citizens*, hiszen magára a szolgálatra, illetve szolgáltatásra akarták felhívni a figyelmet, melyet a fordítók és tolmácsok az állampolgárok számára nyújtanak. A konferencián összefoglalót hallhattunk az EULITA által elindított projektről is,² melynek célja az igazságügyi területen készülő fordítások minőségének javítása. A tagországok képviselőinek előadásából és a rekaszta-beszélgetések során képet kaphattunk a különböző országok bírósági és hatósági fordítási gyakorlatáról.

A 2010/64-es irányelv a bírósági és bírósági tolmácsok és fordítók képzésére is ráirányította a képzőintézmények figyelmét. Magyarországon hiánypótlónak számít Horváth Ildikó 2013-ban megjelent *Bírósági tolmácsolás* című könyve (Horváth 2013), valamint a mostani, 2014/2015-ös tanévben induló bírósági és hatósági tolmács szakirányú továbbképzés is az ELTE Bölcsészettudományi Karának Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén. Csörgő Zoltán (2013) a *Fordítástudomány* legfrissebb számában megjelent tanulmányában pedig szociolingvisztikai szempontból vizsgálja a bírósági tolmácsolást, és rámutat arra, hogy a bírósági tolmácsok feladata mennyire sokrétű és összetett. Az idei, 2014. április 10–11-én megtartott MFTE-OFFI *a magyar fordítók és tolmácsok napja* rendezvény második napja is a bírósági és hatósági tolmácsolás témája köré épült. Az igazságügyben dolgozók előadásából megismerhettük a bírók nézőpontját, a magyarországi bíróságok szempontjait és elvárásait. Tájékoztatást kaptunk a tolmácsoláshoz való jogról és a bírósági tolmácsképzés beindításáról, az Európai Unióból érkező vendégektől megismerhettük az irányelv átültetésének menetét és az ezt segítő projektek állomásait, valamint áttekintést kaptunk az Európai Bíróság tolmácsolási és fordítási gyakorlatáról.

Dolgozatomban a bírósági tolmácsolás aktuális hátterének rövid bemutatása után Lautamatti (1978, 1987) témastruktúra-elemző modelljét vázolom fel, ezt követően pedig az európai uniós jogi szövegek műfaji sajátosságait tekintem át. Az irányelv magyar, angol és német nyelvű szövegváltozatán vizsgálom Lautamatti modellje alapján, hogy a tematikus szerkezetek ilyen műfajú szövegeknél mutatnak-e eltérést a témafejlődést tekintve, azaz a magyar nyelvű

2 A projekt elnevezése: QUALETRA – Quality in Legal Translation.

irányelv vizsgált szövegrészeleinél ugyanúgy párhuzamos (vagy éppen követő vagy kiterjesztett) témafejlődés mutatható ki akkor, amikor az angol, illetve a német szövegben párhuzamos (vagy éppen követő vagy kiterjesztett) a témastruktúra.

Mivel három eltérő rendszerű nyelv szövegváltozatait elemzem, feltételezhető, hogy a tematikus szerkezet eltéréseket mutat, illetve a tematikus alanyok nem minden esetben egyeznek meg mindhárom nyelvi változatban. Ebből a hipotézisből indulok ki, majd az elemzés eredményeinek birtokában a következő konkrét kérdésekre keresek választ:

- A témastruktúra eltolódásai, illetve a tematikus alanyok eltérései miatt változnak-e a hangsúlyok, s ennek következtében módosulhat-e a mondatok, illetve szövegek jelentése?
- Amennyiben azonosítható tematikus szerkezeti eltolódás vagy tematikus alanybeli eltérés a különböző szövegek között, azokat mennyiben a nyelvek rendszerbeli különbségei okozzák?
- Amennyiben nem azonosítható tematikus szerkezeti eltolódás a különböző szövegek között, ennek mi lehet az oka: vajon nem nyelvfüggő-e ez a jelenség?
- Elképzelhető-e, hogy a tematikus alanyok eltérése nem okoz témastruktúrabeli eltolódást, azaz a tematikus alany eltolódása nem mindig hozza magával a tematikus progressziófajta változását?
- Van-e összefüggés a tematikus szerkezeti, illetve tematikus alanybeli eltolódás és a szöveg műfaji szerkezete között?

2. A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE

A következőkben a korpusz vizsgálata és a dolgozat eredményeinek bemutatása szempontjából két különösen fontos területet mutatok be. Az első részben ismertetem a korpusz elemzéséhez használt témastruktúra-modellt, a második részben pedig áttekintem az európai uniós jogi szövegek műfaji sajátosságait.

2.1. LAUTAMATTI TÉMASTRUKTÚRA-MODELLJE

A három különböző nyelvű szöveget Lautamatti (1978, 1987) témastruktúra-elemzési modellje segítségével vizsgálom. Lautamatti modellje kidolgozásakor a Prágai Nyelvész kör munkáját és Daneš (1995) tipológiáját vette alapul. Daneš a témastruktúrát a szöveg tartalmi vázának tartja, szerinte a tematikus koherencia

az adott bekezdés témáiból áll össze. Bevezeti a „hipertéma” fogalmát a bekezdés témájának megnevezésére, mely felett a nagyobb szövegrészek témái és a szöveg globális témája áll. Négy bekezdéstípust különböztet meg: az állandó bekezdés-témával bíró paragrafust, a bekezdéstémát a mondattemákon keresztül kifejtő paragrafust, az ún. tartalmi kerettel rendelkező és a bekezdéstémát továbbfejlesztő paragrafust. Daneš szerint a tematikus és kompozicionális szerkezet azonosítása alapján a bekezdés „hiperfunkciója” és az egyes bekezdések egymáshoz viszonyított retorikai funkciója is meghatározható. A fordítástudományban is hasznosítható mindez, hiszen a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek hipertémájának és hiperfunkciójának összehasonlításával vizsgálható, hogy a fordítás eredményeképpen koherens célnyelvi szöveg jött-e létre.

Lautamatti (1978, 1987) modelljének célja a szövegkoherencia leírása a mondattopikok és a szövegtopik közötti szemantikai viszonyok alapján. *Topical Structure Analysis*nek, azaz „témastruktúra-elemzés”-nek nevezi ezt a szövegelemző modellt, azt vizsgálva, hogy a témák hogyan ismétlődnek, változnak vagy térnek vissza egy korábbi témához a szövegben. A Prágai Nyelvész kör munkáján alapuló modell sematikus ábrázolással rögzíti, hogy a mondattopikokból hogyan áll össze a jelentés. Lautamatti három témafejlődési módot (tematikus progressziót) különböztet meg:

1. **párhuzamos** a témafejlődés (*parallel progression*), amikor az egymást követő mondatok topikja megegyezik;
2. **követő** a témafejlődés (*sequential progression*), amikor az előző mondat rémája válik a következő mondat topikjává;
3. **kiterjesztett párhuzamos** témafejlődésről (*extended parallel progression*) beszélünk, ha a megegyező topikkal rendelkező mondatok láncát megszakítja egy másik, következő topik.

Lautamatti megkülönböztet tematikus alanyokat (*topical subject*), melyek közvetlenül kapcsolódnak a szövegtopikhoz, és nem tematikus alanyokat (*non-topical subjects*), melyek nem kötődnek közvetlenül a szövegtopikhoz. Bevezeti a modális alany és a „mondatkezdő elem” (*initial sentence element*) fogalmakat, ez utóbbit a szöveg legelején álló mondatrészt érti. Témastruktúrájának (*topical structure*) nevezi a modális alany, a tematikus alany és a mondatkezdő elemek különféle kombinációit, melyeknél öt különböző típust sorol fel (az eredeti példákkal, Lautamatti 1987: 93–94):

1. típus: a mondatkezdő elem, a modális alany és a tematikus alany egybeesik (pl. *This helplessness of human infants is in marked contrast...*).

2. típus: a mondatkezdő elem elválik a modális és a tematikus alanytól, amelyek egybeesnek (pl. *Without care from some other human being or beings... a child is very unlikely to survive.*).
3. típus: a mondatkezdő elem és a modális alany egybeesnek, míg a tematikus alany különválik (pl. *It is during this very long period in which the human infant is totally dependent on others that it reveals...*).
4. típus: a mondatkezdő elem és a tematikus alany egybeesnek, a modális alany külön áll (pl. *When the human infant is born... it has two things...*).
5. típus: a mondatkezdő elem, a modális alany és a tematikus alany mind külön áll (pl. *For this reason, biologists now suggest that language is...*).

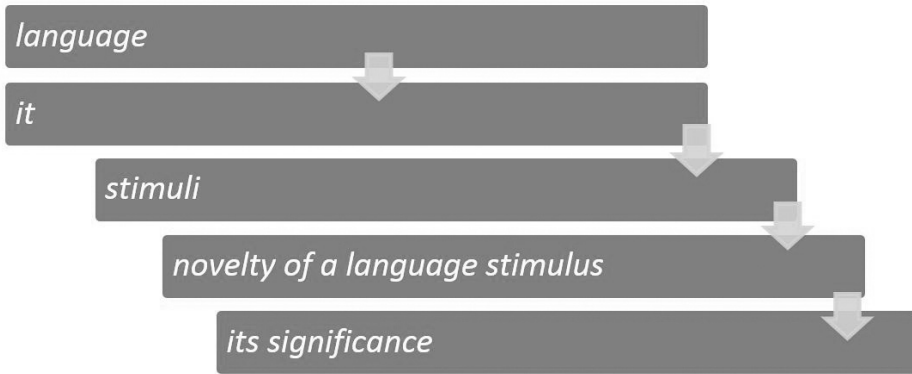
Miután azonosítottuk a szövegben a tematikus alanyokat, a témafejlődést a tematikus alanyok láncának ábrázolásával jeleníthetjük meg (a példa a tanulmány szerzőjétől származik):

Példa a tematikus alanyok láncának ábrázolására

1/ *If language*, both verbal and non-verbal, is to affect a partner it clearly needs to be noticed by him or her either consciously or sub-consciously. 2/ In other words, *it* needs to be 'marked' in some way. 3/ *If stimuli* are to cause arousal in the brain, they need to be not only novel, but novel and significant, for obvious evolutionary survival purposes. 4/ *The novelty of a language stimulus* would lie in its divergence from some group 'norm'. 5/ *Its significance* would depend on the total context including such things as the perceived emotional states of the interactants and their motives as they communicate.

(Intercultural Communication Online Band 7, Gill Woodman 2003: 36.)

1.) TS (topikális alany): <i>language</i>	
2.) TS: <i>it</i>	(1)–(2) párhuzamos,
3.) TS: <i>stimuli</i>	(2)–(3) követő,
4.) TS: <i>novelty of a language stimulus</i>	(3)–(4) követő,
5.) TS: <i>its significance</i>	(4)–(5) követő témafejlődés

1. ábra. Az angol nyelvű szövegrészlet témafejlődése

Lautamatti a modell segítségével azt vizsgálta, hogy az idegen nyelvet tanulók számára készített egyszerűsített szövegek témafejlődése eltér-e az eredeti szövegektől. Az egyszerűsített és eredeti szövegek összehasonlítása azt az eredményt hozta, hogy az egyszerűsített szövegeket készítők más-más stratégiát alkalmaznak. Többen rövidebb mondatokra bontották az eredeti szöveget, mások viszont az első témastruktúra-típust választották, melynél egybeesik a mondatkezdő elem, a modális alany és a tematikus alany.

Ezekből a kutatási eredményekből kiindulva többen (Connor–Farmer 1990; Károly 2011; Lautamatti 1987, 1990; Magnuczné Godó 1999; Schneider–Connor 1988, 1990; Witte 1983a, 1983b) elemeztek hallgatói – anyanyelven, valamint idegen nyelven írt – esszéket, hogy a témafejlődés eltéréseiből a szövegminőségre vonatkozó következtetéseket vonjanak le.

Fontos megemlíteni Schneider és Connor (1990) kísérleti eredményeit. Kutatásuk alapján ugyanis úgy találták, hogy a magasabb pontszámot elért hallgatók dolgozataiban jóval több követő témafejlődés volt, mint a gyengébben sikerült esszéekben. A követő témafejlődés kategóriáját másképpen értelmezték, mint Lautamatti, szerintük a követő témafejlődés segíthet abban, hogy a korábbi témákat kifejtsük. Ennek szemléltetésére a követő témafejlődés három fajtáját különböztetik meg:

1. Amikor az előző mondat komment része lesz a következő mondat topikja, az a **közvetlenül kapcsolódó követő témafejlődés**. Akár képzett szóalakokban, akár rész-egész viszonyt kifejező szerkezeteken keresztül (lásd később az elemzés során: *tagállamok*, *a végrehajtó tagállam*) is megjelenhet.

2. Amikor az előző mondat komment része és a következő mondat topikja ugyanahhoz a szemantikai készlethez tartozik (pl. lásd 1. ábrán: *stimuli, novelty of a language stimulus*), az a **közvetetten kapcsolódó követő témafejlődés**.
3. Amikor olyan topikok jelennek meg, amelyek nem kapcsolódnak sem az előző mondattopikhoz, sem a szövegtopikhoz, akkor **nem kapcsolódó követő témafejlődésről** beszélhetünk.

Vizsgálatom tárgya három különböző nyelven, fordítás eredményeképpen született szöveg. Mielőtt azonban a különböző nyelven íródott szövegek témafejlődésének különbségeire és a nyelvspecifikus összefüggésekre térnék rá, szeretném bemutatni a vizsgált korpusz műfajának és szövegtípusának jellemzőit.

2.2. A VIZSGÁLT KORPUSZ MŰFAJA, SZÖVEGTÍPUSA

Már Schäffner (1997) is megállapítja politikai szövegek fordítása kapcsán, hogy a nemzetközi szerződésekre jellemző az a formális feltétel (német–angol nyelvpárban), hogy a szövegeknek mondatról mondatra egyezniük kell. Ezáltal könnyebben lehet hivatkozni bizonyos szövegrészekre, a tárgyalások során könnyebb a visszakeresés. Még fontosabb szempont ez az Európai Unióban hatályos rendeletek és irányelvek, valamint egyéb, több nyelven hatályos jogi szakszövegek esetén, ahol akár a tagországok állampolgárai számára is fontos, hogy vissza tudják keresni a jogszabályokban szereplő pontokat, cikkeket, bekezdéseket.

Az európai uniós szakszövegek vizsgálata és kutatása nagyon összetett feladat, mivel egyrészt nehéz megállapítani, hogy melyik változat a forrásnyelvi szöveg, másrészt nehéz meghatározni a célkultúrát is. Koskinen (2000: 57) három fordítási területet különített el az Európai Unióban:

- az intrakulturális fordítást (ezen belül az intézményen belüli és az intézmények közötti fordítást);
- az interkulturális fordítást (ezen belül az interadminisztratív és a nagyközönségnek készülő fordítást);
- illetve a jogi szakfordítást.

A vizsgált korpusz az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve 1–3. cikkének magyar, német és angol nyelvű hatályos változata. Az európai uniós szakszöveg típusán belül az irányelv Koskinen (2000: 57) alapján egyrészt nagyközönségnek készülő interkulturális fordítás, másrészt jogi szakfordítás.

Trosborg (1997) foglalkozott a műfaji normakövetéssel európai uniós dokumentumok vonatkozásában. Szerinte a két vagy több kultúra közötti fordítás eredményeképpen létrejött szövegek hibrid szövegek. Elnevezésük is erre utal: nem homogének, hanem különféle normákat és kultúrákat összegyúrva keletkeztek. A célnyelvi kultúrában akár furcsának is tűnhetnek, ez a különösség azonban nem a fordítói kompetencia hiányából adódik, hanem tudatos fordítói döntés eredménye. Koskinen (2000: 58) ugyanakkor úgy véli, hogy jobb lenne, ha ezekre a szövegekre úgy tekintenénk, mintha egy saját jellemzőkkel, kultúrával, saját normákkal és műfaji konvenciókkal rendelkező európai uniós szövegek, és nem pedig hibrid szövegek lennének (lásd még Tirkkonen-Conditt 2001).

Több kutató szerint (Trosborg 1997; Snell-Hornby 2001; Zauberga 2001) ezek a célnyelvi közönség számára gyakran kicsit idegennek tűnő szövegek magukon hordozzák a különböző, az Európai Unióban hivatalos nyelvek és kultúrák jegyeit. Zauberga három tényezőt sorol fel, melyek befolyásolják a hibridség mértékét:

- az ideológiai háttér;
- a fordító hozzá (nem) értése, kompetenciája;
- a szöveg konkrét funkciója: ha a fordító azért tartja meg a szöveg hibrid jellegét, hogy így a szöveg egy konkrét célt szolgáljon (Zauberga 2001: 268–274).

Jelen vizsgálatom során nem térek ki arra, hogy milyen nyelven íródott a szöveg eredetileg, azaz melyik a forrásnyelvi szöveg, mivel az Európai Unió nyelvpolitikájának eredményeképpen mindegyik nyelvi változat hatályos. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a magyar változat – nagy valószínűséggel az angol vagy a francia változathoz készített fordítás során létrejött – célnyelvi szöveg. A fordítónak a különböző műfajok és szövegtípusok fordításánál nemcsak nyelvi, fordítói kompetenciáját kell alkalmaznia, hanem „a műfaji kompetenciáját is aktivizálnia kell, ami a műfaj (forrás- és célnyelvi) sajátosságainak felismerési képességét és a műfaji ismeretek alkalmazási képességét foglalja magába” (Károly 2007: 176). Jogi szaknyelvi műfajokon Bhatia (1983, 1997) végzett vizsgálatokat arra vonatkozóan, hogy a célnyelvi szöveg műfaji identitását hogyan lehet megőrizni. Szerinte a fordító nyelvi kompetenciáját további négy tényezővel kell kiegészíteni ahhoz, hogy a műfaji sajátosságoknak megfelelő fordítást tudjon készíteni. A fordítónak

- egyrészt meg kell értenie a két kódrendszert;
- másrészt el kell tudni sajátítani a szaknyelvi kultúra műfaji ismereteit;
- harmadrészt a két szaknyelvi terület műfajainak kognitív struktúráit fel kell ismernie és csak ezek után következhet az, hogy
- képesnek kell lenni alkalmazni a műfaji ismereteket az adott szakterületen (Bhatia 1997: 206).

A fenti megállapítások rávilágítanak arra, hogy az európai uniós szövegeket jóval szélesebb kontextusban érdemes vizsgálni, hiszen a fordítónak nemcsak a különböző nyelvi kódokat kell megértenie és átváltania, hanem tekintettel kell lennie a kulturális háttérre, a szöveg konkrét funkciójára és a célközönség elvárásaira is. A következőkben azt is látni fogjuk, hogy a műfaji kötöttségek mennyire meghatározóak a szöveg tematikus szerkezetét és formai felépítését tekintve is.

3. MÓDSZEREK

A vizsgált korpusz az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve 1–3. cikkének magyar, német és angol nyelvű hatályos változata (a szövegrészleteket lásd a Függelékben). Az irányelv teljes szövege elérhető az interneten az Európai Unió összes hivatalos nyelvén.³ a korpusz vizsgálatánál elsőként megnéztem, hogy milyen mondategységeket érdemes vizsgálni. Mivel az irányelv 1–3. cikkét külön alpontokra osztották, így ezeket választottam elemzési egységként. Ezek az alpontok egy kivételtől (a 3. cikk 3. alpontját ezért 3.a és 3.b pontokra bontottam fel) eltekintve egy-egy mondatot tartalmaztak, ezeken a mondathatárokon belül néztem meg a mondatpikákat, különítettem el a tematikus alanyokat.

A tematikus alanyok meghatározása után felvázoltam a választott szövegrészletek témafejlődését, külön ábrázolva az irányelv 1., 2. és 3. cikkét (feltüntetve a három részt átfogó kiterjesztett párhuzamos témafejlődést is).

Az elemzést kettős kódolással végeztem: egy-egy másik elemző tölem függetlenül elvégezte az elemzést mind a magyar, mind a német és az angol korpuszon. A viszonylag kisméretű adatbázisra tekintettel nem lehet megbízhatósági együhtartót statisztikai módszerekkel számolni, ezért a kódolások eredményeként százalékos egyezést vizsgáltam a magyar, a német és az angol szöveg tematikus alanyaira, illetve a témafejlődés-fajtákra vonatkozóan. A magyar szövegváltozat tematikus alanyaira nézve 100%-os, az angol szövegváltozatnál 95%-os, a német szövegváltozatnál 90%-os volt az egyezés. A magyar, a német és az angol szövegváltozatok témafejlődési fajtáinál az elemzések 100%-ban megegyeztek. Mivel a kódolásnál minden változó esetben legalább 90%-os volt az egyezés, ezért az elemzést megbízhatónak lehet tekinteni.

A vizsgálati módszer szemléltetésére a 2. ábrán részletet mutatok be a korpusz elemzéséből.

3 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>
 Letöltés időpontja: 2014. június 17.

Az irányelv 1. cikkének elemzése

1. cikk

Tárgy és hatály

(1) *Ezen irányelv* a büntetőeljárás és az európai elfogatóparancs végrehajtására irányuló eljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogra vonatkozó szabályokat állapít meg.

(2) Az (1) bekezdésben említett jog személyekre attól az időponttól kezdve alkalmazandó, hogy a hatáskörrel rendelkező tagállami hatóságok – hivatalos értesítés útján vagy egyéb módon – a tudomásukra hozzák, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket, egészen a büntetőeljárás befejezéséig, azaz annak végső megállapításáig, hogy elkövették-e a bűncselekményt, beleértve adott esetben a büntetéskiszabást és a fellebbezés elbírálását is.

(3) Amennyiben valamely tagállam joga úgy rendelkezik, hogy a kisebb súlyú cselekményekre vonatkozó szankciókat a büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságtól eltérő hatóság szabja ki, és az ilyen szankció kiszabásával szemben bírósághoz lehet fellebbezni, az ilyen fellebbezést követően ezen irányelvet csak az említett bíróság előtt lefolytatott eljárásra kell alkalmazni.

(4) *Ezen irányelv* nem érinti a jogi képviselőnek a büntetőeljárás egyes szakaszaiban való jelenlétére vonatkozó nemzeti jogot, és nem érinti a gyanúsított vagy a vádlott büntetőeljárási iratokhoz való hozzáférési jogára vonatkozó nemzeti jogot sem.

1.) ezen irányelv

2.) az (1) bekezdésben említett jog (1.1)–(1.2) követő

3.) valamely tagállam joga (1.2)–(1.3) követő

4.) ezen irányelv (1.3)–(1.4) kiterjesztett párhuzamos

2. ábra. Részlet a korpusz elemzéséből

(kurzív betűkkel jelöltem a mondatok tematikus alanyait)

4. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A szövegrészletek formai egyezése megkönnyítette magát az elemzést is. A vizsgált korpusz alapján megállapítható, hogy a bekezdések a nyelvi sajátosságok miatt ugyan nem ugyanolyan hosszúságúak, de az oldaltörések azonos helyen vannak. A mondathatárok minden esetben egybeesnek, a szövegek készítői nagy hangsúlyt fektettek a szigorú formai megfeleltetésre, a szövegek összevethetőségére.

Az eredmények bemutatásának első részében ábrázolom a vizsgált szövegrészek témafejlődését, kvantitatív módon mutatom be a topikszerkezetet. A fejezet második részében pedig kifejezetten az eltérő tematikus alanyok eseteit vizsgálom, és kísérletet teszek a tematikus alanyok kvalitatív elemzésére. Az elemzések alapján levont következtetéseket a fejezet harmadik részében összesítem.

4.1. A TÉMASTRUKTÚRA KVANTITATÍV ELEMZÉSE

Az alábbiakban, az elemzés eredményeinek bemutatása során ábrák jelenítik meg a három szövegváltozat témafejlődését (3–5. ábra).

A 3. ábrán azt látjuk, hogy az 1. cikk négy mondatában a tematikus alanyok egy esetben térnek el a három szövegváltozatban, a témafejlődési típusok pedig mindhárom esetben megegyeznek. Két esetben követő témafejlődést, egy esetben pedig kiterjesztett párhuzamos témafejlődést látunk az irányelv bevezető, első cikkének első tematikus alanya (maga az *irányelv* topikja) visszatér a cikk befejező mondatában. A harmadik mondatban lévő tematikus alanybeli eltérésnél azt tapasztaljuk, hogy a topikszerkezet ennek hatására nem változott meg. Mind a magyar és az angol mondatban (ahol egyezett a tematikus alany: *valamely tagállam joga*), mind pedig a német mondatban (ahol más a tematikus alany: *szankció kiszabása*) új témát fogalmaztak meg az előző mondat tematikus alanyához képest, ezért mindegyik esetben követő témafejlődési fajtát figyelhetünk meg. Ez azt jelenti, hogy a tematikus alany eltolódása nem mindig hozza magával a témafejlődés-fajta, s ezáltal a topikszerkezet változását (Károly 2013: 900). Az 1. cikk 3. pontjában szereplő tematikus alanybeli eltérés a német nyelv szintaktikai szerkezetének különbségéből adódhat, ennek elemzésére a következő, 4.2. fejezetben bővebben kitérek.

Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	ezen irányelv	
2	az (1) bekezdésben említett jog	(1.1)–(1.2) követő
3	valamely tagállam joga	(1.2)–(1.3) követő
4	ezen irányelv	(1.3)–(1.4) kiterjesztett párhuzamos
Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	diese Richtlinie	
2	das in Absatz 1 genannte Recht	(1.1)–(1.2) követő
3	die Verhängung einer Sanktion (eltérés a magyartól és az angoltól)	(1.2)–(1.3) követő
4	diese Richtlinie	(1.3)–(1.4) kiterjesztett párhuzamos
Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	this Directive	
2	the right referred to in paragraph 1	(1.1)–(1.2) követő
3	the law of a Member State	(1.2)–(1.3) követő
4	this Directive	(1.3)–(1.4) kiterjesztett párhuzamos

3. ábra. Az irányelv 1. cikkének témafejlődése
(magyar, német és angol szöveg, félkövérrel szedve az eltérő tematikus alany)

Az irányelv 2. cikke tematikus alanyainak elemzésekor szembesültem a következő ellentmondással: míg Lautamatti a párhuzamos témafejlődési fajtába sorolja a 7. pontban (mindhárom nyelven ugyanúgy) szereplő, rész-egész viszonyt kifejező szerkezetet, addig – ahogyan erre a 2.1. fejezetben utaltam – Schneider és Connor (1990) másképpen értelmezi a követő témafejlődést. Schneider és Connor csoportosításának megfelelően a *tagállamok* – *végrehajtó tagállam* tematikus alanyok közvetlenül kapcsolódó követő témafejlődésnek minősülnek. Éppen ezért érdemes lehet Lautamatti modelljét kiegészíteni akár egy második típusú párhuzamos témafejlődési fajtával, akár a modellt Schneider és Connor által javasolt kiegészítésekkel alkalmazni.

Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	tagállamok	
2	tagállamok	(2.1)–(2.2) párhuzamos
3	tolmácsoláshoz való jog	(2.2)–(2.3) követő (1.2)–(2.3) kiterj. párhuzamos
4	tagállamok	(2.2)–(2.4) kiterj. párhuzamos
5	tagállamok	(2.4)–(2.5) párhuzamos
6	kommunikációs technológia	(2.5)–(2.6) követő
7	a végrehajtó tagállam	(2.5)–(2.7) kiterj. párhuzamos
8	a tolmácsolás minősége (eltérés a némettől és az angoltól)	(2.7)–(2.8) követő
Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	die Mitgliedstaaten	
2	die Mitgliedstaaten	(2.1)–(2.2) párhuzamos
3	das Recht auf Dolmetschleistungen	(2.2)–(2.3) követő (1.2)–(2.3) kiterj. párhuzamos
4	die Mitgliedstaaten	(2.2)–(2.4) kiterj. párhuzamos
5	die Mitgliedstaaten	(2.4)–(2.5) párhuzamos
6	Kommunikationstechnologien	(2.5)–(2.6) követő
7	der vollstreckende Mitgliedstaat	(2.5)–(2.7) kiterj. párhuzamos
8	Dolmetschleistungen	(2.7)–(2.8) követő
Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	Member States	
2	Member States	(2.1)–(2.2) párhuzamos
3	the right to interpretation	(2.2)–(2.3) követő (1.2)–(2.3) kiterj. párhuzamos
4	Member States	(2.2)–(2.4) kiterj. párhuzamos
5	Member States	(2.4)–(2.5) párhuzamos
6	communication technology	(2.5)–(2.6) követő
7	the executing Member State	(2.5)–(2.7) kiterj. párhuzamos
8	interpretation	(2.7)–(2.8) követő

4. ábra. Az irányelv 2. cikkének témafejlődése

(magyar, német és angol szöveg, félkövérrel szedve az eltérő tematikus alany)

Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	tagállamok	(2.7)–(3.1) kiterjesztett párhuzamos
2	a lényeges iratok	(3.1)–(3.2) követő
3.a	az illetékes hatóságok	(3.2)–(3.3) követő
3.b	a gyanúsítottak v. a vádlottak	(3.3)–(3.4) követő
4	követelmény	(3.4)–(3.5) követő
5	tagállamok	(3.1)–(3.5) kiterjesztett párhuzamos
6	a végrehajtó tagállam	(3.5)–(3.6) párhuzamos
7	általános szabályok alóli kivétel (eltérés a némettől és az an- goltól)	(3.6)–(3.7) követő
8	jogról való lemondás feltétele	(3.7)–(3.8) követő
9	fordítás minősége (eltérés a némettől és az angoltól)	(3.8)–(3.9) követő

Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	die Mitglied- staaten	(2.7)–(3.1) kiterjesztett párhuzamos
2	wesentliche Unterlagen	(3.1)–(3.2) követő
3.a	die zuständigen Behörden	(3.2)–(3.3) követő
3.b	Verdächtige oder beschuldigte P.	(3.3)–(3.4) követő
4		Passagen wesentlicher Dokumente (eltérés a ma- gyartól és az angoltól)
5	die Mitglied- staaten	(3.1)–(3.5) kiterjesztett párhuzamos
6	der vollstre- ckende die Mitglied- staaten	(3.5)–(3.6) párhuzamos
7	mündliche Übersetzung oder eine mündliche Zusammenfassung	(3.6)–(3.7) követő
8	Verzicht auf das Recht	(3.7)–(3.8) követő
9	Übersetzungen	(3.8)–(3.9) követő

Mondat	Tematikus alanyok	Témafejlődés
1	Member States	(2.7)–(3.1) kiterjesztett párhuzamos
2	essential documents	(3.1)–(3.2) követő
3.a	the competent authorities	(3.2)–(3.3) követő
3.b	suspected or a. persons	(3.3)–(3.4) követő
4	(no) requirement	(3.4)–(3.5) követő
5	Member States	(3.1)–(3.5) kiterjesztett párhuzamos
6	the execut- ing Member State	(3.5)–(3.6) párhuzamos
7	an oral translation or oral summary	(3.6)–(3.7) követő
8	any waiver of the right	(3.7)–(3.8) követő
9	translation	(3.8)–(3.9) követő

5. ábra. Az irányelv 3. cikkének témafejlődése
(magyar, német és angol szöveg, félkövérrel szedve az eltérő tematikus alany)

Dolgozatomban – az összehasonlíthatóság miatt – maradtam Lautamatti modelljének eredeti változatánál, s mivel a *tagállamok* – *végrehajtó tagállam* referense azonos, ezért ezeket párhuzamos témafejlődési fajtaként tüntettem fel. A szakirodalomban számos példát találunk a modell kiegészítésére, átdolgozására (Schneider–Connor 1990; Witte 1983; Magnuczné Godó 1999), mely alapján a kutatók különböző következtetéseket vontak le a szövegek minőségére vonatkozóan.

A 4. ábrán látható az irányelv 2. cikkében talált tematikus alanybeli eltérés: a 8. pontban a magyar szöveg készítői birtokos szerkezetet választottak, ezért módosult részben a tematikus alany. Erre az eltérésre is bővebben visszatérek a következő fejezetben. Ugyanúgy, ahogyan az előző cikk elemzésekor tapasztaltam, ez a tematikus alanybeli eltolódás sem eredményezte a topikszerkezet módosulását. Az irányelv 2. cikkében három követő, két párhuzamos és három kiterjesztett párhuzamos témafejlődés adta ki a progresszió mintázatát. A 2. cikk bekezdéstopikja a *tagállamok*, mely már az első mondatban megfogalmazódik és a bekezdésben háromszor visszatér.

Az előző fejezetben, az elemzési módszereknél már kitértem arra, hogy a választott korpusz 3. cikkének 3. alpontja az egyedüli rész, melyben két mondat szerepel, ezért célszerűnek tartottam ezt az alpontot két részre (3.a, 3.b) osztani. Az 5. ábrán jól látható, hogy a 3. cikk 6. pontjánál ismét felmerül a fentiekben leírt rész-egész viszony (*tagállamok* – *végrehajtó tagállam*) dilemmája. A 3. cikk utolsó, 9. pontjában a 2. cikk 8. pontjához hasonló eltérés szerepel. A 3. cikk kilenc mondatában három tematikus alanybeli eltérést találunk, a témafejlődés típusok ugyanakkor mindhárom szövegváltozatban megegyeznek. A három tematikus alanybeli eltolódás egyike sem okozza a topikszerkezet mintázatának módosulását, hiszen minden egyes eltérésnél az adott mondatban új tematikus alany fogalmazódott meg, minden esetben követő progressziót találunk. A 3. cikkben újból visszatér a 2. cikk bekezdéstopikja (*tagállamok*), két esetben kiterjesztett párhuzamos témafejlődést látunk, egy esetben fordul elő párhuzamos és hét esetben követő progresszió. A 3. cikk tematikus alanybeli eltéréseinek oka vélhetően a nyelvek szintaktikai szabályaira vezethető vissza, ezt a következő fejezetben fejtem ki.

Az 1. táblázatból egyértelműen látszik, hogy a három nyelvi változat témafejlődése, a progresszió mintázata a vizsgált korpuszon nem mutat eltérést. A hipotézisem ellenére tehát a nyelvi szerkezetek különbsége nem feltétlenül hoz magával tematikus szerkezetbeli változást. Túlnyomórészt követő témafejlődés jellemzi a vizsgált korpuszt, az első cikk bekezdéstopikja maga az *irányelv*, a következő két cikké pedig a *tagállamok*. A bekezdéstopikok mindhárom nyelvben megegyeznek. A cikkek koherenciáját pedig a két kiterjesztett párhuzamos témafejlődés biztosítja: a 2. cikkben visszaülve a *tolmácsoláshoz való jogra*, a 3. cikkben pedig a *tagállamokra*.

1. táblázat. A három szövegváltozat tematikus szerkezetének jellemzői

	Magyar	Német	Angol
Tematikus alanyok száma	22	22	22
Követő témafejlődés	12	12	12
Párhuzamos témafejlődés	3	3	3
Kiterjesztett párhuzamos témafejlődés	4 + 2 (az adott cikken túlmutató)	4 + 2	4 + 2

4.2. A TEMATIKUS ALANYOK ELTÉRÉSEINEK KVALITATÍV ELEMZÉSE

Érdeemes megjegyeznünk, hogy bár a témafejlődések fajtái teljesen megegyeznek a különböző nyelvi változatokban, a tematikus alanyok között eltérések mutatkoznak. A 2. táblázat adataiból kiderül, hogy a tematikus alanyok öt esetben mutatnak eltérést a vizsgált szövegváltozatokban. Míg az angol szöveg egyetlen esetben sem tér el a német vagy a magyar változattól, addig a német változat a 22 tematikus alanyt tekintve két esetben különbözik a magyar és az angol szövegtől. A magyar szöveg tematikus alanyai három esetben mutatnak eltérést a német és az angol szövegtől.

2. táblázat. A tematikus alanyok közötti eltérések

	Eltérések száma	Eltérések aránya
A német szövegváltozat eltér a magyar és az angol változattól	2	9%
A magyar szövegváltozat eltér a német és az angol változattól	3	14%
Az angol szövegváltozat eltér a magyar és a német változattól	–	–
Eltérések összesen	5	23%

A kvalitatív elemzés kizárólag azoknak a szövegrészeknek a vizsgálatára tér ki, ahol a három különböző nyelven megírt mondat tematikus alanya eltér. A korpusz kis mérete óvatos megállapításokra enged következtetni, ugyanakkor az előző fejezetben tett megállapítások alapján érdemes vizsgálni, hogy a tematikus alany eltérései okoznak-e hangsúlyeltolódást.

A tematikus alanyok eltéréseinek első csoportja

1. cikk

(3) Amennyiben *valamely tagállam joga* úgy rendelkezik, hogy a kisebb súlyú cselekményekre vonatkozó szankciókat a büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságtól eltérő hatóság szabja ki, és az ilyen szankció kiszabásával szemben bírósághoz lehet fellebbezni, az ilyen fellebbezést követően ezen irányelvet csak az említett bíróság előtt lefolytatott eljárásra kell alkalmazni.

3. Where *the law of a Member State* provides for the imposition of a sanction regarding minor offences by an authority other than a court having jurisdiction in criminal matters, and the imposition of such a sanction may be appealed to such a court, this Directive shall apply only to the proceedings before that court following such an appeal.

(3) In Fällen, in denen nach dem Recht eines Mitgliedstaats *die Verhängung einer Sanktion* (szankció kiszabása, fordítás: F. P. M.) wegen geringfügiger Zuwiderhandlungen durch eine Behörde, die kein in Strafsachen zuständiges Gericht ist, vorgesehen ist, und gegen die Verhängung einer solchen Sanktion bei einem solchen Gericht Rechtsmittel eingelegt werden können, findet diese Richtlinie nur auf das Verfahren vor diesem Gericht nach Einlegung eines solchen Rechtsmittels Anwendung.

3. cikk

(4) *Nem áll fenn követelmény* a lényeges iratok azon részeinek lefordítására vonatkozóan, amelyek nem relevánsak annak szempontjából, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak megismerjék az ellenük indított ügyet.

4. There shall be *no requirement* to translate passages of essential documents which are not relevant for the purposes of enabling suspected or accused persons to have knowledge of the case against them.

(4) Es ist nicht erforderlich, *Passagen wesentlicher Dokumente* (lényeges dokumentumok részeit, fordítás: F. P. M.), die nicht dafür maßgeblich sind, dass die verdächtigen oder beschuldigten Personen wissen, was ihnen zur Last gelegt wird, zu übersetzen.

6. ábra. A tematikus alanyok eltérései – német szövegváltozat
eltérése a magyartól és az angoltól (*kurzív betűvel a tematikus alanyok*)

A 6. ábrán azt a két mondatot idézem fel, melyeknél a német szöveg tematikus alanya eltér a másik két nyelven írt szöveg tematikus alanyától. Az 1. cikk 3. pontjában a magyar és angol változat tematikus alanya: *valamely tagállam joga*, míg a német szövegben: *szankció kiszabása*. A tematikus alany eltolódása a mondatok szintaktikai szerkezetének különbségéből adódik. A magyar és angol szövegben cselekvő szerkezettel fejezik ki a mondanivalót: *valamely tagállam joga* úgy rendelkezik, illetve *the law of a Member State provides for*, a németben pedig szenvedő szerkezetet (itt: *Zustandspassiv*) használnak, mely által a mondat a német szintaktikai szabályoknak megfelelően egyszerűbben bővíthetővé válik (*nach dem Recht eines Mitgliedstaats die Verhängung einer Sanktion vorgesehen ist* = *valamely tagállam joga alapján szankció kiszabását helyezik kilátásba*, fordítás: F. P. M.). Elképzelhető, hogy a német mondatban a szövegalkotók az „arányos információeloszlás” stratégiáját követték. Doherty (2003) angol tudományos szövegeken és azok német fordításain végzett vizsgálata alapján arra a megállapításra jut, hogy létezik egy univerzális nyelvi stratégia: az úgynevezett arányos információeloszlás. Ennek eredményeként az ige mindkét oldalára olyan mennyiségű információ kerül, mely még könnyen feldolgozható. Univerzális jellegű, minden nyelvben fellelhető ez a jelenség, Doherty vizsgálata alapján azonban úgy találta, hogy az angol nyelv szigorú szórendi megkötései miatt ezek az ártrendezési lehetőségek nem mindig valósíthatók meg. Elemzései alapján az angol forrásnyelvi és a német célnyelvi szövegek közti eltérések nagyrészt ezzel a stratégiával magyarázhatók.

A 3. cikk 4. pontja magyar és angol szövegrészletében a tematikus alany: *nem áll fenn követelmény*, illetve *no requirement*. A német mondatban a topik: *Passagen wesentlicher Dokumente* (*lényeges dokumentumok részei*, fordítás: F. P. M.), így a mondatban az válik hangsúlyossá, hogy mely dokumentumokat nem szükséges fordítani. Az angol *requirement* főnevet a magyar fordító mindenképpen ugyanilyen alakban akarta feltüntetni, ezért a *követelményt* választotta, erre a főnévre helyezve a hangsúlyt. Ezzel a – hibrid szövegekre jellemző – tudatos fordítói döntéssel azonban kissé nehézkessé vált a magyar verzió. A német szövegalkotó nem ragaszkodott a *requirement* főnév szó szerinti megfeleltetéséhez, az ekvivalenciát (Klaudy 1997a, 1997b) más nyelvi eszközzel kívánta elérni, ezért választotta az *erforderlich, zu + Infinitiv* szerkezet, mely véleményem szerint a magyarban is megállta volna a helyét (*Nem szükséges lefordítani a lényeges iratok azon részeit...*, fordítási javaslat: F. P. M.). A kommunikatív szakaszhatárokat, illetve ezek eltűnését magyar és angol nyelvű európai uniós szövegekben Klaudy Kinga (2004) vizsgálta. Kutatása alapján a tagadószó a magyar nyelvben aktuális tagolásbeli határjelelőként működik: ige, illetve főnév előtt balra állva téma-réma szakaszhatárt jelent (Klaudy 2004).

A nyelvi szerkezetből adódó tematikus alanybeli eltérések, eltolódások mindkét fenti esetben a mondathangsúly némi eltolódását is magukkal hozzák. Mivel azonban a topikális alanybeli változások nem jelentik a progressziófajta változást, és a bekezdéstopikok mindhárom nyelvi változatban azonosak, a fent elemzett eltérések nem okoznak jelentős különbséget a diskurzustartalomban (Károly 2013). A tematikus alany változásainak következményeiről azonban nem rendelkezünk elegendő információval, érdemes lehet nagyobb terjedelmű korpuszon vizsgálni a tematikus alanyok eltéréseit és ezek hatását a topikszerkezetre különböző nyelven írt szövegeken.

A tematikus alanyok eltéréseinek második csoportja

2. cikk

(8) Nach diesem Artikel zur Verfügung gestellte *Dolmetschleistungen* (*tolmácsolás/tolmácsolási teljesítmény*, fordítás: F. P. M.) müssen eine für die Gewährleistung eines fairen Verfahrens ausreichende Qualität aufweisen, wobei insbesondere sicherzustellen ist, dass verdächtige oder beschuldigte Personen wissen, was ihnen zur Last gelegt wird, und imstande sind, ihre Verteidigungsrechte wahrzunehmen.

8. *Interpretation* provided under this Article shall be of a quality sufficient to safeguard the fairness of the proceedings, in particular by ensuring that suspected or accused persons have knowledge of the case against them and are able to exercise their right of defence.

(8) Az e cikk értelmében nyújtott *tolmácsolás minőségének* elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához, különösen annak biztosításával, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak megismerhessék az ellenük indított ügyet, és képesek legyenek gyakorolni védelemhez való jogukat.

3. cikk

(7) Als Ausnahme zu den allgemeinen Regeln nach den Absätzen 1, 2, 3 und 6 kann eine *mündliche Übersetzung oder eine mündliche Zusammenfassung der wesentlichen Unterlagen* (*szóbeli fordítás vagy a lényeges iratok szóbeli összefoglalása*, fordítás: F. P. M.) anstelle einer schriftlichen Übersetzung unter der Bedingung zur Verfügung gestellt werden, dass eine solche mündliche Übersetzung oder mündliche Zusammenfassung einem fairen Verfahren nicht entgegensteht.

7. As an exception to the general rules established in paragraphs 1, 2, 3 and 6, *an oral translation or oral summary of essential documents* may be provided instead of a written translation on condition that such oral translation or oral summary does not prejudice the fairness of the proceedings.

(7) Az (1), (2), (3) és (6) bekezdésben megállapított *általános szabályok alóli kivételként* az írásbeli fordítás helyett biztosítani lehet a lényeges iratok szóbeli fordítását vagy szóbeli összefoglalását is, azzal a feltétellel, hogy az ilyen szóbeli fordítás vagy szóbeli összefoglalás nem sérti a tisztességes eljárást.

3. cikk

(9) Nach diesem Artikel zur Verfügung gestellte *Übersetzungen* (fordítások, F. P. M.) müssen eine für die Gewährleistung eines fairen Verfahrens ausreichende Qualität aufweisen, insbesondere indem sichergestellt wird, dass verdächtige oder beschuldigte Personen wissen, was ihnen zur Last gelegt wird, und imstande sind, ihre Verteidigungsrechte wahrzunehmen.

9. *Translation* provided under this Article shall be of a quality sufficient to safeguard the fairness of the proceedings, in particular by ensuring that suspected or accused persons have knowledge of the case against them and are able to exercise their right of defence.

(9) Az e cikk értelmében nyújtott *fordítás minőségének* elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához, különösen annak biztosításával, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak megismerhessék az ellenük indított ügyet, és képesek legyenek gyakorolni védelemhez való jogukat.

7. ábra. A tematikus alanyok eltérései – magyar szövegváltozat
eltérése a némettől és az angoltól (*kurzív betűvel a tematikus alanyok*)

A 7. ábrán feltüntetett három-három mondatban a topikális alanybeli eltérések okait leginkább a fordításban használt átváltási műveletekkel tudjuk magyarázni (Klaudy 1997b).

A 2. cikk 8. pontjának, illetve a 3. cikk utolsó, 9. pontjának magyar változatában a szöveg készítői a magyar nyelvben szokványos birtokos szerkezetet választottak ahelyett, hogy még egy mondategységgel bővítették volna a már így is terjedelmes mondatot: ez az oka a tematikus alany részleges módosulásának. A magyar nyelvben a jobbra bővítésre csak korlátozott mértékben van lehetőség (Klaudy 1997b: 237), és az angol mondatban a főnévtől jobbra álló jelző (melléknévi igenév) a magyar nyelvben balra helyeződik át (Klaudy 1997b: 238). Erre

a grammatikai áthelyezésre, azaz szórendi változtatásra szükség van annak érdekében, hogy a többszörösen összetett mondat érthető és jól követhető legyen.

Érdekes megfigyelni a német mondatban, hogy az indoeurópai nyelvekre jellemző jobbra álló jelzős szerkezet helyett – a magyarhoz hasonlóan – itt is a főnévtől balra helyezték a melléknévi igeneves szerkezetet, s nem bontották fel új mondategységekre. Erre valószínűleg azért volt szükség, mert a mondat már így is sok mondategységet tartalmaz (az angol három sorból álló mondatból a magyarban 3,5, míg a németben 4,5 sor lett).⁴

A 3. cikk 7. pontjában ismét egy átváltási műveletre, a grammatikai cserére látunk példát. Az indoeurópai szenvedő szerkezetű mondatokban a „szenvedő alany” végzi a cselekvést, a fenti példa német és angol mondataiban ezek az alanyok lesznek a tematikus alanyok. Mivel a magyar mondatban kerüljük a szenvedő igeragozást, ezért általános alany lép a helyébe (itt: *biztosítani lehet*), és így a tematikus alany eltolódásával a mondatbeli hangsúly is a magyar mondatban a *kivételre* esik, míg a német és az angol mondatokban a *szóbeli fordításra* (Klaudy 1997b: 266–269).

4.3. KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti elemzés alapján megállapítható, hogy a tematikus alanyok eltolódásai bizonyos mondathangsúlyok eltolódásaihoz vezettek ugyan, a progressziófajták eltérését azonban nem eredményezték. A topikális alanyok eltérései mindegyik esetben nyelvi szerkezetbeli különbségekre vezethetőek vissza, a magyar szövegben felfedezett három eltérés okaira pedig a grammatikai átváltási műveletek segítségével találunk magyarázatot.

Habár a korpusz mérete csak óvatos következtetéseket enged meg, az elemzett szövegrészekből az látszik, hogy a műfaj sajátosságaiból adódóan a szövegek készítői, fordítói mennyire meg kívánták őrizni a szöveg műfaji identitását. A formai követelményeknek megfelelően követték az egyes nyelvváltozatokban az európai uniós jogi szaknyelv megkötetéseit. Csupán abban az esetben látunk eltéréseket a szövegváltozatokban, amikor az adott nyelv szerkezete nem biztosított más lehetőséget a fordító számára.

4 Ha a szavak szintjén elemezzük a tematikus alanyokat, a németben a *Dolmetschleistungen* (a német *Leistung* kifejezés szóösszetételtől, illetve kontextustól függően jelenthet *teljesítést*, *teljesítményt* és *szolgáltatást* is, jelen esetben a tolmácsolási teljesítményről van szó) lexikai konkretizálásnak (Klaudy 1997b) számít az *interpretation* általános fogalmához képest. Erre feltehetően azért volt szükség, mert a német nyelvben nincs lehetőség a *Dolmetschen* többes számú használatára, hiszen azt legtöbbször magára a tolmácsolási folyamatra értik, ellentétben az *Übersetzung* kifejezéssel, mely utalhat a folyamatra és az eredményre is, és többes számú alakban is használható (lásd 3. cikk, 9. pont).

A Bhatia (1983, 1997) által bevezetett kétféle fordítói stratégia, a *könnyítés* (*easification*) és az *egyszerűsítés* (*simplification*) közül egyik sem érvényesül – hiszen nem is érvényesülhet – az irányelv szövegváltozataiban. A nyelvi közvetítők kezét nagymértékben megkötik a műfaji konvenciók, hiszen ezek a konvenciók biztosítják azt, hogy a tagállamok állampolgárai ugyanazokhoz az információkhoz juthassanak hozzá.

A három nyelvi változat eltérő mondattopikjainál azt tapasztaljuk, hogy ugyan a nyelvi szerkezetek különbözősége miatt vált szükségessé a tematikus alany megváltoztatása, már ez a kis változás is bizonyos hangsúlyeltolódáshoz vezethet – ez megengedhető az egyes mondatok szintjén, a bekezdések szintjén vagy szövegszinten viszont az elemzett korpusz alapján már nem. A Lautamatti-féle modell jelen esetben nemcsak arra volt alkalmas, hogy a különböző nyelven készült szövegek topikszerkezetét össze lehessen hasonlítani, hanem arra is, hogy be lehessen azonosítani a tematikus alanyokat.

Kezdeti hipotézisemből kiindulva megállapítható tehát a vizsgált korpuszra vonatkozóan, hogy vannak különbségek a szövegrészeketek egyes nyelvi változatai között, ezek a különbségek azonban a tematikus alanyokra vonatkoznak és kizárólag a nyelvi szerkezetek különbségeire vezethetőek vissza. Kevés eltérést találtam az elemzés során, ennek magyarázata pedig a műfaj jellegzetességében keresendő. Az európai uniós jogi szaknyelvi ún. hibrid szövegeknél nagy hangsúlyt kap a célnyelvi szöveg műfaji identitása. Zauberga (2001) hibrid szövegeket befolyásoló tényezői közül a harmadik látszik beigazolódni az elemzés alapján: a fordítói stratégia tudatos fordítói döntés eredménye, a fordító azért tartja meg a szöveg hibrid jellegét, hogy így a szöveg egy konkrét célt szolgáljon.

A fordítók elsősorban ennek a célnak az elérésére törekednek, a célnyelvi olvasó feldolgozási erőfeszítését (Heltai 2009) pedig azáltal próbálják csökkenteni, hogy a tematikus alanyokat leginkább a mondatok elejére helyezik (amennyiben a nyelv szerkezete lehetővé teszi). A Lautamatti (1987: 93) értelmezése szerinti első típusú témastruktúra a vizsgált korpuszon ugyanis gyakran érvényesül: a mondatkezdő elem, a modális alany és a tematikus alany mindhárom nyelven gyakran egybeesik. Lautamatti kutatása során is úgy vélte, hogy az alanyok egybeesése és a szövegek könnyebb értelmezhetősége között van összefüggés.

Dolgozatom keretein túlmutat az alanyok egybeesésének vizsgálata, az elemzéshez használt modell ugyanakkor alkalmas lehet arra, hogy egy nagyobb, hibrid szövegeken végzett vizsgálat során a szövegszintű jelenségeket vizsgáljuk azon hasonlóságok vagy különbségek alapján, melyeket a szövegek tematikus szerkezetének mintázata, illetve tematikus alanyai mutatnak.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Vizsgálatom célja annak feltárása volt, hogy az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve elvileg ekvivalensnek tartott három nyelvi változata mutat-e különbségeket a tematikus szerkezet tekintetében. Mivel három eltérő rendszerű nyelv szövegváltozatait elemeztem, azt feltételeztem, hogy – Lautamatti (1987) témastruktúra-modelljét alapul véve – a tematikus szerkezetben eltolódásokat, illetve a tematikus alanyok tekintetében eltéréseket találok. Hipotézisem azonban csak részben igazolódott be: a témafejlődés tekintetében nem találtam eltolódásokat, az egyes nyelvi változatokban pusztán a tematikus alanyok voltak néhány esetben eltérők.

A vizsgálat elméleti hátterénél utaltam a korpusz műfaji sajátosságaira, röviden bemutatva az európai uniós jogi szövegek, illetve a hibrid szövegek jellemzőit (Trosborg 1997; Zauberga 2001). Mivel tematikus eltolódásokat nem találtam a vizsgált korpuszon, ezért a tematikus alanyok eltéréseit, illetve ezek okait elemeztem. Ezeknél az eltéréseknél arra a következtetésre jutottam, hogy a különbségek kizárólag nyelvi rendszerbeli okokra vezethetők vissza, valamint a tematikus alanyok eltérései egyik esetben sem okozták a topikszerkezet változását.

A korpusz kis mérete csak óvatos megállapításokra enged következtetni, ugyanakkor a szövegek vizsgálata alapján érdemes lehet nagyobb korpuszon vizsgálni az elvileg ekvivalensnek tartott szövegek nyelvi rendszerbeli különbségekből fakadó témastruktúra-eltolódásait, illetve az eltéréseket a tematikus alanyoknál. Az elemzés eredménye alapján nagy a valószínűsége annak, hogy van összefüggés a tematikus szerkezeti eltolódás, illetve a tematikus alanyok eltérései és a szövegek műfaji szerkezete között. Ennek a kérdésnek a pontos megválaszolásához azonban további, nagyobb korpuszon végzett vizsgálatok szükségesek.

IRODALOM

- Angelelli, C. 2004. *Revisiting the Interpreter's Role: a Study of Conference, Court, and Medical Interpreters in Canada, Mexico and United States*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bhatia, V. K. 1983. Simplification vs. easification: the case of legal texts. *Applied Linguistics* 4. évf., 1. szám, 42–54.
- Bhatia, V. K. 1997. Translating legal genres. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 203–214.
- Berk-Seligson, S. 1990. *The Bilingual Courtroom: Court Interpreters in the Judicial Process*. Chicago: University of Chicago Press.

- Connor, U. – Farmer, M. 1990. The teaching of topical structure analysis as a revision strategy for ESL writers. In: Kroll, B. (ed.) *Second Language Writing. Research Insights for the Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press. 126–139.
- Csörgő Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítás-tudomány* 15. évf., 2. szám, 51–71.
- Driesen, Ch. – Petersen, H.-A. 2011. *Gerichtsdolmetschen – Grundwissen und –fertigkeiten*. Tübingen: Narr.
- Daneš, F. 1995. The paragraph – a central unit of the thematic and compositional build-up of texts. In: Warwick, B. – Tanskanen, S-K. – Hiltunen, R. (eds.) *Organization in Discourse. Proceedings from the Turku Conference. Anglicana Turkuensia*. Finland, Turku: University of Turku. 14, 29–40.
- Doherty, M. 2003. Parametrized beginnings of sentences in English and German. *Across Languages and Cultures* 4. évf., 1. szám, 19–51.
- Hale, S. 2004. *The Discourse of Court Interpreting*. Amsterdam: John Benjamins.
- Heltai P. 2009. Fordítás, relevancia, feldolgozás. *Modern Nyelvoktatás* 15. évf., 1–2. szám, 13–28.
- Horváth I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Jacobsen, B. 2008. Interactional Pragmatics and Court Interpreting: An Analysis of Face. *Interpreting* 10. évf., 1. szám, 128–158.
- Katschinka, L. é. n. Driesen, Ch. – Petersen H.-A. 2011. *Gerichtsdolmetschen – Grundwissen und –fertigkeiten*. Tübingen: Narr. <http://www.eulita.eu/sites/default/files/Gerichtsdolmetschen%20und%20fertigkeiten.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. június 17.)
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly K. 2011. *Szöveg, koherencia, kohézió. Szövegtipológiai és retorikai tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Károly K. 2013. News discourse in translation: Topical structure and news content in the analytical news article. *META* 57. évf., 4. szám, 884–908.
- Klaudy K. 1997a. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1997b. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2004. A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 128. évf., 4. szám, 389–407.
- Koskinen, K. 2000. Institutional Illusions: Translating in the EU Commission. *The Translator* 6. évf., 1. szám, 49–65.

- Lautamatti, L. 1978. Observations on the development of the topic in simplified discourse. In: Enkvist, N. E. – Kohonen, V. (eds.) *Text Linguistics, Cognitive Learning and Language Teaching*. (Publications de l'Association finlandaise de linguistique appliquée, 22) Helsinki: Akateeminen Kirjakauppa. 71–104.
- Lautamatti, L. 1987. Observations on the development of the topic in simplified discourse. In: Connor, U. – Kaplan, R. B. (eds.) *Writing Across Languages: Analysis of L2 Text*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company. 87–114.
- Lautamatti, L. 1990. Coherence in spoken and written discourse. In: Connor, U. – Johns, A. M. (eds.) *Coherence in Writing. Research and Pedagogical Perspectives*. Alexandria, Virginia: TESOL. 29–42.
- Laster, K. – Taylor, V. L. 1994. *Interpreters and the Legal System*. Sydney: The Federation Press.
- Magnuczné Godó Á. 1999. Thematic organization of written discourse. *Modern Filológiai Közlemények* 1. évf., 2. szám, 69–91.
- Schneider, M. – Connor, U. 1988. *Topical structure and writing quality: Results of an ESL study*. Paper presented at the 22nd Annual TESOL Convention, Chicago.
- Schneider, M. – Connor, U. 1990. Analyzing topical structure in ESL essay: not all topics are equal. *Studies in Second Language Acquisition* 12. évf., 411–427.
- Schäffner, Ch. 1997. Strategies of translating political texts. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 119–143.
- Snell-Hornby, M. 2001. The space 'in between': What is a hybrid text? *Across Languages and Cultures* 2. évf., 2. szám, 207–216.
- Tirkkonen-Condit, S. 2001. EU project proposals as hybrid texts-observations from a Finnish research project. *Across Languages and Cultures* 2. évf., 2. szám, 261–264.
- Trosborg, A. 1997. Translating hybrid political texts. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 145–159.
- Witte, S. 1983a. Topical structure and revision: An explanatory study. *College Composition and Communication* 34. évf., 313–341.
- Witte, S. 1983b. Topical structure and writing quality: Some possible text-based explanations of readers' judgements of students' writing. *Visible Language* 17. évf., 177–205.
- Zauberga, I. 2001. Discourse interference in translation. *Across Languages and Cultures* 2. évf., 2. szám, 265–276.

FÜGGELÉK

Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve 1. cikke 1–3. alpontjának magyar, német és angol nyelvű szövegváltozata.

Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>.

Letöltés időpontja: 2014. június 17.

1. CIKK

Tárgy és hatály

- (1) Ezen irányelv a büntetőeljárás és az európai elfogatóparancs végrehajtására irányuló eljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogra vonatkozó szabályokat állapít meg.
- (2) Az (1) bekezdésben említett jog személyekre attól az időponttól kezdve alkalmazandó, hogy a hatáskörrel rendelkező tagállami hatóságok – hivatalos értesítés útján vagy egyéb módon – a tudomásukra hozzák, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják vagy vádolják őket, egészen a büntetőeljárás befejezéséig, azaz annak végső megállapításáig, hogy elkövették-e a bűncselekményt, beleértve adott esetben a büntetéskiszabást és a fellebbezés elbírálását is.
- (3) Amennyiben valamely tagállam joga úgy rendelkezik, hogy a kisebb súlyú cselekményekre vonatkozó szankciókat a büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságtól eltérő hatóság szabja ki, és az ilyen szankció kiszabásával szemben bírósághoz lehet fellebbezni, az ilyen fellebbezést követően ezen irányelvet csak az említett bíróság előtt lefolytatott eljárásra kell alkalmazni.

Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>.

Letöltés időpontja: 2014. június 17.

ARTIKEL 1

Gegenstand und Anwendungsbereich

- (1) Diese Richtlinie regelt das Recht auf Dolmetschleistungen und Übersetzungen in Strafverfahren und in Verfahren zur Vollstreckung eines Europäischen Haftbefehls.
- (2) Das in Absatz 1 genannte Recht gilt für Personen ab dem Zeitpunkt, zu dem sie von den zuständigen Behörden eines Mitgliedstaats durch amtliche Mitteilung oder auf sonstige Weise davon in Kenntnis gesetzt werden, dass sie der Begehung einer Straftat verdächtig oder beschuldigt sind, bis zum

Abschluss des Verfahrens, worunter die endgültige Klärung der Frage zu verstehen ist, ob sie die Straftat begangen haben, gegebenenfalls einschließlich der Festlegung des Strafmaßes und der abschließenden Entscheidung in einem Rechtsmittelverfahren.

- (3) In Fällen, in denen nach dem Recht eines Mitgliedstaats die Verhängung einer Sanktion wegen geringfügiger Zuwiderhandlungen durch eine Behörde, die kein in Strafsachen zuständiges Gericht ist, vorgesehen ist, und gegen die Verhängung einer solchen Sanktion bei einem solchen Gericht Rechtsmittel eingelegt werden können, findet diese Richtlinie nur auf das Verfahren vor diesem Gericht nach Einlegung eines solchen Rechtsmittels Anwendung.

Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>.
Letöltés időpontja: 2014. június 17.

ARTICLE 1

Subject matter and scope

1. This Directive lays down rules concerning the right to interpretation and translation in criminal proceedings and proceedings for the execution of a European arrest warrant.
2. The right referred to in paragraph 1 shall apply to persons from the time that they are made aware by the competent authorities of a Member State, by official notification or otherwise, that they are suspected or accused of having committed a criminal offence until the conclusion of the proceedings, which is understood to mean the final determination of the question whether they have committed the offence, including, where applicable, sentencing and the resolution of any appeal.
3. Where the law of a Member State provides for the imposition of a sanction regarding minor offences by an authority other than a court having jurisdiction in criminal matters, and the imposition of such a sanction may be appealed to such a court, this Directive shall apply only to the proceedings before that court following such an appeal.

A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK ÚJRAÉRTELMEZÉSE

■ ROBIN EDINA

1. BEVEZETÉS

A leíró paradigmán belül folytatott empirikus kutatások eredményei szerint a fordítók által végzett műveleteket, valamint a fordítók tevékenysége nyomán létrejövő eltolódásokat általános, standard gyakorlatot képviselő normák szabályozzák, kötetlen társadalmi konszenzus alapján (Toury 1995). A normák és az általános szabályszerűségek tudományos vizsgálata nyomán fogalmazták meg az úgynevezett fordítási univerzálékat, amelyek leírják, milyen pontokon és minőségben különböznek a fordítások a forrásnyelvi szövegektől, illetve a nem fordítás nyomán, hanem eredetileg is célnyelven született írásoktól. Jelen tanulmányban igyekszem összefoglalni a fordítási sajátosságok leírása során megállapított eddigi elméleti következtetéseket, valamint a kutatások eredményeit azokról a nyelvi jelenségekről, szabályszerűségekről, amelyek a fordításokra általában vonatkoznak, majd egy újabb elméleti modellben összegzem és ábrázolom a tanulságokat.

2. A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉ FOGALMA

A fordítási szöveg (Károly 2007) általános jellemzőinek meghatározására irányuló törekvések igen korán megkezdődtek a fordítástudományon belül. Már Jiří Levý (1965) is a fordításkutatás céljául tűzte ki a fordításokra jellemző nyelvi sajátosságok megállapítását – jóllehet a *fordítási univerzálé* terminust még nem használja –, amelyhez racionális, analitikus elemző módszerek szükségesek. Az általános fordítási jelenségek feltárására irányuló kutatásokat mégis Mona Baker (1993) nevezetes tanulmánya indította útjára, amelyben a szerző a fordítási viselkedés alapelveiként említi először a fordítási univerzálékat, a fordítások és az eredetileg is célnyelven született szövegek különbségeit potenciálisan meghatározó jellegzetességnek tekintve őket. Baker értelmezésében az univerzális fordítási sajátosságok olyan nyelvi jelenségek, amelyek tipikusan a fordításokra, nem az eredeti szövegekre jellemzők, és nem a nyelvrendszerek interferenciájának eredményeként jelentkeznek a fordítási szövegben (Baker 1993: 243). Hozzáteszi, hogy ezek a jelenségek a fordítási folyamatban inherens módon jelentkező kényszerkörülmények hatására születnek, éppen ezért univerzálisnak tekinthetők (ibid.: 246).

3. A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK KÖZÉ SOROLT JELENSÉGEK

Laviosa-Braithwaite, aki önálló korpuszvizsgálatokat is végzett a fordítás általában megfigyelhető sajátosságainak vizsgálatára (Laviosa-Braithwaite 1998, 2000), Baker (1993) fenti nevezetes tanulmányára hivatkozva a következőképpen határozza meg a fordításra jellemző sajátosságokat az *Encyclopedia of Translation Studies* (1998) fordítási univerzálékról szóló, összefoglaló szócikkében:

A fordítási univerzálék olyan nyelvi jellegzetességek, amelyek tipikusan a fordított, és nem az eredeti szövegekben fordulnak elő, és amelyek feltételezhetően a fordítási folyamatban részt vevő, konkrét nyelvektől függetlenül jelentkeznek. (Laviosa 1998: 288)

A szerző elsősorban a Baker (1993) nyomán megfogalmazott fordítási univerzálékat említi és sorolja fel, nevezetesen az egyszerűsítést (*simplification*), az explicitációt (*explicitation*), a normalizációt (*normalisation*, Bakernél konzervativizmus), valamint hozzáteszi a forrásnyelvi szövegben jelenlévő ismétlések elkerülését (*avoidance of repetitions*), Toury (1995) interferencia törvényét, vagyis a forrásnyelvi szövegtulajdonságok átvételét (*discourse transfer*), valamint a fordításokban szereplő célnyelvi lexikai egységek sajátos megoszlását (*distinctive distribution of target-language items*) is.

Az *Encyclopedia* későbbiekben, 2009-ben megjelent kiadása már tükrözi a változásokat és előrelépéseket, amelyek Baker (1993) tanulmánya óta történtek a fordítástudományban. Laviosa (2008: 306–311) elsőként kiemeli Toury (2004) és Chesterman (2004) azon megállapítását, miszerint a fordított szövegekre jellemző általános szabályszerűségek értéke azok magyarázó erejében rejlik, amellyel képesek számot adni az egyedi jelenségekről. Ezúttal már nem csupán Toury (1995) interferencia törvényét említi az univerzálék között, hanem a növekvő standardizáció (*growing standardisation*) törvényét is részletesen bemutatja. Ismerteti továbbá Chesterman (2004) fordítási univerzáléokra kidolgozott felosztását, aki célszerűnek látja megkülönböztetni a fordítási univerzálékat az alapján, hogy a forrásnyelvi szövegekkel való ekvivalencia tekintetében vagy az eredetileg célnyelven keletkezett szövegek sajátosságaihoz viszonyítva jelentkeznek-e. Mindkét típus különbségeket jelöl a referenciaszövegekhez képest: az F-univerzálék (*S-universals*) a forrásnyelvi szövegek és a fordítások közötti eltérésekről fogalmaznak meg általános következtetéseket, míg a C-univerzálék (*T-universals*) a fordítások és nem fordított szövegek közötti tipikus különbségekre utalnak. Laviosa (2009) kihagyja viszont Baker (1996) kiegyenlítődéssről

(*levelling-out*) szóló univerzáléját a fordítások azon tendenciájáról, hogy jellemzőiket illetően egy kontinuum közepe felé húznak. A mellőzés oka talán az lehet, hogy a fordítások kiegyenlítődéseről felállított hipotézist a későbbi kutatások nagyrészt figyelmen kívül hagyták.

4. A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK KRITIKÁJA

A fordítási univerzálé terminológiáját illetően korántsem teljes az egyetértés a fordítástudományon belül (lásd Toury 2004; Chesterman 2004, 2010; Pym 2008, 2010; Malmkjær 2008). Pym (2010: 78) kijelenti, hogy egy bizonyos fordítási nyelvi jelenség csak akkor tekinthető univerzálénak, ha *kizárólag* fordításokban fordul elő, más típusú szövegekben nem, az *abszolút* nyelvi univerzálék közé sorolva a fordítási szöveg sajátosságait. Az empirikus kutatások eredményei azonban (például Puurtinen 2004; Saldanha 2004; Becher 2011) cáfolni látszanak az inherensen, minden fordításra jellemző sajátosságok létezését, a feltárt jelenségek tehát nem vonatkoztathatók minden szövegtípusra és fordítási kontextusra (Tymoczko 1998). Chesterman (1993: 3) probabilisztikus fordítási törvényszerűségek felállítását szorgalmazza, amelyek nem tekinthetők univerzálisnak. Később kijelenti (Chesterman 2010), hogy sajnálatos volt az *univerzálé* névvel utalni a fordításban megfigyelhető jellegzetességekre, módosítva a terminus eredeti jelentését, ezért megállapítja, hogy az univerzálé terminust annak „gyengébb” értelmében kell alkalmaznunk a fordítás általános jellemzőit illetően. Eszerint az *abszolút* univerzálék ellenpárjával, a *statisztikai* univerzálékkal állunk szemközt, így amikor a fordítás általánosan megfigyelhető sajátosságairól beszélünk, valójában univerzális *tendenciákról* van szó. Englund Dimitrova (2005: 40) explicitációval kapcsolatos megállapítását tehát a következőképpen fogalmazhatjuk át a fordítási univerzálékra vonatkoztatva: amennyiben a kutatásokban megfigyelt nyelvi sajátosságok univerzális jelenségek a fordításban, azt kizárólag úgy kell érteni, hogy csupán ezen jelenségek lehetősége univerzális, és nem úgy, hogy szükségszerűen mindig jelentkeznek is.

További elméleti fennakadást okoz, és az empirikus kutatásokat is nagyban befolyásolta az a kérdés, hogy pontosan milyen fogalmi szinten kell meghatározunk a potenciális fordítási univerzálékat. Pym (2008, 2010) értelmezésében az *univerzálé* terminus megfogható, konkrét nyelvi jelenségeket jelöl, amelyek tudományos kutatási eszközökkel mérhetők. Toury (1995, 2004) inkább általában megfigyelhető szabályszerűségekről, törvényekről beszél, amelyek magyarázattal szolgálhatnak a fordítók viselkedési tendenciáira, és nagy előnyük, hogy egy másik törvény útján helyet adhatnak kivételeknek is (2004: 29). Megkérdőjelezi

a konkrét szövegsajátosságok kutatásának értelmét, és óva int attól, hogy csupán közhelyeket fogalmazzunk meg, például hogy a fordítás eltolódásokkal jár (ibid.: 22). Klaudy univerzális fordítási szövegsajátosságok helyett már univerzális fordítási *műveleteket* azonosít (2004: 71), amelyeket a fordítók hajtanak végre a fordítás során, és amelyek a fordítási szövegre jellemző sajátosságokat eredményezhetnek (Klaudy 1999, 2002). Magyarázó törvényekről, végrehajtott műveletekről és azok eredményeként jelentkező szövegsajátosságokról van tehát szó, amelyek azonban korántsem tekinthetők egymás szinonimáinak a fordítási univerzálé tágabb terminusa alatt, inkább hierarchikus, ok-okozati kapcsolatot feltételezhetünk közöttük.

Különösen kiéleződött ez a probléma az explicitációs jelenségeket kutató vizsgálódásokban, ahol a műveletek és a szövegsajátosságok különbsége, illetve kapcsolata jól szemléltethető. Blum-Kulka (1986) eredeti hipotézisét a célnyelvi szöveg kohézív explicitiségének forrásnyelvről történő fordítása során bekövetkező növekedéséről fogalmazta meg, és elsősorban redundanciáról beszél. Seguinot (1988) explicitészen nem csupán a redundanciát érti, hanem idesorolja a célnyelvi szöveg információtartalmának konkretizációját is, szintén szövegsajátossággként utalva a jelenségre. Becher (2010) megkülönbözteti egymástól az explicitiséget és az explicitációt; az előbbi olyan információ megfogalmazásának tartja, amelyet a címzett mindenképpen megértett volna, míg az utóbbi akkor jelentkezik, amikor egy adott célnyelvi szöveg explicitebb az eredeti forrásnyelvi szövegnél.

Baker (1993) azonban általános fordítói tendenciaként sorolja az explicitációt a feltételezett univerzálék közé, amely akár a szövegek terjedelmének növekedésében is megnyilvánulhat. Ezen a vonalon Klaudy (1999) Vinay és Darbelnet (1958), valamint Nida (1964) eredeti meghatározásából kiindulva a fordítási műveletek szuperkategóriájaként értelmezi az explicitációt és ellenpárját, az implicitációt, amelyek különböző grammatikai és lexikai átváltásokat foglalnak magukba, valamint általánosan megfigyelhető szövegsajátosságokat eredményeznek a fordítási szövegben, nevezetesen redundanciát, konkrétabb megfogalmazást az eredetihez képest, illetve egyszerűsítést. Pápai (2001), felismerve a két fogalom – művelet és szövegsajátosság – körüli terminológiai zűrzavart, kétféle meghatározást is ad az explicitáció jelenségének: egyrészt fordítói műveletnek tekinti (explicitáció), másrészt szövegsajátosságnak (explicités), amely a célnyelvi szövegbe betoldott nyelvi és nyelven kívüli információban vagy a tartalmi-logikai kapcsolódásokban nyilvánul meg. Saldanha (2008) az explicitációt stratégiaként értelmezi, amely kétféle hatást gyakorol a fordítási szövegre: növeli a célnyelvi produktum redundanciáját (*redundancy*), illetve információs tartalmát (*informativeness*).

Az explicitáció tehát nem azonos a célnyelvi szöveg explicitásával, amint olvashatóságával vagy feldolgozhatóságával sem. Az empirikus kutatások az *explicitációt* mint műveletet vagy a megnövekedett *explicitiséget* mint szövegsajátosságot – egyrészt a forrásnyelvi szövegekhez, másrészt a célnyelven született írásművekhez viszonyítva – vizsgálják, amelyek nem ugyanazt a jelenséget takarják. Az explicitációs műveletek nem is vezetnek minden esetben az explicitiség jelentős növekedéséhez a fordításban a forrásnyelvi szövegekhez viszonyítva (Øverås 1988). Az egynyelvű, összehasonlító korpuszon alapuló kutatások többnyire mégis az explicitációnak tulajdonítják a fordított szöveg magasabb explicitását a célnyelven született írásművekhez képest (például Olohan–Baker 2000). Saldanha (2008) meglátása szerint az explicitiség nem mindig feltételez forrásnyelvi implicitiséget, ki kell tehát emelnünk, hogy a célnyelven született szövegekkel összevetve a fordítás nagyobb explicitése abból is fakadhat, ha a fordító – Klaudy (2001) aszimmetria hipotézisének megfelelően – nem hajtja végre az implicitációt, ahol alkalma adódna rá (pseudoexplicitáció).

További fogalmi és terminológiai átfedésekre és ellentmondásokra hívja fel a figyelmet Pym (2008), aki Toury (1995) fordítási törvényeit veti össze a Baker (1996) által javasolt univerzálékkal. Szóvá teszi, hogy Baker az univerzálék megfogalmazásakor semmiféle kapcsolatot nem teremtett Toury korábban megfogalmazott törvényeivel. A kapcsolat megteremtésének elmulasztása mellett Pym két hiányosságra mutat rá Baker fordítási univerzáléi kapcsán: először is, mintha mind ugyanarról a jelenségről beszélné; másodsor, mind Toury növekvő standardizációjáról szóló törvényét dolgozza fel, figyelmen kívül hagyva a szintén Toury nevéhez fűződő interferencia törvényét (Pym 2008: 321). Baker maga is elismeri, hogy az explicitáció alá sorolt konkrét nyelvi jelenségek egy része valójában egyszerűsítésnek is minősül. Pym, rámutatva a két univerzálé közti elmosódó határookra, felveti, hogy az explicitáció valójában talán az egyszerűsítés egy alkategóriája, hiszen ellenpárja, az implicitáció is az egyszerűsítés egyik formájának tekinthető, jöllehet Baker erről sem tesz említést. Pym következőképpen rámutat:

Ezért van némi okunk feltételezni, hogy mindezek az univerzálék tulajdonképpen egyetlen alapvető univerzálé különböző aspektusai. Valójában úgy tűnik, hogy maga az „univerzálé” terminus nem vonatkozik többre azoknál a nyelvi változóknál, amelyek megvalósítják, majd hitelesítik az említett alapvető univerzálét (amelyet talán inkább „törvény” névvel kellene illetnünk?). (Pym 2008: 230–231)

További gondot okoz azonban, hogy nemcsak átfedések mutatkoznak az egyes feltételezett univerzálék között, hanem ellentmondások is, sőt igen gyakran ugyanazon az univerzálén belül. Az egyszerűsítés például a mondatok rövidülésével jár, ami ellentmond az explicitáció univerzáléjának, hiszen az a szövegek terjedelmének növekedéséhez vezet, ugyanakkor az imént vált nyilvánvalóvá, hogy az explicitáció és az egyszerűsítés több részletben is érintkeznek egymással. Pym szerint a helyzet a normalizációval is hasonló; az állítólagos univerzális jelenségek ellentmondása mögött tehát ellentétes erők hatásait feltételezhetjük, amelyek a fordítási folyamatot irányítják. Ezen a ponton kapcsolódhatnak össze a Baker (1996) által felvetett univerzális szövegsajátosságok Toury (1995) probabilisztikus törvényeivel, amelyek egymással érintkezve ellentétes irányba mutatnak.

A fordítási univerzálékat vizsgáló empirikus kutatások alátámasztják Pym (2008) érveit, miszerint az egyes fordítási sajátosságok között számos átfedés, illetve ellentmondás mutatkozik. Laviosa (2009) például a normalizáció mellett tárgyalja Tourynak (1995) a növekvő standardizációról megfogalmazott törvényét, aki ezt a sajátos fordítási jelenséget ugyanakkor a szövegstruktúrák egyszerűsítésében és az egyértelműsítésben – vagyis két másik univerzálében – látja kifejeződni. Vanderauwera (1985) két ellentétes pólus mellett sorakoztatja fel az általa vizsgált sajátosságokat, amelyeket az explicitáció és az implicitáció megnyilvánulásaiként tárgyal a szakirodalom, a szerző ugyanakkor az egyszerűsítés és a normalizáció univerzáléját kívánja alátámasztani eredményeivel. Øverås (1998) adatai szerint az explicitáció következtében a kohézió növekedése a célnyelvi norma csúcsához közelít. Pápai (2001) megállapítja, hogy az explicitáció eredményeképpen a szövegbe kerülő grammatikai elemek kisebb lexikai változatossághoz vezetnek, egyszerűsítést eredményezve. Tirkkonen-Condit (2004) hipotézisét az „egyedi” célnyelvi elemek alulreprezentáltságáról Toury (1995) interferencia törvényének empirikus vizsgálatai kapcsán szokás említeni, annak ellenére, hogy maga Tirkkonen-Condit nem közvetlen negatív interferenciával magyarázza a jelenséget, hanem inkább passzív, rejtett interferenciára utal, és a normalizáció ellentétéként tárgyalja. Denver (2009) megállapítása szerint az „egyedi” elemek hipotézise az explicitációs hipotézist is felülírja. Becher (2010) rámutat, hogy Olohan és Baker (2000) korpuszkutatói eredményei az explicitáción kívül más állítólagos univerzálék (együttes) hatásával is kapcsolatba hozhatók. Károly (2012) végül az ismétléskerülést vizsgálva szögezi le, hogy a referenciaelemek a célnyelvi szövegben explicitebb ismétléstípussal helyettesítődtek.

Habár Pym a fordítási jelenségek hierarchiájának felállítását javasolva arra a következtésre jut, hogy az egyszerűsítés lehet az univerzálék átfogó kategóriája

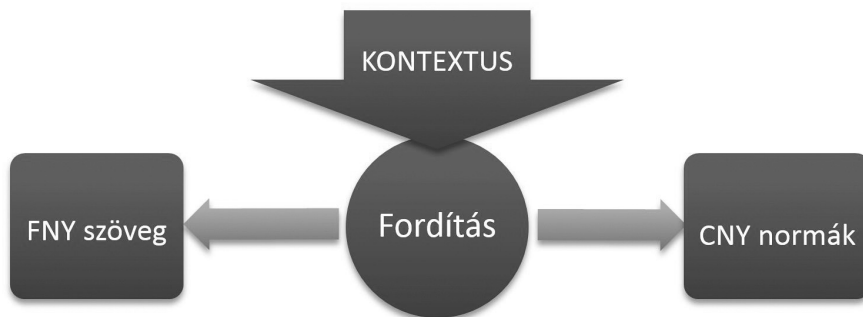
(2008: 321), az univerzálékkal kapcsolatos vizsgálódások eredményei arra utalnak, hogy az „alapvető univerzálét” az explicitáció és az implicitáció együttese jelentheti a kutatások mögött. Klaudy (1999, 2002) megállapítását követve, miszerint az explicitációval és implicitációval járó lexikai és grammatikai átváltási műveletek egyszerűsítést, illetve redundanciát okozhatnak a célnyelvi szövegben, azt is bátran kijelenthetjük, hogy az implicitáció végrehajtásának interferenciából következő elmulasztása szintén explicitebb célnyelvi produktumot eredményezhet az eredetileg is célnyelven született szövegekhez képest (pszeudoexplicitáció), az explicitációs műveletek kihagyása pedig az „egyedi” célnyelvi elemek alulreprezentáltságához vezethet.

5. KÍSÉRLET A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK ÚJ ÉRTELMEZÉSÉRE

Az „újabb” elméleti modell, amelynek segítségével megkísérlem értelmezni a fordítási univerzálék keletkezésének körülményeit, tulajdonképpen nem sok valóban „új” gondolatot tartalmaz. A fenti alfejezetekben ismertetett elméletekben és a kutatások eredményeiből levont következtetésekben minden lényeges pont elhangzott már, amely szükséges ahhoz, hogy rávilágítsunk a fordítási szöveg általános jellemzőinek kapcsolatára, és tisztázzuk az egymásnak látszólag ellentmondó jelenségek összefüggéseit. Az alábbiakban tehát csupán összekapcsolom és ábrázolom a tanulságokat.

6. TOURY (1995) KÉT TÖRVÉNYE ÉS A GRAVITÁCIÓ

Az úgynevezett „harmadik kód” a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi norma együttes hatására jön létre, jellemzőit tekintve ugyanakkor mindkettőtől eltér (Frawley 1984). Halverson (2003, 2007) az emberi kogníciós folyamatok általános jellemzőinek segítségével igyekszik megmagyarázni a fordítási univerzálékat, és a fordítás folyamatát – Frawley (1984) elméletének megfelelően – két ellentétes gravitációs vonzás közepette képzelel el. A két erő eredményeképpen jelentkezhethet a fordításokban túlzott normakövetés, azaz célnyelvi vonzás, illetve bizonyos célnyelvi elemek interferenciának tulajdonított szokatlan eloszlás, vagyis forrásnyelvi vonzás. A gravitációs vonzás erősségét azonban jelentős mértékben befolyásolhatják a kotextuális jellemzők, vagyis a fordítási esemény mindenkor kontextusa (Halverson 2003: 221). A gravitációs vonzás elméletét a fordítási folyamatban a következőképpen ábrázolhatjuk (1. ábra):

1. ábra. A fordítási folyamat két gravitációs vonzás keresztüzében (Halverson [2003] alapján)

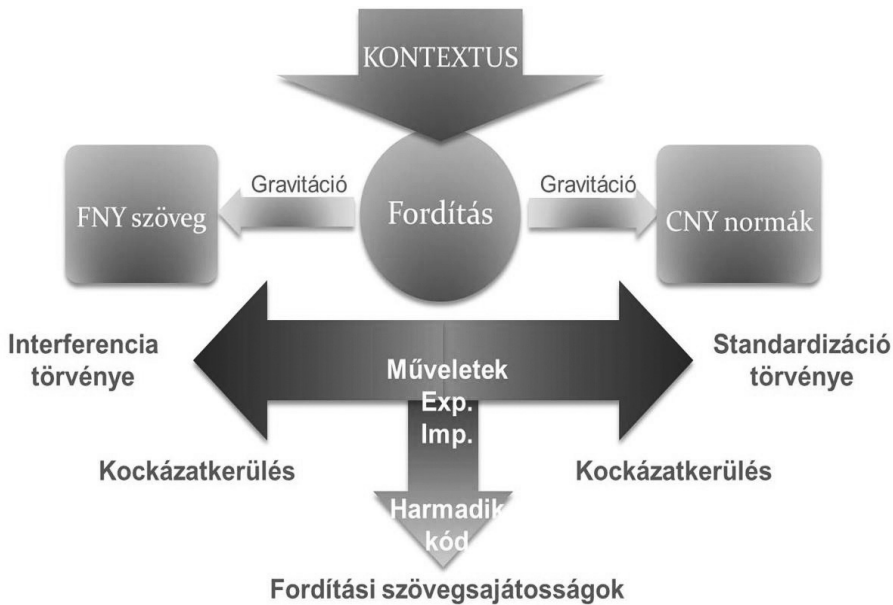
A két egymással ellentétes gravitációs mező irányába mutató erőnek megfelelő Toury (1995) fordítási törvényszerűségekről felállított elmélete is: a növekvő standardizáció és az interferencia törvénye; valójában maga Halverson (2003: 218) is párhuzamot von a két gondolatmenet között. A növekvő standardizáció törvénye kimondja, hogy a forrásnyelvi szöveg sajátos jellemzői gyakran módosulnak a fordítás során a célnyelvben megszokott, általános nyelvi kifejezőeszközök javára (Toury 1995: 268), a célnyelvi gravitációs vonzásnak megfelelően. Az interferencia törvénye szerint viszont a fordító a forrásszöveg felépítésére jellemző sajátosságokat ülteti át a célnyelvi szövegbe (ibid.: 275). Az interferencia lehet negatív és pozitív is: negatív a transzfer, ha a fordított szövegben eltérés található a célnyelvi szabályrendszerben rögzített gyakorlattól; pozitívnak tekintjük azonban az interferenciát, amikor a forrásszöveg jellemzőinek hatására a célnyelv gyakori elemei nagyobb valószínűséggel jelennek meg a fordításban. Ez utóbbi feleltethető meg a Halverson (2003) által forrásnyelvi gravitációs vonzásként meghatározott erőnek, amely a fordítási szöveg keletkezésének háttérében áll, míg a negatív interferencia a törvény szélsőséges változatát jelenti, és egyszerűen hibás, a célnyelvi rendszernek nem megfelelő produktumot eredményez. Mindazonáltal a fordítási folyamatnak ez a fajta transzfer is részét képezi, amelyet a fordító szakmai tapasztalatától, tudásától függően képes ellensúlyozni (Toury 1995: 273).

Halversonhoz (2003: 221) hasonlóan Toury (1995: 271–278) ugyancsak rámutat, hogy az általa megfogalmazott probablisztikus törvények érvényesülését szociokulturális, nyelven kívüli tényezők befolyásolják a fordítás kontextusában. Kijelenti többek között, hogy minél perifériásabb státuszt töltenek be a fordítások a célnyelvi kultúrában, annál inkább igyekeznek megfelelni az adott

célnyelvi rendszer általános, meghonosodott gyakorlatának; vagyis a standardizáció törvénye nem minden esetben és nem is mindig azonos intenzitással fejti ki hatását a fordítás folyamatára, és így a fordítás produktumára. Hasonlóképpen növekszik az interferenciával szemben tanúsított tolerancia is, amikor a fordító a célnyelvi kultúrához képest nagyobb presztízsű nyelvből dolgozik. A fordítás kontextusába számos további nyelvi és nyelven kívüli tényező tartozik, amelyek befolyásolhatják a folyamatot: többek között a fordító kompetenciája (Toury 1995; Klaudy 1996; Englund Dimitrova 2005; Makkos–Robin 2012); egyéni tendenciák (Saldanha 2008); szocio-fiziológiai tényezők (Heltai 2002); nyílt vagy rejtett fordítás (House 1997); politikai meggyőződés (Bánhegyi 2011); a fordítás iránya (House 2004; Baumgarten 2007). Pym (2008) kijelenti, hogy mivel számos tényező függvényében érvényesülő, probabilisztikus törvényekről beszélünk, tökéletesen ésszerű jelenség, ha a szövegsajátosságok, a fordítás nyelvi változóinak szintjén ellentétes tendenciákat tapasztalunk (ibid.: 324).

7. A FORDÍTÁSI UNIVERZÁLÉK ÚJ ELMÉLETI MODELLJE

A fentiekben ismertetett, a fordítás kontextusának függvényében érvényesülő gravitációs vonzás és az ennek megfelelő, ellentétes irányba mutató, probabilisztikus fordítási törvények tulajdonképpen azok az inherensen jelentkező kényszerkörülmények (Baker 1993), amelyek hatására a jellegzetes nyelvi tulajdonságokkal – kisebb-nagyobb mértékben rendelkező – fordítási szöveg létrejön (Károly 2007). A törvényeknek engedelmeskedve, a fordítók lexikai és grammatikai átváltási műveleteket végeznek (Klaudy 1997), hogy a forrásnyelvi szöveg jelentését átültessék a célnyelvre. Az átváltási műveletekhez tartozó lexikai konkretizáció, felbontás, betoldás, kompenzálás, illetve grammatikai konkretizáció, felbontás, felemelés és betoldás explicitációval járó művelet, míg a grammatikai és lexikai általánosítás, összevonás, lesüllyesztés és kihagyás implicitációval jár együtt; az áthelyezés és csere azonban a műveletek mindkét szuperkategóriájához, az implicitációhoz és explicitációhoz egyaránt köthető (Klaudy 1999, 2004). Ezek az explicitációval és implicitációval járó műveletek egyszerűsítést, redundanciát és egyértelműsítést eredményezhetnek a fordítási szövegben (Klaudy 2002; Pápai 2001), felelősek továbbá mindazoknak az univerzális fordítási szövegsajátosságoknak, konkrét nyelvi jelenségeknek a születéséért, amelyek tudományos kutatási eszközökkel mérhetők. A fordítási univerzálék keletkezésének ezt a folyamatát próbálja szemléltetni az alábbiakban a 2. ábra, a korábban bemutatott 1. ábra gravitációs erőviszonyaiból kiindulva.

2. ábra. A fordítási univerzálék keletkezésének modellje

House (2008: 16) szerint a fordító potenciális készítése, hogy műveleteivel beavatkozzon a fordítási szöveg létrejöttébe, ugyancsak univerzálisnak tekinthető. Ez az intervenció a fordítandó forrásszöveg olyan manipulációját is jelentheti, amely túlmutat minden nyelvi szükségszerűségeken, és a befogadó igényeit kívánja teljesíteni. A fakultatív jellegű, explicitációval és implicitációval járó műveletek alkalmazását normák szabályozzák (Weissbrod 1992: 155), használatukra mindazok a tényezők kifejtik hatásukat, amelyek az őket irányító törvények érvényesülését szabályozzák. Pym (2008) az egész fordítási folyamat háttérében egy univerzálisnak tekinthető motivációt feltételez, amely a fordítók kockázatkerülésében nyilvánul meg: olyan műveleteket hajtanak végre munkájuk során, amelyekkel kizárhatók a kommunikáció sikerét veszélyeztető kockázatok. Ezek a műveletek azonban nem csupán túlzott alkalmazásukkal, hanem végrehajtásuk elmulasztásával is szövegszerű eltolódásokat (F-univerzálék) és „elsodródásokat” (C-univerzálék) eredményezhetnek a fordítási szövegben (Chesterman 2010), létrehozva az úgynevezett harmadik kódot.

A fordítási univerzálék születésének átfogó modelljét egy sajátos magyar nyelvi jelenséggel szeretném illusztrálni. A fordítók gyakran találkoznak a szenvedő

mondatszerkezet fordításának problémájával, amikor indoeurópai nyelvekről magyarra dolgoznak. Ez a szerkezet az angol, német, orosz nyelvben gyakori, míg a magyarból kikopott a szenvedő igeragozás, régiesnek, szokatlannak érződik a mai nyelvhasználatban (Kovalovszky 1977; Szepeszy 1986). A fordító ilyen esetekben arra kényszerül, hogy átváltási műveletet hajtson végre. Klaudy (1997) szerint ez a művelet azonban korántsem automatikus, a fordító többféle lehetőség közül is válogathat, és tudatos megfontolás után választja ki a megfelelő nyelvi formát. A fordító rendelkezésére álló átváltási műveletek között szerepel a határozói igeneves állítmányi szerkezet is (Klaudy 1997), amely a legkézenfekvőbb kifejezése nyelvünkben a szenvedő igeszemléletnek. A fordítók mégsem mernek élni a germanizmusként megbélyegezett határozói igeneves mondatszerkesztés lehetőségével, hiszen állítólagos terjedését éppen a fordítóknak szokás tulajdonítani; a nyelvi babona hatására tehát mellőzik a szerkezet használatát (Robin 2014). A célnyelvi befogadók feltételezett igényeit szem előtt tartva, kerülve a germanizmus vádjának kockázatát, a pozitív interferencia hatására az igeneves szerkezetet felemelik a mondat szintjére, és a célnyelvben általánosan elfogadott nyelvi formákat, ragozott igealakokat alkalmaznak, ami explicitációval jár. Ez az eljárás explicitebb, ám gyakran redundáns szöveget eredményez, és hozzájárul egy sajátos célnyelvi szerkezet eltűnéséhez a fordított szövegekben.

8. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KITEKINTÉS

Jelen tanulmányban igyekeztem összefoglalni a fordítási sajátosságok leírása során megállapított eddigi elméleti következtetéseket, valamint a kutatások eredményeit azokról a nyelvi jelenségekről, amelyek a fordításokra általában vonatkoznak, végül egy újabb elméleti modellben összegeztem és ábrázoltam a tanulságokat. A forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi normák kereszttüzének közepén a fordító az interferencia és a növekvő standardizáció törvénye között egyensúlyozva hozza létre a célnyelvi szöveget. Eközben explicitációs és implicitációs műveletek hajtnak végre, amelyek – a fordító gyakorlatlanságából vagy a műveletek következményeivel kapcsolatos tájékozatlanságából eredő – túlzott alkalmazása vagy éppen elmulasztása eredményezheti az univerzális szövegsajátosságokat a fordításban. Az explicitációs és implicitációs műveletek túlzásba vitelének el-
lensúlyozására, a fordított szöveg feldolgozhatóságának megkönnyítésére, a célnyelvi befogadó elvárásainak teljesítésére a fordító szerkesztési műveleteket is végrehajthat, a kontextust formáló tényezők figyelembevételével. Fontos azonban kiemelni, hogy a fakultatív szerkesztési műveletek ugyancsak hozzájárulhatnak a felesleges redundanciához és egyértelműsítéshez, ezért a fordítóknak

ügyelniük kell a célnyelvi szöveg explicit telítettségére (Makkos–Robin 2012) és egyéni interpretációjuk veszélyeire (Levy 1965; Blum-Kulka 1986).

Habár a leíró fordítástudomány célkitűzése éppen az, hogy értékítélet nélkül kutassa fel és magyarázza meg a fordítási folyamat jellegzetességeit, az univerzálékkal kapcsolatban született vizsgálatok és tanulmányok gyakran rámutatnak a fordítási sajátosságok és a szövegminőség összefüggésére. Levy (1965:78) a fordítási folyamat általános jellemzőit a fordítók „betegségeként” említi. Híressé vált tanulmányában Blum-Kulka (1986) hasonló megállapításokat tesz a koherencia eltolódásainak vizsgálata során. Kijelenti, hogy a fordítási folyamat szükségszerűen maga után von bizonyos változtatásokat a célnyelvi szövegben, mindazonáltal azt is kiemeli, hogy a koherenciában megnyilvánuló eltolódások gyakran a fordító által meghozott hibás döntéseken múlnak (ibid.: 30). A későbbi tanulmányok és az empirikus kutatások eredményei ugyancsak felhívják a figyelmet a fordítási univerzálék káros mellékhatásaira a fordítási szövegben (lásd például Tirkkonen-Condit 2004; Kujamaki 2004; Heltai 2005, 2011). Nem pusztán elavult, sőt elvakult, a korábbi előíró irányzatra jellemző meggyőződés tehát, hogy a potenciálisan univerzális szövegsajátosságok – a redundancia, az egyértelműsítés, az egyszerűsítés, a konvencionalizmus, a nyelvi elemek sajátos eloszlása és az „egyedi” nyelvi elemek alulreprezentáltsága – valójában nem minden esetben kívánatos jelenségeket takarnak, amint arra Chesterman (1993) is rámutat.

Mivel a fordítási szöveg általános jellemzőit szokás felelőleg az eredeti szövegalkotás és fordítás közötti különbségtételre, lényeges felhívni rájuk a fordítók figyelmét, hogy szükség esetén fordítói stratégiák alkalmazásával ellensúlyozhassák őket (Chesterman 2010). Habár a fordítók kockázatkerülési motivációjához köthetők, az explicitációval és implicitációval járó műveletek további kockázatokat rejthetnek magukban. A kockázat súlya természetesen függ a szöveg típusától, rendeltetésétől: egy irodalmi szövegnél talán nagyobb vétségnek számít a túlzott redundancia, míg egy politikai dokumentumnál egy egyéni interpretáción alapuló konkretizációnak is súlyos következményei lehetnek. Fontos megismertetnünk tehát ezeket a kockázatokat a leendő és gyakorló fordítókkal, sőt a lektori gyakorlatban és a lektorképzésben is szükséges felhívni rájuk a figyelmet, hiszen a lektorok a szükséges szerkesztési műveletek segítségével módosíthatják a fordítók által eredményezett nyelvi elszegényedést, redundanciát, felesleges egyértelműsítést, optimalizálhatják a fordított szöveg explicititását, koherenciáját. A fordító „betegségét” (Levy 1965) gyógyítani, a „veszteséget” (Blum-Kulka 1986) pótolni kell, és a fordítási folyamatban ez a szerep – a hibák kötelező javítása mellett – a célnyelvi szöveget gondozó lektorra hárul.

IRODALOM

- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. In: Baker, M. – Francis, G. – Tognini-Bonelli, E. (eds.) *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 233–250.
- Baker, M. 1996. Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In: Somers, H. (ed.) *Terminology, LSP and Translation. Studies in Language Engineering in Honour of Juan C. Sager*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 175–186.
- Bánhegyi M. 2011. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. *Fordítástudomány* 14. évf., 1. szám, 69–81.
- Baumgarten, N. 2007. Converging Conventions? Macrosyntactic Conjunction with English *and* and German *und*. *Text and Talk* 27. évf., 2. szám, 139–170.
- Becher, V. 2010. Abandoning the notion of “translation-inherent” explicitation. Against a dogma of translation studies. *Across Languages and Cultures* 11. évf., 1. szám, 1–28.
- Becher, V. 2011. When and why translators add connectives? *Target* 23. évf., 1. szám, 26–47.
- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: House, J. – Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition*. Tübingen: Narr. 17–35.
- Chesterman, A. 1993. From ‘Is’ to ‘Ought’: Laws, Norms and Strategies in Translation Studies. *Target* 5. évf., 1. szám, 1–20.
- Chesterman, A. 2004. Beyond the Particular. In: Mauranen, A. – Kujamaki, P. (eds.) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: John Benjamins. 33–49.
- Chesterman, A. 2010. Why Study Translation Universals? In: The Digital Depository of the University of Helsinki. <http://hdl.handle.net/I0138/24319>
- Dimitrova, E. B. 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation process*. Amsterdam: John Benjamins.
- Frwley, W. 1984. *Translation: literary, linguistic and philosophical perspectives*. Delaware: University of Delaware Press.
- Halverson, S. 2003. The cognitive basis of translation universals. *Target* 15. évf., 2. szám, 197–241.

- Halverson, S. 2007. Investigating gravitational pull in translation: the case of the English progressive construction. In: Jääskeläinen, R. – Puurtinen, T. – Stotesbury, H. (eds.) *Texts, Process and Corpora: Research Inspired by Sonja Tirkkonen-Condit. Joensuu: Publications of the Savonlinna School of Translation Studies* 5. 175–195.
- Heltai P. 2002. The influence of socio-physiological factors on translating ability. In: Dóth J. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és fordítás. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból. Gödöllő: Szent István Egyetem.* 69–74.
- Heltai P. 2005c. Explicitation, Redundancy, Ellipsis and Translation. In: Károly K. – Fóris Á. (eds.) *New Trends in Translation Studies*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 45–75.
- Heltai P. 2011. Az explicitáció mint kommunikációs univerzálé. In: Navracsics J. – Lengyel Zs. (szerk.) *Lexikai folyamatok egy- és kétnyelvű közegben: pszicholingvisztikai tanulmányok II.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 124–133.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Narr.
- House, J. 2004. Linguistic Aspects of the Translation of Children's Books. In: Kittel, H. – Frank, A. P. – Greiner, N. – Hermans, T. – Koller, W. – Lambert, J. – House, J. – Schultze, B. (eds.) *Übersetzung/Translation/Traduction*. Berlin – New York: de Gruyter. 683–697.
- House, J. 2008. Beyond Intervention: Universals in Translation? *trans-kom* 1. évf., 1. szám, 6–19. www.trans-kom.eu/bd01nr01/trans-kom_01_01_02_House_Beyond_Intervention.20080707.pdf
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly K. 2012. A referenciális kohézió a fordítási univerzálék tükrében. *Magyar Nyelvőr* 136. évf., 3. szám, 304–325.
- Klaudy K. 1996. Back Translation as a Tool for Detecting Explicitation Strategies in Translation. In: Klaudy K. – Lambert J. – Sohár A. (eds.) *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica. 99–114.
- Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 2. évf., 1. szám, 5–22.
- Klaudy K. 2001. Az aszimmetria hipotézis. In: Bartha M. – Stephanides É. (szerk.) *a nyelv szerepe az információs társadalomban*. A X. MANYE Kongresszus előadásai. Székesfehérvár: KJF. 371–379.
- Klaudy K. 2002. A fordítási univerzálékról (különös tekintettel az egyszerűsítésre). In: Fóris Á. et al. (szerk.) *a nyelv nevelő szerepe*. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye. Pécs: Lingua Franca Csoport. 481–486.

- Klaudy K. 2004. Az implicitációról. In: Navracsics J. – Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvészet és interdiszciplinaritás. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára.* Szeged: Generália. 70–75.
- Kovalovszky M. 1977. *Nyelvfejlődés. Nyelvhelyesség.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kujamäki, P. 2004. What happens to “unique items” in learners’ translations? In: Mauranten, A. – Kujamäki, P. (eds.) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: John Benjamins. 187–204.
- Laviosa, S. 1998. The English Comparable Corpus: a Resource and a Methodology. In: Bowker, L. – Cronin, M. – Kenny, D. – Pearson, J. (eds.) *Unity in Diversity: Current Trends in Translation Studies.* Manchester: St. Jerome. 101–112.
- Laviosa, S. 2009. Universals. In: Baker, M. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies.* London: Routledge. 306–311.
- Laviosa-Braithwaite, S. 1998. Universals of Translation. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation.* London: Routledge. 288–291.
- Levy, J. 1965. Will Translation Theory be of Use to Translators? In: Italiaander, R. (ed.) *Übersetzen. Vorträge und Beiträge vom Internationalen Kongress literarischer Übersetzer in Hamburg.* Frankfurt-am-Main: Athenäum. 77–82.
- Makkos A. – Robin E. 2012. Fordítói műveletek a kompetencia függvényében. In: Horváthné Molnár K. – Sciacovelli A. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében. A MANYE kongresszusok előadásai 8.* Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE–NYME. 305–318.
- Malmkjær, K. S. 2008. Norms and Nature in Translation Studies. In: Anderman, G. – Rogers, M. (eds.) *Incorporating Corpora: The Linguist and the Translator.* Clevedon: Multilingual Matters. 49–59.
- Nida, E. 1964. *Toward a Science of Translating.* Leiden: Brill.
- Olohan, M. – Baker, M. 2000. Reporting *that* in Translated English. Evidence for Subconscious Processes of Explicitation. *Across Languages and Cultures* 1. évf., 2. szám, 141–159.
- Øverås, L. 1998. In Search of the Third Code: An investigation of norms in literary translation. *Meta* 43. évf., 4. szám, 1–20.
- Pápai V. 2001. *Az explicitációs hipotézis vizsgálata angol–magyar és magyar–magyar párhuzamos korpuszok egybevetésével.* Doktori értekezés. Kézirat. Pécs–Győr: PTE–SZIE.
- Puurtinen, T. 2004. Explicitation of clausal relations: a corpus-based analysis of clause connectives in translated and non-translated Finnish children’s literature. In: Mauranten, A. – Kujamäki, P. (eds.) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: John Benjamins. 165–176.

- Pym, A. 2008. On Toury's laws of how translators translate. In: Pym, A. – Shlesinger, M. – Simeoni, D. *Beyond Descriptive Translation Studies. Investigations in homage to Gidon Toury*. Amsterdam: Benjamins. 311–328.
- Pym, A. 2010. *Exploring Translation Theories*. London – New York: Routledge.
- Robin E. 2014. Nyelvi babona a fordításokban. Elhangzott: XXIV. MANYE Kongresszus. 2014. április 26–28. Kolozsvár: BMTE.
- Saldanha, G. 2004. Accounting for the Exception to the Norm: a Study of Split Infinitives in Translated English. *Language Matters, Studies in the Languages of Africa* 35. évf., 1. szám, 39–53.
- Saldanha, G. 2008. Explication Revisited: Bringing the reader into the picture. *Trans-kom* 1. évf., 1. szám, 20–35.
- Seguinot, C. 1988. Pragmatics and the Explication Hypothesis. *TTR Traduction, Terminologie, Rédaction* 1. évf., 2. szám, 106–114.
- Szepes Gy. 1986. *Nyelvi babonák*. Budapest: Gondolat.
- Tirkkonen-Condit, S. 2004. Unique items – over- or under-represented in translated language? In: Mauraenen, A. – Kujamaki, P. (eds.) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: John Benjamins. 177–186.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Toury, G. 2004. Probabilistic explanations in translation studies. In: Mauraenen, A. – Kujamaki, P. (eds.) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: John Benjamins. 15–32.
- Tymoczko, M. 1998. Computerized corpora and the future of Translation Studies. *META* 43. évf., 4. szám, 653–659.
- Vanderauwera, R. 1985. *Dutch Novels Translated into English. The Transformation of a Minority Literature*. Amsterdam: Rodopi.
- Vinay, J. P. – Darbelnet, J. [1958] 1995. *Comparative Stylistics of French and English. A methodology for Translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Weissbrod, R. 1992. Explication in Translations of Prose-Fiction from English to Hebrew: a Function of Norms. *Multilingua* 11. évf., 2. szám, 153–171.

TÉMAFEJLŐDÉS AZ ISMERETTERJESZTŐ MŰSOROK BEVEZETŐ SZÖVEGEIBEN

■ SEREG JUDIT

BEVEZETÉS

Napjainkban nem véletlenül vált népszerű témává az audiovizuális fordítás kutatása. Mai társadalmunkban már megkerülhetetlenek az audiovizuális tartalmak, hiszen ezek alkotják a televízió és az internet legnagyobb mennyiségű anyagát. Jelen tanulmányomban azt vizsgálom meg, hogy alkalmazható-e Lautamatti (1987) témastruktúra-elemzési modellje kifejezetten képernyőre szánt, de előre megírt forgatókönyvön alapuló audiovizuális szövegek vizsgálatára. Kutatásom korpuszát angol nyelvű ismeretterjesztő műsorok bevezető szövegei és ezek magyar nyelvű fordításai alkották. Az ilyen szövegek elsődleges funkciója a nézők figyelmének felkeltése. A kutatás során arra voltam kíváncsi, felismerhető-e jellegzetes témastruktúra-szerkezet ezeknél a szövegeknél, és ha igen, ez mennyire őrződik meg a fordítás során. Egy ilyen jellegzetes szerkezet vagy szerkezeti sajátosságok kimutatása segíthet az ilyen jellegű szövegek megalkotásában és a fordítások minőségének javításában is. Lautamatti (1987) modellje mellett elemzésemhez felhasználtam Schneider és Connor (1990), valamint Simpson (2000) kiegészítéseit. Tanulmányomban megvizsgálom, milyen témafejlődési mintázat jellemzi az eredeti, angol nyelvű szövegeket, és azt is, hogy mennyire követi a magyar nyelvű fordítás az eredeti szövegek mintázatát.

Lautamatti (1987) a témastruktúra-elemzéssel az egyszerűsített és az autentikus szöveg témafejlődésének különbségeit vizsgálta. Schneider és Connor (1990) az angolt második nyelvként tanuló diákok esszéiben vizsgálta a tematikus szerkezetet. Károly (2013) eredeti angol nyelvű újsághíreket és ezek fordításait tanulmányozta, Simpson (2000) pedig azt vizsgálta meg, milyen kulturális különbségek fedezhetőek fel angol és spanyol nyelvű egyetemi szintű tanulmányok témastruktúrájában. Az eddigi kutatások általában jól strukturált, kifejezetten írott szövegeket vizsgáltak, az audiovizuális tartalmak fordításával és az ilyen típusú szövegekkel még kevesen foglalkoztak.

Jelen tanulmány célja annak feltárása, milyen sajátosságokkal rendelkezik a kifejezetten képernyőre szánt szövegek témafejlődése és mennyire szorosan

követi az eredeti nyelvű szöveg témafejlődését a fordítás. Az elemzés során nyilvánvalóvá vált, milyen problémás esetek jelenhetnek meg egy előre megírt, ám szóbeli közlésre szánt szöveg elemzése esetében Lautamatti (1987) modelljének alkalmazásakor. A modell további finomításával azonban lehetővé válna, hogy még pontosabb képet kapjunk az audiovizuális szövegek témafejlődéséről. A finomításhoz jó alapot adhatnak a tanulmányban vizsgáltakhoz hasonló jellegű audiovizuális szövegek, melyek retorikai elemekben, szokatlan szerkezetű és hiányos mondatokban is bővelkednek.

Az elemzés kis korpuszon történik, ezért tanulmányom esettanulmánynak tekinthető, de eredményei alapján kiindulási képet kaphatunk arról, milyen tendenciák fedezhetőek fel a vizsgált szövegtípus témafejlődési mintázatában. Ez alapján hipotézis állítható fel arról, hogy a képi tartalomhoz szorosan kapcsolódó szöveg témafejlődése nem olyan szigorúan kötött, mint a kép nélküli szövegeké, ami további kutatásokra adhat lehetőséget például a kép és a szöveg közti kapcsolatról és az audiovizuális szövegek fordítási nehézségeiről.

1. ELMÉLETI HÁTTÉR

1.1. LAUTAMATTI TÉMASTRUKTÚRA-ELEMZÉS MODELLJE

Lautamatti (1987) témastruktúra-elemzésének célja, hogy az egyes mondatok témájának nyomon követésével felrajzolja a szövegek belső struktúráját. Minden szövegtől elvárjuk, hogy mondatai, még ha indirekt módon is, de kapcsolódjanak a fő témához, vagyis a diskurzus topikhoz. Lautamatti (1987) ezt a kapcsolatot „alárendelt fogalmak, *szub-topikok* fejlődésében” látja, „melyek a maguk módján kapcsolódnak a diskurzus topikjához” (Lautamatti 1987: 87). A kapcsolódások mintázata az, amit Lautamatti (1987) a diskurzus témafejlődésének nevez.

A modell bevezetésekor három alapvető mondatalkotó elemet különít el, melyek fontos szerepet játszanak a témastruktúra kialakításában. Az első a *mondatkezdő elem* (*initial sentence element*), vagyis minden, a mondat elején elhelyezkedő szövegrész. A második a *modális alany*, a mondat nyelvtani értelemben vett alanya, mely Lautamatti (1987) szerint gyakran, de nem minden esetben esik egybe a tematikus alannal, vagyis lehet egyszerű strukturális helyettesítő is. Lautamatti (1987) modelljének harmadik, központi kategóriája a *tematikus alany*, vagyis az az elem, amelyről az adott mondat szól. Sok esetben a mondatkezdő elem, a modális alany és a tematikus alany egybeesik, de ez nem feltétlenül van így. A három elem ötféle kombinációban alakozhat különböző témastruktúrákat egy adott mondatban. Írásom elsősorban

a témafejlődést vizsgálja, ezért ezeket a kombinációkat itt nem mutatom be. (Az eredeti példákat lásd Lautamatti 1987: 88–90, valamint magyar nyelven Károly 2007: 110–111.)

A témastruktúra-elemzés során Lautamatti (1987) az egyes mondatok topikjainak alakulását követi nyomon, és előrehaladásukra háromféle témafejlődési módot határoz meg:

1. párhuzamos témafejlődés (*parallel progression*): ebben az esetben az egymást követő mondatok tematikus alanyának ugyanaz a referense;
2. kiterjesztett párhuzamos témafejlődés (*extended parallel progression*): ez a témafejlődés a párhuzamos témafejlődés alesetének is tekinthető – ilyenkor a mondat topikjával visszatér egy korábbi mondat topikjához egy vagy több követő témafejlődés után;
3. követő témafejlődés (*sequential progression*): ez esetben az egyik mondat komment része válik a következő mondat topikjává.

Lautamatti (1987) autentikus szövegek és ezek nyelvtanulók számára készített, egyszerűsített változatainak témafejlődését vizsgálta a fent ismertetett módszerrel. Az egymás után, párhuzamos vagy kiterjesztett párhuzamos témafejlődés közbeékelődése nélkül megjelenő követő témafejlődések száma adja meg egy adott szöveg *tematikus mélységét*. Lautamatti (1987) szerint a szub-topikok száma, a különböző típusú témafejlődések aránya és a tematikus mélység alapján megállapítható egy szövegről, hogy megértése egyszerű vagy bonyolult folyamat lesz-e a befogadó számára. Minél több a párhuzamos témafejlődések aránya és minél kisebb a tematikus mélység és a szub-topikok száma, annál könnyebben értelmezhető és feldolgozható a szöveg. Az eredmények alapján Lautamatti (1987) megállapította, hogy az egyszerűsített szövegekben jellemzően csökken a szub-topikok száma a mondatok számához viszonyítva, és kis növekedést állapított meg a párhuzamos témafejlődések számában.

Lautamatti (1987) tanulmánya végén megjegyzi, hogy számos nem egyértelmű eset fordulhat elő egy szövegben mind a tematikus alany helyzetét, mind a témafejlődés típusát tekintve, de ezek osztályozásával írásában nem foglalkozik, bár a jövőre nézve hasznosnak tartaná a modellt további pontosítását.

1.2. SCHNEIDER ÉS CONNOR KIEGÉSZÍTÉSEI

Schneider és Connor (1990) az angolt második nyelvként tanuló diákok TOEFL vizsgára írt esszéit elemezte Lautamatti (1987) modellje alapján. A korábban felvetett problémák alapján (Lautamatti 1987) a szerzők a modellt is

tovább pontosították. Lautamattival (1987) szemben a tagmondatot választották az elemzés egységéül. Pontosabban fogalmazták meg, mikor beszélhetünk párhuzamos témafejlődésről. Két mondat topikja abban az esetben tekinthető azonosnak, ha szemantikai tartalmuk azonos. Ilyen topik lehet ismétlés, helyettesítő névmás vagy szinonima, de előfordulhat, hogy számban vagy előjelben eltér, esetleg a szótöve módosul. A követő témafejlődésnek a kapcsolódás milyensége szerint három típusát különítették el:

1. Közvetlenül kapcsolódó követő témafejlődés: az előző mondat komment része válik a következő mondat topikjává, de idetartozik az is, ha az előző mondat kommentje új képzőt kap (*tudomány – tudósok*), valamint a részegész kapcsolatok is (*találmányok – a televízió feltalálása*).
2. Közvetetten kapcsolódó követő témafejlődés: az új mondat topikja az előző mondat topikjával azonos szemantikai körhöz tartozik (*kutatók, találmányok, felfedezés*).
3. Nem kapcsolódó követő témafejlődés: a korábbi mondattopikokhoz, az előző mondat kommentjéhez és a diskurzus topikhoz láthatóan nem kötődő új topikok.

Schneider és Connor (1990) írásuk függelékéhez csatolták az elemzéshez használt útmutatót, amely az én elemzésemnek is alapjául szolgált. (Magyar nyelvű fordítását lásd 1. függelék.)

1.3. EGYÉB NYELVÉSZETI VIZSGÁLATOK

A modellt Simpson (2000) is továbbfejlesztette egy lépéssel tanulmányában, melyben angol és spanyol nyelvű tudományos folyóiratokban megjelent cikkek témafejlődését elemezte. Ő a kiterjesztett párhuzamos témafejlődés mellé bevezette a kiterjesztett követő témafejlődés kategóriáját. Ez esetben egy tagmondat kommenteleme egy, a tagmondatot nem közvetlenül követő későbbi mondat topikjává válik.

Connor és Farmer (1990) a témastruktúra-elemzés hasznosságát vizsgálták az angol mint második nyelv oktatásában, a szövegek minőségének ellenőrzésére szolgáló eszközként. A szerzőpáros megemlíti, hogy a mondattopikok azonosítása kétségtől magában foglal egyfajta ösztönösséget, vagyis nem lehet belőle kizárni a szubjektív elemet, de mind saját, mind korábbi szerzők műveinél megfelelő mértékű kódolási megbízhatóságot tudtak kimutatni.

Witte (1983) tanulmányában 80 diákkal lektoráltatott egy bekezdést. A lektorált szövegeket független olvasók értékelték az olvashatóság szempontjából, és az értékelések alapján sorba rendezett szövegek témastruktúráját elemezte.

1.4. A TÉMASTRUKTÚRA-ELEMZÉS ALKALMAZÁSA A FORDÍTÁSTUDOMÁNYBAN

Az idegennyelv-oktatás kutatásában sokan sokféleképpen alkalmazták már a témastruktúra-elemzés modelljét. De Lautamatti (1987) modellje a fordítástudománytól sem idegen. Rorvik (2003) egy angol nyelvű szöveg ötféle norvég fordításának témafejlődését elemezte. Megállapította, hogy a tematikus változtatások száma nagymértékben eltér a különböző fordítóknál, de a téma megváltoztatása az elemzésnél nem feltétlenül jelent változást a témafejlődés módjában. Tanulmánya végén ő is a modell további finomítását javasolja a pontosabb és még több információt nyújtó eredmények elérése érdekében.

Ventola (1995) egy német szerző filozófiai témájú műveinek és ezek angol fordításainak témafejlődési mintázatát vetette össze. Elemzése végén arra az eredményre jut, hogy a nem motivált változtatások a mondatok tematikus struktúrájában a szöveg globális struktúrájának átalakulását és a fókuszpont elvesztését okozhatják, tehát a témastruktúrában bekövetkező változások és a fordítás minősége között is lehet kapcsolat.

Károly (2013) magyar nyelvű hírszövegek és angol fordításaik témafejlődési mintázatát vizsgálta annak fényében, hogy a fordítás során bekövetkezett eltolódások a témafejlődésben hogyan hatnak a hírszövegek retorikai struktúrájára és tartalmára. Az elemzés ebben az esetben is állapított meg eltolódásokat a fordítás során, melyek esetenként az információs és eseménystruktúra megváltozásához vezettek.

Jelen írásomban egy sajátos audiovizuális szövegtípus, az ismeretterjesztő filmek bevezető szövegei esetében vizsgálom meg a témafejlődési mintázatot az eredeti angol nyelvű szövegekben és ezek magyar nyelvű fordításaiban.

2. MÓDSZEREK

2.1. A KORPUSZ

A vizsgált korpuszt tíz darab angol nyelvű ismeretterjesztő tévéműsor főcím előtti bevezető szövegei és ezek magyar nyelvű fordításai alkották. A leghosszabb szöveg mindkét nyelv esetében 10, a legrövidebb 5 mondatos volt. Szószám szerint az angol szövegek hossza 63 és 109 szó között alakult. A magyar fordítások szószáma

egy kivételével minden esetben alacsonyabb volt, a legrövidebb 41, a leghosszabb 81 szóból állt. (Az angol nyelvű szövegek szószámai sorban: 102, 71, 109, 108, 63, 99, 68, 87, 94, 77, ezek magyar nyelvű párjainak szószámai sorban: 74, 47, 64, 81, 67, 65, 41, 71, 63, 57.) Mindegyik műsor 2000 után készült, és mindegyiket sugározták magyar nyelven, különböző tematikus ismeretterjesztő csatornákon a magyar televízióban, így fordításaik publikált fordításnak tekinthetők. A gyűjtés során beszereztem mindegyik műsor angol nyelvű és magyar nyelvű változatát is. Olyan műsorokat választottam, melyeknek főcíme előtt a narrátor által elmondott, jól elkülöníthető bevezető szöveg található. Ezek a bevezető szövegek gyakoriak az ilyen jellegű műsorokban, fő funkciójuk a figyelem felkeltése és a műsor felvezetése. A jól elkülöníthető, előre megírt, bár szóbeli közlésre szánt szövegek az elemzéshez könnyen kezelhető és kellően strukturált korpuszt alkottak.

A korpuszt magam jegyeztem le a műsorok megtekintése után, hallás alapján, többször ellenőrizve. Már ekkor szembesültem a szövegek által támasztott nehézségekkel. Mivel hangzó szövegről van szó, a mondathatárok nem minden esetben egyértelműek, és a mondatok gyakran retorikai okokból széttörtek. A lejegyzés után első feladatomban a mondathatárok meghatározása volt.

Ezután azt kellett eldöntenem, hogy az elemzés során csak a narrátor által elmondott, összefüggő bevezető szövegeket vizsgálom-e meg, vagy az ezt megszakító, a műsorból kivett rövid, egy-egy mondatos bejátszásokat is a szöveg részeként kezelem. Alapos megfontolás után úgy láttam, kutatásom szempontjából jobb, ha csak a narrátor szövegét elemzem, mivel ez a szöveg születik hagyományos szöveggént, forgatókönyv alapján, míg a rövid bejátszások csak utómunkával, vágással kerülnek a bevezető képsorok alá, vagyis hagyományos értelemben véve nem képezik a bevezető szövegek szerves részét. (Mintaszövegeket lásd 2. függelék.)

2.2. AZ ELEMZÉS MENETE

Az elemzés megkezdése előtt választanom kellett, hogy vizsgálatomhoz a teljes mondatokat vagy a tagmondatokat tekintem-e az elemzés egységének. Mivel sok esetben úgy találtam, sokatmondó az egymást követő tagmondatok témafejlődése, ezért a tagmondatot választottam az elemzés egységének. Egy-két esetben azonban nehézséget okozott a tagmondatok elhatárolása is. További megfontolás után külön tagmondatnak tekintettem minden olyan egységet, amelyben azonosítható volt egy elkülöníthető állítmány.

Különleges esetet jelentettek az összetett kérdő mondatok. A „Mi lenne, ha elmondhatnánk mindent?” típusú kérdéseket nem bontottam külön tagmondatokra, hanem a „Mi lenne, ha” egységet retorikai értékű mondatkezdő elemnek tekintettem,

tematikus alanyként pedig a „ha” kötőszó után kezdődő tagmondat alanyát azonosítottam, és nem kezeltem külön tagmondatként a kérdő tagmondatot. Mivel a tagmondat lett az elemzés egysége, ez azzal is járt, hogy a korpusz egyes szövegeinél eltért az elemzett tagmondatok száma a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegben. Ezekben az esetekben természetesen a témafejlődési mintázat sem egyezhet meg.

A tíz angol nyelvű szöveg esetében a leghosszabb 10, a legrövidebb 4 tagmondatból állt. A magyar nyelvű szövegek leghosszabbja 9, legrövidebbje 5 tagmondatból állt. Ezekből a számokból is látszik, hogy a tagmondatok száma nem feltétlenül őrződik meg a fordítás során. (Az összes vizsgált szöveg tagmondatainak számát lásd a 4. táblázatban.)

Bár Lautamatti (1987) tanulmányában megjegyzi, hogy a tematikus alany nem feltétlenül azonos a modális alannyal, az általa vizsgált mondatokban szinte kivétel nélkül az alany szerepében állt az azonosított tematikus alany. Különbséget csak az jelentett, hogy a főmondat vagy az alárendelt mellékmondat alanya lesz-e a tematikus alany. Lautamatti (1987) példái alapján a mondatok jelentős részében én is az alany pozíciójában álló egységet azonosítottam tematikus alanyként. Azonban néhány esetben a mondat fő témája nem az alany helyzetébe került, vagyis a mondat komment része nem az alanyra vonatkozott. Ilyen esetekben az alanytól elszakadva a mondat valódi topikját azonosítottam tematikus alanyként.

A tematikus alany néhány esetben a tárgy helyzetébe került kérdő mondatokban. Az alábbi példa jól jellemzi ezt az esetet. A magyarban nyelvtani értelemben a dőlt betűvel jelzett főnévi igenév áll az alany helyzetében, azonban a mondat „tartalmas” egysége a félkövérrel kiemelt rész. Ezt az is alátámasztja, hogy az ezt a mondatot megelőző mondat komment részét is az itt tárgyszerepbe kerülő „találmányok” alkották.

(1) Vajon milyen lenne [...] *megismerni* a múlt legleleményesebb találmányait?

Az (1) példához hasonló esetekben tematikus alanyként ezért szubjektív megérzésem alapján a tárgyat azonosítottam.

Egy második problémás mondatcsoportot jelentettek azok a mondatok, amelyekben mind angolban, mind magyarban a többes szám első személyű névmás állt az alany helyzetében. Ilyen esetekben is felmerült a kérdés, vajon az alany tekinthető-e tematikus alannak, vagy inkább általános, a passzív szerkezetet kiváltó alanyról van szó. Nézzünk meg egy konkrét példát erre az esetre!

(2) We'll show you everything you need to know in the next 2 hours.

(2a) Ezt a 13,7 milliárd éves történetet sűrítjük most az elkövetkezendő két órába.

Az (2) példán látszik, hogy a T/3 személyű névmásnak, melyet a magyarban az igei személyrag jelez, van retorikai szerepe. A „mi” ez esetben a film készítőire, tágabb értelemben magára a filmre vonatkozik, és valóban ez a mondat fő témája. Mi több, az angolban ilyen esetekben használhatták volna a passzív szerkezetet, így tudatos döntés lehet a szerzők részéről a T/3 személyes névmás használata. A fenti érvelés alapján az ilyen esetekben a személyes névmást tekintetem tematikus alanyának.

A harmadik problémás esetet a hiányos mondatok jelentették. A korpusz több olyan mondatot is tartalmazott, melyekből hiányzott az alany vagy az állítmány. Az angol nyelvű szövegben ez ritkábban fordult elő, a magyarban azonban születtek olyan mondatok, melyeket kétféleképpen is értelmezhetünk.

(3) It is home to the most powerful person in the world.

(3a) A világ legbefolyásosabb emberének otthona.

A (3) mondatpárban az angol esetében könnyebb a helyzet, hiszen ott van az „it” személyes névmás, amit ebben az esetben csak az bonyolít, hogy ez a szöveg első mondata, vagyis az, hogy mire vonatkozik névmás, nem egyértelmű kizárólag a szövegből. A kontextus és a szöveget kísérő kép ismeretében, amely a Fehér Házat mutatja, már azonosítható tematikus alanyként, amelyet egy későbbi mondatban meg is neveznek. A magyar fordításban azonban hiányzik a személyes névmás. Az állítmány E/3 személyű alanyra utal, de mivel egy épületről van szó, ez nem elfogadható megoldás. Ebben az esetben egy hiányzó „ez”-t azonosíthatunk alanyként, és ez az alany tematikus alany, hiszen rá vonatkozik a mondat komment része. Az ilyen mondatok esetében tehát a szöveget kísérő kép segítségével tudtam azonosítani a tematikus alanyt.

Az (1), (2) és (3) példákkal illusztrált eseteket ezen a korpuszon a fent leírtak szerint kezeltem, de a problémás esetek megmutatták, hogy egy nagyobb méretű korpusz átfogó és a szubjektív döntéseket kizáró elemzéséhez az ilyen eseteket érdemes lenne rendszerbe foglalni és útmutatót adni a kezelésükhöz.

A tematikus alanyok azonosítása után Lautamatti (1987) modellje szerint ábrázoltam az elemzett mondatok témafejlődését. A témafejlődési típusok azonosításakor Schneider és Connor (1990) útmutatóját tekintetem irányadónak (lásd 1. függelék). Schneider és Connor (1990), valamint Simpson (2000) kiegészítéseit felhasználva nemcsak azt jelöltem, párhuzamos, követő vagy kiterjesztett párhuzamos témafejlődésről van szó, hanem jelöltem a kiterjesztett követő témafejlődéseket és azt is, hogy a követő témafejlődés közvetlenül kapcsolódó, közvetetten kapcsolódó vagy nem kapcsolódó típusú-e. Ábrázoláskor

a követő témafejlődést jelölő nyíl mellé a-t írtam, ha közvetlenül kapcsolódó, b-t, ha közvetetten kapcsolódó és c-t, ha nem kapcsolódó követő témafejlődésről volt szó. Az ábrákon bal oldalt a tagmondatok sorszámát, jobb oldalt pedig a szubtopikok számát tüntettem fel. Az ábra felső sora a tematikus mélységet jelezte.

Az egyes szövegek elemzése után táblázatban foglaltam össze az elemzés eredményeit (lásd 4. táblázat).

Az elemzést az első alkalom után a szerző végezte el újra három hét eltéréssel, a két elemzés között a modellt ismerő másik kutatóval egyeztetve. Az első és a második elemzés 87%-os egyezést mutatott.

2.3. MINTAELEMZÉS

Az alábbiakban a korpuszt alkotó egyik angol nyelvű szöveg és magyar fordításának elemzését és ábrázolását mutatom be példaként.

2.3.1. AZ ANGOL NYELVŰ **OCEANS** SZÖVEG ELEMZÉSE

Oceans

1. **They** cover two-thirds of our planet.
2. **They** hold clues to the new misteries of our past.
3. And **they** are vital for our future survival.
4. But the **secrets of our oceans** have remained largely undiscovered.
5. **Explorer Paul Rose** is leading a team of ocean experts on a series of under-water science expeditions.
6. For a year **the team** has voyaged across the world to build up a global picture of our seas.
7. **Our oceans** are changing faster than ever.
8. There's never been a **better time** to explore the last true wilderness on Earth.

Az elemzés első részében számozottan látható egymás alatt a szöveg nyolc tagmondata. Félkövérrrel emeltem ki mindegyik esetben az adott tagmondat alanyát. A táblázat első oszlopában a tagmondatok sorszámát tüntettem fel. Az egymás alatt szereplő alanyok a párhuzamos és a kiterjesztett párhuzamos témakövetéseket jelölik. Az oldalra vezető nyilak a követő témafejlődéseket jelölik, a nyilak mellett feltüntetett betű pedig az adott követő témafejlődés típusát. A fenti szöveg esetében két párhuzamos témafejlődést láthatunk az 1. és a 2. és a 2. és 3. tagmondat között és egy kiterjesztett párhuzamos témafejlődést a 3. és a 7. tagmondat között.

1. táblázat. A témastruktúra-elemzés ábrázolása az angol nyelvű szövegénél

Tagmondat sorszáma	1	2	3	4	Szub-topikok száma
1	They				1
2	They				1
3	they	a			1
4		secrets of our oceans	c		2
5			Explorer Paul Rose	a	3
6				the team	4
7	Our oceans	c			1
8		a better time			5

A 3–4. és az 5–6. tagmondatok között közvetlenül kapcsolódó követő témafejlődést azonosítottam, míg a 4–5. és a 7–8. tagmondatok között nem kapcsolódó témafejlődést ismertem föl. A leghosszabb követő témafejlődési lánc a 3. és a 6. tagmondat között látható, ez a lánc adja meg a fejlécben jelölt négyszintű tematikus mélységet. A táblázat harmadik oszlopában a visszatérő szub-topikokat jelöltem. A mintaszövegénél 5 különböző szub-topikot azonosítottam.

2.3.2. A MAGYAR NYELVŰ SZÖVEG ELEMZÉSE

Óceánok

1. Bolygónk kétharmadát borítják. **(ezek)**
2. Elvezetnek múltunk rejtelseinek megoldásához. **(ezek)**
3. Jövőbeni túlélésünk zálogai. **(ezek)**
4. Mégis óceánjaink titkai mind a mai napig jobbra ismeretlenek.
5. **Paul Rose felfedező** ezúttal óceánszakértők egy csoportját vezeti víz alatti expedíciói során.
6. **A csapat** előzőleg egyéves föld körüli hajózása során átfogó képet kapott tengereinkről.
7. Óceánjaink minden eddiginél gyorsabban változnak.
8. Sosem volt **jobb alkalom** az igazi, érintetlen természet felfedezésére.

2. táblázat. A témastruktúra-elemzés ábrázolása a magyar nyelvű fordításnál

Tagmondat sorszáma	1	2	3	4	Szub-topikok száma
1	(ezek)				1
2	(ezek)				1
3	(ezek)	a			1
4		óceánjaink titkai	c		2
5			Paul Rose felfedező	a	3
6				A csapat	4
7	Óceánjaink	c			1
8		jobb alkalom			5

A magyar szövegnél az angollal megegyező módszert alkalmaztam. Az 1., 2. és 3. tagmondat esetében a hiányzó alanyt zárójelben jelöltem félkövér betűtípussal a mondat után. A magyar nyelvű szöveg esetében megőrződött a tagmondatok száma, és szintén félkövérrel jelöltem mindegyiknél az adott tagmondat alanyát. A táblázat is ugyanúgy épül föl, mint az angol mintaszöveg esetében. A táblázatban is zárójelben jelöltem a hiányzó alanyokat. A fordított szöveg felépítésében is követi az angolt. Akárcsak annál, itt is az 1. és 2., valamint a 2. és 3. tagmondat között azonosítottam párhuzamos témakövetést, és a 3. és 7. tagmondat között kiterjesztett párhuzamos témakövetést. A 3. és 4., valamint az 5. és 6. tagmondat között közvetlenül kapcsolódó követő témafejlődést, a 4. és 5., valamint a 7. és 8. tagmondat között pedig nem kapcsolódó követő témafejlődést azonosítottam. A tematikus mélység a magyar szöveg esetében is négy, és a szub-topikok száma is megegyezik az angollal.

3. táblázat. A mintaszövegek elemzésének eredményei

Szöveg	TM szám	Szub-topikok száma	Összes követő	Követő a	Követő b	Követő c	Kt. követő	Összes párh.	Párh.	Kt. párh.
Angol	8	5	4	2	0	2	0	3	2	1
Magyar	8	5	4	2	0	2	0	3	2	1

Az elemzések elvégzése után a mintaszövegek elemzésének eredményeit a 3. táblázatban bemutatott módon foglaltam össze.

3. EREDMÉNYEK

3.1. AZ ELEMZÉS EREDMÉNYEI

A témastruktúra-elemzés részletes eredményeit szövegek szerint lebontva a 4. táblázat jeleníti meg (rövidítések: En = angol szöveg, Hu = magyar szöveg, TM = tagmondatok száma).

4. táblázat. A korpusz elemzésének eredményei

Szöveg	TM szám	Szub-topikok száma	Követő	Követő a	Követő b	Követő c	Kt. követő	Ösz. párh	Párh.	Kt. párh.
1 En	6	5	4	1	0	3	0	1	1	0
1 Hu	9	5	4	1	0	3	0	4	2	2
2 En	5	3	2	1	0	1	0	2	2	0
2 Hu	7	3	2	0	0	1	1	4	3	1
3 En	10	7	6	0	2	2	2	3	2	1
3 Hu	7	4	3	0	0	3	0	3	1	2
4 En	6	4	3	0	1	2	0	2	1	1
4 Hu	6	5	4	1	1	2	0	1	0	1
5 En	5	2	1	0	0	1	0	3	3	0
5 Hu	5	2	1	0	0	1	0	3	3	0

Szöveg	TM szám	Szab-topikok száma	Követő	Követő a	Követő b	Követő c	Kt. követő	Össz. párh	Párh.	Kt. párh.
6 En	8	5	4	2	0	2	0	3	2	1
6 Hu	8	5	4	2	0	2	0	3	2	1
7 En	5	3	2	1	0	1	0	2	1	1
7 Hu	4	3	2	1	0	1	0	1	1	0
8 En	8	5	4	0	0	3	1	3	3	0
8 Hu	8	5	4	0	0	3	1	3	3	0
9 En	8	5	4	0	0	4	0	3	2	1
9 Hu	7	6	5	0	0	5	0	1	1	0
10 En	7	5	3	1	0	2	0	3	3	0
10 Hu	7	5	3	0	0	3	0	3	3	0
Összes En	68	44	33	6	3	21	3	25	20	5
Összes Hu	68	43	32	5	1	24	2	26	19	7
Összesen	136	87	65	11	4	45	5	51	39	12

A 4. táblázatban látható számok alapján először a szövegek általános sajátosságait vegyük számba. Az egyik azonnal szembeszökő jelenség a követő témafejlődések nagy aránya. Mind a célnyelvi, mind a forrásnyelvi szövegben nagyobb

számban azonosítottam követő témafejlődést, mint párhuzamos témafejlődést. A forrásnyelvi szövegekben összesen 33 követő és 25 párhuzamos témafejlődést azonosítottam (beleértve mindkét esetben a kiterjesztett típust is), ez százalékosan 56,9% követő a 43,1% párhuzamossal szemben.

Az eddigi kutatások általában arra jutottak, hogy egy szöveg annál könnyebben feldolgozható, minél nagyobb benne a párhuzamos témakövetések aránya. A vizsgált audiovizuális szövegekben ez az arány egyértelműen a követő témafejlődés javára módosul. Ha megnézzük a forrásnyelvi szövegekben a követő témafejlődések típusainak arányát, láthatjuk, hogy a nem kapcsolódó követő témafejlődések száma a követő témafejlődéseken belül kiugróan magas. A forrásnyelvi szövegekben a 33 követő témafejlődésből 21 volt ilyen típusú, vagyis arányuk a követő témafejlődéseken belül 63,6%-os, a teljes korpuszon belül pedig 36,2%-os. Ezzel megelőzi az összes, egyszerű párhuzamos témakövetést, melyeknek aránya a teljes forrásnyelvi korpuszban csak 34,5%. Ezekből a számokból úgy tűnik, a vizsgált audiovizuális szövegtípust a kevésbé szoros kapcsolatok jellemzik.

Az általános jellemzők után a következőkben a fordítás során tapasztalt eltolódások vizsgálatára kerül sor.

Az elemzett szövegek felében, vagyis öt esetben (a 4., 5., 6., 8. és 10. szöveg esetében) egyezett meg a tagmondatok száma az angol és a magyar változatban. Az 1. és 2. szöveg esetén a magyar nyelvű változatban több, a 3., 7. és 9. szöveg esetében viszont kevesebb lett a tagmondatok száma a fordított szövegekben. Érdekes, hogy ennek ellenére összesítésben a teljes korpuszban megegyezett a tagmondatok száma, mind az angol, mind a magyar szövegek esetében összesen 68 tagmondatot azonosítottam. Ezekből az adatokból úgy tűnik, a fordítók nem törekednek mindenképpen megőrizni a forrásszövegek mondatszerkezeteit. Az, hogy az összes tagmondat száma ennek ellenére egyezést mutat jelen kutatás szempontjából szerencsés véletlen, hiszen a vizsgált adatok így könnyebben összehasonlíthatóak.

Az öt, tagmondatszámában egyező szövegből háromnál (az 5., 6. és 8. szövegnél) mutattam ki teljes egyezést a témafejlődési mintázatban. A 4. szövegben a párhuzamos témafejlődések száma eggyel csökkent, helyette pedig megjelent egy közvetlenül kapcsolódó követő témafejlődés. A 10. szövegben a párhuzamos témafejlődések száma változatlan maradt, de a követő témafejlődések között egy forrásnyelvi közvetlenül kapcsolódó témakövetést egy nem kapcsolódó témakövetés váltott fel.

Bár a tagmondatszámok eltérése miatt egyezést nem várhatunk a másik öt mondatban, ezeknél is érdemes megnézni, hogyan változik a témafejlődési mintázat. Az 1. szövegben a fordítás során 6-ról 9-re nőtt a tagmondatok száma. Ebben az esetben a követő témafejlődések száma és aránya változatlan maradt, de 3-mal

nőtt a párhuzamos témafejlődések száma. Az egyszerű párhuzamos témafejlődésből 1 helyett 2-t, kiterjesztettből pedig 0 helyett 2-t azonosítottam. A 2. mondatban 5-ről 7-re nőtt a tagmondatok száma. A követő témafejlődések számában nem történt változás, de a típusok aránya átalakult. Egy közvetlenül kapcsolódó témafejlődés kiterjesztett témafejlődésre cserélődött. A párhuzamos témafejlődések száma ez esetben 2-vel nőtt, egy egyszerű és egy kiterjesztett párhuzamos témafejlődés került a szövegbe. Ezekben az esetekben, bár több tagmondatból állnak a célnyelvi szövegek, párhuzamos témafejlődésekkel gazdagodtak, így nem vált sokkal bonyolultabbá a témafejlődési mintázatuk.

A 3. szöveg témafejlődési mintázata mutatta a legtöbb változást. Ebben a szövegben a tagmondatok száma a forrásnyelvi 10-ről 7-re csökkent a magyar szövegben. A követő témafejlődések száma 6-ról 3-ra csökkent, és a típusok is átalakultak. A 2-2 közvetlenül kapcsolódó, közvetetten kapcsolódó és nem kapcsolódó típus helyett 3 nem kapcsolódó témakövetést azonosítottam a szövegben. A párhuzamos témafejlődések száma nem változott, de 2 egyszerű és 1 kiterjesztett helyett a célnyelvi szövegben 1 egyszerű és 2 kiterjesztett párhuzamos témafejlődés jelent meg.

A 7. szövegben 5-ről 4-re csökkent a tagmondatok száma, és ezzel együtt eltűnt egy kiterjesztett párhuzamos témakövetés. A 9. mondatban 8-ról 7-re csökkent a tagmondatok száma. Ebben az esetben a párhuzamos témakövetések száma 2-vel (egy egyszerű és egy kiterjesztett változattal) csökkent, míg a nem kapcsolódó követő témafejlődések száma 1-gyel nőtt.

A vizsgált minta kis mérete miatt nem vonhatunk le általános érvényű következtetéseket, de tendenciaként láthatjuk, hogy a megnőtt tagmondatszám a szorosabb kapcsolatot jelentő párhuzamos témakövetések számának növekedését hozza magával. Ez arra utal, hogy ha a fordító a mondatok feltördelése mellett dönt, igyekszik szorosan kapcsolódó új tagmondatokat illeszteni a szövegbe. A csökkenő tagmondatszámánál még jelzésszerűen sem állapíthatunk meg tendenciát. A 3. szövegben a követő témafejlődések száma csökkent, a 7.-ben a párhuzamosoké, a 9.-ben pedig szintén a párhuzamosoké, ráadásul a követő témafejlődések számának növekedése mellett.

Most pedig vizsgáljuk meg a korpuszok összesített értékeit! Első pillantásra azt láthatjuk, hogy az összes követő és az összes párhuzamos témafejlődés számában nincs nagy különbség a forrásnyelv és a célnyelv között. A forrásnyelvi 33-ról 32-re, vagyis 56,9%-ról 55,2%-ra csökkent a követő témafejlődések arány, míg a párhuzamos témafejlődések száma 25-ről 26-ra, 43,1%-ról 44,8%-ra emelkedett. Az alig 1%-os eltérés azt jelzi, hogy a fordítások összességében megőrizték a különböző témafejlődési típusok arányát. Érdekesebb eredményt kapunk azonban, ha megnézzük az egyes témafejlődési típusok arányaiban történt változásokat.

Az összes követő témafejlődés közül a forrásnyelvben 63,6%-ot adott ki a nem kapcsolódó témakövetések aránya (melyekből összesen 21 volt a forrásnyelvi szövegekben). A célnyelven ez az arány több mint 10%-kal, 75%-ra nőtt (számszerűen 24-re), míg mind a három másik típus aránya és száma is csökkent, ahogy csökkent az egyszerű párhuzamos témakövetések száma is, bár csak 1-gyel. Növekedést még egy kategóriánál, a kiterjesztett párhuzamos témakövetésnél figyelhetünk meg, ezeknek száma a forrásnyelvi 5-ről a célnyelvben 7-re nőtt.

3.2. KONKLÚZIÓ

A fenti adatokból a korpusz kis mérete miatt általánosító következtetéseket nem vonhatunk le. Tendenciaként, melyet érdemes lenne nagyobb korpuszon tovább vizsgálni, azt láthatjuk, hogy bár összességében a párhuzamos és a követő témafejlődések aránya megőrződött a fordításban, a vizsgált fordítások legnehezebben a közvetlenül és közvetetten kapcsolódó követő témafejlődéseket viszik át a célnyelvbe, és ezek csökkenése mellett megnő a nem kapcsolódó témafejlődések száma. Azt is felvethetjük tovább vizsgálendő tendenciaként, hogy a fordításokban nem nő a párhuzamos témafejlődések aránya, tehát a fordítók nem törekszenek szorosabban kapcsolódó szövegek létrehozására a témafejlődés szempontjából.

A dolgozatom 2. pontjában említett tanulmányok úgy tartották, hogy a párhuzamos témafejlődések nagy aránya segíti a megértést, míg a követő témafejlődések sora megnehezíti azt, főleg, ha nem kapcsolódó típusról van szó. A vizsgált audiovizuális szövegeknél azonban nagyobb arányban találhatunk követő témafejlődést, és ezen belül is kiugróan magas a leglazább kapcsolatot jelentő nem kapcsolódó követő témafejlődés aránya. Ez arra utalhat, hogy az ilyen audiovizuális szövegeknél nem elsődleges, hogy szorosan kapcsolódó, könnyen feldolgozható szövegek szülessenek. Ennek oka talán az lehet, hogy ezeket a szövegeket képi tartalom kíséri, és ez segítheti a közönség számára az egyébként nehezen követhető témafejlődés feldolgozását. A kép szerepét a megértésben pedig mindenképpen érdemes lenne vizsgálni a jövőben.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A korpuszon végzett vizsgálatból jól látszik, hogy a tanulmányozott audiovizuális szövegtípus sok szempontból eltér az eddigi kutatások során vizsgált szövegektől. Még az a kérdés is felmerülhet, hogy kezelhető-e „egyszerűen” szöveggént. A korábbi tanulmányokban vizsgált szövegekhez képest ezekben a szövegekben sokkal nagyobb arányban találhatunk követő témafejlődést, és Schneider és Connor (1990) kiegészítését alkalmazva azt is megállapíthattuk, hogy a követő témafejlődések

között is a legnagyobb arányban a legkisebb kapcsolatot jelentő, nem kapcsolódó követő témafejlődés jelent meg. Természetesen nagyobb korpusz vizsgálata szükséges ahhoz, hogy a fenti megfigyeléseket általánosnak tekinthessük, de a kis korpuszon végzett vizsgálat jól mutatja, hogy érdemes ezeket a szövegeket ilyen módszerrel elemezni, mert új szövegtípusként új problémákat vehetnek föl, melyek esetleg a strukturáltabb, nem képernyőre szánt szövegeknél fel se merülnek.

Lautamatti (1987) modelljének alkalmazása egy ilyen, retorikai elemekkel tűzdelt szövegtípusnál több nehézségbe is ütközik. Ezek megoldása és a modell finomítása sokat segítené abban, hogy a későbbiekben több információval szolgáló eredményeket nyerhessünk ki az audiovizuális szövegtípusok vizsgálatából.

A kép és a szöveg közti kapcsolat a szövegek elemzése után szintén további figyelmet érdemel. Egy későbbi kutatás során érdemes lenne megnézni, hogyan kapcsolódik a filmek képi tartalma a szövegekhez, vajon kitölti-e a lyukakat, melyeket a nagy arányban alkalmazott nem kapcsolódó követő témafejlődések jelentenek. Egy későbbi kutatásban érdemes lenne a befogadók benyomását vizsgálni a szövegek feldolgozhatóságának nehézségéről akkor, ha csak a leírt szöveget, és akkor, ha a hangzó szöveget képpel együtt a rendelkezésükre bocsátjuk. Egy ilyen vizsgálat megmutathatná, mennyivel segíti a megértést a lazán kapcsolódó témafejlődési mintázatokat kísérő képi kiegészítés.

IRODALOM

- Connor, U. – Farmer, M. 1990. The teaching of topical structure analysis as a revision strategy for ESL writers. In: Kroll, B. (ed.) *Second Language Writing: Research Insights for the Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press. 126–139.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly K. 2013. News discourse in translation: Topical structure and news content in the analytical news article. *META* 57. évf., 4. szám, 884–908.
- Lautamatti, L. 1987. Observations on the development of the topic of simplified discourse. In: Connor, U. – Kaplan, R. B. (eds.) *Writing Across Languages: Analysis of L2 Text*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company. 87–114.
- Rorvik, S. 2003. Thematic Progression in Translation from English into Norwegian. *Nordic Journal of English Studies* 2. évf., 2. szám, 245–264.
- Schneider, M. – Connor, U. 1990. Analyzing topical structure in ESL essays: Not all topics are equal. *Studies in Second Language Acquisition* 12. évf., 4. szám, 411–427.

- Simpson, J. M. 2000. Topical Structure Analysis of Academic Paragraphs in English and Spanish. *Journal of Second Language Writing* 9. évf., 3. szám, 293–309.
- Ventola, E. 1995. Thematic Development and Translation. In: Ghadessy, M. (ed.) *Thematic Development in English Texts*. London – New York: Pinter. 85–104.
- Witte, S. P. 1983. Topical Structure and Revision: An Explonatory Study. *College Composition and Communication* 34. évf., 3. szám, 313–341.

FÜGGELÉK

1. FÜGGELÉK

Kódolási útmutató a tematikus struktúraelemzéshez

T-egységek

1. Bármely önálló tagmondat és minden hozzá kapcsolódó módosítószó.
2. Bármely nem önálló tagmondat, mely mondatként van elválasztva (melyet a mondatvégi pont jelez).
3. Bármely felszólító mondat.

Párhuzamos témafejlődés

1. Bármely mondattopik, amely pontosan ismétlődik, névmási alakja vagy szinonimája a közvetlenül megelőző mondattopiknak.
2. Bármely mondattopik, amely egyes vagy többes számú alakja a közvetlenül megelőző mondattopiknak.
3. Bármely mondattopik, amely megerősítő vagy negatív formája a közvetlenül megelőző mondattopiknak (pl.: *művészek, nem művészek*).
4. Bármely mondattopik, amelynek központi főneve megegyezik a közvetlenül megelőző mondattopikkal (pl.: *a kutatók ötletei, a művészek ötletei, a művészek készítette alkotások*).

Követő témafejlődés

1. Bármely mondattopik, amely különbözik a közvetlenül megelőző mondat-topiktól, vagyis nem igaz rá a P 1–4 egyik esete sem.
2. Bármely mondattopik, amelynél minősítő előtag korlátozza vagy pontosítja a főnévi csoportot úgy, hogy annak referense más lesz (pl.: *egy nemzet, egy nagyon kicsi, többnemzetiségű nemzet* – a két topik két eltérő nemzetre vonatkozik).

3. Bármely mondattopik, amely a közvetlenül megelőző mondattopik képzett alakja (*tudomány, tudósok*).
4. Bármely mondattopik, amely rész-egész kapcsolatban van a közvetlenül megelőző mondattopikkal (pl.: *ezek a csoportok, feleségek, gyermekek, idősek*).
5. Bármely mondattopik, mely a közvetlenül megelőző mondattopik egy részét, de nem egészét ismétli meg (pl.: *tudomány és művészet, tudomány, művészet*).

Kiterjesztett párhuzamos témafejlődés

Bármely mondattopik, amelyet legalább egy követő témafejlődés szakít meg, mielőtt visszatérne egy korábbi mondattopikhoz.

2. FÜGGELÉK

Mintaszövegek

Surviving History

Troughout the ages, mankind has created an astonishing array of technologies, devices and weapons that have been lost to the pages of history.

What would it be like to go back in time and experience the most ingenious inventions of the past?

Our team of master craftsmen has agreed to find out.

Together, for the first time in history we've asked the guys at the Scare Factory to bring back to life the most creative, inspired and deathly inventions of all time.

The goal is simple: to relive the past by exploring, experience and surviving history.

Kínzó történelem

Az ember a múltban elképesztően sokféle technológiát, eszközt és fegyvert fejlesztett ki, amelyek aztán feledésbe merültek.

Vajon milyen lenne visszalépni az időben, és megismerni a múlt legleleményesebb találmányait?

Tapasztalt mesteremberekből álló csapatunk úgy döntött, megpróbál választ adni a kérdésre.

Felkértük a Scar Factory munkatársait, hogy keltsék életre minden idők legötletesebb és legpusztítóbb találmányait.

A célunk egyszerű: a történelem megismerésével és megtapasztalásával kívánjuk felidézni a múltat.

Ancient discoveries – Ancient Power

In a time when we consider ourselves to be superior to our predecessors making great advances in science, in technology and in improving the quality of our lives it seems that our ancient ancestors were not far behind.

Incredibly, they have discovered the secret of controlling Earth's natural forces and had power in their hands.

This is the story of power and technology in the ancient world.

Ókori találmányok

Kiválóbbnak tartjuk magunkat elődeinknél, mivel a tudomány és a technika fejlesztései emelik életszínvonalunkat.

Pedig ókori őseink nem sokkal maradtak le mögöttünk.

Rájöttek, hogyan alkalmazzák a Föld természetes erőforrásait, ezáltal lehetőségekhez jutottak.

Ezúttal az energia és a technika ókori történetét vizsgáljuk.

II. FEJEZET

IRODALMI FORDÍTÁS, AUDIOVIZUÁLIS FORDÍTÁS ÉS STRATÉGIÁK

FORDÍTÁSI ELTOLÓDÁSOK ÉS FORDÍTÓI STRATÉGIÁK EGY KANADAI IRODALMI MŰ MAGYAR FORDÍTÁSÁBAN

■ BÁNHEGYI MÁTYÁS

1. BEVEZETŐ

Tanulmányunk a 2013-ban irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett kanadai Alice Munro *Boys and Girls* című novelláját és annak Borbás Mária által elkészített magyar nyelvű, *Fiúk, lányok* című műfordítását vizsgálja. Célunk, hogy a novellát és annak fordítását alkotó korpusz alapján bizonyos fordítói stratégiákra mutassunk rá. Az elemzés céljára használt, három szakaszból felépülő elemzési eszköz – jellegét tekintve – részben kontrasztív, részben pedig szövegnyelvészeti megközelítésű. Az elemzés első szakaszában néhány fordítási eltolódást (a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg összehasonlítása révén kimutatható szövegszerű különbséget) azonosítunk, a második szakaszban ezen eltolódások funkcióit vizsgáljuk meg abból a szempontból, hogy (1) a kultúraspecifikus reáliákat hogyan kezeli a fordító, (2) a novellaspecifikus szókincset hogyan fordítja a fordító, illetve hogy (3) a szereplők és a társadalmi különbségek jellemzésére használt idiolektust hogyan adja vissza a műfordítás. Végül az utolsó elemzési szakaszban a fent említett funkciókra támaszkodva a fordítói stratégiákat azonosítjuk és megpróbálunk választ adni arra a kérdésre, hogy a fordító honosító (*domestication*) vagy külföldiesítő (*foreignisation*) fordítási technikát alkalmaz-e.

A tanulmánynak, valamint az elemzés és a korpusz jellemzőinek megértéséhez szükséges bizonyos háttér-információ, így először ezeket adjuk közre. Az alábbiakban röviden bemutatjuk Alice Munro novelláját, ezt követően pedig annak magyar műfordítását, illetve magát a műfordítót.

2. A FIÚK, LÁNYOK CÍMŰ NOVELLA

Az 1968-ban a *Dance of the Happy Shades* című kötetben *Boys and Girls* címmel megjelent novella a tizenéves korú női elbeszélő és egyben főszereplő szemszögéből járja körbe, hogy mit is jelent pszichológiai és érzelmi síkon lánynak lenni a novella által megjelenített korban és helyszínen. A történet a kanadai Ontario

tartomány egy vidéki településén játszódik, ahol egy család – pontosabban a szülők és két gyermekük – életébe pillanthatunk bele. Szerény körülmények között laknak egy olyan házban, ahol a tetőtér még nincs befejezve, ám a tapéta már hámlik a falról. A család állandó anyagi gondokkal küszködik: rókatartásból próbálják magukat eltartani és az ebből befolyó jövedelmet egészítik ki azokkal a terményekkel, amelyeket a földjükön meg tudnak termelni. A családfő napjait a rókatartással összefüggő tennivalók töltik ki, akinek az elbeszélő öccse, Laird segít. Az anya az őt kevésbé motiváló, saját világában él: a konyhában, ahol egyetlen segítője az elbeszélő, akinek majd felnőtt nőként szintén itt kell helytállnia. Az elbeszélés tulajdonképpen a nemi szerepeket és a különböző életkorú férfiak-fiúk, illetve nők-lányok életfelfogását jeleníti meg egy kanadai család életén keresztül.

3. A NOVELLA MAGYAR FORDÍTÓJA ÉS A MAGYAR SZÖVEG

Az eredetileg angol nyelven íródott mű fordítója Borbás Mária, aki egyike az angol nyelvű irodalmi műveket magyarra fordító legtermékenyebb és legismertebb műfordítóknak. Eddig hozzávetőlegesen kétszáz angol regényt fordított le, munkásságát pedig számos díjjal ismerték el, amelyek között megtaláljuk a gyermekkönyveket jutalmazó IBBY díjat, amelyet 1986-ban vett át, a Művészeti Alap Irodalmi Díját 1989-ből és az 1994-ben számára megítélt József Attila-díjat is.

Borbás Mária nagy számban fordított le gyermekeknek és fiataloknak szóló műveket (pl. Gerald Durrell, Pamela Lyndon Travers műveit, népmeséket), ám repertoárjában megtalálhatók modern és klasszikus, angol nyelven alkotó írók alkotásainak fordításai is, pl. Emily Brontë, Kurt Vonnegut, George Mikes, Graham Green és Agatha Christie regényei. Összességében elmondható tehát, hogy Borbás Mária egyike a leggyakorlottabb magyar műfordítóknak, így fordításait a professzionalitás jellemzi.

A tanulmányunkban vizsgált, magyarra fordított novella egyike Munro korai munkáinak, ám az 1968-ban íródott novella csak 2003-ban jelent meg magyar fordításban a *Nagyvilág* című folyóiratban, amely magyar fordításban ad közre világirodalmi műveket. Mára a kanadai író nő jóval ismertebb lett Magyarországon is, hiszen számos művét lefordították magyarra; ezek között megtaláljuk a *Passion*; a *Hateship*, *Friendship*, *Courtship*, *Loveship*, *Marriage*; a *The Love of a Good Woman* és a *Too Much Happiness* című alkotásokat.

A novella, a fordító és a magyarra fordított mű fenti rövid bemutatása után a tanulmányunkban közreadott elemzés elméleti alapjait ismertetjük.

4. ELMÉLETI ALAPOZÁS

Kiindulási pontként elmondható, hogy a fordítás olyan komplex nyelvi művelet, amelynek során számos szövegszerű változás megy végbe, míg végül a forrásnyelvi szövegből kialakul a célnyelvi szöveg. Számos kutató elemzi, hogy mi és hogyan történik azon szövegek esetében, amelyeket lefordítanak. Többen a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveget vetik össze, hogy gyakorlatban alkalmazott fordítási műveleteket írthassanak le. Ezen műveleteket figyelte meg Catford is, aki az **eltolódás** (*shift*) műszót használja azon változások leírására, amelyek a forrás- és a célnyelv különféle jellemzői miatt válnak szükségessé fordításkor. Nida **hozzáigazításnak** (*adjustment*) hív minden olyan változást, amelyet a forrás- és a célnyelv különféle szemantikai elrendeződései váltanak ki. Nida és Taber az átstrukturálás (*restructuring*) terminust használja a célnyelvben előforduló szövegszintű változások leírására. Newmark **eltolódásról**, illetve **transzpozícióról** (*shift, transposition*) beszél, ha az olyan gyakran előforduló nyelvi szabályszerűségekre utal, amelyeket hivatásos fordítók rendszeresen használnak a célnyelvi szöveg megalkotása céljából. Toury szintén fontosnak tartja a fordítási eltolódások vizsgálatát és leírását. Jelen tanulmányban a fordítási eltolódás terminust a catfordi értelemben használjuk.

A fordítók által megvalósított szövegszintű változtatások forrásnyelvi és célnyelvi szöveg összevetésén alapuló leírásának egyik legrészletesebb rendszerét Klaudy (2003, 2005) dolgozta ki. Klaudy (2003, 2005) ezeket a változtatásokat átváltási műveleteknek hívja. Klaudy (2003, 2005) kontrasztív nyelvészeti megközelítésre épít és úgy véli, hogy ezen műveletek végrehajtása során – leegyszerűsítve a jelenség leírását – a forrásnyelvi lexikai egységeknek célnyelvi lexikai egységekre való **cseréje**, a célnyelvi szövegben a mondatok **átstrukturálása**, a szórend **átalakítása** és bizonyos grammatikai és/vagy lexikai elemek **kihagyása**, illetve **betoldása** valósul meg. Az átváltási műveletek kimutatása és leírása céljából Klaudy (2003, 2005) ezeket a műveleteket lexikai és grammatikai műveletekre osztja attól függően, hogy a műveletek milyen hatóterületen érvényesülnek, azaz milyen nyelvi egységeket érintenek. Ezek alapján Klaudy (2003, 2005) a lexikai műveletek következő rendszerét állítja fel:

- jelentések szűkítése (differenciálás és konkretizálás);
- jelentések bővítése (generalizálás);
- jelentések összevonása;
- jelentések felbontása;
- jelentések kihagyása;
- jelentések betoldása;

- jelentések áthelyezése;
- jelentések felcserélése;
- antonim fordítás;
- teljes átalakítás;
- kompenzálás.

A lexikai átváltási műveletek mellett Klaudy (2003, 2005) a következő grammatikai műveleteket írja le:

- konkretizálódás és generalizálódás;
- felbontás;
- összevonás;
- kihagyás;
- betoldás;
- áthelyezés;
- csere.

A fent ismertetett lexikai és grammatikai műveletek – eltérő számban – mind tartalmaznak különféle altípusokat. Mivel jelen tanulmányunk terjedelmi korlátait meghaladná az összes fent leírt lexikai és grammatikai művelet, valamint azok összes altípusának ismertetése, az alábbiakban csak azon átváltási műveletekkel és altípusaikkal foglalkozunk részletesebben, amelyek jelen vannak korpuszunkban, azaz a *Fiúk, lányok című* novella forrás- és célnyelvi szövegében. (A lexikai és grammatikai műveletekről, valamint azok altípusairól részletesebben lásd Klaudy 2003, 2005.)

4.1. A Klaudy-féle (2003, 2005) taxonómia leírását a lexikai műveletek ismertetésével kezdjük. A tanulmányunkban vizsgált és leírt első művelet a jelentések szűkítése (differenciálás és konkretizálás). Itt valójában az történik, hogy a forrásnyelvi szó különféle jelentéseit megkülönböztetjük és aztán ezek közül egyet választunk ki (konkretizáljuk a jelentést) és azt használjuk a célnyelvi szövegben. Klaudy (2003: 46) a következő magyar–angol nyelvpárból vett példát hozza: a forrásnyelvben lévő *száj* szó a célnyelvben *lips* ('ajak') lesz, amelynek a jelentése specifikusabb. Az altípusok között megtaláljuk az idéző igék konkretizálását és az igék általános jelentésszűkítést.

4.2. A második itt ismertetett művelet a jelentések összevonása, ahol egy célnyelvi szó fejezi ki egy vagy több forrásnyelvi szó jelentését. Erre Klaudy (2003: 66) a következő magyar–angol nyelvpárból vett példát említi: a forrásnyelvi

lábujjhegyen jártak szókapcsolat az angol fordításban *tiptoed* ('lábujjhegyezett') lesz. Egyik altípusként megkülönböztetjük az összevonást a főnevek szóalkotási sajátosságainak különbségei miatt.

4.3. A harmadik művelet a jelentések kihagyása: ez esetben az történik, hogy egy forrásnyelvi lexikai elem kimarad a célnyelvi szövegben. Ez általában arra vezethető vissza, hogy a forrás- és a célnyelvi olvasók háttértudása, illetve pragmatikai tudása különböző, ez pedig azt eredményezi, hogy a célnyelvi közönség számára egyes lexikai elemek nem hordoznak jelentést, vagy hogy az általuk ismert jelentés éppen hogy összezavarja a célnyelvi szöveg megértését, hiszen ez a jelentés eltér az annak megfelelő forrásnyelvi lexika jelentésétől. Klaudy (2003: 85) a következő angol–magyar nyelvpárból származó példát írja le: a forrásnyelvi *leaf of Kleenex* (Kleenex kendő) a célnyelvi szövegben *lemosópapír* lesz. Az altípusok között megtaláljuk az ételnevek kihagyását.

4.4. A negyedik művelet a jelentések felcserélése. Ez esetben a fordító egész más szavak és megfogalmazás segítségével adja vissza a célnyelvben a forrásnyelvi jelentést, azonban az egymásnak megfelelő forrás- és célnyelvi jelentések között logikai kapcsolat fedezhető fel, és/vagy ezek a szavak ugyanazon realitásélmény (pl. események, emberek) különböző nézőpontjaiból festik le az eseményeket. Klaudy (2003: 121) erre a következő magyar–angol példát idézi: a forrásnyelvi *ahol lak-tunk* kifejezés a célnyelvben a *where my home was* ('ahol az otthonom volt') szavakkal kerül lefordításra. Az idetartozó altípusok között megtaláljuk a folyamat felcserélését a folyamat következményével.

4.5. Az ötödik művelet a teljes átalakítás: a fordító egész más szavak és jelentések segítségével adja vissza a célnyelvben a forrásnyelvi jelentést, azaz semmilyen logikai vagy szemantikai kapcsolat nem fedezhető fel a forrás- és célnyelvi megfogalmazás között. Klaudy (2003: 133) példaként a következő magyar–angol nyelvpárból származó szópart adja: a forrásnyelvi *kávét* fordítása *cocoa* ('kakaó'). Az altípusok között megtalálhatóak a következők: teljes átalakítás frazeologizmusok fordításakor, teljes átalakítás gyermekjátékok fordításakor és teljes átalakítás állatnevek fordításakor.

4.6. A hatodik művelet a kompenzálás. Ebben az esetben a célnyelv valamilyen okból nem teszi lehetővé a forrásnyelvi jelentés visszaadását, és ennek a tudatosan észlelt „elveszett” jelentésnek az ellensúlyozását kivitelezi a fordító más nyelvi eszközökkel. Ez a célnyelvi szövegben történhet más helyeken és más

eszközökkel, mint ahol és amelyekkel a forrásnyelv közvetítette ezt a jelentést. E jelenség illusztrálására Klaudy (2003: 163) a következő angol–magyar nyelvpárból származó példát hozza fel: a forrásnyelvben nyelvtanilag helytelen *she don't* (névmás és segédige) a célnyelvben *eztet* (mutató **névmás**) lesz. A lokális kompenzáció a kompenzálás egyik altípusa.

4.7. A fent ismertetett lexikai műveletek mellett két grammatikai művelet is ki kell emelnünk. Az első az áthelyezés: ebben az esetben a célnyelvi szöveg szórendje eltér a forrásnyelvi szöveg szórendjétől. Klaudy (2003: 238) ezzel kapcsolatban a következő német–magyar nyelvpárból származó példát írja le: a forrásnyelvi *Mann mit einem Rucksack* szókapcsolatot (‘ember hátizsákkal’) a magyarban *hátizsákos ember* szókapcsolattal fordítják. Az idetartozó altípusok között megtalálható az idéző mondategység áthelyezése és a mondat elején alkalmazott szórendi átváltások (azaz sorrendbeli változások).

4.8. A második grammatikai művelet a csere, ahol a forrás- és a célnyelv szavai, mondatrészei, illetve mondatai tekintetében megváltozhatnak a szavak formai jellemzői (pl. jelenből múlt idő), megváltozhatnak a szófajok (pl. főnévből ige), megváltozhatnak a mondatrészi szerepek (alanyból tárgy), megváltozhatnak a mondattípusok (pl. egyszerűből összetett) és megváltozhatnak a mondathatárok (egy mondatból több mondat). Az idetartozó műveletek között megtaláljuk a szenvedőből cselekvővé átváltást megvalósító alanyváltást, az alanyváltást szövegszerkesztési okokból és az alanyváltást szövegből kiemelt (konstruált) alany segítségével altípusokat.

Az elemzésünk elméleti alapjaként szolgáló Klaudy-féle (2003, 2005) átváltási műveletek ismertetése után az alábbiakban magát az elemzést mutatjuk be: először az elemzés eszközét és menetét ismertjük, majd a korpuszban található adatok segítségével végrehajtjuk az elemzést.

5. ELEMZÉS

A korpusz elemzését három szakaszra bontottuk. A három szakasz egymás utáni részelemzéseket takar, amelyek sorrendje a következő: 1) a fordítási eltolódások azonosítása, 2) ezen eltolódások funkcióinak megállapítása és 3) a fordítói stratégiák leírása. Az alábbiakban ezen három szakaszt és az azok kapcsán generált adatokat és eredményeket ismertetjük.

5.1. AZ ELEMZÉS ELSŐ SZAKASZA: FORDÍTÁSI ELTOLÓDÁSOK

Ebben a részben a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveget hasonlítjuk össze és a célnyelvi szövegben előforduló fordítási eltolódások közül írunk le néhányat. Természetesen a két szöveget összehasonlítva az itt ismertetetteken kívül is találunk számos eltolódást, ám alább az eltolódásokból összesen csak húszat ismertetünk, és ezek alapján vizsgáljuk meg az egyes eltolódások funkcióit a Bevezetőben ismertetett kategóriák alapján, hogy ezek mentén tendenciákat mutathassunk ki. Az eltolódások itt közreadott elemzésében a Klaudy-féle (2003, 2005) taxonómiára támaszkodva megadjuk az egyes fordítási eltolódások kategóriáját, illetve altípusát, valamint ezen eltolódások esetében magyarázzuk is a klasszifikációt mind a forrás-, mind pedig a célnyelvi szöveg viszonylatában. A nyelvi példákban a vastagítás azon szavakat jelzi, amelyek a fordítási eltolódások által érintettek. Az elemzésben a forrás- és a célnyelvi szöveget az író (Munro), illetve a fordító (Borbás) nevének feltüntetésével különítjük el egymástól. A nevek után azt az oldalszámot találjuk, ahol az adott nyelvi példa a korpuszként használt forrásokban szerepel. A példákat a könnyebb követhetőség érdekében számoztuk (a számokat a példa előtt zárójelben adjuk meg), az adott nyelvi példára történő utaláskor pedig ezt a számot használjuk az egész tanulmányban.

5.1.1. Klaudy (2003, 2005) taxonómiájában a jelentések szűkítése (differenciálás és konkretizálás) kategóriában az első altípus az idéző igék konkretizálása, amely gyakran fordul elő angolról magyarra fordítás esetében. Korpuszunkban erre a következő példákat találjuk:

(1) “Be quiet or they’ll hear us,” I **said**. (Munro 121)

– Maradj csendben, mert észrevesznek – **figyelmeztettem**. (Borbás 201)

Míg a forrásnyelv az általános jelentésű *said* (‘mondta’) igét használja, a célnyelvi szövegben a *figyelmeztettem* szót találjuk, azaz az általános jelentésű *mondtam* helyett a konkrétabb jelentésű *figyelmeztettem* jelentik meg a fordított szövegben.

Az alábbi mondatpárokból az ige általános jelentésszűkítésére találunk példát.

(2) These companies **supplied** us with heroic calendars to hang, one on each side of the kitchen door. (Munro 111)

Ezek a társaságok diadalmas falinaptárakkal **ajándékoztak meg** bennünket, a konyhaajtó mindkét oldalára jutott egy-egy. (Borbás 195)

A forrásnyelvi szövegben a *supplied* ('ellát, odaad') szó fordul elő, amelynek a jelentése általánosabb, mint a célnyelvi szövegben előforduló, specifikusabb jelentéssel bíró *ajándékoztak meg* igéé.

5.1.2. A jelentések összevonása kategóriába sorolt altípusok közül a főnevek szóalkotási sajátosságainak különbségei miatti összevonás fordul elő a korpuszban. Erre két példát is találtunk a novella szövegében.

(3) One time our **hired man**, Henry Bailey, had taken a swipe at me with this sack, saying, "Christmas present!" (Munro 111)

Béresünk, Henry Bailey, egyszer meglegyintett ezzel a zsákkal. – Karácsonyi ajándék! – süvöltötte. (Borbás 195)

(4) Laird named one Maude after a **hired girl** we had when he was little, one Harold after a boy at school, and one Mexico, he did not say why. (Munro 115)

Laird az egyiket Maudnak nevezte el, egy régi **cselédlányunk** után, akire emlékezett kiskorából, egyet Haroldnak egy osztálytársa után, egyet pedig Mexikónak, maga se tudta, miért. (Borbás 197)

A *hired man* ('felbérelt férfi') és a *hired girl* ('felbérelt lány') mellékneves főnévi szerkezetek. A magyar célnyelvi szöveg viszont egy-egy szóval (a jelentések egy szóban való összevonásával) képes visszaadni ezt a jelentést a *béresünk*, illetve a *cselédlányunk* szavak használatával, megkülönböztetve, hogy az illető férfi-e vagy nő.

5.1.3. A jelentések kihagyása kategóriában a korpuszban fellelt altípus az ételnevek kihagyása. A *chili sauce* ('chilis mártás') ételnév például egyszerűen eltűnik a magyar fordításból, mint azt az alábbi példa mutatja.

(5) These days our back porch was piled with baskets of peaches and grapes and pears, bought in town, and onions and tomatoes and cucumbers grown at home, all waiting to be made into jelly and jam and preserves, pickles and **chili sauce**. (Munro 116)

Ez idő tájt a hátsó tornácon kosárszám halmozódott a városban vásárolt őszi-barack, szőlő, körte, meg a kertünkben nevelt hagyma, paradicsom, uborka – mind arra várt, hogy eltegyék befőttnek, lekvárnak, savanyúságnak. (Borbás 198)

5.1.4. A jelentések felcserélése kategóriában az általunk azonosított altípus a folyamat felcserélése a folyamat következményével. Az ilyen fajta eltolódások is elég gyakoriak, amikor angolból fordítanak magyarra. A novellában a következő két példát találjuk:

(6) My grandmother **came to stay with us** for a few weeks and I heard other things. (Munro 119)

Nagyanyám **nálunk volt** néhány hétig, tőle még egyebet is hallottam. (Borbás 200)

(7) My father came in sight **carrying the gun**. (Munro 121)

Apám lépett a látómezőnkbe, **kezében a puska**. (Borbás 201)

A fenti forrásnyelvi példákban az angol igék valamifajta folyamatot, mozgást fejeznek ki (*came* /'jött'/, *carrying* /'cipel'/), míg a magyar igék statikus állapotot, a cselekmény következményét jelenítik meg (*volt* és *kezeben*, ahol az utóbbi szóhoz kapcsolódó *van* létige nem jelenik meg a magyar felszíni struktúrában).

5.1.5. A teljes átalakítás nagyon gyakran fordul elő irodalmi művek fordításakor. Ennek első, itt tárgyalt altípusa a teljes átalakítás frazeologizmusok fordításakor. Az alábbi forrásnyelvi metafora és annak magyar fordítása erre példa.

(8) He would cough and cough until his narrow face turned scarlet, and his light blue, derisive eyes filled up with tears; then he took the lid off the stove, and, standing well back, shot out a great clot of phlegm – hss – straight into the **heart of the flames**. (Munro 112)

Köhögött, köhögött, keskeny képe ellilult, világoskék, gunyoros pillantású szemét elöntötte a könny. Végül mindig leemelte a kályha fedelét, lendületet vett, és hatalmas adag köpetet zúdított – ssss – egyenesen a **lángok közepébe**. (Borbás 195)

Míg a forrásnyelv a *heart of the flames* ('a lángok szívébe') kifejezést használja – amelynek szó szerinti fordítása magyarul ebben a szöveggörnyezetben kevésbé lenne érthető –, a célnyelvi szövegben a *lángok közepébe* szavakat találjuk.

A gyermekjátékok fordításakor megvalósuló teljes átalakítás szintén gyakori művelet irodalmi szövegek fordításakor. Mivel a magyar közönségnek a novellát magyarul olvasó része vélhetően nem ismeri a Jingle Bells című angol karácsonyi dalt, a fordító magyar címet ad a dalnak fordításképpen.

(9) Laird sang “**Jingle Bells**”, which he would sing any time, whether it was Christmas or not, and I sang “Danny Boy”. (Munro 113)

Laird a *Csingilingit*, akár karácsony volt, akár nem, én a *Dannyt*. (Borbás 196
– italics in the original)

Így lesz a *Jingle Bells*ből *Csingilingi* (a hangutánzó szó magyarul a csengettyűket idézi), amely a magyar közönség számára valójában éppen olyan ismeretlen cím, mint maga az eredeti angol cím, ám a játékos karácsonyi hangulatot jobban képes visszaadni a magyar szó a célnyelvi olvasók számára.

Az állatnevek fordításakor alkalmazott teljes átalakítás szintén elég gyakori műveletnek mondható irodalmi művek fordításakor. Az alábbi példában a kanadai közönség számára egzotikusnak tűnő állatnév megőrzésére tesz kísérletet a fordító a magyar szövegben.

(10) Those I had named were called Star or **Turk**, or Maureen or Diana. (Munro 115)

Én a magaméit Csillagnak, **Szultánnak** kereszteltem, vagy éppenséggel Maureennak meg Dianának. (Borbás 197)

A novellabeli ló neve a forrásnyelvben *Turk* (‘török’), a célnyelvben pedig *Szultán*, amely szavak valójában egymással nem tökéletesen ekvivalensek jelentésüket illetően, ám mind a két nyelvben használt lónevek.

5.1.6. a kompenzálás kapcsán tanulmányozott altípus a lokális kompenzáció. Erre három példát találunk a korpuszban.

(11) “**Come** say goodbye to your old friend Mack?” Henry said. (Munro 120)
Gyöttél elköszönni az öreg Mack barátodtól? – kérdezte Henry. (Borbás 200)

(12) That’s about the way. (Munro 123)
Így van ez **mán**. (Borbás 200)

(13) Go shut the gate. (Munro 124)
Eredj, csukd be a kaput! (Borbás 203)

A forrásnyelvi novella szövege standard angol nyelven íródott és nem tartalmaz nyelvi utalást arra, hogy a szereplők falusias szociolektust használnának. Ennek ellenére a magyar szövegben előfordulnak vidéki szociolektusra utaló

tájnyelvi jellegű szavak: a *gyöttél* (a standard *jöttél* helyett), a *mán* (a standard *már* helyett) és az *eredj* (a standard *menj* helyett) azt erősíti meg a magyar közönség számára, hogy a történet vidéki környezetben játszódik.

5.1.7. Az utolsó előtti vizsgált, ám már grammatikai (nem pedig lexikai) kategória az áthelyezés, ahol az első altípus az idéző mondategység áthelyezése. Az alábbi példában azt figyelhetjük meg, hogy a forrásnyelvi szövegben az idéző ige az idézett mondatrész előtt van a függőbeszédben, míg a célnyelvi szöveg nem használ függőbeszédet és az idéző igét beékeli a szereplő beszédébe.

(14) **I told her** that Flora had kicked down the fence and got away. (Munro 125–6)

– Flora lerúgta a kerítést – **mondtam** – és elszökött. (Borbás 204)

Az áthelyezés kategóriában a következő altípus a szórendi átváltások a mondat elején. Az alábbi példa azt jelzi, hogy a forrásnyelv a „látnivalóra”, a látványra összpontosít az angol *something* (‘valami’) szó használatával (a novella kontextusában ez a ló lelövése), míg a célnyelvi szöveg a cselekvőre, a „látást végző személyre” fókuszál (az egyes szám első személyű igealak használatával).

(15) **It was not something I wanted to see;** just the same, if a thing really happened it was better to see, and know. (Munro 121)

Én ugyan nem kívántam látni, de azért ha tényleg történik valami, jobb látni, és tudni róla. (Borbás 201)

Szórendi átváltást figyelhetünk meg a következő két példában is. A (16) és (17) mondatpárban a forrásnyelv a *there was* (‘ott volt, létezett’) szókapcsolatot használja, amelynek nincs magyar megfelelője, tehát ezt a nyelvi kihívást csak a mondat elején alkalmazott szórendi átváltással lehet megoldani a célnyelven. Ebből kifolyólag a célnyelvi szöveg a (16) példában az **érezni** igét használja, hogy az új információt (réma) bevezesse és hogy egyúttal állítmányt adjon a mondatnak, míg a (17) példában a célnyelvi szövegben egyáltalán nincs állítmány.

(16) **There was** a great feeling of opening-out, of release. (Munro 120)

Érezni lehetett, ahogy minden nyílik, minden kiszabadul. (Borbás 200)

(17) **There was** the smell. (Munro 111)

Először is a bűz miatt. (Borbás 195)

5.1.8. Az utolsó kategória a csere, azon belül is először a szenvedőből cselekvővé átváltást tárgyaljuk. A forrásnyelv passzív szerkezetet alkalmaz (*were collected* és *buried* ‘összegyűjtötték’, ‘eltemették’), míg a célnyelvi szövegben aktív igealakokat találunk (*gyűjtötte* és *elásta*), amelyek alanya az előző mondatból rekonstruálható.

(18) The naked, slippery bodies **were collected** in a sack and **buried** in the dump. (Munro 111)

A csupasz, sikamlós testeket zsákba **gyűjtötte** és **elásta** a szemétdombon. (Borbás 195)

Az alábbi példában a csere kategóriában szövegszerkesztési okokból megvalósuló alanyváltást figyelhetünk meg. Míg a forrásnyelvben a személytelen alannal kifejezett *it seemed [...] later* (‘úgy tűnt ... később van’) kifejezést találjuk, a magyar szöveg többes szám első személyű alanyt használ a *jól benne jártunk* kifejezéssel.

(19) After the grass was cut, **it seemed** suddenly much **later** in the year. (Munro 116)

Mire a fűvet eltakarítottuk, már **jól benne jártunk** az esztendőben. (Borbás 198)

Utolsó példánkban a csere kategória kapcsán szövegből kiemelt (konstruált) alany segítségével történő alanyváltást figyelhetünk meg. A forrásnyelvben az *it* (‘ez’) névmás a viccre utal, míg a célnyelvi szövegben található alany az *ezek*, amely az elbeszélő társaságában jelen lévő és őt megviccelni akaró személyekre utal.

(20) Also **it** was a joke on me. (Munro 119)

Ezek ki akarnak tolni velem. (Borbás 199)

Emberekre utalás esetén a magyarban használt *ezek* kifejezés kissé pejoratívnak tekinthető, ahogy azt a fenti nyelvi példa is tükrözi.

A korpuszban található számos típusú fordítási eltolódás kigyűjtése és fenti kifejtése után az alábbiakban rátérünk ezen eltolódások funkcióinak elemzésére.

5.2. AZ ELEMZÉS MÁSODIK SZAKASZA: A FORDÍTÁSI ELTOLÓDÁSOK FUNKCIÓI

Ebben a részben a fentebb ismertetett fordítási műveletek funkcióit elemezzük. Más szóval: bemutatjuk, hogy ezen fordítási műveleteknek milyen szerepük van a forrásnyelv pragmatikai aspektusainak reprodukálásában. Ebből a szempontból megvizsgáljuk, hogy (1) a kultúrafüggő reáliákat hogyan adja vissza a szöveg, (2) hogyan fordította le a fordító az erre a novellára kimondottan jellemző (a narrációval, a lóttartással és a gyermekek világával kapcsolatos) szókincset, valamint hogy (3) a szereplőket jellemző és a társadalmi különbségeket bemutató idiolektus hogyan jelenik meg a célnyelvi szövegben. Az 5.1. részben bemutatott példákra az alábbiakban az író (Munro), illetve a fordító (Borbás) nevével, az oldalszámmal és a nyelvi példa sorszámmal utalunk, csakúgy, mint tettük azt fentebb.

5.2.1. KULTÚRAFÜGGŐ REÁLIÁK FORDÍTÁSA

Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a legtöbb fenti fordítási eltolódást, a magyar célnyelvi szövegre vonatkozóan pedig eltérő tendenciákat figyelhetünk meg. Ahol a magyar fordító nem törekszik arra, hogy kulturálisan mélyen gyökerező és jól ismert magyar ekvivalenseket találjon, az a nevek és a dalcímek területe. A novellában a jól ismert karácsonyi dal, a *Jingle Bells* (Munro 113) fordítása *Csingilingi* (Borbás 196) (9). Mivel ilyen dalt nem ismer a magyar közönség, ezért a cím a fordító kreatív megoldását tükrözi, ahol a karácsonyi hangulatot a célnyelvi szövegben – csakúgy, mint a forrásnyelvi szövegben – a hangutánzás hivatott kiváltani.

A forrásnyelvi szöveg másik dalcíme a *Danny Boy* (Munro 113) (9). Véltetően a magyar közönség nem ismeri ezt a dalt és talán mindegy is, hogy éppen milyen dalról van szó a magyar szövegben, így valójában nem is fontos, hogy a fordító egy leíró jellegű dalcímet használjon. Talán éppen ezért választja Borbás az egyszerűsített angol dalcímet, a *Dannyt* (Borbás 196) a célnyelvi szövegben. Az eredeti címből kimarad a *boy* szót, hiszen a célnyelvi közönség számára semmilyen információt nem hordoz ez szó.

A nevek esetében viszont gyakran kreatív megoldásokkal és egyben a magyar nyelvben jól ismert elnevezésekkel találkozunk a célnyelvi szövegben. A (10) példában a magyar *Szultán* szó a forrásnyelvi szövegben szereplő egyszerű és semleges *Turk* lónév helyett méltóságteljesnek és fenségesnek hat, ami a novella által oly mesterien leírt női képzelőerő romantikus jellegére hívja fel a figyelmet.

A forrásnyelvi szövegben szereplő *our hired man* (Munro 111) és a *hired girl* (Munro 115) fordítása *béresünk* (Borbás 195) (3), illetve *cseléd lányunk* (Borbás

197) (4). Fontos megjegyezni, hogy a *béres* és a *cselédlány* a magyar földművelő világban két külön jellegű foglalkozást takar: míg a *béres* a földön dolgozik (pl. állatokra vigyáz vagy valamilyen mezőgazdasági munkát végez), addig a *cselédlány* a házban szolgál. A forrásnyelvben semmi ilyen különbségtétel nem jelenik meg, egyszerűen a *hired* ('felbérlet') jelző jelenik meg mind a két személy neve esetében. Ebből arra következtethetünk, hogy a magyar szöveg árnyaltabb és a magyar viszonyokat jobban előtérbe helyező betekintést kíván nyújtani a mezőgazdasági életbe és a nemek közti munkamegosztásba.

Az *into the heart of the flames* (Munro 112) kifejezés a *lángok közepébe* (Borbás 195) (8) fordulattal való fordítása szintén tartogat érdekességeket kulturális szempontból. Bár az *into the heart of* metaforikus kifejezés szó szerinti megfelelője a magyar nyelvben is létezik (*valaminek a szívébe*), ezt a frázist mégsem használjuk lángokkal kapcsolatosan, és főképpen élő entitásokra értjük. A célnyelvi szövegben ezért a *lángok* szóhoz a *közepébe* kapcsolódik az előbbi jelentés visszaadása céljából. Amint ez a példa is mutatja, a metaforák kulturális jellege és kulturális függősége miatt a célnyelvi szövegben szükségessé válhatnak bizonyos átalakítások, ez pedig szintén azt támasztja alá, hogy a metaforikus jelentés megőrzése fontosabb a forrásnyelvi kifejezések szó szerinti visszaadásánál. Ez különösen igaz és tetten érhető kreatív fordítások esetében, mint pl. a műfordítás. Így tehát elmondható, hogy a műfordító itt a célnyelvi normának kíván megfelelni.

Kulturális jelenségek miatt szintén szükségessé válhatnak átalakítások a célnyelvi szöveg esetében. A forrásnyelvi szövegben például megjelenik a kora 20. századi fogyasztói világ: *These companies supplied us with heroic calendars* (Munro 111) (2). A *companies* szót a magyar *vállalat* szóval is vissza lehetne adni, ám ez a szó nem volt gyakran használatos a kora 20. századi Magyarországon. A századfordulón a mai vállalatok elődeit *társaságnak* hívták, amit a magyar fordítás is tükröz: *Ezek a társaságok diadalmas falinaptárakkal ajándékoztak meg* (Borbás 195 – a vonatkozó szavak kiemelése tőlem). Ugyanebben a példában az angol *supply* szó kézenfekvőbb fordítása lenne a piaccgazdaságból jól ismert *ellát* magyar szó, amelyet viszont szintén kevésbé használtak a kora 20. századi Magyarországon, ezért a fordító a magyarázóbb jellegű *ajándékoztak meg* kifejezést választja, ily módon közelítve a szöveget a célnyelvi kultúrához.

Előfordul a korpuszban az a jelenség is, hogy a fordító a forrásnyelvi lexicát egyszerűen kihagyja a célnyelvi szövegben. Az (5) példában a *chilli sauce* (Munro 116), amelyet a novella leírása szerint a gazdaságban megtermelt zöldségek feldolgozásával készítenek, a magyar célnyelvi szövegben nem

jelenik meg. Ennek magyarázata ismét a kulturális különbségekhez kapcsolódik: a chili mint fűszer nem használatos a vidéki magyar gazdaságokban, nem kötődik a magyar mezőgazdasági hagyományokhoz, továbbá kevésbé ismert a magyar olvasók számára és egyfajta városias, nemzetközi konyhával kapcsolatos jelleget sugároz. Azaz az eredeti fűszernév használata a magyar szövegben a magyar közönségnek nem a kora 20. századi vidéki világot idézné, így a *chili* szó kimarad.

Mint a fenti példákból és azok magyarázatából is kitűnik, a magyar fordító a novellát igyekszik tipikus magyar mezőgazdasági környezetbe ágyazni és így módon közelebb hozni az egész cselekményt a magyar olvasókhoz.

5.2.2. A NOVELLÁRA KIMONDOTTAN JELLEMZŐ SZÓKINCST FORDÍTÁSA

A kanadai irodalmi alkotásban számos elbeszélésre jellemző szókinccset találunk, amelyet a fordító beledolgozott a magyar célnyelvi szövegbe a célnyelvi műfaji jellemzők tekintetbevételével. Ilyen a semleges forrásnyelvi *said* lecserélése a drámaibb célnyelvi *figyelmeztettem* szóra az (1) példában, a (14) példában az idéző ige áthelyezése a mondat elejéről a mondat belsejébe annak érdekében, hogy az elbeszélés pattogóbb legyen, illetve a (15) példában nyomaték céljából a mondat fókuszpontjának megváltoztatása (tárgyról cselekvő alanya). Mindezek a változtatások a magyar elbeszélő művek eszközkészletére építenek, és azok jellemzőihez igazítják a célnyelvi szöveget (vö. A magyar mesék műfaji jellemzői; pl. Imre 1996).

Egy helyütt a drámai hatás növelése érdekében a célnyelvi szöveg a cselekmény leírása helyett statikus, képszerű leírást alkalmaz a narratívában. A forrásnyelvi (7) példában a *carrying the gun* (Munro 121) célnyelvi megfelelője *kezében a puská* (Borbás 201) lesz, amely – a forrásnyelvi cselekményszerű elbeszélés helyett – képkockaszerűen vetíti az olvasó elé a cselekményt.

Az elbeszélés eseményeinek a célnyelvi szövegben való jól követhetősége érdekében szükségessé válhat magyarázó jellegű szövegrészek betoldása. Ez megvalósulhat például explicitáló fordítás segítségével, hiszen előfordulhatnak olyan szövegrészek, amelyeket a forrásnyelvi kultúra ismeretének hiánya miatt a célnyelvi olvasók fogódzót jelentő magyarázat nélkül nem értenek meg. Ilyen magyarázó jellegű betoldást (ok-okozati összefüggést) találunk a (17) példában, ahol a célnyelvben szükséges stilisztikai elem nemcsak a jól érthetőséget garantálja, hanem az *először is* szavak használatával a történet háttérének részleteit, gazdagságát, azaz jelen esetben a rókatartással járó, de kénytelen-kelletlen elviselendő kényelmetlenségek felsorolását vezeti be.

5.2.3. AZ IDIOLEKTUS FORDÍTÁSA

Az idiolektussal kapcsolatos célnyelvi változtatások a legkisebb számban fordulnak elő a korpuszban a többi, 5.2. pontban ismertetett kategóriákban található példákhoz képest. A (11) példában a standard informális angol *Come say goodbye to your old friend, Mack?* (Munro 120) mondat fordításában a célnyelvi szövegben egy aránylag széles körben ismert tájnyelvi szót találunk: **Gyöttél** elköszönni...? (Borbás 200 – a vonatkozó szavak kiemelése tőlem). Hasonlóképpen a kollokvialis stílusú *That's about the way* (Munro 200) mondat a célnyelvi szövegben így hangzik: *Így van ez mán* (Borbás 201), ahol a *mán* szintén közismert tájszó. Megállapítható hogy a forrásnyelvi informális stílust a fordító a célnyelvben tájnyelvi szavakkal adja vissza, erre a célra rendszeresen használ tájnyelvi szavakat. Vélhetőleg azért döntött így a műfordító, mert magyar köznyelvi stílus használata esetén a magyar olvasók kortárs és vélhetőleg nem vidéki környezetre asszociálnának. Ezt elkerülendő, a vidékies, kissé archaizáló nyelvezet került bele a célnyelvi szövegbe.

A kissé archaizáló jellegű tájszavakon kívül a (13) példában a forrásnyelvi fel szólító mondat *Go shut the gate!* (Munro 203) **Eredj, csukd be a kaput!** (Borbás 203 – a vonatkozó szó kiemelése tőlem) szavakkal történő fordításában a nyomatékostó *eredj* szót találjuk, amely mesékben és archaikus stílusú elbeszélésekben fordul elő leggyakrabban, ott is leginkább akkor, ha gyermeket szólítanak fel valamire. Az *eredj* szót véleményünk szerint egyrészt azért toldja be a műfordító, hogy még nyilvánvalóbban hangsúlyozva legyen a célnyelvi szövegben, hogy a novellában egy gyerektől kéri azt, hogy e kegyetlen szolgálatot tegtegye a ló lelövése érdekében, másrészt pedig hogy a narratíva e szó használatával is eltávolodjon idősíkból a modern olvasóktól.

A fordítási eltolódások funkcióinak fenti elemzése után ezen megállapításainkra támaszkodva a műfordító által használt fordítói stratégiákat írjuk le és elemezzük.

5.3. AZ ELEMZÉS HARMADIK SZAKASZA: FORDÍTÓI STRATÉGIÁK

A fordítók – és különösen a műfordítók – két lehetőség közül választhatnak a célnyelvi szöveg megalkotását illetően: vagy honosító, vagy pedig külföldiesítő stratégiát választhatnak (Venuti 1993, 1995; Ladmiraal 2014). Részletesebben kifejtve: ha külföldiesítenek, akkor idegen jellegű és egzotikus hatású szöveget kreálnak a célnyelvi olvasók számára, így azt kommunikálják, hogy a szöveg egy másik kultúrából jön és hogy a cselekmény egy másik országban, másik kultúrában játszódik. Az ilyen szöveg megértéséhez a célnyelvi olvasók részéről szükség

van a forrásnyelvi kultúra valamilyen szintű ismeretére. A célnyelvi szövegalkotás terén a másik lehetőség – azaz a honosítás – azt jelenti, hogy olyan átalakításokat végeznek a célnyelvi szövegen, amelyek révén olyan szöveg és cselekmény kerekedik ki a lefordított műben, amely éppen a célnyelvi országban is történhetett, játszódhatott volna. Az ilyen fordítások megértéséhez nincs szükség a forrásnyelvi ország kultúrájának alaposabb ismeretére, hiszen ezeket az ismereteket nagyrészt a célnyelvi kultúrában ismert elemekre cseréli a fordító. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a magyar műfordító a fentiek közül melyik stratégiát használja célnyelvi szövegében.

A fordítási eltolódások funkcionak vonatkozásában a kultúraspecifikus reáliák kezeléséről elmondható, hogy a műfordító a célnyelvi szöveget illetően elsősorban honosító stratégiát folytat, amely révén olyan novellát teremt a célnyelven, amely akár Magyarországon is játszódhat(na) és amelyhez a magyar olvasók közelebb állnak. Ezt az idegen ételnevek használatának mellőzésével, a gyermekdalok és nyelvi metaforák lokalizálásával, a gazdaságban dolgozó személyek és a lovak tipikus magyar megnevezéssel való ellátásával, valamint archaizáló lexikai elemek használatával éri el.

A novellára kimondottan jellemző szókincs fordításával összefüggésben megállapíthatjuk, hogy ezen a területen szintén honosító stratégiát látunk működni: a célnyelvi szövegben a cselekmény további, honosító irodalmi hagyományok szerinti dramatizálását szolgálja az idéző igék használata, a szuggesztívabb kifejezésmód és a nyomatékositó célú lexika használata a forrásnyelvi szövegben található semleges, illetve kevésbé drámai elbeszélő szókincs helyett. A szereplőket és a társadalmi különbségeket jellemző forrásnyelvi idiolektust a magyar célnyelvi szövegben specifikus nyelvi eszközökkel adja vissza a műfordító: a szereplők beszéde célzottan régies és falusias a célnyelvi kultúra viszonylatában.

A fentiekből tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a célnyelvi szöveg nyelvi eszközök segítségével olyan közel próbálja hozni a novellát a magyar közönséghez, amennyire ez csak lehetséges. Talán a műfordító úgy gondolkodott, hogy a novellában megjelenő történet valójában bárhol játszódhatna a világban: Kanadában, Magyarországon vagy bármely más országban. Úgy véljük ezért, hogy e fordítói stratégia használatával a műfordító Alice Munro novellájának univerzalitását hangsúlyozza: a szereplők kultúráktól szinte független sorsát és életének folyását, valamint az életfelfogásuk, a valóság és az érzelmi szerepek közti különbségeket. Ezek a különbségek a novellában foglaltak szerint a nemi és az életkori sajátosságokkal magyarázhatók és valójában szinte kultúrától függetlenek. Úgy gondoljuk, ebben rejlik Munro novellájának egyetemessége.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS ÖSSZEFOGLALÁS

Fent ismertetett meglátásaink azt sugallják, hogy a műfordítók egy adott irodalmi alkotás fordítása kapcsán akár a saját értelmezésüket is belefoglalják a célnyelvi szövegbe, azaz a saját hermeneutikai olvasatuk is megjelenik a célnyelvi szöveg megformálásában. Ebből következik, hogy az ekvivalencia (a forrásnyelvi szövegnek a célnyelvi szövegen való „megfelelő” visszaadása) értelmezését az itt közölt tanulmány alapján azzal bővíthetjük, hogy az ekvivalencia valójában az értelmezésben érintett személyektől függő fogalom és kérdéskör, amelynek folyamata végül is a fordítóban és a lefordított szöveget befogadó személyben megy végbe. Így elmondható, hogy az ekvivalencia olyan időszakos és időről időre változó elméleti fogalom, amely minden olvasatkor dinamikusan változhat.

Tanulmányunk Alice Munro *Boys and Girls* című angol nyelvű novelláját és annak *Fiúk, lányok* című magyar fordítását vizsgálta. Kontrasztív és szövegnyelvészeti, három szakaszból álló megközelítésünkben először a fordítási eltolódások néhány típusát azonosítottuk a szövegben. Ezután ezen fordítási eltolódások funkcióit elemeztük a kultúrafüggő reáliák, a novellára kimondottan jellemző szókincs, valamint a szereplőket jellemző és a társadalmi különbségeket bemutató idiolektus célnyelvi szövegben való megjelenése tekintetében. Végül pedig a műfordító fordítói stratégiáit boncolgattuk. Összességében megállapíthatjuk, hogy a magyar műfordító, Borbás Mária elsősorban honosító fordítói stratégiát használ a *Fiúk, lányok* című novellában. Emellett bemutattunk egy új, három szakaszra tagolódó kontrasztív és szövegnyelvészeti alapokra épülő elemzési módszert, amelynek használatát egy irodalmi mű elemzésén keresztül leírtuk és illusztráltuk.

IRODALOM

- Catford, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- Imre L. 1996. *Műfajok létformája XIX. századi epikánkban*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Klaudy K. 2003. *Languages in Translation*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2005. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Ladmiral, J-R. 2014. *Sourcier ou cibliste*. Paris: Belles Lettres.
- Newmark, P. 1982. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Nida, E. A. 1964. *Towards a Science of Translating*. Leiden: Brill.

- Nida, E. A. – Taber, Ch. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Venuti, L. 1993. Translation as Cultural Politics: Regimes of Domestication in English. *Textual Practice* 7. évf., 2. szám, 208–223.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility: a History of Translation*. London: Routledge.

FORRÁSOK

- Munro, A. 1968. Boys and Girls. *Dance of the Happy Shades*. Toronto: Ryerson Press. 111–127.
- Munro, A. 2003. Fiúk, lányok. Magyar fordítás: Borbás Mária. *Nagyvilág* 3–4. 195–205.

MENT-E A FORDÍTÁSTUDOMÁNY ÁLTAL A FORDÍTÓ ELÉBB?

■ NAGY NÓRA

„A fordítás mint választások sorozata”
(Klaudy 1999: 19)

BEVEZETÉS

A fordítók által végzett műveletek kétszeresen is rejtve vannak előttünk. Nemcsak mi nem látunk bele a fordítók fejébe, de ők maguk sem tudatosan teszik azt, amit tesznek. Nem marad más hátra, mint hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egybevetése alapján próbáljunk meg következtetéseket levonni arról, hogy milyen műveleteket végeznek a fordítók. (Klaudy 1999: 19, kiemelés az eredetiben)

Jelen írásomban megpróbálok „belelátni legalább egy fordító fejébe”, pontosabban a saját fordítási stratégiáimat elemzem úgy, hogy az első három fordítási univerzáléból (Laviosa 1998) és az átváltási műveletekből (Klaudy 1999) kiindulva, műfordításokból vett példák elemzésével kísérlem meg tetten érni, mi motiválhatta a fordítót a döntésében, milyen, „a nyelvek fordítási viselkedése” (Klaudy 2007: 189) szabta kényszerhelyzetek, választási lehetőségek befolyásolhatták a nyomtatásban megjelent magyar mondat(ok) születését. Ezt követően azt a kérdést járom körül, hogy mire jutunk, ha ellenkező irányból közelítünk a folyamathoz, és azt firtatjuk, hogy a fordítások elemzése, törvényszerűségek megállapítása, azok ismerete hat-e a fordítóra, tudatosabban teszi-e a dolgát, ha néven nevezi az alkalmazott stratégiát, átváltási műveletet, ha tudatában van a választási lehetőségeknek. Kérdés, hogy mást választ-e akkor? Befolyásolja-e ez a végeredményt, akár a szöveg egészét? Jobb fordító lesz-e ezáltal?

1. EGYSZERŰSÍTÉS (SIMPLIFICATION)

Laviosa a szócikkében Blum-Kulka és Levenston meghatározását idézi a lexikai egyszerűsítésről: „a *kevesebb* szóval való fogalmazás folyamata és/vagy eredménye” (Laviosa 1998: 288, kiemelés az eredetiben). Ez a megállapítás héberről angolra való fordítások vizsgálatán alapul, és kérdés, milyen más nyelvek esetében mondható univerzálisnak. A „kevesebb szó” jelensége olyan esetben valószínű, ahol a forrásnyelvi mondat tartalmilag, értelmileg redundáns:

(1) “In here I paint” she said, showing them a studio with half-finished oil of dried flowers on the easel. (McCullough 2010: 232)

(1a) – Ez a műtermem – mondta, a szárított virágokat ábrázoló, félkész olajfestményt tartó állványra mutatva. (Nagy 2014: 309)

A forrásnyelvi mondat értelme a *paint*, *studio*, *oil*, *easel* szavak négyes pillérén nyugszik. A határozói igeneves szerkezetet és hátravetett határozói jelzőt tartalmazó, tipikusan tömör szerkezetű mondat pontos fordítása az ilyen esetekben megszokott három grammatikai átváltási művelet: (1) felbontás, (2) felemelés, (3) betoldás alkalmazásával a következő lehetne: – Itt festek – mondta, (1) és megmutatta nekik a műtermet, (2) amelyben az állványon szárított virágokat (3) ábrázoló félkész olajfestmény (2) állt. Grammatikailag helyes változat lenne; a két új tagmondat szervesen illeszkedik, nem „lóg”, mégis szétesőbbnek, nehezkesebbnek érződne. A fordító, akire tudat alatt talán hat az eredeti tömörsége, törekszik a minél kisebb mértékű redundanciával járó megoldásra, amely itt a „mutat” idéző igeként való alkalmazásával valósulna meg a legkönnyebben: „– Ez a műtermem – mutatott a szárított virágokat ábrázoló, félkész olajfestményt tartó állványra.” Csakhogy ezzel egyenlőségjelet tenne a műterem és az állvány közé; a könnyed mozdulat filmben nem szúrna szemet, hiszen az állvány körül valószínűleg látnánk a műterem kisebb-nagyobb részletét is, de a szinekdoché egyik alfajának, a *pars pro toto*, rész-egész viszonynak az összemosása írott szövegben kockázatosabb. Marad, mint annyiszor, a kompromisszum: a „mutatott” nem kerül hangsúlyos helyzetbe (az idéző ígén mindig nagyobb a nyomaték az erősebb szemantikai töltés miatt), a két ige fellazítja a mondatot, és talán elég távolságot tart ahhoz, hogy a középük ékelődött képszerű információ ne változzon képzavarrá. Végül a 20 szavas forrásnyelvi mondat 13 szóra rövidült a fordításban, és a mondat egészének jelentéséhez az eredetiben explicit módon kifejezett, a fordításba implicit módon beleértett „*paint*” (*fest*) szó kihagyása nem

tűnik kompenzálандó veszteségnek: a magyar mondat négy helyett három pilléren is stabilan megáll.

Az (1) példa azt szemlélteti, hogy a fordító célja többek között az információ hiánytalan átadása; Blum-Kulka és Levenston „kevesebb szó” kritériuma angol (indoeurópai)–magyar viszonylatban azért is nehezen értelmezhető, mert az analitikus vs. szintetikus módon építkező két nyelv rendszerbeli eltérései befolyásolják az azonos mennyiségű információt közlő mondatok szószámát.

Még egy példát idézek az egyszerűsítésre, melyből az is kiviláglik, hogy egy rövid dialógusban is párhuzamosan jelen van az implicit információ kihagyása és az explicit, itt fordításspecifikus, „magyarázóbb” kifejtés:

(2) “I forgive you, and I’ll do the Masses **the old-fashioned way**, down on my knees instead of a donation.”

“That means all three of us will be in St. Bernard’s for the **next** fifteen mornings. Oh, my arthur-itis!” (McCullough 2010: 185)

(2a) – Megbocsátok neked, és elrebegem a hálaimákat (a hagyományos módon,) térden állva, és nem váltom ki adománnyal.

– Akkor mindhárman a Szent Bernardban térdepelünk **mostantól számítva** tizenöt reggelen. Ó, öreg csontjaim! (Nagy 2014: 249)

A dialógus első mondatának kiemelt szintagmáját a fordító szolgálai fordította, a szerkesztő kihúzta. Miért tűnhet redundánsnak a magyar mondat, és miért nem érződik annak az eredeti?

Mindkét mondatban a kérdéses szintagmát követő szócsoporthoz magyarázza, pontosítja, konkretizálja az előtte állót. Az angol mondatban a *d* hangok ütemhatárain alapuló lendületes ritmus valószínűleg megsínylené a kiemelt rész hiányát. Az *expositio*, a finomítás retorikai gondolatalkakzata – mely az alapgondolat továbbfűzése, ugyanakkor azt az érzetet kelti, mintha újat hallanánk (A. Jászó 2013: 368) – két összetartozó elemként közvetíti az olvasónak a két szintagmát. Nem így a magyar: a szerkesztő által kihúzott három szó az eredetihez képest kisebb mértékben szervesül a mondatba, melynek ritmusát itt a fakultatív, de erősen ajánlott grammatikai felemelés javítja fel. A pragmatikai ekvivalencia, a befogadóra tett hatásazonosság (Koller 2011), az invariáns (Klaudy 1994: 105) elérése tehát prózai művek fordításánál is érzékeny mérlegelést igényel: az értelem változatlan reprodukálása mellett számos tényező, köztük a hangzás, a mondatritmus is döntési szempont lehet a fordító számára.

2. AZ ISMÉTLÉSEK ELKERÜLÉSE (AVOIDANCE OF REPETITIONS)

Az ismétlés „a bennünket körülvevő világ egyik alapvonása. Valéry szerint mindezt az ismétlés alakítja. Természetesen a művészet az a terület, ahol az ismétlés előhívja a végeérhetetlen újakezdést. A befogadó ugyanis akkor érzékel formát, ha ismétlődést talál a műben” (Szathmári 2008: 320).

Ha az ismétlés ennyire alapvető retorikai alakzat, akkor miért kerülnek a fordítók? Nem nyelvspecifikus jelenség, különböző nyelven született irodalmi alkotásokban bőven találunk rá példát. Miért lenne kisebb a fordító és a célnyelvi olvasó monotonia tűrése, mint az íróé és a forrásnyelvi olvasóé?

Az ismétlések elkerülése mellett tapasztalatom szerint többnyire két okból dönt a fordító: először is gyakran a jobb hangzás kedvéért (kisiskolás korában fogalmazás órán arra tanították, hogy a szóismétlés kerülendő).

(3) “It’s as if he has two personae. The spy thought, wrote and worked in Russian. The killer thought, wrote and worked in English.” (McCullough 2009: 353)

(3a) – Mintha kettős személyisége lenne. A kém oroszul gondolkodott, írt és dolgozott. A gyilkos pedig angolul. (Nagy 2013: 469)

Nem ez volt a fordító által leadott változat: talán úgy érezte, hogy három igét elcsalni egyetlen mondatból mégiscsak tisztességtelenség, és a mondatot egy semleges igére futtatta ki: „angolul tette ugyanezt”. A szerkesztő ezt kíméletlenül kihúzta, így lett egy töről metszett, gyors, koppanós mondat. A gondolatpárhuzam legalább tartalmi vonatkozásban megmaradt, elveszett viszont a keretes ismétlés szóalakzata: *spy – Russian, killer – English*. Talán ezzel magyarázható, hogy miért látszott első pillantásra megvalósíthatatlannak a két mondat hű fordítása („A kém oroszul gondolkodott, írt és dolgozott. A gyilkos angolul gondolkodott, írt és dolgozott.”). A keret a magyar nyelv eltérő szórendi szabályai miatt nem adható vissza, és így valóban iskolás, monoton lenne a hű fordítás.

Az ismétlések kerülésének másik oka az, hogy a fordítók az eredetinel színesebb szöveget, választékosabb szóhasználatot szeretnének produkálni. A fordító színre lép a kullisszák mögül; nem vár tapsra, hanem egy megszólalás erejéig eljátssza a(z író) szerepét:

(4) “I picked five excellent matches.” She raised one hand, fingers bunched into a loose fist. “They were all college-educated.” She **extended one finger**. “They were all within the age span that you specified.” She **extended a second finger**. “They

all had successful careers and were financially independent.” **Another finger.** “They were all comfortable with the idea of helping you entertain your business clients.” **a fourth finger went up** (Krentz 2001: 6).

(4a) – Öt kitűnő jelölttel hoztalak össze. – Lillian fölemelte egyik öklét. – Mind az öt rendelkezik felsőfokú végzettséggel – **nyitotta ki a hüvelykujját.** – Mindegyik belül volt a megadott életkoron – **pattant fel a mutatóujja.** – Mind az öten sikeresek és anyagilag függetlenek – **nyílt ki a középső ujj.** – Egyiküknek sem volt kifogása az ellen, hogy reprezentáljon melletted az üzletfeleid szórakoztatása alkalmával – **ugrott elő a gyűrűsujj.** (Nagy 2012: 14)

A nem teljesen monoton forrásnyelvi szöveg mellett a célnyelvi változat „gazdagabb szemantikájú szavai” (Klaudy 1999: 33) azt a veszélyt rejtik, hogy az olvasó legjobb esetben is megosztja a figyelmét, sőt, a filmszerűen kinyíló ujjak látványa a beszélő érveinél, a voltaképpeni mondanivalónál könnyen nagyobb hangsúlyt kaphat. Ráadásul a négy elvált igekötő a különböző igék mellett is ismétlő szerkezetet, lassabb mondatokat eredményez.

Az ismétléskerülés újabb esete, amikor a fordító nem mondatokat, hanem élet/ beszédhelyzetet fordít – ez általános jelenség a dialógusok fordításánál, nem csak az ismétléskerülésre vonatkozik; a fordító az írott szövegtől függetlenül magát megpróbálja eltalálni, hogy az adott nyelvi környezetben ott és akkor mi hangzana el:

(5) Carmine had had enough. “Netty, where are you going?”
 “I’m getting there, I’m getting there!” (McCullough 2009: 272)
 (5a) Carminénél betelt a pohár. – Netty, hova akarsz kilyukadni?
 – Mindjárt meglátod, egy pillanat! (Nagy 2013: 360)

Ellenpélda is akad, amikor a fordító told be ismétlést:

(6) Marcia Boyce was shocked but not rendered speechless. (McCullough 2010: 276)
 (6a) Marcia Boyce megdöbben, de a döbbenet nem vette szavát. (Nagy 2014: 368)

A parémenon, a toldalékkal való ismétlés szóalakzata jól láthatóan különválasztja a két mondatot, az információ értékét megkettőző, új topikként megjelenő betoldott alany nyomatékot ad a célnyelvi mondat második tagmondatának, mely az eredetiben a két particípium révén szorosan összetartozó egységet alkot.

3. EXPLICITÁCIÓ (EXPLICITATION)

Klaudy Kinga a következőképpen ír az explicitációról:

Seguinot szerint a hozzáadás nem az egyetlen eszköze az explicitációnak. Explicitáció nemcsak akkor megy végbe, amikor (a) „valami olyasmi van kifejezve a fordításban, ami nem volt meg az eredetiben”, hanem akkor is, amikor (b) „valami, ami a forrásnyelvi szövegben csak preszuppozíció révén van implikálva vagy beleértve, a fordításban nyíltan ki van fejezve, valamint akkor is, amikor (c) a forrásnyelv valamely eleme nagyobb hangsúlyt kap a fordításban fókusz, hangsúly vagy lexikai választás révén” (Klaudy 2007: 158) (a-b-c felosztás a szerzőtől: N. N.).

Az (a) pontot igazoló hozzáadás kényszerének egyik esete, amikor a fordító egy dialógusban nem a kérdésre fogalmazza meg a választ, hanem a kész válaszra „szüli meg”, toldja be a kérdést:

(7) “Why were you such great friends?”

“A marriage of minds. Our intellects meshed perfectly.” (McCullough 2009: 260)

(7a) – **Mi volt közös önökben?** Miért voltak olyan jó barátok?

– a szellemek találkozása. Intellektuálisan nagyon összeillettünk. (Nagy 2013: 345)

A betoldott kérdés funkciója, hogy legyen, amire a válasz kollokációja rárimel; könnyen lehet azonban, hogy ez önmagában is elég lett volna, különösen, mivel a második kérdés is, válasz is magyarázza az elsőt.

Az IE→m irányra nem jellemző módon kötelező az explicitáció (b) esete, a mondat felbontása a következő esetben:

(8) “Delia drew a patient breath.” (McCullough 2010: 31)

(8a) “Delia türelemre intette magát; mélyen beszívta a levegőt.” (Nagy 2014: 46)

A „*türeelmes levegővétel*” ugyanannyira össze nem illő szókapcsolat a magyarban, amennyire az „öt türelmetlen perc” a „*She waited five impatient minutes before the door was opened by Jeff himself*” (Klaudy 1999: 113) mondatban. Ott elég volt a jelentés áthelyezése, a jelzőből határozó képzése (*türelmetlenül várt öt percet*).

A (8a) példában azonban, bár ez a megoldás nem zárható ki („*Delia türelmesen beszívta a levegőt*”), a fordító mégis a grammatikai felbontás mellett döntött: egyrészt, mivel a forrásnyelvi mondatban valószínűleg érthető jelentés összevonás a célnyelven nem létező kollokációt eredményezne, másrészt a metonímia ok-okozati altípusában a türelem a levegővételten túlmutatva jelentésátvitellel a nyomozógyakornokkal való bánásmódra is vonatkozik.

A fakultatív, (c) típusú explicitáció tapasztalatom szerint gyakran a képszerűség megteremtésének fordítói ambíciójára vezethető vissza:

(9) “Who am I to ignore God-sent warnings?” (McCullough 2010: 250)

(9a) – Ki vagyok én, hogy elfordítsam a fejem, ha Isten felmutatja figyelmeztető ujját? (Nagy 2014: 333)

Igazolásul arra, hogy „az explicitáció és az implicitáció nem csupán egyike az átváltási műveleteknek, hanem szuperkategória, azaz majdnem minden átváltási művelet explicitációval vagy implicitációval jár együtt” (Klaudy 2007: 182), egyetlen rövid regényrészlet idézésével szeretném szemléltetni a Seguinot-féle felosztás (a), (b) és (c) típusainak együttes előfordulását, megtoldva egy konkretizálással (d):

(10) “What you need is some **artistic inspiration**,” he whispered.

“You may be right.” She put an arm around him. “Unfortunately, it isn’t always easy to find.”

He moved his **hand** on her again, savoring the shiver that went through her. Then he eased her onto her back and came down on top of her. “Luckily for you, I am prepared to **give my all to art**.” (Krentz 2001: 245)

(10a) – Tudom, mire van szükséged – suttogta. – **Ihletre**. (c)

– Igazad lehet. – Lillian egyik karját a férfi köré fonta. – Sajnos nem mindig könnyű rátalálni.

Gabe ismét végighúzta rajta a **tenyerét** (d), ízlelgetve borzongását. Majd a hátára fordította, és fölébe került. – Jó hírem van: **most** minden **energiámat** (a) a **művészet szolgálatába tudom állítani**. (b)” (Nagy 2012: 231)

Bizonyos esetekben az explicitáció implicitációval párosulhat. Álljon itt két példa az explicit módon kifejezett és/vagy implicit benne rejlő jelentésre:

(11) “What do you think?” Desdemona asked.

“That it’s as fishy as Julian’s fish-men.” (McCullough 2010: 253)

(11a) – Mi a véleményed? – kérdezte Desdemona.

– Hogy ez legalább annyira bűzlik, mint Julian halemberei. (Nagy 2014: 299)

(12) Silvestri assumed his cat-got-the cream expression. (McCullough 2010: 184)

(12a) Silvestri alamuszi, önelégült képet vágott. (Nagy 2014: 249)

Explicitáció vagy implicitáció? Az eredetiben (11) a „fishy” (*gyanús*) jelentése kapóra jön a szerzőnek. Talán azért illesztette be az apa és kislánya közötti háttérrel folytatott dialógust néhány oldallal előbb, hogy újabb kapcsolóelemmel gazdagítsa a szöveget – amely egyik kedvenc és gyakran alkalmazott írói stratégiája a fordító nem feltétlenül kitörő öröme, aki itt „a fejétől bűzlik a hal” szólásból emelte át az implicitációnak tekinthető igét, ám ezzel egyúttal pontosított, magyarázott, tehát explicitált is. A városi rendőrfőnök „macska megkapta a tejszínét-arkifejezése” (12) erősen képszerű; az „alamuszi macska nagyot ugrik” szólás jelzője impliciten kiválthatja a macska-asszociációt, de az „önelégült” szó magyarázó betoldása explicitációnak minősül.

Nemcsak a szerzőt, a fordító is érheti szerencse, amikor ölébe hull egy az eredetit lexikailag, szerkezetileg vagy hangalakilag felülmúló nyelvi forma az anyanyelvéből (vagy a célnyelvből). Mindig apró örömet jelent az életében, ha lecsaphatja az ajándékba kapott magas labdát. Ez a jelenség azonban már a kompenzáció témakörébe tartozik.

4. A KOMPENZÁCIÓ (COMPENSATION)

(13) “I may have found a way out of my predicament, however.”

“May you? Who?”

“You are quick, I’ll give you that. None other than Mr. Michael Sykes.”

(McCullough 2009: 369)

(13a) – Lehetséges azonban, hogy találtam kiutat ebből az útvesztőből.

– Lehetséges? Ki lenne ez az út?

– Vág az esze, azt meg kell adni. Mr. Michael Sykes személyesen. (Nagy 2013: 490)

A fordító az „out” és a „who” morféma-alkaknak megfelelő magyar „ki” morféma alaki egyezésének és jelentésbeli különbözőségének köszönheti a szerencséjét, amit két újabb szerencsés mozzanat egészít ki a rövid dialógusban: a „kiút” „ki” előtagja igekötőhöz hasonlóan a szójáték céljából elválk, egyúttal kérdőszó funkcióját veszti fel. A szerző ráadásul a dialógus következő mondatában elismerteti a beszélővel

a kérdező (nyomozó) gyors észjárását, „kapcsolását”, ami az eredetiben nem a valós vagy vélt nyelvi bravúrra, hanem a nyomozó tartalmi kérdésére vonatkozik: „*most, hogy elkaptuk a vállalatvezető kémet, ki lesz az utódja az igazgatói széken?*”

Harvey (1998: 38) Hervey-t és Higgins-t idézve négy kompenzációs kategóriát állít fel: a kompenzáció fajtáját (*in kind*) vagy helyét (*in place*) tekintve, illetve a sűrítés (*merging*) és a kifejtés (*splitting*) révén létrejövő kompenzációt. A „*fajtáját tekintve*” kategória meghatározása a következő: „különböző nyelvi eszközök alkalmazása a célnyelvi szövegben a forrásnyelvi szöveg hatásainak megteremtésére”. A „különböző nyelvi eszközök” feljebb kifejtett két típusát (szójáték, hanghatás) a 13. példából kiindulva kibővíteném a többjelentésű szavak jelentéstöbblete kínálta kompenzáció típusával.

Klaudy két fő kompenzációs kategóriája, a lokális és globális kompenzáció (Klaudy 1999: 162–171) jól elkülönül egymástól: a lokálist a fordító többnyire „valamelyik szereplő egyéni beszéd-sajátosságainak” (Klaudy 1999: 162) visszaadására alkalmazza. Vannak azonban a lokális kompenzáció kategóriájába tartozó egyéb esetek, amelyek a fordítót kompenzálásra ösztönzik.

(14) a real doomsday scenario, if ever there was one. (Krentz 2001: 133)

(14a) Vége lenne a világnak, itt és most. (Nagy 2012: 130)

A „*ha van ilyen egyáltalán*” feltételes mellékmondat helyett a fordító ellenkező irányba mozdult: határozott kijelentéssel kerekítette le a mondat végét. Ebből csak az első tagmondatba lokális kompenzációval átkerülő feltételes mód vesz vissza. A feltételes módú igealak eltolódása azonban nem jár jelentés eltolódással. Ez a megoldás közel áll a nézőpontváltás kategóriájához (Klaudy 1999: 128), de az „itt és most” nem a második forrásnyelvi tagmondat fordítása, hanem állandó szókapcsolat, amely az első célnyelvi tagmondat bővítményeként jelenik meg. A forrásnyelvi mondatról lexikailag, de akár szintaktikailag is teljesen eltérő, a beszédhelyzet igényelte célnyelvi megoldás általi kompenzáció gyakran hiányos mondatok, idiomatikus szerkezetek fordításakor fordul elő:

(15) The new breed, the modern cop. (McCullough 2010: 300)

(15a) Új idők új szelei. (Nagy 2014: 401)

Ugyancsak a célnyelvi idioma jön kapóra a fordítónak a képszerű jelenet kiszínezésénél az általam mennyiséginek nevezett kompenzáció esetében, amikor boldogan „rátesz még egy lapáttal”. Az „*amber-amber-gold-gold-gold-apricot*” 2-3-1 megoszlású hattagú sorozat „sárga” dominanciáját a magyar szintén 6 taggal, de 4-2 megosztásban adja vissza, így a fordító azt a luxust is megengedheti magának, hogy egy tagot (aranyszínű) a táska előtt csak a felsorolásból adódó implicit

módon alkalmazzon. Az utolsó mondat frazémája az átkozódás illokúciós aktuálával még hangsúlyosabb helyzetbe kerül, és a záróakkord a sárga árnyalatait halmozó képhez és a német grófi családban vendégeskedő, polgárpukkasztó amerikai nyomozógyakornok felfokozott hangulatához illőn erős tónusú:

(16) The family dressed for dinner, which Helen, no novice, took to mean black tie for the men and evening gowns for the woman. Well, no long dresses for her! Helen climbed into a miniskirted dress of **amber** with an **amber** overdress – I'll drown those two bitches in this color! Sheer **gold** panty hose and **gold** shoes, a **gold** bag, and down her back the famous MacIntosh **apricot** hair. Out of a dye bottle, indeed! Eat your hearts out, you anemic, skinny blondes! (McCullough 2010: 214)

(16a) a család vacsorához öltözött, amit Helen, aki nem volt újonc a témában, azonnal felmért: fekete nyakkendő a férfiakon, estélyi a nőkön. Hát ő aztán nem visel hosszú szoknyát! **Borostyánsárga**, térdén felül érő ruhát vett, rá szintén **borostyánsárga** csipke felsőt – hadd legyen annak a két szipirtyónak elege ebből a színből! Egyszínű **arany** harisnya és **arany** színű cipő, táskák, hozzá a háta közepéig érő, híres MacIntosh **csibesárga** haj. Hajfestéktől, hogyne! Egyen meg benneteket a **sárga** irigység, ti vérszegény, csontos szőkék! (Nagy 2014: 288)

Előfordul, hogy a lokális kompenzáció globálissá női ki magát:

(17) He was a little disappointed when no member of his family was there to see him come out of his cell, but Dagmar managed to **sweet-talk** him around. (McCullough 2010: 186)

(17a) Kissé csalódott volt, amikor a börtönéből kiszabadulva egyetlen családtagját sem látta, de Dagmar **mézesmázos szavai gyógyírként hatottak a sebére**. (Nagy 2014: 251)

A „*gyógyírként hat a sebére*” szófordulat itt kettős jelentéssel bír: a csalódás miatti lelki és a konkrét fizikai seb (a szereplőt elrabolták, levágták a kisujját, és bezárták egy föld alatti aknába). Itt nem maga a szó vagy a kifejezés többjelentésű, mint a (13) példában, hanem a kontextus adja a többletjelentést, így ez a kompenzációs megoldás túlmutat az adott mondat határain.

5. KONKLÚZIÓK

A bemutatott példák elemzése után azt a következtetést vonhatnánk le, hogy a fordító, ha nem is az első, de a végleges változat megfogalmazása előtt arányokat tervez, számításokat végez, hozzászól/elvesz, majd a kiválasztott átváltási műveletek segítségével nagy műgonddal létrehozza a célnyelvi mondatot. A sorrend azonban feltételezésem szerint a fordítók többségénél fordított: a sokéves gyakorlat és a mondat- és szövegszerkesztési ösztön ihlette kész mondatot látva morfondírozik el azon, hogy miért az aktuális verzió tűnt a legkézenfekvőbbnek, és sokadszorra, ösztönén rácsodálkozik a fordítási univerzálék adta *déjà vu* érzésre.

Kérdés, hogy a végeredmény ismeretében mi a gyakorlati haszna az utólagos elemzésnek? Önigazolás? Aligha. A fordító optimális esetben benne él a szövegben: hol szolgálja fordít, hol az íróval együtt írja a történetet, alkalmasint javít is rajta, ha elírást, tévedést vesz észre. Célja, hogy újrateremtse az olvasott szöveg általa értelmezett, hallott és átértett változatát – és mivel legalább ez a hármas megközelítés minden egyes mondat fordításának kiindulópontja és mozgatórugója, ezek arányainak eltolódása és fontossági sorrendbeli helye miatt különböznek ugyanannak a forrásnyelvi szövegnek a fordításai. Egyik fordító az értelem irányába tolja a közvetíteni kívánt mondanivalót, a másik a hanghatás, ritmus, egy-egy szó stilisztikai vagy érzelmi töltése felé, amivel megváltoztathatja az adott mondat hangsúlyát, sőt kihathat a szöveg egészére is. Különösen igaz ez a versfordításokra, de gyakran a prózafordításokra is. És bár „a szövegek és közlési helyzetek végtelen változatossága miatt minden fordítói döntés egyedi, megismételhetetlen” (Klaudy 1999: 19), meggyőződésem, hogy e döntés tudat alatti befolyásolásában és létrejöttében szerepe van a stratégiák, átváltási műveletek és választási lehetőségek ismeretének. Tapasztalatom szerint az explicitáció hozzáadással járó alfaja ha nem is az egyetlen, de az egyik művelet, ahol a fordító munka közben is tudatában van a jelenségnek. Az „*Inventive*” egyszavas mondatról első pillanatra látszik, hogy a „*Leleményes*” nem fogja megállni a helyét. A fordító vagy explicitál, betold egy főnevet az önmagában nem álló melléknév mögé, pl. „*Leleményes megoldás*” vagy akár teljes mondatot csinál, pl. „*Találékony emberre valló választás*”, ahol a szószám négyeszerese az eredetinek (ez a változat került a megjelent fordításba), vagy keres egy önmagában is megálló melléknevet, pl. „*Okos*”. És itt már az átváltási műveleteknél tágabb szempontok is szerepet játszanak a döntésben: a megnyilatkozás mikrokörnyezete, a megnyilvánuló szereplő beszédmódja, ami a szöveg egészét jellemzi, következőképpen az aktuális illokúciós aktust is befolyásolja. Az explicitáció tehát az olvashatóság szolgálatában áll – kérdés, hány fordító gondol munka közben az olvasóra?

„*Tout le travail de la traduction est une pesée de mots*” („fordítani annyi, mint mérlegre tenni a szavakat”), áll Valéry Larbaud francia író mondása egy francia

könyvterjesztő információs lapjában egy karos mérleget és súlyokat ábrázoló kép aláírásaként, szemléltetve a „súlyozás”, „centizés” akár leleményesen gyors, akár fárasztóan hosszadalmas folyamatát, a remélt egyensúly megteremtését, az „amit nyer a réven, azt elveszti a vámon” kompromisszumát.

IRODALOM

- A. Jászó A. 2013. *Klasszikus magyar retorika*. Budapest: Holnap Kiadó.
- Harvey, K. 1998. Compensation. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 37–40.
- Klaudy K. 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Koller, W. 2011. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 8., neubearbeitete Auflage*. Heidelberg–Wiesbaden: Quelle & Meyer Verlag.
- Laviosa, S. 1998. Universals. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 288–291.
- Szathmári I. (szerk.) 2008. *Alakzatlexikon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

FORRÁSOK

- McCullough, C. 2009. *Too Many Murders. A Carmine Delmonico Novel*. New York: Simon & Schuster.
- McCullough, C. 2013. *Túl sok a gyilkosság*. Budapest: Európa Könyvkiadó. F.: Nagy Nóra.
- McCullough, C. 2010. *Naked Cruelty. Delmonico 3*. New York: Simon & Schuster.
- McCullough, C. 2014. *Mezítelen valóság*. Budapest: Európa Könyvkiadó. F.: Nagy Nóra.
- Krentz, J. A. 2001. *Dawn in Eclipse Bay*. New York: Jove Books.
- Krentz, J. A. 2012. *Hajnal Holdfényparton*. Budapest: Európa Könyvkiadó. F.: Nagy Nóra.
- Nagy N. 2012. = Krentz, J. A. 2012. *Hajnal Holdfényparton*. Budapest: Európa Könyvkiadó. F.: Nagy Nóra.
- Nagy N. 2013. = McCullough, C. 2013. *Túl sok a gyilkosság*. Budapest: Európa Könyvkiadó. F.: Nagy Nóra.
- Nagy N. 2014. = McCullough, C. 2014. *Mezítelen valóság*. Budapest: Európa Könyvkiadó. F.: Nagy Nóra.

KULTURÁLISAN KÖTÖTT NYELVI ELEMEEK FORDÍTÁSI MEGOLDÁSAI FINN VERSEK MAGYAR ÉS ANGOL FORDÍTÁSAIBAN

■ PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány a 2013-ban az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Fordítástudományi doktori programjában megvédett disszertációm eredményeit összegzi. A kutatás során kortárs finn versek magyar és angol célnyelvi változatait elemzem. A kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásait vetem össze finn–magyar és finn–angol fordítási irányban. Az elemzést 1950 után publikált finn versek nyomtatásban megjelent magyar és angol fordításaiból összeállított szövegtörzshelyen végzem. A korpusz 160 finn forrásversből és ezek magyar és angol fordításaiból áll.

Kulturálisan kötött kifejezéseket legtöbbször szépirodalmi prózai műfajokban, filmfeliratokban, illetve szakszövegekben vizsgálnak a kutatók. Eddig egyetlen kutatás sem vizsgálta ugyanakkor a kulturálisan kötött kifejezések fordítási lehetőségeit versszövegekben. Jelen kutatás elsőként vállalkozik arra, hogy egy meghatározott paraméterek szerint összeállított versszöveg-korpuszon elemezze a kulturálisan kötött nyelvi elemek előfordulását és fordítási megoldásait indukatív, leíró, feltáró-értelmező kvalitatív módszerrel.

2. A KUTATÁS CÉLJA ÉS A KIINDULÓ KUTATÓI MEGFIGYELÉSEK

A kutatás célja a kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásainak leírásával feltárni a versfordítás kulturális vonatkozásait. Igazolni, hogy művészi szövegek esetében is kimutathatók bizonyos fordítási törvényszerűségek a látószög egyéni fordítói döntések mögött. A szövegnyelvészet és a kultúrakutatás paradigmáinak ötvöztetésével a kutatás célja feltárni a műfordító és a fordításkutató kulturálisan kötött helyzetét, és ennek hatását a fordítási és a kutatási folyamatra, felhasználva a kulturális antropológiai kutatásoknak a kutatói szerepre is reflektáló módszertanát. A kutatás célja továbbá az empirikus vizsgálat

következtetéseire építve körülhatárolni a kulturálisan kötött nyelvi elemek fogalmát.

A vizsgálat abból az előzetes kutatói megfigyelésből indul ki, miszerint a versfordítás kultúraközvetítő tevékenység, amelyben az egyéni kreativitáson túl kulturális kötöttségek is befolyásolják a fordítási megoldásokat. A konkrét vizsgálandó korpuszra vonatkozóan előzetes megfigyeléseim alapján a finn versek magyar fordításai a forrásszövegtől nagyobb mértékben elszakadó, és a célnyelvi olvasóközönséghez jobban közelítő fordítási megoldásokat hívnak elő, mint ugyanezen forrásversek angol fordításai.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen fordítási megoldásokat alkalmaznak a magyar, illetve az angol célnyelvekre fordító műfordítók a kulturálisan kötött kifejezések fordításakor versszövegek esetén. Vizsgálom, hogy mennyire térnek el egymástól a magyar és az angol célnyelvi szövegek fordítási megoldásai, illetve kimutathatunk-e hasonlóságot a választott fordítási megoldások között a magyar, illetve az angol célnyelvi korpuszon belül. A kvalitatív elemzés során választ keresek arra a kérdésre is, hogy milyen mértékben befolyásolja a fordítási megoldásokat a forrásnyelvi és célnyelvi kultúra kapcsolata, egymáshoz való viszonya, tagjainak egymásról alkotott véleménye.

3. A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE

A kutatás a fordításszemponturnak versfordítás-kutatások azon sorába tartozik, amely egy forrásnyelvi szöveg több célnyelvi fordítását veti össze. Ezen belül elsőként elemez végig egy meghatározott szempontok szerint összeállított versszöveggörpuszt egy konkrét problémára, nevezetesen a kulturálisan kötött kifejezések fordítására fókuszálva. A választott korszakot és stílusirányzatot jellemző versszövegekben elemzett nyelvi elemek a forráskultúra kontextusában kulturális többlettartalommal bírnak, amely többlettartalom nem feltétlenül függvénye a vers tartalmi kontextusának, a műfaji sajátosságok miatt azonban felerősödik. A vizsgálat elemzési és értelmezési kerete a nyelvészeti fordításkutatás paradigmája.

Vizsgálatomban a kortárs szimbolikus és interpretatív antropológiában gyökerező, az interkulturális kommunikációban is használt kultúradefiníciót veszem alapul. Eszerint a kultúrák „egyeztetett és osztott szimbolikus rendszerek, amelyek az egyének cselekvéseit irányítják, és csoportszerű működését segítik” (Chen–Starosta 1998: 26). Ezen dinamikusabb, a pillanatnyiságot és a csoportszerű használatot, az értelmező közösség szimbólumalkotó képességét kiemelő keret szerint a szimbólumok nem maguktól értetődőek, csak meghatározott

kontextuson belül nyerhetnek értelmet. Ezen értelmeket a szimbolikus rendszerek definiálásában részt vevők birtokolják, és állandóan teremtik, finomítják. Az emberek kulturális csoportokat alkotnak, és az identitás dinamikus felfogása szerint az egyén egyszerre több ilyen csoportnak is tagja. Ez a kultúrafelfogás közelebb visz a kulturálisan kötött kifejezések azon értelmezéséhez, amely szerint a jelhasználók egy adott csoportja számára többlettartalommal bíró kifejezéseket tekinthetünk kulturálisan kötöttnek (Forgács 2004: 39–40). A konnotatív tartalmat tehát mindig egy konkrét kulturális csoport által osztott jelentésként vizsgálom.

Kutatásomban finn versek magyar és angol fordításait vizsgálom. Finn–magyar fordítási irányban két kevésbé elterjedt nyelvről és kevésbé domináns irodalmi közeg közötti fordításról van szó, míg finn–angol fordítási irányban egy kevésbé elterjedt nyelven született irodalmi alkotások világnyelvre fordításáról, és így egy domináns irodalmi közegbe kerüléséről beszélünk. E két eltérő fordítási kontextust, valamint a benne elfoglalt saját, kettős – kutatói és műfordítói – szerepemet értelmezem és reflektálom a kutatás következtetéseinek levonásakor.

A vizsgálat hangsúlyozottan a nyelvi elemekhez kapcsolódó konnotációs többlettartalom mentén határozza meg a kultúrakötöttség fogalmát. Elkülönítve tehát a szavak és kifejezések denotatív jelentésétől, amely a nyelvi elem (jel) és az általa jelzett valóságelem (jeltárgy) közötti viszonyra utal, a forrásszövegben kiemelt nyelvi elemek konnotatív jelentését tekintem mérvadónak. Konnotatív jelentés alatt a nyelvi elemhez a denotatív jelentésén túl köthető asszociációkat, többlet- vagy kiegészítő jelentéseket értem, amelyek árnyalják a szó alapjelentéseit (Crystal 1994: 80; Hatim–Mason 1992: 112–113; Klaudy 2006: 149, 159).

Ezek alapján az elemzés során kulturálisan kötöttnek tekintek minden olyan nyelvi elemet, amelynek a forrásnyelvi olvasóközönség tagjai által közösen osztott többlettartalma van. A definíciómban szereplő „nyelvi elem” kifejezés lehet egy szó, vagy akár több tagból álló szókapcsolat is, szófaji megkötés nélkül. A kulturálisan kötött nyelvi elemekhez sorolom a számokat és egyéb grafikus jeleket is. Definícióm forráskultúra-centrikus, amennyiben a célnyelvtől függetlenül, a forrásnyelvben, illetve a forrásszövegben magában tekintem az egyes nyelvi elemeket kulturálisan kötöttnek. Szempontválasztásomat három tényező indokolja: (1) a műfaj jellege, hiszen versszövegek egyes nyelvi elemei önállóan is képesek a konnotatív jelentés aktiválására; (2) saját versfordítói tapasztalatom és más versfordítókkal készített interjúk tanulságai, amelyek szerint fordítóként a forrásversből indulunk ki, az egyes szavak konnotatív és affektív jelentéseit a forrásszövegben belül bontjuk ki; (3) a vizsgálat során alkalmazott homogén kultúrafelfogás, amely szerint a finn beszélőközösség nagy része a kiemelt és

vizsgált nyelvi elemekhez közösen osztott többletjelentéseket társít, azok szimbólumjellegéből adódóan.

Fontos kiemelni, hogy bár magukat a kulturálisan kötött nyelvi elemeket a forrásszövegeken belül, a célnyelvektől függetlenül határozom meg, e nyelvi elemek fordítási megoldásainak elemzésekor, valamint az eltérő célnyelvi megoldások összevetésekor tett megállapításaim és következtetéseim csak a konkrét nyelvpárra és fordítási irányra, az adott forrás- és célkultúra – jelen esetben a finn és a magyar, vagy a finn és az angol – viszonyában érvényesek.

A korpuszelemzés során az eddigi kutatások fordítási megoldásokat leíró rendszerezéseit alapul véve, a konkrét versszövegekből kiindulva saját fordítási megoldási listát készítek. A vizsgálat során nem a célnyelvi megfelelőkből kiindulva jelölöm meg az elemzésre kiválasztott nyelvi elemeket, hanem fordítási iránytól függetlenül, a forrásszövegekre koncentrálni emelem ki a forráskultúrában többlettartalommal bíró kifejezéseket.

4. A KUTATÁS ANYAGA

A kutatást egy pontosan körülhatárolt, finn forrásversek és azok magyar és angol célnyelvi fordításaiból álló szövegkorpuszon végzem. A szövegkorpuszt a kutatás elején meghatározott szigorú szempontok szerint magam kutattam fel, bármiféle tartalmi szelekció nélkül állítottam össze és digitalizáltam több éves és több országot felölelő filológiai munka során.

A szövegkorpuszba kizárólag olyan finn verseket választottam, amelyek önálló kötetekben, antológiákban vagy folyóiratokban jelentek meg, és amelyeknek önálló fordításkötetben, fordításantológiákban vagy folyóiratokban publikált magyar és angol nyelvű fordításait megtaláltam. A korpuszba kerülés alapvető feltétele tehát, hogy a finn forrásversnek mindkét célnyelven legyen megjelent fordítása. A publikálás ténye garantálja azt, hogy az olvasóközönség versként fogadja el a szöveget. Így a vizsgálat szempontjából fontos közösségi kulturális megnyilvánulásnak tekinthetjük a vizsgált versszövegeket.

A finn forrásversek kiválasztásának másik alapvető kritériuma, hogy 1950 után publikált versek legyenek. A második világháború utáni évekre, konkrétan az 1940-es évek végére tehető az a nagy hatású, a finn költői stílust a mai napig meghatározó korszakváltás, amelyre lírai modernizációként utal az irodalomtörténet. E modernizációs irány főbb jellemzői, hogy egyeduralkodóvá tette a szabad verset, elvetette a formai kötöttségeket, csak elvétve használ rímet és metrumot, illetve a költői képet állítja a szöveg középpontjába (Parkko 2012: 102–107).

A vizsgálati korpuszba nem válogattam be saját versfordításaimat. Bár vizsgálatom figyelembe veszi következtetései levonásakor a szubjektív szempontokat, és végig reflektál a kutató-műfordító kettős szerepére, saját versfordításaim vizsgálata már túlmutatna e kutatás keretein.

Szintén nem kerültek be a vizsgált korpuszba olyan magyar vagy angol versfordítások, amelyek nyersfordítás alapján készültek. Kizárólag olyan műfordítók munkái szerepelnek a korpuszban, akik beszélnek a finn nyelvet, így közvetlenül a finn forrásversből indultak ki munkájuk során.

A korpusz összeállításának szigorúan meghatározott szempontjai lehetővé teszik a vizsgált szövegek kiválasztásának objektivitását. Tehát, míg maga az elemzési folyamat kvalitatív, és a szubjektív szempontokra is reflektáló kutatás, a szövegek kiválasztásának folyamata objektív paraméterek alapján történt. Ezek a paraméterek biztosítják, hogy nem a kitűzött kutatási cél szempontjából „megfelelő” szövegeket gyűjtöttem egybe a korpuszba, hanem bármilyen, a formális feltételeknek megfelelő versszöveg a része lehetett. Ez a kiválasztási folyamat támasztja meg tehát objektivitásával az elemző folyamat kvalitatív, szubjektivitásra is reflektáló megközelítését.

Az összeállítási folyamat végeredményeként létrejött egy háromnyelvű, digitalizált fordítási korpusz, amely 160 finn forrásverset és ezek 160 magyar és 160 angol célnyelvi fordítását tartalmazza. A digitalizált forrásversszövegek és versfordításszövegek pontos publikálási adatait is megadja a korpusz. Ily módon a kutatás eredményeként létrehozott versszövegekörpusz további kutatások kiindulópontjául is szolgálhat.

5. A KUTATÁS MÓDSZERE

Az elemzés első lépéseként a finn forrásnyelvi szövegben kiválasztom és megjelölöm az általam kulturálisan kötött kifejezésnek ítélt nyelvi elemeket. Vizsgálatom egysége tehát a nyelvi elem, attól függetlenül, hogy egy vagy több szóból álló kifejezésről van-e szó, illetve semmilyen szófaji kritérium nincs a vizsgált nyelvi elemek kiválasztásakor. Amennyiben több elemből álló kifejezést jelölök meg kulturálisan kötött nyelvi elemként, az egész összetett kifejezést egy egységként kezelem, és a kifejezés egészét tekintve vizsgálom a fordítási megoldásokat.

A kulturálisan kötöttnek ítélt nyelvi elemek kiválasztása a forrásnyelvi versekben egy összetett és nagyon érzékeny folyamat. Döntésemben egyrészt fordításkutatói tapasztalatom, tudásom és szempontrendszerem vezérel, amelyet korábban, az ebben a témában készült vizsgálatok empirikus és elméleti tapasztalataiból szűrök le. Az elemzés során nem előre felállított kategóriákhoz és

osztályozási keretekhez keresek illusztratív példákat, hanem a vizsgálati korpusz anyagát kvalitatív módon elemezve emelek ki és gyűjtök össze nyelvpáronként minden kulturálisan kötöttnek ítélt kifejezést.

A döntéshozatali folyamat másik fontos tényezője saját műfordítói tevékenységem és tapasztalatom. A kutatás során mint műfordító azokat a kifejezéseket tartom kulturálisan kötöttnek, amelyeket csak azért tudok értelmezni, plusz tartalommal felruházni a fordítási folyamat köztes – transzkódoló (Klaudy 2006: 152) – szakaszában, mert ismerem és értem a finn kultúra idevonatkozó tapasztalatait. Ezen kifejezések magyarrá fordításakor figyelembe veszem, hogy az általam elképzelt, a magyar beszélőközösséghez tartozó olvasó vajon milyen háttérismerettel rendelkezik a finn kultúráról. Majd ennek végiggondolása után mérlegelem, milyen megoldást válasszak az adott kifejezés esetében. Ezek a mérlegelek fordítói munkámban rutinszerűen történnek, kevésbé tudatosítva a lehetséges megoldások széles skáláját. Ezzel szemben fordításkutatóként sokkal mélyebben, a lehetséges megoldások színes palettáját, a választások mögött meghúzódó esetleges motivációkat, és a döntések következményeit minőségi elemzéssel tudom vizsgálni.

Az itt taglalt szempontok és kontextusok által meghatározva jelölöm meg tehát a finn forrásnyelvi szövegben az általam kulturálisan kötött kifejezésnek ítélt nyelvi elemeket. Ezt követően ezen nyelvi elemek magyar ekvivalenseit keresem ki a magyar célnyelvi szövegben. A finn forrásnyelvi kifejezést és magyar ekvivalensét egy táblázatban egymás mellé rendelem. Következő lépésként az angol célnyelvi szövegben is kikeresem a megjelölt finn forrásnyelvi kifejezés ekvivalensét, majd egy külön táblázatban egymáshoz rendelem őket. Így két, egymással párhuzamosan futó táblázatom lesz (lásd 1–3. táblázat).

1. táblázat. Sirkka Turkka „Ja minä tahdon” című versének
magyar és angol fordításaiban kiemelt kulturálisan kötött nyelvi elemek

Ja minä tahdon, että sinä
lopultakin vavahdat,
kun sateesta märkä järvi
nostaa siivilleen **kesän**,
sen **joutsenet**.
Kun ne vielä hetken viipyvät
puiston puiden yllä, kaiken
rakastetun kullan yllä.
Kun niiden väri on
jo valkoisempi **lunta**,
valkoisempi eron väriä.

És azt akarom,
hogy végül megremegj,
mint amikor az esőtől csapzott **tavon**
a nyár a fénybe emeli
a hattyúkat.
Mint amikor a hattyúk
a park fái fölött verdesnek,
minden szeretett kedves fölött.
Amikor a színük már
vakítóbb a hónál,
vakítóbb az elválás színeinél.
(Turczí István fordítása)

And I want you
to tremble at last,
when the rain-drenched **lake**
raises **summer** in its wings,
its **swans**.
When they linger one more moment
over the **park trees**, over
all the adored gold.
When their tint is
whiter than **snow** already,
whiter than the tint of parting.
(Herbert Lomas fordítása)

2. táblázat. Sirkka Turkka „Ja minä tahdon” című versének magyar fordításában kiemelt kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai

Turkka, S. „Ja minä tahdon” („És azt akarom”) Turczi István 1996	Finn forrásnyelvi kulturálisan kötött nyelvi elem	Magyar célnyelvi fordításban szereplő ekvivalens	Fordítási megoldás
	järvi	tavon	szó szerinti fordítás
	kesän	a nyár a fénybe	kulturális kifejtés
	joutsenet	a hattyúkat	szó szerinti fordítás
	puiston puiden	a park fái	szó szerinti fordítás
	valkoisempi	vakítóbb	kulturális kifejtés
	lunta	hó	szó szerinti fordítás
	valkoisempi	vakítóbb	kulturális kifejtés

3. táblázat. Sirkka Turkka „Ja minä tahdon” című versének angol fordításában kiemelt kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai

Turkka, S. „Ja minä tahdon” „And I want you” Herbert Lomas 1992	Finn forrásnyelvi kulturálisan kötött nyelvi elem	Angol célnyelvi fordításban szereplő ekvivalens	Fordítási megoldás
	järvi	lake	szó szerinti fordítás
	kesän	summer	szó szerinti fordítás
	joutsenet	swans	szó szerinti fordítás
	puiston puiden	park trees	szó szerinti fordítás
	valkoisempi	whiter	szó szerinti fordítás
	lunta	snow	szó szerinti fordítás
	valkoisempi	whiter	szó szerinti fordítás

Miután elvégeztem egy forrásvers elemzését, és a megfelelő táblázatokba rendeztem a kiemelt nyelvi elemeket és ekvivalenseiket, kontrollellenőrzést végeztem. Ennek során a magyar és az angol fordításokat olvasva keresek még olyan kifejezéseket, amelyeknek a magyar vagy az angol ekvivalense olyan fordítási megoldást láttat, amely mögött kulturális töltet lehet sejteni a finn forráskifejezésben.

Amikor mind a 160 forrásnyelvi verset, illetve magyar és angol nyelvű fordításait ily módon végigelemeztem, és kigyűjtöttem a kulturálisan kötöttnek ítélt nyelvi elemeket, a táblázatokban szereplő nyelvelem-párokat fordítási

megoldások szerint osztályozom, mind finn–magyar, mind finn–angol fordítási irányban. Így az elemzés végén rendelkezésemre áll egy finn–magyar fordítási megoldási tipológia, és egy finn–angol fordítási megoldási tipológia. Ezek után a két megoldási tipológiát egybevetem és elemzem, hasonlóságokat és eltéréseket állapítva meg. Az elemzés során a korpuszban megjelölt kulturálisan kötött nyelvi elemeket tematikus csoportokba rendezem, és vizsgálom az egyes tematikus csoportokra jellemző fordítási megoldásokat is, mind finn–magyar, mind finn–angol fordítási irányban.

6. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

6.1. A KUTATÁS SORÁN MEGHATÁROZOTT FORDÍTÁSI MEGOLDÁSOK TÍPUSAI

A vizsgált korpuszban összesen 728 kulturálisan kötött kifejezést jelöltem meg a finn forrásszövegekben. A finn versekben általam megjelölt, a forráskultúrában kötött kifejezéseket és azok magyar és angol célnyelvi ekvivalenseit táblázatban egymás mellé rendeltem. A fordítási megoldásokat mindkét irányban elemeztem. Korábbi, a témában végzett kutatások eredményeire támaszkodva (Aixelá 1995; Drahot-Szabó 2013; Forgács 2004; Heltai 2007, 2008a, 2008b; Klaudy 2007; Leppihalme 2001; Mujzer-Varga 2010; Pedersen 2005; Valló 2002) a korpuszban található fordítási megoldásokat 10 típusba soroltam: (1) átvétel; (2) részleges átvétel; (3) megfeleltetés; (4) betoldás; (5) generalizálás; (6) konkretizálás; (7) kihagyás; (8) adaptáció; (9) kulturális kifejtés; (10) szó szerinti fordítás.

6.2. A KUTATÁS SORÁN AZONOSÍTOTT KULTURÁLISAN KÖTÖTT NYELVI ELEMOK TEMATIKUS CSOPORTJAI

A vizsgált korpuszban azonosított 728 kulturálisan kötött nyelvi elemet 8 nagy tematikus csoportba osztottam (4. táblázat). Az egyes kategóriákat a nyelvi elemek denotatív jelentése alapján határoztam meg. Az egyes elemek újbóli előfordulását külön tételként számolom. A tematikus csoportok azonosítása információval szolgál arról, hogy a finn beszélőközösség milyen kifejezésekhez társít konnotációs jelentéseket. Az egyes tematikus csoportok alá sorolt nyelvi elemek száma azt mutatja, hogy ezek közül melyek szerepelnek nagyobb gyakorisággal a versszövegekben.

4. táblázat. A korpuszban azonosított,
az egyes tematikus csoportok alá sorolt elemek száma

Éghajlati viszonyokra utaló nyelvi elemek, égtájak, hónapok és évszakok elnevezései (ÉGH)	185
Élővilágra utaló nyelvi elemek (ÉLŐV)	184
Természeti képződményekre utaló nyelvi elemek, földrajzi nevek és utcanevek (TERM)	129
Hétköznapi életre vonatkozó nyelvi elemek (HÉTK)	65
Hagyományos finn vidéki élettel kapcsolatos nyelvi elemek (VID)	57
Finn mentalitásra vonatkozó nyelvi elemek (MENT)	41
Történelmi eseményekre, történelmi személyekre, rangokra és címekre vonatkozó nyelvi elemek, valamint bibliai idézetek (TÖRT)	36
Politikai életre, a társadalmi szerveződésre és közösségi életre vonatkozó nyelvi elemek, ünnepek elnevezései, híres emberek nevei (POL)	31

5. táblázat. Fordítási megoldások számszerű megoszlása
finn–magyar és finn–angol fordítási irányban

Fordítási megoldás	Finn–magyar irány	Finn–angol irány
Átvétel	12	7
Részleges átvétel	3	5
Megfeleltetés	104	120
Betoldás	5	9
Generalizálás	41	29
Konkretizálás	4	5
Kihagyás	25	8
Adaptáció	19	9
Kulturális kifejtés	53	22
Szó szerinti fordítás	459	510
Nem értékelhető	3	4

6.3. A FORDÍTÁSI MEGOLDÁSOK SZÁMSZERŰ MEGOSZLÁSA A KÉT FORDÍTÁSI IRÁNYBAN

A fordítási megoldások számszerű megoszlását a két fordítási irányban az 5. táblázat mutatja.

7. A KUTATÁS ELMÉLETI TANULSÁGAI

7.1. A VERSFORDÍTÁSRA VONATKOZÓ ELŐZETES KUTATÓI MEGFIGYELÉS

Az az előzetes kutatói megfigyelésem, miszerint a versfordítás kultúraközvetítő tevékenység, amelyben az egyéni kreativitáson túl kulturális kötöttségek is befolyásolják a fordítási megoldásokat, a vizsgálat eredményeképpen igazolást nyert. Az a tény, hogy ezen forrásnyelvi elemeket és azok célnyelvi megfelelőit a vizsgálat keretében egymás mellé tudom rendelni, egy konkrét, részleteiben definiált és elemzett megoldási típus alá tudom sorolni, önmagában kizárja, hogy teljesen egyéni, a kulturális kontextusokat mellőző megoldásokról lenne szó. Csupán egy esetben bukkantam olyan megoldásra, amely valóban a műfordító egyéni, a forrásszövegtől nagyban elszakadó, nem a kulturális tartalmakat, hanem saját egyéni értelmezését érvényesítő megoldást mutat.

7.2. A KONKRÉT KORPUSZRA VONATKOZÓ ELŐZETES KUTATÓI MEGFIGYELÉSEK

A kutatás során igazolást nyert, hogy finn–magyar irányban gyakrabban élnek a fordítók olyan fordítási megoldásokkal, amelyek nagyobb mértékben szakadnak el a forrásnyelvi szövegtől: a fordító észleli, hogy kulturális többlettartalommal bíró nyelvi elemről van szó, és átalakítást végez a szöveg funkciója, műfaja, stílusa, a célnyelvi olvasó ismeretei és elvárásai, valamint a fordítási kontextus figyelembevételével.

Az előzetes kutatói megfigyelés második állítása azonban a célnyelvi szövegek felszínén vizsgált megoldások tekintetében nem igazolódott, hiszen közel azonos számban találkozunk a magyar és az angol célnyelvi szövegekben olyan fordítási megoldásokkal, amelyek közelebb viszik a fordítást a célnyelvi olvasóközönséghez. Viszont, ha kizárólag a fordítói tudatosságot markánsabban jelző fordítási megoldásokat – átvétel, részleges átvétel, betoldás, kihagyás, generalizálás, konkretizálás, kulturális kifejtés, adaptáció – tekintjük, ez az állítás is igazolódott, hiszen ebben az esetben sokkal nagyobb számban élnek a fordítók a célnyelvi olvasóhoz közelítő megoldásokkal finn–magyar irányban, mint finn–angol irányban.

7.3. A KULTURÁLISAN KÖTÖTT NYELVI ELEM FOGALMÁNAK MEGHATÁROZÁSA

A kutatás eredményeként megfogalmazott meghatározásom szerint kulturálisan kötött nyelvi elemek alatt azon nyelvi elemeket értem, amelyek szöveg- és fordítási kontextustól függetlenül felidéznek az adott kultúra, csoportkultúra tagjai számára a hozzájuk kapcsolódó konnotatív, érzelmi-asszociációs többlettartalmakat. Az, hogy egy nyelvi elemhez enciklopédikus ismereteket kapcsol egy adott kultúra vagy közösség, még nem teszi kulturálisan kötötté a vizsgálatom szempontjából. Az enciklopédikus tudáson túl az érzelmi-asszociációs többlettartalmak megléte is szükséges.

7.4. A FORDÍTÁSI MEGOLDÁSOK FORDÍTÁSI IRÁNYTÓL FÜGGETLEN HASONLÓSÁGAI

Mindezekből azt a végső következtetést vonhatjuk le, hogy finn kortárs versek fordításakor mind a finnról magyarra, mind a finnról angolra fordítók kiugró arányban – az összes megoldást tekintve finn–magyar irányban 79%-ban, finn–angol irányban 88%-ban – alkalmaznak olyan fordítási megoldást, amely nem szakad el nagymértékben a forrásnyelvi szövegtől, és amely egyúttal közelebb viszi a célnyelvi szöveget a célnyelvi olvasóközönséghez oly módon, hogy számára megkönnyítse a gyors értelmezhetőséget. Az, hogy ez az itt vizsgált, 12 magyarra és 16 angolra fordító műfordító munkáit tartalmazó korpuszt elemezve fordítási iránytól függetlenül egyaránt jellemző, azt jelzi, hogy a kortárs finn versek fordítási folyamatára jellemző fordítói stratégiáról beszélhetünk, azaz követendő fordítói normára utal (Chesterman 1993; Toury 1995).

A kapott eredmény tehát igazolja, hogy művészi, szűkebben versszövegek esetében is kimutathatók bizonyos fordítási törvényszerűségek annak ellenére, hogy a vers mint műfaj fordítása feltételezhetően nagyobb teret biztosít a fordítók számára a megfelelő megoldások kiválasztásában. A kapott eredmény azonban alátámasztja, hogy versfordítások esetén is működik a fordítói norma, azaz a fordítók – a műfordítók is – igazodnak a többi fordító által hasonló fordítási kontextusban korábban már alkalmazott jellemző stratégiákhoz (Klaudy 2007: 34–35). Jelen esetben ahhoz, hogy ne szakadjanak el túl nagy mértékben a forrásnyelvi szövegtől, illetve hogy megoldásaikkal elősegítsék a célnyelvi olvasó számára a könnyebb megértést.

A forrásszöveg szerzőjére jellemző egyéni nyelvezet és az adott stílusirányzat tehát befolyásoló tényezőként jelentkezik a fordító számára, többek között

a kulturálisan kötött kifejezések fordítása esetén is. Véleményem szerint ez a fajta lojalitás húzódnak meg a szó szerinti fordítási megoldásnak a vizsgált korpuszban észlelt kiugróan magas aránya mögött. Ezenkívül műfaji sajátosságok is közrejátszanak abban, hogy a fordítók egy szót gyakran egy szóval feleltetnek meg versfordítások során.

7.5. A FORDÍTÁSI MEGOLDÁSOK KÜLÖNBSEGEI FINN-MAGYAR ÉS FINN-ANGOL FORDÍTÁSI IRÁNYBAN

A fordítási megoldások különbségeit illetően a következő megállapításokat tehetjük. A finn kortárs verseket angolra fordítók gyakrabban élnek olyan fordítási megoldásokkal, amelyek kisebb mértékben szakadnak el a forrásnyelvi szövegtől – szó szerinti fordítás, megfeleltetés, részleges átvétel –, és kevesebbszer alkalmaznak olyan megoldásokat, amelyek nagyobb mértékben szakadnak el a forrásnyelvi szövegtől, és mint ilyenek a fordítói kreativitást mozgósítják – kihagyás, generalizálás, kulturális kifejtés, adaptáció. Kortárs finn versek angol fordításai tehát „lojálisabbak” a forrásnyelvi szöveghez, mint ugyanezen versek magyar fordításai. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az angol fordítások nagyobb mértékben „tartják tiszteletben” a finn forrásverset, és annak stílusát, költői eszközeit. Míg a magyar fordítók bátrabban rugaszkodnak el a forrásnyelvi szövegtől, majd a célnyelvi olvasóközönséghez igazítják fordításait. Ennek hátterében a két fordítási kontextus különbsége, illetve műfaji szempontok állhatnak.

8. ÖSSZEGRÖZÉS

Jelen kutatás a versfordítói gyakorlat és a fordítástudomány mint elméleti keret összekapcsolásával fogalmazza meg az elméleti tudás és a gyakorlati alkalmazhatóság számára egyaránt releváns következtetéseit. Elsőként vállalkozik arra, hogy egy meghatározott paraméterek szerint összeállított versszöveg-korpuszon elemezze a kulturálisan kötött nyelvi elemek előfordulását és fordítási megoldásait induktív, leíró, feltáró-értelmező kvalitatív módszerrel. A vizsgálat újdonságaként említhető, hogy az elemzés következetesen kerüli az esztétikai értékelő, valamint az előíró megnyilvánulásokat, ezzel a fordítástudomány leíró irányvonalába illeszkedve a fordítók által alkalmazott megoldásokat írja le és rendszerezi.

A kutatás eredményei és a konkrét szövegpéldák vizsgálatán alapuló következtetései felhasználhatóak a fordítóképzésben, elsősorban műfordítókursusokon, valamint a műfordítás-kritikában, versfordítások értékelésekor. A kutatás

eredményei részletes útmutatóul szolgálhatnak a kritikusok számára a lehetséges fordítói megoldások feltárására, illetve rávilágíthatnak az egyes megoldásoknak a szöveg stílusára gyakorolt hatására.

IRODALOM

- Aixelá, J. F. 1995. Specific cultural items and their translation. In: Jansen, P. (ed.) *Translation and the manipulation of discourse. Selected Papers of the CERA Research Seminars in Translation Studies 1992–93*. Leuven: CERA. 109–123.
- Chen, G. – Starosta, W. 1998. *Foundations of Intercultural Communication*. Boston: Ally and Bacon.
- Chesterman, A. 1993. From 'Is' to 'Ought': Laws, Norms and Strategies in Translation Studies. *Target* 5. évf., 1. szám, 1–21.
- Crystal, D. 1994. *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Drahota-Szabó E. 2013. Realien – Intertextualität – Übersetzung. Landau: Verlag Empirische Pädagogik. *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung, Sonderheft 19*, ISSN 1861-3632.
- Forgács E. 2004. Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben. *Fordítástudomány* 6. évf., 2. szám, 38–55.
- Hatim, B. – Mason, I. 1992. *Discourse and the translator*. London – New York: Longman.
- Heltai P. 2007. Ekvivalencia és kulturálisan kötött kifejezések a fordításban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. 3/2. kötet. Pécs–Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem. 643–653.*
- Heltai P. 2008a. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány* 10. évf., 1. szám, 5–17.
- Heltai P. 2008b. Kulturálisan kötött kifejezések visszafordítása az *Under the Frog* című regényben. *Fordítástudomány* 10. évf., 2. szám, 61–76.
- Klaudy K. 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol/Német/Orosz fordítás-technikai példatárval*. Budapest: Scholastica.
- Leppihalme, R. 2001. Translation strategies for realia. In: Kukkonen, P. – Hartama-Heinonen, R. (eds.) *Mission, Vision, Strategies and Values. A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola*. Helsinki: Helsinki University Press. 139–148.

- Mujzer-Varga K. 2010: *Honosítás és idegenítés Örkény István egyperces novelláinak fordításaiban*. [Nem publikált doktori értekezés.] Budapest: ELTE BTK.
- Parkko, T. 2012. *Runouden ilmiöitä*. Helsinki: Avain.
- Pedersen, J. 2005. How is Culture Rendered in Subtitles? In: *Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings 2005*. 1–18. http://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Pedersen_Jan.pdf
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Valló Zs. 2002. *„Honosított” angol drámák a magyar színpadon*. Budapest: Presszió Kft.

FORRÁSOK

- Turkka, S. 1986. Ja minä tahdon. In: *Tule takaisin, pikku Sheba*. Helsinki: Tammi. 54.
- Turkka, S. 1992. And I want you. In: *a Way to Measure Time – Contemporary Finnish Literature*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Finnish Literature Society. 420. F.: Herbert Lomas.
- Turkka, S. 1996. És azt akarom. In: *Tengeráramok – Mai finn költők*. Budapest: Széphalom Könyvműhely. 11. F.: Turczi István.

HUMOR ÉS AUDIOVIZUÁLIS FORDÍTÁS¹

■ ZOLCZER PÉTER

1. BEVEZETÉS

Az audiovizuális fordítás egy olyan szakterület a fordítástudományon belül, mely az 1950-es és '60-as években gyökerezik. Díaz Cintas szerint a terület meglehetősen nehézkesen és bizonytalanul indult, ugyanakkor figyelemre méltó virágzásba kezdett a 20. század vége felé (Díaz Cintas 2009: 1). Ahogy arra Cho (2014) és sokan mások is (Díaz Cintas 2003; Chiaro 2009; Fois 2012) rámutattak, az audiovizuális fordítás pontos meghatározásával és terminológiájával kapcsolatos zavar csak az elmúlt években enyhült. Az olyan terminusok, mint a 'médiafordítás', 'TV fordítás' vagy 'filmfordítás' alatt sok esetben ugyanazt a tevékenységet értették. Azonban a terület kutatóinak legfrissebb tanulmányaiban az 'audiovizuális fordítás' vált a legelfogadottabbá, mely terminust a következőképpen definiáljuk: „a verbális nyelvi megnyilatkozás interlingvális átvitele olyan esetben, melyben annak közvetítése és elérése vizuális és akusztikus módon valósul meg, általában, de nem szükségszerűen, valamilyen elektronikus eszközön keresztül”² (Chiaro 2009: 141). Az audiovizuális fordításnak több módja ismert (szinkronizálás, feliratozás, hangalámondás, narráció, operaszövegek fordítása stb.), melyek száma az alkalmazott osztályozási rendszertől függ. Bartolomé és Cabrera (2005) mintegy 17 audiovizuális fordítási módot különböztetnek meg. A jelen kutatás két ilyen fordítási módot vizsgál, a szinkronizálást (a forrásnyelvi hangsáv nyelvi részének felcserélése a célnyelvi hangsáv nyelvi részével) és a feliratozást (a forrásnyelvi felirat felcserélése a célnyelvi felirattal).

A humor fordítása nem egyszerű feladat elé állítja a fordítót, legfőképp akkor, amikor a humoros töltetet egy olyan nyelvi elem közvetíti, mely egyéni, specifikus az adott nyelvben (pl. szójáték). Az ilyen jellegű humor fordítása magas szintű kreativitást és háttértudást igényel a fordítótól. Ha a humoros töltetet

1 A tanulmány a következő, kizárólag szinkronizálással foglalkozó esettanulmány feliratozás témájával bővített változata: Zolczer P. 2014. The Constraints of Translating Humor in Audiovisual Media. Zolczer P. et al. (guest eds.) *Eruditio–Educatio, special issue, Humour in Contemporary Societies* 3/9. 106–116.

2 A szerző saját fordítása.

létrehozó és/vagy közvetítő nyelvi elemnek nem létezik olyan célnyelvi megfelelője, mely felhasználható az adott kontextusban, a fordító kénytelen módosítani azt, csökkentve, olykor pedig teljesen kihagyva ezzel a humoros töltetet. A csökkentés mértéke viszont általában „csak” a forrás- és célnyelv, illetve azok kultúráinak különbségétől függ. Azonban szinkronizálás és a feliratozás során a fordítási folyamatot további tényezők is korlátozzák. Bartrina és Espasa (2005: 83) szerint az ilyen jellegű korlátokat magában foglaló fordítási tevékenység olyan szituáció, melyben a fordítandó szöveg egy komplexebb esemény része. Az ilyen események során az üzenet közvetítése különböző médiumokon (képek, rajzok, zene stb.) keresztül történik. Jelen tanulmányban a szinkronizálás és a feliratozás konvencióinak a fordítás folyamatára gyakorolt hatását vizsgálom különböző típusú humoros szituációkon, angol–magyar vonatkozásban. A kutatás célja tehát a következő kérdés megválaszolása: Milyen sajátosságai vannak a humor fordításának, amennyiben azt audiovizuális médián végezzük?

2. ELMÉLETI HÁTTÉR

A kutatás elméleti kerete Martínez-Sierra (2009) *Translating Audiovisual Humour* című esettanulmányára épül, melyben a szerző három alapvető célt tűz ki: (1) egy módszer létrehozását, mely segítségével elemezhetővé válik a humor az audiovizuális fordításban, (2) az audiovizuális szövegben lévő humor fordításának leírását és (3) az audiovizuális humor fordítására vonatkozó tendenciák felismerését. Martínez-Sierra korpuszának forrása a közkezdelt *Simpson család* című amerikai televíziós rajzfilmsorozat 4 epizódja, melyből az összegyűjtött 365 humoros jeleneten végzett mennyiségi és minőségi kutatást az eredeti angol hangsáv és a spanyol szinkron összevetésével. Ahhoz, hogy rendszerezni tudja a jelenetek humoros töltetét, Martínez-Sierra a humoros elemek egy 8 kategóriából álló taxonómiáját hozta létre:

1. Kultúraspecifikus elemek (*Community-and-Institutions Elements*): hírességek, politikusok, filmek, könyvek stb.
2. Közösségspecifikus elemek (*Community-Sense-of-Humour Elements*), melyek jól ismertek bizonyos közösségekben, de nem kultúraspecifikusak.
3. Nyelvi elemek (*Linguistic Elements*).
4. Képi elemek (*Visual Elements*), melyek a képernyőn látottakon, nem pedig a képileg kódolt nyelvi elemeken keresztül hozzák létre a humoros töltetet.
5. Grafikus elemek (*Graphic Elements*), melyek a képernyőn látható, írott formában előforduló humoros üzeneteket foglalják magukba.

6. Paralingvisztikus elemeknek (*Paralinguistic Elements*) nevezi a hang azon nem verbális elemeit, melyek humoros töltetet generálnak (ritmus, rezonancia, intonáció, hangsúly stb.).
7. Jelöletlen elemek (*Non-Marked Elements*), melyek az olyan, egyéb eseteket tartalmazzák, amelyeket nem lehet más kategóriába besorolni.
8. Akusztikai elemek (*Sound Elements*), melyek a humoros töltetet közvetítő hangokat, vagy hangok kombinációit tartalmazzák.³

Martínez-Sierra taxonómiája lehetővé teszi a humoros töltetben előforduló változás beazonosítását, továbbá alkalmazása csökkenti a humoros jelenetek szubjektív megítélésen alapuló elemzését. Eredményei többek között a következő, az audiovizuális humor fordítására vonatkozó tendenciákat mutatták ki:

1. A vizsgált korpuszban található jelenetek humoros töltete a legtöbb esetben – ha veszteségesen is, de – lefordítható.
2. A befogadó közönség háttértudása alapvető szerepet játszik az audiovizuális humor fordításában.
3. Az audiovizuális humor fordítása egy önálló terület, mivel a fordító a humoros elemek visszaadását egyéni (más típusú fordításoknál nem alkalmazott) módon végzi.

Ahhoz, hogy az elemzés módszere átlátható legyen, szükséges a kutatás szerkezetét meghatározó két audiovizuális fordítási mód, a **szinkronizálás** és a **feliratozás** részletes ismertetése. Luyken szerint a szinkronizálás „az eredeti beszédhang behelyettesítése egy olyan hangzással, mely a lehető legjobban közelíti az eredeti párbeszéd időzítését, kifejezésmódját és szájmozgását”⁴ (Luyken et al. 1991: 31). A szinkronizálás előnyei (pl. Az elérhetőség szélesebb közönség számára, nincs szükség a felirat olvasására) és hátrányai (pl. időigényes és drága, problémák a hitelességgel és a hihetőséggel) gyakran vita tárgya a terület kutatói között. Chiaro (2009: 147) szerint a szinkronizálásnak rosszabb a hírneve a feliratozós országokban, mint a feliratozásnak a szinkronizálás országokban.

A szinkronizálás során a képi anyag és a két hangsáv következő tényezőinek egyidejűségére kell nagy hangsúlyt fektetni:

- A szájmozgás (*lip movements*) egyidejűsége az olyan snitteknél („jelene-tekneknél”), melyeknél látható a színész arca és ajakmozgása. Ideális esetben a célnyelvi megnyilatkozás szinkronban van a színész szájmozgásának forrás-

³ A kategóriák magyar megnevezései a szerző saját fordításai.

⁴ A szerző saját fordítása.

nyelvi bilabiális (ajakhang) és labio-dentális (ajak-foghang) mássalhangzóival, mivel az ezek közötti eltérés a legszembetűnőbb a néző számára.

- A „test-mozgás” (*body movements*) szinkronizálása, mely a színész fej-, kéz- vagy bármely más testrészének a célnyelvi megnyilatkozással való egyidejűségét jelenti (helyeslésnél, megerősítésnél, tagadásnál és hasonló esetekben jellemző).
- A színészek megnyilatkozásainak időzítése, mely alatt azt értjük, hogy a célnyelvi megnyilatkozásnak egyeznie kell azzal az időintervallummal, amelyet a színész szájának kinyitása indít és a száj becsukása zár (Chaume Varela 2004).

Chaume Varela fordítástudományi megközelítést alkalmazva, a fentebb ismertetett három fő tényező figyelembevételével a következő összesítő definíciót javasolja a szinkronizációra:⁵ „A szinkronizáció a szinkron-fordítás (*translation for dubbing*) egy olyan jellemzője, mely során a célnyelvi fordítást összeegyeztetik a színész száj- és test-mozgásával, valamint a megnyilatkozásainak időzítésével és az azok közötti szünetekkel”⁶ (Chaume Varela 2004: 43). Jelen tanulmány elemzési fázisában fontos szerepet játszik ez a definíció, hiszen magában foglalja a kiejtési (*phonetic*), a mozgási (*kinetic*) és az ütemezési (*isochronic*) szinkronizációt is, egyértelművé téve ezzel az audiovizuális fordítás korlátaira vonatkozó szempontokat.

Gottlieb (2001: 87) a következőképpen definiálja a feliratozást: „filmes médiában, a verbális üzenetek más nyelven történő visszaadása a képernyő alján lévő, egy vagy több soros, írott szöveggel, mely egyidejű az eredeti üzenettel”.⁷ A feliratozás egyik legfontosabb jellemzője, hogy a felirat az audiovizuális média eredeti hangsávjában hallható nyelvi megnyilatkozások tömörített változata. Ez azt jelenti, hogy még ha a felirat nyelve meg is egyezik a hangsáv nyelvével, előbbi akkor is különbözni fog a hangsáv megnyilatkozásainak transzkripciójától. A feliratoknak általában rövidebbnek kell lenniük, mint a hangsáv szöveggé átirrt változatának, mivel egy adott megnyilatkozás üzenetének megértéséhez a nézőnek el kell olvasnia annak feliratozott változatát (mely tovább tart, mint a hangzó szöveg megértése). A feliratok az eredeti hangsávhoz viszonyított rövidítése leginkább a gyors dialógusok esetében szükséges, hiszen itt különösen rövidre csökken az olvasásra jutó idő. Ideális esetben a feliratok hossza és láthatósága nem okoz veszteséget az adott audiovizuális média

5 'Szinkronizáció' alatt az angol *synchronization* terminus magyar megfelelőjét, az egyidejűsítést értem, nem pedig a *dubbing* magyar megfelelőjét, melyre a 'szinkronizálás' terminust használok.

6 A szerző saját fordítása.

7 A szerző saját fordítása.

élvezhetőségében. Ennek érdekében a hangsáv transzkripciójának hosszát olykor nagymértékben csökkenteni kell ahhoz, hogy abból felirat készülhessen. Antonini (2005: 213) kutatási eredményei azt mutatják, hogy ez a csökkentés a megnyilatkozások szószáma szempontjából általában 40 és 75% (!) között mozog. Három olyan műveletet különböztet meg, melyek elengedhetetlenek egy jó felirat elkészítéséhez:

1. Elimináció – mely során a hangsáv transzkripciójából kivágják azokat az elemeket, melyek nem torzítják vagy módosítják az eredeti megnyilatkozás jelentését.
2. „Átültetés” (*Rendering*) – az egyes nyelvi formák feldolgozása (dialektusok, akcentusok, tabu, szleng, vulgáris beszéd stb.).
3. Egyszerűsítés – a felirat könnyed és kényelmes olvasásának érdekében tett változtatások, pl. Az eredeti megnyilatkozások szintaxisának felbontása és egyszerűsítése (Antonini 2005: 213–214).

A felirat készítésénél további fontos szempontokat képeznek a felirat egységeinek megjelenítésére vonatkozó szabályok és konvenciók. A képernyőn az egy feliratban megjeleníthető karakterek maximális száma általában 30–40 között mozoghat, egy vagy két sorba rendezve (Gottlieb 2001). További nehézséget okozhat a feliratot készítő vagy fordító számára az a korlátozás, mely szerint a képernyőn a feliratok láthatóságának minimális időtartama 3–5 másodperc kell, hogy legyen egy egysoros, illetve 4–6 másodperc egy kétsoros felirat esetén (Linde–Kay 1999: 7). A feliratozás ezen konvencióit a legtöbb ország szabványszerűen alkalmazza, a nyelvek közötti különbségektől függetlenül, mely újabb nehézségeket okozhat a feliratok elkészítésénél. A szinkronizáláshoz hasonlóan a feliratozásnak is vannak előnyei és hátrányai. Az eredeti hangsáv – így a forrásnyelv érinthetlensége – az előbbi, míg a szinte folyamatos olvasás szükségessége az utóbbi kategóriába tartozik (Chiaro 2009: 150–151).

3. KORPUZ ÉS MÓDSZEREK

A korpusz 10 humoros jelenetből áll, melyek a népszerű amerikai televíziós sorozat, a *Jóbarátok* (*Friends*) egyes évadainak (4., 8. és 9.) különböző epizódjaiból lettek kiválasztva. A választás azért esett a *Jóbarátokra*, mert ez az egyik legnépszerűbb olyan szituációs komédia, amelyre célnyelvi felirat és szinkron is elérhető, műfajából adódóan pedig kiváló forrása a humoros jeleneteknek. Az epizódok kiválasztása véletlenszerűen történt. A kiválasztott jelenetek viszont egytől egyig olyan humoros töltetet tartalmaznak, melyek specifikusak

a forrásnyelv és/vagy kultúra tekintetében. A vizsgált jelenetek alacsony száma előrejelzi a kutatás kvalitatív, feltáró jellegét. A begyűjtött jelenetek alacsony számának legfőbb oka a nyelv- és kultúraspecifikus humoros jelenetek ritkaságában rejlik. Továbbá mivel a gyűjtés folyamata nem automatizálható számítógép segítségével, a jelenetek kiválasztása az epizódok egymás utáni végigkövetését igényli.

Az elemzés átláthatóságának érdekében a humoros jelenetek metaadatai táblázatokban lettek összefoglalva. A táblázatok címsorában található az adott jelenetet tartalmazó epizód és évad száma, valamint a jelenet az epizódon belüli időszáma. Ezt követi az eredeti hangsáv és a magyar szinkron transzkripciója, illetve a magyar felirat. Ugyanitt megtalálható még a jelenet kontextusának tömör leírása és végül a hangsávok, valamint a felirat humoros töltetének építőelemei. Ezt követi az elemzés, mely három főbb részre bontható:

1. Az első rész tartalmazza a kontextus bővebb leírását és a három leelemzett forrás (két hangsáv és felirat) humoros töltetében felfedezhető különbségek magyarázatát. A kontextus részletezésére azért van szükség, mert sem a hangsávok transzkripciói, sem a felirat nem tartalmazza a jelenet képi anyagát, mely általában elengedhetetlen a humoros töltet megértéséhez. A kontextus leírása mindig az eredeti, angol nyelvű hangsáv alapján történik.
2. A második rész tartalmazza a célnyelvi megoldások elemzését, mely valójában egy a fordítás visszafejtésével a fordítói döntések magyarázatára tett kísérlet. Az esetek többségében alternatív megoldások is felmerülnek, melyek (az eredeti megoldással összevetve) jól szemléltetik a szinkronizálás és a feliratozás egyes sajátosságaiból adódó korlátokat.
3. Az utolsó részben a forrásnyelvi és a célnyelvi változatok összehasonlítása található, mely alapján megállapítható, hogy a különböző források humoros töltete megmaradt, megváltozott, vagy teljesen elveszett. Az elemzések végén a humoros töltetekben előforduló eltérések és az azokat okozó korlátok közötti összefüggések leírása található.

Az elemzések során az elsődleges szempont nem a jelenetekben előforduló humor típusának azonosítása, hanem sokkal inkább az eredeti hangsáv és a magyar szinkron és felirat humoros töltete közötti különbségek feltárása volt. Ennek ellenére a humoros töltetek meghatározásából könnyen kikövetkeztethető, hogy a legtöbb kiválasztott jelentben a humor típusa szójáték.

4. MINTAELEMZÉS

A következőkben három olyan humoros jelent elemzése olvasható, melyekben a forrásnyelvi megnyilatkozás humoros töltete az audiovizuális fordítás korlátai miatt csökkent (vagy elveszett) annak célnyelvi változatában.

1. táblázat. Példa a magyar szinkron és felirat humoros töltetének különbségére

Jóbarátok, 4. évad, 8. epizód. [00:18:00 >> 00:18:10].	
a) Eredeti angol hangszáv: Timothy – You have very beautiful ... eye.	
b) Szinkronizált magyar hangszáv: Timothy – Neked fantasztikusan szép a ... szemed.	
c) Magyar felirat: Timothy – Neked fantasztikusan szép a ... fél szemed.	
Kontextus: Timothy a holdfényes éjszakában bókolni szeretne Monicának. Monica egyik szemét egy sérülés miatt szemfedő fedi.	
Humoros töltet:	
Forrásnyelvi megnyilatkozás: Nyelvi + Képi	Célnyelvi megnyilatkozás (szinkron): Nincs
Célnyelvi megnyilatkozás (felirat): Nyelvi + Képi	

Az 1. táblázatban található példa jól szemlélteti azt az esetet, amikor a szinkronizálás korlátai miatt a szinkronban elveszik a humoros töltet, a feliratban viszont átvihető. A test egyes részeire való utalásnál a magyarban, az angolhoz képest, a kevésbé részletező megnevezéskészlet jellemző (Klaudy 1999: 55). A „szép a szemed”-et az angolban úgy mondjuk, hogy „you have beautiful eyes”, többes számmal utalva a szemekre. A humoros töltet nyelvi eleme abból adódik, hogy Timothyban a bók kimondása közben realizálódik az, hogy nem jellemezheti Monica mindkét szemét, mivel az egyiket szemfedő fedi (képi elem), így a mondat végén az ‘eyes’ helyett ‘eye’-t mond. A magyar szinkronban az „eye” fordítása a „szemed” lett, mely a fentebb kifejtett ok miatt egyáltalán nem generál humoros töltetet. Mivel a magyar változatban semmilyen nyelvi elem nem jelzi azt, hogy humoros szituációról van szó, a magyar néző számára a szemfedő nem generál humort. A humoros töltet elvesztése mellett további gondot

okozhat a fordító számára az a beszéd közbeni szünet, melyet a transzkripcióban három pont jelölt. Az angol változatban a szünet indokolt, hiszen Timothy épp az „eyes” kimondása előtt jön rá, hogy csak „eye”-t kellene mondania, viszont a magyar fordításban – mivel a fordító nem tért el az állandósult formától – a szünet szerepe indokolatlan, így akár zavart is okozhat a nézőben. A magyar feliratban egy más fordítási megoldás található, mely mind a nyelvi, mind a képi humoros elemet közvetíti a magyar közönség számára. A „fél szemed” kifejezés egyértelműsíti, hogy Timothy Monica fedetlen szemének szépségét dicséri, ezzel teljességében visszaadva az eredeti megnyilatkozás humoros töltetét. A feliratban található fordítási megoldás azért nem alkalmazható a szinkron esetében, mert a célnyelvi megnyilatkozás annak szótagszáma miatt nem szinkronizálható az színész szájmozgásával.

2. táblázat. Példa a humoros töltet átvitelének a színész szájmozgása általi korlátozására

Jóbarátok, 9. évad, 10. epizód. [00:11:20 >> 00:11:30].

a) Eredeti angol hangsáv:

Monica – *What does she do there?*

Chandler – *Oh, she's regional vice president. She's just below me.*

Monica – *She did what?*

Chandler – *Be-low-me.*

b) Szinkronizált magyar hangsáv:

Monica – *Na és mit csinál ott?*

Chandler – *Hát ő a körzeti elnökhelyettes. Éppen alattam van.*

Monica – *Hogy épp hol van?*

Chandler – *A-lat-tam.*

c) Magyar felirat:

Monica – *Na és mit csinál ott?*

Chandler – *Hát ő a regionális alelnök. Épp alattam van.*

Monica – *Hogy hol van épp?*

Chandler – *A-lat-tam.*

Kontextus: Chandler telefonon beszélget a feleségével, Monicával. Chandler mellett egy női munkatársa éppen irodai munkát végez. Monica szeretné megtudni, hogy milyen munkahelyi beosztásban van a hölgy.

Humoros töltet:

Forrásnyelvi megnyilatkozás:
Közösségspecifikus + Nyelvi

Célnyelvi megnyilatkozás (szinkron):
Közösségspecifikus

Célnyelvi megnyilatkozás (felirat):
Közösségspecifikus

A 2. táblázatban található példában egy olyan esetet figyelhetünk meg, melyben a humoros töltet nagymértékben csökken mind a szinkronban, mind a feliratban. Az eredeti megnyilatkozás közösségspecifikus és nyelvi elemet is tartalmaz, míg a magyar változatok esetében a közösségspecifikus elem is csak részben marad meg. A humoros töltetet egy telefonbeszélgetés során félrehallott szó, a 'below', illetve egy segédige rövidítésének félreértése szolgáltatja. Miután Monica Chandler női munkatársáról érdeklődik, Chandler válaszában kifejti a hölgy munkahelyi pozícióját, majd annyit mond: „*She's just below me.*” Monica a 'below' szót összetéveszti a 'blow'-val, mely a szlenges nyelvhasználatban a mondat jelentését az „egy pozícióval alattam dolgozik”-ról az „épp most elégitett ki orálisan”-ra változtatja. A néző ezzel akkor szembesül, amikor Monica visszakérdez: „*She did what?*”. Chandler ekkor jól érthetően megismétli a kérdéses szót (*below*). A „*She's just below me*” nemcsak a 'below' szó, hanem a segédige rövidítése miatt is félreérthető. A „*she's*” ugyanis lehet „*she is*” és „*she has*” is, attól függően, hogy milyen igét és milyen igeidőt használunk. Bár Chandler a „*She is just below me*”-t „alattam dolgozik a munkahelyi pozíciók hierarchiájában” értelemben használta, Monica a 'below' félrehallása miatt „*She has just blown me*”-nak (Épp most elégitett ki orálisan) értette. Ez magyarázza tehát Monica azon kérdését, hogy „*Mit csinált?*” (*She did what?*) ahelyett, hogy „*Hol van?*” (*Where is she?*). A magyar fordítás csupán részlegesen tartalmazza a szituáció humoros töltetét. A magyar nyelvben nem létezik a fentebb bemutatott rövidített segédige szerkezet, így az ez által kiváltott humoros hatástól mindenképpen meg kell válnunk. Viszont a magyarban az „*alattam van*” kifejezésnek szintén lehet humoros jelentése. A helymeghatározás mellett használhatjuk a munkahelyi pozíciók hierarchikus megkülönböztetésére, de a hétköznapi nyelvhasználatban jelentheti a szexuális aktusban elfoglalt pozitúrát is. Ily módon a közösségi elem részben megmarad. Felmerül a kérdés, hogy a magyar változatban hogyan lehetett volna visszaadni a humoros töltet teljes értékét. A jelenet második „*alattam*” szavának „*beosztottam*”-ra történő cseréje oly módon oldaná meg ezt a problémát, hogy részben még a segédige rövidítéséből származó humort is visszaadná, hiszen a „*beosztottam*” a „*Hogy épp hol van?*” és nem pedig a „*Hogy ki ő?*” kérdésre adott válasz lenne. Ez az alternatíva sajnos nem használható a magyar szinkronban. Az angol hangsáv átírásából jól kivehető, hogy Chandler a második „*below*” szót szótagolva, erősen artikulálva ejti ki (biztosítva ezzel azt, hogy Monica ezúttal nem érti félre). A „*beosztottam*” szó 4 szótagból áll, ezért nem szinkronizálható a szájmozgással, viszont ez a megoldás alkalmazható lett volna a magyar feliratban.

3. táblázat. Példa a humoros töltet átvitelének egy képi elem általi korlátozására

Jóbarátok, 8. évad, 13. epizód [00:20:35 >> 00:20:45].	
a) Eredeti angol hangszáv: Joey – All that worrying I was doing? That was crazy. Crazy. Like my friend the bird here would say, „It was cuckoo!”	
b) Szinkronizált magyar hangszáv: Joey – Ezért izgattam magam. Ez hülyeség. Hülyeség. Ahogy madár barátom mondaná: „Kakukk”.	
c) Magyar felirat: Megegyezik a szinkronnal.	
Kontextus: Joey reggelizik, miközben Rachellel kapcsolatos érzelmein gondolkodik. Meg akarja győzni magát arról, hogy főlegesen aggódott azon, hogy beleszeretett az egyik legjobb barátjába. Joey mellett az asztalon egy müzlisdoboz található, melyen a „Cocoa Puffs” felirat és egy animált madár képe jól kivehető a néző számára.	
Humoros töltet:	
Forráshelyi megnyilatkozás: Grafikus elem + Kultúraspecifikus elem	Célnyelvi megnyilatkozás (szinkron): Nincs
Célnyelvi megnyilatkozás (felirat): Nincs	

A 3. táblázatban található szituáció humoros töltete két elemből áll. A grafikus elemet egy a Joey melletti müzlisdobozon olvasható „Cocoa Puffs” felirat alkotja. A jelenet kultúraspecifikus elemét Joey monológjának két szava, a ‘crazy’ és ‘cuckoo’ közötti kapcsolat, illetve a ‘cuckoo’ szó és a Cocoa Puffs márkájú müzlisdobozokon szereplő kakukkmadár, Sonny mottója („I’m cuckoo for Cocoa Puffs!”) adja. Az angolban a ‘cuckoo’ jelenthet ‘őrült’-et is, így Joey megnyilvánulásával lényegében nemcsak Rachellel kapcsolatos érzelmeit, hanem saját magát is ‘őrültnek’ titulálta. A magyar nyelvben nincs meg ez az összefüggés az ‘őrült’ és a ‘kakukk’ szavak között, ezért a szinkronból és a felirattól is hiányzik a kultúraspecifikus elem humoros töltetének egyik része. A magyar közönség számára ugyancsak ismeretlen az amerikai televíziós reklám, melynek végén Sonny kakukkmadár úgy kiált fel, hogy „Megőrülök a csokis müzliért!”, így a magyar változatban a humoros töltet másik része is elveszik. Mivel a néző a müzlisdobozon lévő kép alapján nem tudja megállapítani a madár fajtát, a magyar néző számára megtartható lett volna a humoros töltet egy része a következő fordítással: „Papagáj barátom úgy mondaná: »Lökött, lököt».”

5. EREDMÉNYEK

Annak ellenére, hogy a kutatásban mindössze 10 humoros jelent elemzésére került sor, az eredmények érdekes jelenségre hívják fel a figyelmet. Az összes vizsgált jelenet humoros töltetében eltolódást lehetett felfedezni. Ezek az eltolódások az esetek többségében a szinkronizálás és a feliratozás korlátaival magyarázhatók. Az összes esetből kilenc jelenetnél negatív eltolódás történt, mely során a humoros töltet az eredetihez viszonyítva csökkent a célnyelvi változatban. Egy esetben viszont éppen ellenkezőleg, a humoros töltet növekedett. A kilenc negatív eltolódásból hét esetben az eltolódás okozója a szinkronizálás és/vagy a feliratozás folyamatának egy olyan lépése volt, mely korlátokat szabott a fordító számára. A kvalitatív elemzés megmutatta, hogy ezt a korlátot a szinkronizálás esetében javarészt a színészek szájmozgása, míg a feliratozás esetében a képernyőn az egyszerre megjeleníthető karakterek száma jelentette. Ugyanakkor egy esetben az is előfordult, hogy a korlátot az audiovizuális média képi eleme okozta, melyen sem a szinkronizálás, sem a feliratozás nem tud változtatni, így a humoros töltet elvesztése elkerülhetetlen. További érdekesség, hogy egyes esetekben, melyekben a fordító számára a korlátot a szájmozgás okozta, a feliratban átvihető volt a humoros töltet. Ezekben az esetekben a humoros töltet a magyar szinkronban csökkent vagy elveszett, míg a feliratban részben vagy teljesen megmaradt. A jelenetek között arra is található példa, hogy a fordító – annak ellenére, hogy a szinkronban nem tudta átadni a humoros töltetet – nem használta ki a feliratozás kínálta lehetőségeket, teljesen elvesztve ezzel az eredeti megnyilatkozás humoros töltetét. Fontos megjegyezni, hogy bár ezek a korlátok nemcsak a humoros jeleneteknél vannak jelen, hanem a szinkronizálásnál és feliratozásnál mindig, a humoros megnyilatkozások esetében mégis nagyobb mértékben befolyásolják a célnyelvi formát, mivel egy humoros megnyilatkozás fordítása eleve korlátozott egy általános megnyilatkozás fordításához képest (többféleképpen le lehet fordítani egy általános mondatot, mint egy szójátékot).

6. ÖSSZEGRÉS

A humor fordítása során a fordító gyakran találkozik olyan problémákkal, melyek legnagyobb része két kategóriába sorolható: (1) a forrás- és célnyelv és/vagy kultúra közti különbségekből, valamint (2) a nyelv- és/vagy kultúraspecifikus elemek fordíthatatlanságából adódó fordítási nehézségek. Az audiovizuális fordítás során a fordító szintén gyakran találkozik különböző problémákkal, melyeket viszont az audiovizuális fordítás egyes módjainak (pl. szinkronizálás és

feliratozás) konvenciói okoznak, melyek lényegében erősen csökkentik a lehetséges célnyelvi alternatívák számát. A humor fordításának nehézségei ezért tovább fokozódnak, amint összekapcsoljuk azokat az audiovizuális fordítással. A kutatás arra a kérdésre próbált meg választ keresni, hogy milyen sajátosságai vannak a humor audiovizuális médiában történő fordításának. Az elemzési fázisban tíz humoros jelenet került kvalitatív, feltáró elemzésre. A tíz jelenet a népszerű amerikai televíziós szituációs komédia, a *Jóbarátok* különböző epizódjaiból lett kiválasztva. Minden jelenet olyan jellegű humoros töltetet tartalmaz, mely specifikus a forrásnyelv és/vagy kultúra szempontjából. Az eredmények kimutatták, hogy a humor fordítása az audiovizuális médiában olyan korlátokat szabhat a fordító számára, melyek más típusú fordításban nem fordulnak elő. A jelenetek eredeti (angol) hangsávjának és célnyelvi (magyar) szinkronjának, illetve feliratának összehasonlítása lehetővé tette a szinkronizálás esetében a szájmozgás, a feliratozás esetében pedig a megjeleníthető karakterek maximális száma által okozott nehézségek kimutatását és magyarázatát. A tíz elemzett jelenet olyan esetet is tartalmaz, mely során a fordító számára a korlátot nem a szinkronizálás és nem is a feliratozás, hanem az audiovizuális média képi forrása szabta meg, melynek legnagyobb érdekessége, hogy statikus jellege miatt semmilyen audiovizuális fordítási mód nem képes változtatni rajta. Az elemzés azt is kimutatta, hogy a jelenetek magyar szinkronjának humoros töltetében lévő veszteség ugyan ezen jelenetek feliratában nem feltétlenül van jelen. Ebből az a következtethető vonható le, hogy a feliratok esetében valószínűleg gyakrabban visszaadható a célnyelvi változat humoros töltete, mint a szinkronizálásnál. A magyar nyelvű feliratokból az is kiderül, hogy egyes esetekben – annak ellenére, hogy a feliratozás konvenciói megengedték volna – a fordító nem alkalmazta a fordítások humoros alternatíváit, ezzel csökkentve vagy teljesen elvesztve a humoros töltetet. A humor audiovizuális médiában való fordítása olyan sajátosságokat mutat, melyek érdemesnek bizonyulnak a jövőbeni kutatások számára.

IRODALOM

- Antonini, R. 2005. The perception of subtitled humour in Italy: An empirical study. *Humor: International Journal of Humor Research*, Special Issue *Humor and Translation* 18. évf., 2. szám, 209–225.
- Bartolomé, A. I. H. – Cabrera, G. M. 2005. New Trends in Audiovisual Translation: The Latest Challenging Modes. *Miscelánea: a Journal of English and American Studies* 31. évf., 89–104.

- Bartrina, F. – Espasa, E. 2005. Audiovisual translation. In: Tennent, M. (ed.) *Training for the New Millennium: Pedagogies for Translation and Interpreting*. Philadelphia: John Benjamins. 83–100.
- Chaume Varela, F. 2004. Synchronization in dubbing: a translational approach. In: Orero, P. (ed.) *Topics in Audiovisual Translation*. Philadelphia: John Benjamins. 35–52.
- Chiario, D. 2009. Issues in audiovisual translation. In: Munday, J. (ed.) *The Routledge Companion to Translation Studies*. London – New York: Routledge. 141–165.
- Cho, S. E. 2014. *Basic Concepts in the Theory of Audiovisual Translation*. Hankuk University of Foreign Studies. <http://builder.hufs.ac.kr/user/ibas/No31/15.pdf> (Letöltés ideje: 2014. augusztus 20.)
- Díaz Cintas, J. 2003. Audiovisual Translation in the Third Millenium. In: Anderman, G. – Rogers, M. (ed.) *Translation Today: Trends and Perspectives*. Buffalo: Multilingual Matters. 192–204.
- Díaz Cintas, J. 2009. Introduction – Audiovisual Translation: An Overview of its Potential. In: Díaz Cintas, J. (ed.) *Topics in Translation: New Trends in Audiovisual Translation*. Buffalo: Multilingual Matters. 1–12.
- Fois, E. 2012. Audiovisual Translation: Theory and Practice. *Between* 2. évf., 4. szám, 1–16.
- Gottlieb, H. 2001. Subtitling: Visualizing filmic dialogue. In: Garcia, L. – Rodríguez, P. – María, A. (ed.) *Traducción subordinada II. El subtitulado*. Vigo: Universidad de Vigo. 85–110.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Linde, Z. de – Kay, N. 1999. *The Semiotics of Subtitling*. Manchester: St. Jerome.
- Luyken, G. M. et al. 1991. *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and subtitling for the European audience*. Manchester: European Institute for the Media.
- Martínez-Sierra, J. J. 2009. Translating Audiovisual Humour. A Case Study. *Perspectives: Studies in Translatology* 13 évf., 4. szám, 289–296.
- Zolczer P. 2014. The Constraints of Translating Humor in Audiovisual Media. Zolczer P. et al. (guest eds.) *Eruditio–Educatio, special issue, Humour in Contemporary Societies* 3/9. 106–116.

FORRÁSOK

- Jóbarátok (Friends)*. 1994. Amerikai televíziós szituációs komédia. Alkotók: David Crane – Marta Kauffman.

III. FEJEZET

**FORDÍTÁS
ÉS TERMINOLÓGIA**

TERMINOLÓGIA A FORDÍTÁSTUDOMÁNYBAN – FORDÍTÁS A TERMINOLÓGIAELMÉLETBEN

■ FISCHER MÁRTA

1. BEVEZETÉS

Napjaink tudományos és technológiai fejlődése eredményeként folyamatosan bővülnek az egyes szakterületeken szerzett ismeretek, és egyre gyorsabbá válik ezen ismeretek átadása, a tudástranszfer. A tudástranszferben kiemelt szerepet tölt be a terminológia és a fordítás. A terminológia az ismeretek, a szakmai tartalmak hordozójaként játszik nagy szerepet, a fordítás pedig lehetővé teszi azt, hogy e szakmai tartalmak egyik nyelvi közösségből a másikba kerüljenek. Ha a fordítás révén a terminológia helytelenül vagy pontatlanul kerül a másik nyelvi közösségbe, akkor sérül a szakmai kommunikáció, és ezzel a tudástranszfer. Nem véletlen, hogy a fordítók idejük nagy részét a célnyelvi terminológia felkutatásával töltik, és számos kérdés vetődik fel bennük a terminusok fordításával kapcsolatban.

A két terület összekapcsolódása a gyakorlatban vitathatatlan, így joggal mérülhet fel bennünk az a kérdés, mennyiben jelenik meg e szoros kapcsolat a fordítással és a terminológiával kapcsolatos elméleti, tudományos gondolkodásban. Másképp: mennyiben foglalkoztak a fordítástudományban terminológiai és a terminológiaelméletben fordítási kérdésekkel. Az alábbiakban e kérdés megválaszolására teszek kísérletet. Elöljáróban meg kell jegyeznünk, hogy a vizsgálatban a terminológiaelmélet két okból is nagyobb figyelmet fog kapni. Egyrészt a két tudományterület eltérő hangsúllyal és részletességgel jelenik meg a szakirodalomban. Míg a fordítástudomány korszakairól számos átfogó mű jelent meg, addig a terminológia elméletéről ez legfeljebb nemzetközi viszonylatban mondható el. Másrészt a különböző terminológiaelméleti irányzatokban használt alapfogalmak eltérhetnek, és nem érthetőek meg a történeti előzmények ismerete nélkül. A bemutatás során nagyban támaszkodom a doktori értekezésemben közzétett eredményekre (Fischer 2010a).

2. TERMINOLÓGIA A FORDÍTÁSTUDOMÁNYBAN

2.1. A FORDÍTÁSTUDOMÁNY KEZDETEITŐL NAPJAINKIG

A fordítástudomány és a terminológiaelmélet több szempontból is azonos utat járt be. Bár mindkét tevékenységet, a fordítást és a terminológiai munkát is évszázadok óta művelik a gyakorlatban – még ha az utóbbit sokáig nem is így nevezték –, a róluk való elméleti és tudományos gondolkodás csak az elmúlt évszázadban jelent meg. A továbbiakban a terminológia fordítástudományban való megjelenését követem nyomon.

Mary Snell-Hornby (2006) *The Turns of Translation Studies* című könyvében öt szakaszra bontja a fordítástudomány történetét, amelyet fordulatoknak (*turns*) nevez: a fordításról való elméleti gondolkodás megjelenése, az 1980-as évek kulturális fordulata, az 1990-es évek „interdiszciplinája”, az 1990-es évek fordulatai, és végül az ezredforduló fordításelmélete. A szerző könyve végaszavában rámutat arra, hogy ma már egy újabb, szociológiai fordulatról is beszélhetünk.

Komolyabb terminológiai kérdésekkel először a nyolcvanas években találkozhatunk a fordítástudománnyal foglalkozó művekben. Ezt az időszakot nevezzük a fordítástudományban kulturális fordulatnak (*cultural turn*). Ekkor jelent meg Vermeer (1978, idézi Klaudy 2004: 131) szkoposzelmélete és a funkcionális megközelítés. A szkoposzelmélet szerint a fordítást nem a forrásnyelvi szöveg határozza meg, hanem a fordítás célja, illetve az a funkció, amelyet a fordításnak be kell töltenie a célnyelvi kultúrában. Ezzel megszűnt a forrásnyelvi szöveg elsőbbsége, és helyébe a fordítás célja és a célnyelvi közönség lépett. Ennek eredményeként az ekvivalencia szerepe is átértékelődött. Ebben az időszakban más tudományágak, így a szociológia, a pszichológia és a filozófia is elkezdett érdeklődni a fordítási kérdések iránt. Ehhez az is hozzájárult, hogy nem volt önálló program a fordításkutatók képzésére, így a fordításkutatók különböző területekről érkeztek. A fordítástudomány így egyre interdiszciplinárisabb területté vált. Ezt tükrözi Snell-Hornby 1988-ban (majd 1995-ben javított kiadásban) megjelent könyvének címe is: *Translation Studies: an integrated approach* (Snell-Hornby 1988, 1995).² a könyv integrálni kívánta a nyelvészeti és az irodalmi megközelítést, és egy olyan modellt javasolt, amely képes befogadni más tudományágak eredményeit is. Ennek szellemében íródott a *Translation Studies: an Interdiscipline* című tanulmánykötet is (Snell-Hornby–Pöschhacker–Kaindl 1994), amelyben már számos terminológiai kérdés is helyet kapott.

A nyolcvanas évek kulturális fordulatának köszönhetően a fordítástudomány a kilencvenes évekre önálló, a nyelvészettől és az összehasonlító irodalomtudomá-

nyoktól független tudományterületté vált. A kilencvenes években lezajlott változások jelentőségét jól érzékelteti, hogy Mary Snell-Hornby (2006) – ahogy erre könyve előszavában utal – korábbi könyvének (*Translation Studies: an integrated approach*) újabb, módosított kiadása helyett egy teljesen új könyv (*Turns of Translation Studies*) megírása mellett döntött.

Az elméletalkotás mellett egyre nagyobb igény merült fel az empirikus kutatásokra is, amelyek termékeny területévé váltak a jogi fordítások. A jog és a fordítástudomány határterületén megjelent a jogi transzlatológia (Dobos 2010: 267). Ez pedig számos terminológiai kérdést is felvetett. Ehhez hasonlóan a szövegnyelvészet is egyre meghatározóbb szerepet játszott a fordításkutatásban. A másik fordulat a technológiai változásoknak és a globalizációnak köszönhető, amely alapvetően megváltoztatta a fordítás (és részben a tolmácsolás) mint szakma jellemzőit. Végül a kilencvenes években egy új paradigma is megjelent a fordítástudományban azzal, hogy Gutt (1991) a kommunikációból ismert relevanciaelméletet a fordításra alkalmazta.

A fordítástudomány fejlődésére számos új gondolat és változás volt és van jelenleg is hatással. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni azt, hogy a Snell-Hornby (2006) által említett fordulatok nem feltétlenül jelentenek paradigmaváltást, azaz az új irányok és elméletek nem oltják ki a régieket, hanem párhuzamosan fejlődhetnek tovább egymás mellett. Prunč (2007) ezért a fordítástudomány fejlődését elemezve nem is fordulatokról, hanem fejlődési irányokról (*Entwicklungslinien*) beszél. Ez ad lehetőséget arra, hogy a társtudományok – köztük a terminológiaelmélet – eredményei is beépüljenek a fordítástudományba.

2.2. A FORDÍTÁSTUDOMÁNY NAPJAINKBAN

A mai fordítástudományt gazdag szakirodalom, számtalan új irány és kutatási terület jellemzi. Így egy folyamatosan fejlődő és új kutatási kérdésekkel bővülő területről van szó. Ismail İçsen (2005) szerint azonban számolni kell azzal a veszéllyel, hogy a megjelenő irodalom mennyisége és sokrétősége miatt a terület átláthatatlanná válik. İçsen szerint ezt támasztja alá az a tény is, hogy a fordítástudományban egy-két kivételtől eltekintve inkább a tanulmánykötetek terjedtek el. Emellett a szakirodalomban már-már kötelező elvárassá vált az, hogy a tényleges fordítási probléma vagy kutatási eredmény bemutatása előtt ki kell térni a tudományterület ellentmondásaira és vitatott területeire.

Mindemellett a fordítástudomány szakirodalmában jól azonosítható két olyan terület, amely a fordításról való elméleti gondolkodásban újra és újra visszatér. Az egyik a fordítástudomány gyakorlathoz való viszonya, a másik pedig

a fordítástudomány – mint interdiszciplináris tudomány – nyelvészettel való kapcsolata. Mivel e két terület a terminológiaelmélettel való kapcsolat számára is meghatározó, ezért ezekre az alábbiakban kitérek.

Mary Snell-Hornby tanulmánykötete előszavában a fordítástudomány nehéz örökségének nevezi azt a tényt, hogy az a nyelvészet talaján fejlődött ki (Snell-Hornby–Pöchhacker–Kaindl 1994). A nyelvészeti alapokra épülő fordítástudomány ugyanis csak úgy tudott elismerést kivívni, hogy eközben eltávolodott a fordítóktól, ezért joggal érheti kritika az – immáron önálló – tudományterületet. Snell-Hornby szerint ennek oka nemcsak a nyelvészetben, hanem – német nyelvterületen – általában a bölcsészettudományban rejlik, amelynek mindig is bizonytalan volt a viszonya a gyakorlathoz, a szakmához kötött tevékenységekhez. Snell-Hornby a fordítástudomány fő feladatának azt tartja, hogy a fordításról való tudományos gondolkodás kapcsolódjon össze a gyakorlattal, és valós segítséget nyújtson a fordítóknak is. Ezért eltávolodik azoktól a nyelvészeti modellektől, amelyek egyszerű behelyettesítésnek tartják a fordítást. A fordítást nem pusztán átkódolásnak, a fordítót pedig nem passzív átváltónak tekinti. E megállapításnak a terminológiai kérdések számára is nagy jelentősége van.

Snell-Hornbyhoz hasonlóan Schmitt (1994) is rámutat arra, hogy a fordítástudomány alapvetően nyelvészeti megközelítése (és az ekvivalenciáról alkotott elképzelése) miatt terjedt el az a nézet, hogy a szakszövegeket könnyebb fordítani, mint az irodalmi szövegeket. Ez abban is megmutatkozik, hogy a legtöbb fordító nyelvésznek tartja magát, és az Európai Unióban is összefoglalóan „nyelvészeknek” titulálják a fordítókat és tolmácsokat. Schmitt szerint kétségtelen, hogy a fordítás elsősorban nyelvi tevékenység, és a fordítással való tudományos foglalkozás is nyelvészeti alapokon nyugszik, de ezt nem szabad a szöveg szintjére is rávetíteni, és a szöveget csak a nyelvi elemekre korlátozni. A szöveg ugyanis képeket, nem verbális elemeket is tartalmazhat, és ezek vizsgálatához már nem elegendő a nyelvészeti megközelítés. Ehhez szükség van más tudományterületek – mint például a terminológiaelmélet – eredményeire is. Snell-Hornby és Schmitt megállapítása tehát jól tükrözi azt a folyamatot, amelynek során megváltozott a szakszövegek fordításáról és ezen belül a terminusok fordításáról való felfogás. Erre a későbbiekben részletesen is kitérek.

Éppen e nyelvészeti gyökerek miatt jellemző az, hogy egyes fordításkutatók igyekeznek elkerülni azt, hogy a fordítástudományt a nyelvészet egyik ágának tekintsék, és hogy az közvetlenül alkalmazza a nyelvészet eredményeit. Heltai (2002) ugyanakkor rámutat arra, hogy a nyelvészettől való elszakadás nem kérdőjelezheti meg azt a tényt, hogy a fordítástudomány – interdiszciplináris jellegéből adódóan – a nyelvészet és más társtudományok eredményeit is hasznosítja.

A fordítás egyes fajtái számára a nyelvtudományok és társtudományok más-más fontossággal bírnak. Ezt azért is fontos hangsúlyozni, mert Heltai szerint a mai fordítástudományra jellemző, hogy a fordítás egy bizonyos fajtájára kidolgozott elméletet kiterjesztik minden más fordítási fajtára és szövegtípusra. Az egyes fordítási típusok (mint például az irodalmi és a szakfordítás) között azonban olyan jelentős különbségek vannak, hogy ez kétségesse teszi az egységes fordításelmélet kialakítását. Gerzymisch-Arbogast (1996: 15) is felhívja a figyelmet arra, hogy a fordítástudományban az elméletalkotás mindig általában a fordításra vonatkozik, és így a szakfordításra vonatkozóan nincs külön elméletalkotás.

Heltai (2002) szerint egy közös, általános fordításelmélet csak a Mary Snell-Hornby (1988/1995)² által a fordításra alkalmazott prototípus-elmélet alapján képzelhető el. Ez lehetőséget ad arra, hogy a különböző szövegtípusok meríthessenek a számukra releváns társtudományok eredményeiből. A következőkben részletesen is megvizsgálom, hogy a fordítástudomány társtudományai között a terminológiaelmélet mikor jelent meg, és milyen szerepet játszott a fordítástudományban.

3. TERMINOLÓGIA A FORDÍTÁSTUDOMÁNYBAN

3.1. A TERMINOLÓGIÁRÓL VALÓ ELMÉLETI GONDOLKODÁS MEGJELENÉSE

A terminológiaelmélet több szempontból is a fordítástudományhoz hasonló utat járt be. E fejlődés egyes szakaszait korábbi munkákban már ismertettem (Fischer 2010b; Fischer 2012), ezért nagyban támaszkodom az ott tett megállapításaimra, és azokat további gondolatokkal egészítem ki.

A terminológia – még ha nem is így nevezték – évszázadok óta része az emberi kommunikációnak és tevékenységnek, amely később összekapcsolódott a nemzeti nyelv fejlesztésének igényével is. A megnevezések alkotása azonban sokáig véletlenszerűen, általános alapelvek és szabályok nélkül történt. A 18. században ismerték fel, hogy szükség van ez egyes szakterületeken a megnevezések alkotására vonatkozó *alapelvek* kidolgozására, a már létező megnevezések *rendszerezésére* (Galinski–Budin 1999). Ez elsősorban a természettudományokra volt jellemző, amelyeket – ma már elképzelhetetlen – fogalmi káosz és a megnevezések sokasága jellemezett. Mindezek eredményeként megindult az egyes tudományterületek – különösen természettudományos diszciplínák: a botanika, a kémia, a zoológia – rendszerezése, és megindult a megnevezések alkotására vonatkozó alapelvek kidolgozása (Cabré 1999; Fóris 2005; Muráth 2005). A felsorolásból látható, hogy e

tevékenységben a tudósok jártak az élen. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az alapelvek az egyes tudományterületekhez kötődtek, és nem nyújtottak általános, valamennyi tudományterületre érvényes módszereket.

A 19. század második felének ipari fejlődése rendkívül sok új fogalom és megnevezés megjelenését eredményezte, elsősorban a műszaki tudományokban. Az új fogalmak meghatározását és az új megnevezések alkotását nem kísérte tudatos nyelvfejlesztés, így a szakemberek közötti kommunikációban hamarosan igen nagy problémák jelentkeztek. Gyakran előfordult ugyanis, hogy egy fogalomhoz több megnevezés (szinonímia), illetve egy megnevezéshez több fogalom kapcsolódott (poliszémia). E probléma több nyelv viszonylatában is megjelent, hiszen a tudomány nemzetközivé válásával a szakmai közösségek már a nyelvi határokat is átlépték. A tudatos nyelvfejlesztés így a nemzeti és a nemzetközi kommunikációban is egyre sürgetőbb igényként merült fel. Ezt felismerve igen korán megjelentek az egységesítési törekvések, és a századfordulón megalakultak az első szabványügyi szervezetek. Az ipari és műszaki szabványok megjelenése még inkább rávilágított a terminológia jelentőségére. Hamar világossá vált ugyanis, hogy egy dolog, termék vagy eljárás szabványosítása előtt szükség van a szabványban megjelenő terminológia egységesítésére is.

A szabványosítás egyértelművé tette, hogy nem elegendők az egyes tudományterületekhez (a botanikához, a zoológiához, a kémiához stb.) kötődő alapelvek, hanem szükség van általános, valamennyi tudományágban és nyelvben érvényesíthető alapelvek kidolgozására (Galinski–Budin 1999). Ezeknek az általános alapelveknek a kidolgozásában játszott úttörő szerepet Eugen Wüster oszt-rák tudós, mérnök és vállalkozó.

3.2. EUGEN WÜSTER ÁLTALÁNOS TERMINOLÓGIATANA

Wüster elsődleges célja a nemzeti és nemzetközi szakmai kommunikáció előmozdítása volt. E kérdések tanulmányozását Wüster azért tartotta szükségesnek, mert a korabeli nyelvészet nem tudott választ adni a szakmai kommunikációban jelentkező problémákra. A nyelvészet ugyanis nem mutatott érdeklődést a szaknyelvi szókincsben lezajlott változások iránt, és nem foglalkozott a tudatos nyelvfejlesztés kérdéseivel sem. Wüster azonban elengedhetetlennek tartotta a nyelvészet hozzájárulását, ezért – e hiányt felismerve – egy szaknyelvi diszciplínát kívánt megteremteni. Elméletét általános terminológiatannak (*Allgemeine Terminologielehre*) nevezte, amelyet 1974-ben megjelent tanulmányában (Wüster 1974) és később posztumusz kiadott egyetemi előadásában (Wüster 1979) ismertetett. (Wüster elméletéről magyarul lásd Muráth 2005, 2006, 2010a; Pusztai 1980; Zabóné 2012.)

Wüster terminológiatanában az általános jelzőnek nagy jelentősége van, mert ez utal arra a tényre, hogy az egyes diszciplínákhoz kötődő – általa *speciális terminológiatanoknak* (*Spezielle Terminologielehren*) nevezett – elvek és módszerek mellett immáron egy nyelvtől és tudományterülettől független elmélet kidolgozása volt a cél. Terminológián egy szakterület fogalmainak és megnevezéseinek rendszerét értette (Wüster 1973: 158). Abból indult ki, hogy a szaknyelvben a fogalmaknak (*Begriffe*) élesen lehatárolhatóaknak kell lenniük, és a fogalmak elsőbbséget élveznek a megnevezésekkel (*Benennungen*) szemben. A fogalmakat ezért a nyelvtől független kognitív egységeknek tekintette, amelyek egy fogalmi rendszerbe illeszkednek, és amelyekhez megnevezések rendelhetők. Így elméletében is a fogalmat állította a középpontba, vizsgálódásai a fogalomból indultak ki. Ez a fogalomalapú (onomaszilológiai) megközelítés különbözteti meg a terminológiai munkát a lexikográfiaiától, amely a nyelvi jelből indul ki (szemaszilológiai megközelítés). Másképp: a terminológiai elv szerint a fogalomból haladunk a megnevezés felé, míg a nyelvészeti elv szerint a szóalakból indulunk ki, és ahhoz keressük a jelentést (lásd pl. Muráth 2006: 166).

Wüster ezzel egyértelműen elkülönítette a terminológia elméletének logikai-filozófiai alapjait a nyelvészeti alapoktól. A terminológiátant a logika, az ontológia, az informatika és a szaktudományok között elhelyezkedő határterületként határozta meg. Szerinte a szakszókincs tudományaként a terminológiatan szoros kapcsolatban áll a nyelvészettel is, de – más nyelvészeti tudományágakkal ellentétben – érdeklődése középpontjában a jelenleg aktuális szókincs, azaz a szinkrón vizsgálatok állnak. Fontos hangsúlyozni, hogy terminológiatanának megteremtését a szakmai kommunikáció elősegítése, optimalizálása motiválta, így nagy szerepet játszik benne a nyelvhasználatba való beavatkozás és a nyelvfejlődés tudatos befolyásolása (Arntz–Picht–Mayer 2004: 5) is. Wüster elmélete nagy hatással volt nemcsak a nemzetközi szabványosításra, hanem a terminológiai kutatásokra is. A harmincas évektől kezdődően több országban is indultak terminológiai kutatások, amelyekből kinőttek a későbbi kutatásokat is meghatározó – így a prágai, bécsi és a szovjet – terminológiai iskolák.

Magyarországon a nyelvújítás időszakának komoly műszóalkotási munkáit követően a múlt század ötvenes éveiben kezdtek ismét foglalkozni terminológiai kérdésekkel. Ebben nagy szerepe volt Klár Jánosnak és Kovalovszky Miklósnak, akik 1955-ben jelentették meg munkájukat *Műszaki tudományos terminológiánk alakulása és fejlesztésének főbb kérdései* címmel (Klár–Kovalovszky 1955). A kötetben megfogalmazott gondolatok a szovjet terminológiai iskola eredményeire támaszkodtak, így a hazai kutatásokat is ez az iskola határozta meg. Mivel évtizedeken át ez volt az egyetlen, terminológiával foglalkozó munka, ezért a később

megjelenő hazai publikációk is elsősorban erre a műre támaszkodtak (vö. Fóris 2005). Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, a hetvenes években induló fordítóképzések a többi országhoz hasonlóan Magyarországon is nagy szerepet játszottak Wüster elméletének újragondolásában.

Wüster elmélete ma is meghatározó a terminológiáról való – hazai és nemzetközi – tudományos gondolkodásban. Az elmélet értékelésekor vagy alkalmazásakor azonban sosem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy milyen indíttatásból tartotta szükségesnek egy általános terminológiát kidolgozását. Wüster elsősorban a műszaki területek egységesítési, szabványosítási (normatív) igényeinek kívánt megfelelni, ezért az általa kidolgozott elvek és módszerek is e területen voltak alkalmazhatóak. A normatív szemlélet nem nyújthat mindenhol megoldást, így e területekre Wüster elvei sem „importálhatóak” változtatás nélkül. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert egyes diszciplínák – mint a szaknyelv kutatás és a szaklexikográfia – gyakran változtatás nélkül vették át elméletét, és az elméletet ért bírálatok is erre a tényre vezethetők vissza (Muráth 2010a). Wüster elmélete a szakmai kommunikáció meghatározott igényeire, egy meghatározott területen nyújtott – elsősorban normatív – választ, így e feltételek változásával az elmélet is szükségszerű módosításra szorul. Erre számos terület – köztük a fordítástudomány – mutatott rá, így e kritikák folyamatosan gazdagítják napjaink elméleti irányzatait is.

3.3. A NYELVÉSZETI IRÁNYZATOK MEGJELENÉSE

A történeti előzmények áttekintése rávilágít arra, hogy a terminológia elméletének alapjait nem a nyelvészeti érdeklődés teremtette meg. A 18. és 19. században a tudósok jártak élen – elsősorban a természettudományos diszciplínákhoz kötődő – alapelvek és szabályok kidolgozásában. A 20. század elején, a szabványosítási törekvések megjelenésével pedig a mérnökök részéről merült fel igény a nemzeti és nemzetközi szakmai kommunikáció előmozdítására, a nyelv tudatos fejlesztésére, és ennek érdekében közös alapelvek kidolgozására.

Ezzel párhuzamosan azonban a nyelvészek érdeklődését is felkeltették a terminológiai kutatások – a szaknyelv kutatásnak és -oktatásnak köszönhetően. A húszas években a holland, német, svájci, majd csehszlovák kereskedelmi főiskolákon folyó szaknyelvoktatás ugyanis ráirányította a figyelmet a terminológia jelentőségére (Muráth 2005). Felismerték, hogy a szakmai kommunikációhoz szakmai és nyelvi ismeretek is szükségesek, és ebben meghatározó szerepet játszik a terminológia. Így a szaknyelvoktatás részéről is felmerült az igény a terminológiai kérdések vizsgálatára. A kutatásokhoz a Prágai Nyelvész Kör strukturalista szemlélete és az ún. *Wirtschaftslinguistik* is jó alapot kínált. A nyelvészek így

a szaknyelv révén kerültek kapcsolatba a terminológiai kérdésekkel. A terminológiához nyelvészeti alapon közelítettek, és a vizsgálatokba alkalmazott nyelvészeti módszereket is bevontak.

A szaknyelv kutatásban azért is foglalhatott el kiemelt helyet a terminológia, mert a szaknyelv sajátosságait először annak szókincsében ismerték fel. Emiatt a szaknyelvet sokáig a szakszókinccsel azonosították (Kurtán 2006: 932; Muráth 2002: 35). Ehhez hozzájárult az is, hogy a terminológiát maga Wüster is egyenlőnek tartotta a szaknyelvvel (Muráth 2010a). A további szaknyelvi kutatások azonban egyértelművé tették, hogy a szakszókinccsen felül a szaknyelvek más sajátosságokkal is rendelkeznek, így a kutatásokban fokozatosan a szövegszintű, stilisztikai, pragmatikai és interkulturális sajátosságok vizsgálatára helyeződött a hangsúly. A terminológia egyre kisebb szerepet kapott a szaknyelv kutatásban, és ez a hazai nyelvészeti kutatásokra is jellemző volt. A hetvenes években ez a tendencia valamelyest megfordult, és a terminológia újra a szaknyelv kutatás érdeklődési körébe került. Ezt a tényt Engel és Picht (1999: 2239) arra vezetik vissza, hogy a szaknyelv kutatásban előtérbe került a szakmai kommunikáció vizsgálata, így a hetvenes években az addig nyelvészeti irányultságú szaknyelv kutatás a sokkal átfogóbb szakmai kommunikáció kutatása felé fordult.

A két terület összekapcsolódása a terminológiaelmélet számára is hasznos volt. Arntz (1994: 235) szerint a szaknyelv kutatásban a szakszótól a szakszöveg felé való elmozdulás számos korábbi tévhitet oszlatott el, és ez nemcsak a szaknyelvi, hanem a terminológiai kutatások számára is kedvező hatással volt. E felismerések egyike az volt, hogy a szaknyelv és a köznyelv között nem húzható éles határvonal. Így a szaknyelv inkább a köznyelv egy speciális változatának tekinthető. Ez a felismerés egyrészt lehetővé tette a köznyelvvvel kapcsolatos kutatások eredményeinek beépítését a szaknyelv kutatásba. Másrészt rávilágított arra, hogy a szaknyelvek – bár sokkal többször lehetnek alanyai a normatív beavatkozásoknak – nem szükségszerűen mesterséges képződmények, hanem a nyelv élő, folyamatosan változó részei. A modern terminológiaelméleti irányzatok már ezt az álláspontot képviselik (Fóris 2013; Heltai 2010; Muráth 2002). (Az irányzatok további képviselőiről lásd részletesen Fischer 2010a: 31–34.)

3.4. A FORDÍTÁSKÖZPONTÚ TERMINOLÓGIAI KUTATÁSOK MEGJELENÉSE

A múlt század közepéig nem voltak formális, önálló fordítóképző kurzusok. A fordítók vagy a munkahelyükön sajátították el az ismereteket, vagy saját magukat képezték. Bár feltételezhető, hogy a terminológia ennek az informális fordítóképzésnek

része volt, a formális fordítóképzésbe csak negyven év késéssel került be (Sager 1992). A terminológiai ismeretek oktatása így csak a hetvenes, nyolcvanas évektől vált a szakfordítóképzések szerves részévé (Laurén–Picht 2006).

A képzések elméleti keretét kezdetben Wüster általános terminológiatana jelentette. Éppen a szakszövegek fordítása során szerzett tapasztalatok mutattak rá azonban arra, hogy a terminológiátant felül kell vizsgálni. Wüster ugyan maga is utalt a kontextus fontosságára, és később relativizálta az egyértelműség fogalmát, de ezt nem fejtette ki részletesen. A fordítási tapasztalatok azonban világossá tették, hogy a szövegben előforduló terminusok az esetek többségében nem tudják felmutatni azokat a követelményeket (mint a pontosság és egyértelműség), amelyeket az általános terminológián preskriptív megközelítése célként megfogalmazott. A fordítás során figyelembe kellett venni olyan tényezőket, amelyek nem a nyelvi rendszerhez (*langue*), hanem a nyelvhasználathoz (*parole*) kapcsolódtak, mint például a kontextus, a szinonímia vagy a nyelvhasználat regionális különbségei. Ezt az igényt felismerve jelentek meg a nyolcvanas évek elején a fordításközpontú terminológiai kutatások, amelyek a terminológiát kontextusban, a szövegben vizsgálták (Gerzymisch-Arbogast 1996). A (szak)fordítóképzésnek helyet adó intézmények így egyben a terminológiai jellegű munkák központjaivá is váltak. Elsődleges céljuk az volt, hogy az adott szakterületen a fordítók számára megfelelő segédeszközöket nyújtsanak.

A fordításközpontú terminológiai kutatások a szaknyelvkutatás előzőekben bemutatott eredményeire is támaszkodtak. Mivel a szaknyelvkutatásban a terminusról a szövegre, a szaknyelv szövegszintű, stilisztikai és pragmatikai sajátosságaira helyeződött a hangsúly, ezért a szakszövegek fordításában is előtérbe került a szöveg. A fordításközpontú terminológiai kutatásokban ez egyrészt abban nyilvánult meg, hogy az nem kizárólag terminusokkal, hanem más szaknyelvi fordulatokkal, nagyobb egységekkel is foglalkozott. Másrészt a terminusokat nem izoláltan, hanem mindig a szöveg nagyobb egysége és a szöveg egészének viszonylatában vizsgálta (Gerzymisch-Arbogast 1996).

E szemléletváltásnak azért is van nagy jelentősége, mert a fordítóképzésekben gyakran veszélynek is tartják a terminológiai ismeretek oktatását. Sager (1992) szerint a terminológiai elv alkalmazása arra ösztönözheti a fordítókat, hogy csak a terminológiai egységekre koncentráljanak a szövegben, így a fordítás során figyelmen kívül hagyhatják a szöveg nagyobb jelentésegységeit. Emellett a fordítók a terminusalkotási szabályok ismeretében könnyen eshetnek abba a hibába, hogy új terminusokat alkotnak a létező célnyelvi terminusok felkutatása helyett. E kételyek eloszlatásához éppen a terminusokat a szövegben, a kontextusban vizsgáló fordításközpontú terminológiai kutatások nyújthatnak segítséget.

A fordításközpontú terminológiai kutatások egyik első átfogó munkája volt Arntz és Picht (1982) *Einführung in die Übersetzungsbezogene Terminologearbeit* című műve, majd később Gerzymisch-Arbogast (1996) előzőekben hivatkozott, *Termini im Kontext* című monográfiája. Érdekes megjegyezni, hogy két évvel később Pearson (1998) ugyanezzel a címmel (*Terms in Context*) angol nyelven is megjelentetett egy monográfiát, amely a számítógépes korpuszalapú kutatások szempontjából közelít a témához, de nem is tesz említést Gerzymisch-Arbogast munkájáról. Ez példát mutat arra a jelenségre is, amikor éppen a nyelv szab gátat a tudás megosztásának, azaz az egyik nyelven írt kutatási eredmények nem jelennek meg a másik (különösen angol) nyelven írt szakirodalomban.

A változások Magyarországot sem kerültk el. Az előzőekben láthattuk, hogy a hazai terminológiai kutatások és a szakirodalom hosszú ideig Klár és Kovalovszky (1955) munkájára támaszkodtak. Mivel e munkák alapját a szovjet terminológiai iskola eredményei és ez által a terminológia hagyományos elmélete jelentették, ezért nem jelentek meg bennük a fordítással kapcsolatos kérdések és szempontok. Muráth Judit (2010b) mutat rá arra, hogy Klár és Kovalovszky (Klár–Kovalovszky 1955: 75; idézi Muráth 2010b: 51) művében is csak egyetlen bekezdést találunk a fordításra vonatkozóan, így az erre támaszkodó későbbi munkák sem szenteltek figyelmet a fordítási kérdéseknek. A hetvenes években megjelenő fordítóképzések azonban új igényeket támasztottak a hazai kutatókkal szemben. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán 1973-ban indult a szakfordító- és tolmácsképzés, majd később 1974 és 1986 között nyolc egyetemen, a fő szakokhoz kapcsolódóan meghirdették az ún. ágazati szakfordítóképzést, amit 1990-ben két további felsőoktatási intézményben indított továbbképzés követett (lásd pl. Muráth 2010b: 48).

E képzések kulcsszerepet játszottak a terminológiai kutatásokban. Mivel szükség volt olyan segédeszközökre, amelyek a szakfordítók munkáját megkönnyítik, a terminológia oktatása mellett számos egyetemen indultak projektek szakszótárak készítésére, már a nyolcvanas években. Ez jó példát mutatott a nyelv és szakma közötti együttműködésre is, hisz a szakszótárak és terminológiai adatbázisok összeállításába mérnököket, közgazdászokat is bevontak. Az oktatási tevékenység és a segédeszközök készítése szükségessé tette a terminológia elméleti megalapozását is, így az egyetemeken megindultak a kontrasztív lexikológiai-terminológiai kutatások is. A hagyományos terminológiatanra épülő munkák mellett így egyre több olyan munka jelent meg, amely a fordítás számára szolgált hasznos eredményekkel (Muráth 2010b: 50). A szakfordítóképzések tehát Magyarországon is nagy szerepet játszottak a terminológiai kutatások fellendítésében, az ágazati szakfordítóképzések pedig megmutatták, hogy szükséges és

lehetséges a szakemberek és nyelvészek közötti együttműködés. A hazai kutatási eredmények terjesztését segíti az a tény, hogy 2008-tól önálló tudományos folyóirata (*Magyar Terminológia*) is van e területnek (Fóris 2009).

A fordításközpontú terminológiai kutatások jelentőségét a gyakorlatban való alkalmazhatóságuk is alátámasztja, például hogy a fordítók terminológiai munkát is végezhetnek, valamint hogy a fordítóirodák már terminológusokat is alkalmaznak (a magyarországi fordító- és doktori képzésről lásd Klaudy 2014, a terminológusképzésről Fóris 2012, a hazai ECQA terminológiamenedzserképzésről pedig Muráth 2012). Sandrini (1996) szerint a fordítóképzéseknek az új munkakörök támasztotta követelményekre is fel kell készíteniük a diákokat. Ezért nagy jelentősége van a terminológiát a fordítás kontextusában vizsgáló kutatásoknak.

3.5. A TERMINOLÓGIAELMÉLET ÚJ IRÁNYZATAI

Az előzőekben láthattuk, hogy a fordításközpontú terminológiai kutatások és a szaknyelv kutatásban a terminustól a szöveg felé való elmozdulás számos problémára hívta fel a figyelmet Wüster általános terminológiatanában. Később újabb kritikák és kérdések is megfogalmazódtak, amelyek további terminológiai irányzatok megjelenését eredményezték. Temmerman (2000) és L'Homme (2005) részletes áttekintést adnak ezekről az irányzatokról. Temmerman azokat az elméleteket elemzi, amelyek megkérdőjelezzik Wüster általános terminológiatanának alapelveit, majd megfogalmazza saját, ún. szociokognitív elméletét. L'Homme pedig a különböző terminusfelfogások szerint mutatja be az egyes irányzatokat.

Fontos megjegyezni, hogy sem Temmerman, sem L'Homme nem tesz említést arról, hogy a fordításközpontú terminológiai kutatások már a hetvenes években, azaz jóval az új irányzatok megjelenése előtt rámutattak a terminológiai alapelvek átgondolásának szükségességére. Sőt L'Homme (2005: 1115) azt írja, hogy a kritikák csak a kilencvenes évek közepétől jelentek meg. A szerzők áttekintéséből tehát nem derül ki, hogy éppen a fordítás során szerzett tapasztalatok indították el a terminológiaelmélet alapelveinek újragondolását. Ez jól tükrözi azt a tudományos szakirodalomban gyakran tapasztalható jelenséget, hogy egy adott nyelven megjelenő szakirodalom nem utal a más nyelvi közösségekben már korábban feltárt eredményekre – ez esetben a német szerzők, mint például Gerzymisch-Arbogast (1996) vagy Arntz, Picht és Mayer (2004) munkáira.

Az egyes irányzatokkal és kritikákkal összefüggésben Sandrini (2005: 154) megjegyzi, hogy a Wüsterrel szemben megfogalmazott kritikák ugyan jogosak

lehetnek, és új perspektívákat nyithatnak, de ez nem vezethet ahhoz, hogy ezzel egyidejűleg Wüster modelljét teljesen figyelmen kívül hagyjuk. A terminológiatannak köszönhető ugyanis az, hogy létrejött egy olyan módszertan, amely a fogalom középpontba helyezésével lehetővé tette egy adott szakterületen a fogalmi rendszerek feltárását, az egyes fogalmak közötti kapcsolatok leírását, valamint a fogalmak és a megnevezések közötti kapcsolatok elemzését. Ez pedig a szakmai kommunikáció számára is óriási előrelépést jelent, hisz ezzel vált és válik lehetővé a szakmai tartalmak (a fogalmak) és e tartalmak kommunikálására használt nyelvi eszközök (a megnevezések) feltárása és ábrázolása.

4. A TERMINOLÓGIAELMÉLET ÉS A FORDÍTÁSTUDOMÁNY KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI

A történeti áttekintésből láthattuk, hogy a fordítási kérdések sokáig nem kaptak helyet a terminológiáról való elméleti gondolkodásban. Ennek hátterében az állt, hogy a terminológiai kutatásokat és a terminológiáról való elméleti gondolkodást Wüster általános terminológiatana határozta meg, amely azonban még nem szentelt különösebb figyelmet a fordítási kérdéseknek. Wüster abból indult ki, hogy a szakszókincs szabványosítható, így a terminológiai munka célja az, hogy a tárgyak világosan definiált, rendszerezett tömegét először egy nyelven, majd a nemzetközi szabványosítás révén, más nyelveken is megnevezzék. E megközelítésben az egyik nyelvről a másikra való áttérés nem jelenthetett problémát, hiszen a szabványosításnak köszönhetően csak ki kellett cserélni a megnevezéseket. Schmitt (1994) is rámutat arra, hogy a terminusokat szövegkörnyezettől függetlennek, a fordításukat pedig egyszerű behelyettesítésnek tekintették.

Gerzymisch-Arbogast (1996: 16) szerint e megközelítés összhangban volt a nyelvészetnek erre az időszakra jellemző felfogásával is. Mint azt korábban bemutattam, ekkor a szaknyelvkutatás érdeklődésének középpontjában a szakszókincs állt, a szaknyelvet a szakszókinnccsal azonosították. Két nyelv viszonylatában azt feltételezték, hogy a szakszókincs az egyes nyelvekben azonos fogalmi háttérrel rendelkezik, és így a szakkifejezések egy az egyben megfeleltethetők egymásnak. Ezt a megközelítést a gépi fordítások első sikerei is felerősítették. A szakfordítást tehát egyszerű behelyettesítésnek tartották, amely – éppen ezért – nem volt érdekes a terminológia-elmélet számára. Ezt bizonyítják a hazai terminológiai kutatások is. Sokáig Klár és Kovalovszky munkája volt az egyetlen összefoglaló terminológiai munka, amely azonban egy paragrafus kivételével nem utal a fordításra (Muráth 2010b: 51).

A hetvenes években megjelenő fordító- és tolmácsképzések azonban hamar rámutattak arra, hogy az általános terminológián nem jelent kielégítő elméleti keretet a szakszövegek fordításának oktatása számára. Olyan terminológiai kérdések és jelenségek merültek fel (mint például a szinonímia és a poliszémia), amelyekre a terminológián nem tudott választ adni. A fordítóképzések talaján így megindultak a fordításközpontú terminológiai kutatások, amelyek – a szabványosítás mellett – a terminológiai munka egy további alkalmazási területét jelentették. Ezzel egy időben a szaknyelvkutatásban is a szakszóról a szövegre helyeződött a hangsúly, így a fordításközpontú terminológiai kutatások a szaknyelvkutatás eredményeit is átvették (Gerzymisch-Arbogast 1996: 18). A fordítóképzések így nagy szerepet játszottak abban, hogy a terminológiaelméletben a fordítási kérdések is helyet kapjanak.

Ahogy a fordítási kérdések sokáig nem jelentek meg a terminológia-elméletben, úgy jó ideig a terminológia sem kapott helyet a fordításról való elméleti gondolkodásban. Mayer (2008) szerint csak a nyolcvanas évek elejére fogalmazódott meg egyértelműen az, hogy a terminológiai munka a fordítás elengedhetetlen része. Ennek oka a fordítástudománynak a szakszövegek fordításához való viszonyában keresendő, amelyet Gerzymisch-Arbogast (1996: 15) szerint két irányzat határozott meg. Az egyik irányzatban a szakszövegek fordításának elméleti keretét Eugen Wüster általános terminológiatana jelentette, amely azonban – mivel maga sem foglalkozott fordítással – leegyszerűsítette a szakszövegek fordításának kérdését. Hiába jelenhetett meg tehát a nyolcvanas évek végére a terminológia-elmélet is az – immáron interdiszciplináris – fordítástudomány társtudományai között, az akkori terminológián éppen leegyszerűsítette a terminológia fordításáról való gondolkodást.

Gerzymisch-Arbogast (1996: 15) szerint a másik irányzat elméleti keretét a nyolcvanas évek kulturális fordulatának köszönhető funkcionális fordításelmélet adta, amely nem tett különbséget szakfordítás és fordítás között. Abból az implicit feltételezésből indult ki, hogy a szakfordítás során felmerülő problémák megfelelően leírhatóak azzal, ha – az általános fordításhoz hasonlóan – megadjuk a szakfordítás célját. A szakfordítás kérdései így nem külön, hanem általában a fordításról való gondolkodásban kaptak helyet. Gerzymisch-Arbogast szerint e felfogás – éppen az általánossága miatt – nem kérdőjelezhető meg, de nem is adhatott új impulzust a szakfordítással kapcsolatos kutatások számára. Nem ösztönzött ugyanis arra, hogy kifejezetten a szakfordításra jellemző kérdések és problémák vetődjenek fel. Ezen a véleményen van Heltai (2008: 5) is. Szerinte a terminológia azért sem jelenhetett meg a fordításelméletben, mert a fordításelmélet az irodalmi fordítást tekintette alapjának, és hallgatólagosan azt

gondolták, hogy az irodalmi fordításra kidolgozott elméletek mindenfajta fordításra igazak. Csak a 20. század vége felé vették figyelembe az elméletek a szakszövegek fordításának sajátosságait.

A kilencvenes években lezajlott változások – amelyeket a történeti áttekintésben részletesen elemeztem – végül előtérbe helyezték a szakszövegek fordításával és ezzel a terminológiával kapcsolatban felmerülő kérdéseket is. Ebben az időszakban már több fordításelméleti tanulmánykötetben is helyet kaptak terminológiai kérdések. A *Translation Studies: An Interdiscipline* című tanulmánykötet (Snell-Hornby–Pöchhacker–Kaindl 1994) önálló fejezetet szentel a terminológiával és a szaknyelvvel kapcsolatos kérdéseknek. Snell-Hornby (1994) pedig az *Übersetzungswissenschaft: eine Neuorientierung* című könyv előszavában a tolmácsolás és a gépi fordítás mellett a terminológiát is azon területek között említi, amelyeknek helyet kell kapniuk az új, interdiszciplináris tudományágban.

Az empirikus kutatások megnövekedésével egyre nagyobb érdeklődés fordult a jogi fordítások felé is. Fontos felismerés volt, hogy a fordítás során a jogi szövegek összehasonlítása lényegében a két jogrendszer összehasonlítását is jelenti. Ez arra is felhívta a figyelmet, hogy a szakszövegek fordításának elméleti keretét nem adhatja kizárólag a funkcionális fordításelmélet. A jogi fordítások esetében ugyanis nem lehet mindig a célközönség és a célnyelvi kultúrához való igazodás az elsődleges szempont. Egyes esetekben nem a célnyelvi, hanem a forrásnyelvi fogalmi rendszer leírása a cél. Ez azonban nem zárja ki a kreativitás lehetőségét a fordításban (Šarčević 2000). A technológiai változások és a globalizáció alapvetően megváltoztatta a fordítás (és részben a tolmácsolás) mint szakma jellemzőit is. A fordító elengedhetetlen segédeszközzé váltak a terminológiai adatbázisok és más számítógépes alkalmazások (Keller 2006). Végül a fordítás háromnegyedét már a szakszövegek tették ki, és olyan új területek jelentek meg a fordítói munkában, mint a tartalom-menedzsment (*content management*), a többnyelvű dokumentálás (*multilingual documentation*) és a szoftverlokalizáció, amelyekben elengedhetetlen volt a terminológia vizsgálata (vö. Beste 2006).

Történetek kísérletek arra is, hogy a terminológiaelmélet eredményeit is felhasználják a fordítástudományban. Weissenhofer (1994) szerint a terminológia- és a fordításkutatás a kilencvenes évek elejéig elsősorban a terminológia és a fordítás kapcsolatának gyakorlati és didaktikai szempontjaira koncentrált. Ezzel szemben nem készültek még olyan átfogó kutatások, amelyek a terminológiaelmélet fordításelméletben – különösen a fogalmaknak a fordítás folyamatában – betöltött szerepét vizsgálták volna. Weissenhofer tanulmányában bemutatja, milyen

hasonlóság fedezhető fel a terminológiaelmélet – különösen a fogalom és a megnevezés közötti kapcsolat vizsgálata – és a modern fordítástudomány fordítási folyamatot leíró modelljei között.

Sandrini (1996: 6) emellett arra hívja fel a figyelmet, hogy a terminológia elméletének újabb, kognitív irányzatai nem a terminust, hanem a fogalmat mint a tudás egy egységét állítják a középpontba, amely révén a kommunikáció megvalósul. Ez a fordítási folyamattal is szoros összefüggésben van. A fordítástudomány új irányzataiban ugyanis egyre inkább a fordítás mint kognitív folyamat kerül előtérbe, míg nyelvi vonatkozásai háttérbe szorulnak. Mivel a tudástartalmak minden szakmai kommunikációban kiemelt szerepet játszanak, ezért a terminológiaelmélet és a fordítástudomány közötti kapcsolatot éppen a szakmai kommunikáció teremti meg. Végül Vandepitte (2008) *Remapping Translation Studies* című cikkében annak bemutatására tesz kísérletet, hogy a terminológiaelmélet nagy szerepet játszhat a fordítástudomány rendszerezésében is. A szerző Holmes (1972) csoportosítását vizsgálja felül, és arra a következtetésre jut, hogy a felosztásból hiányzik a kritériumok következetes alkalmazása, és ezért az egyes elméletek és irányzatok besorolása nem mindig helytálló. Ezért egy új rendszer kialakítására tesz javaslatot, mégpedig a terminológiaelmélet alapelveinek felhasználásával.

5. ÖSSZEZGÉS

A fordítástudomány és a terminológiaelmélet hasonló utat járt be, hiszen mind a fordításról, mind a terminológiáról való elméleti gondolkodás csak a 20. században indult meg, emellett mindkét terület épít a társtudományok eredményeire, mindkét területen meghatározó a nyelvészettel való kapcsolat, és gyakran vitatott az önálló tudomány léte is. Talán e tényezőkből is adódhat, hogy későn került sor a két tudományterület összekapcsolódására is. Bár a fordítók mindig is szembesültek a terminológia fordítási problémáival, e kérdések elméleti szintű vizsgálata csak jóval a tudományterületek megalakulása után indult meg. A terminológiaelmélet sokáig nem szentelt figyelmet a fordítási kérdéseknek, a fordításelmélet pedig a terminológiai kérdések iránt nem mutatott érdeklődést.

Ennek háttérében elsősorban az húzódott meg, hogy a terminológia fordítási kérdéseinek elméleti keretét kezdetben Eugen Wüster általános terminológiatana jelentette, amely a fordítást egyszerű behelyettesítésnek tartotta. A hetvenes-nyolcvanas években induló fordítóképzések mutattak rá arra, hogy Wüster általános terminológiatana nem képezheti a szakszövegek fordításának egye-

düli elméleti alapját, alapelvei módosításra szorulnak. Ezt a folyamatot segítették a szaknyelv kutatás új eredményei is, ahol a szakszóról a szövegre helyeződött a hangsúly. Ezek közös vonása az, hogy a terminológiát nemcsak a nyelvi rendszer (*langue*), hanem a nyelvhasználat (*parole*) szintjén is szükségesnek tartották vizsgálni, és ezért a preskriptív megközelítés mellett deskriptív, az onomasziológiai mellett pedig szemasziológiai megközelítést is javasoltak. Összességében elmondható, hogy éppen a gyakorlatban felmerülő fordítási kérdések tették szükségessé a terminológián alapelveinek módosítását, és a fordítási tevékenység ma is nagy szerepet játszik a terminológiáról való elméleti gondolkodás folyamatos alakításában.

Napjaink fordítástudományát és terminológiaelméletét vizsgálva az látható, hogy mindkét területet többféle irányzat és ebből adódóan gazdag, többnyelvű szakirodalom jellemzi. Ez azzal a következménnyel is jár, hogy az alapfogalmak nem mindig egységesek, sőt az egyes irányzatok is gyakran nyelvhez kötöttek. Jól mutatja ezt az a tény, hogy a fordításközpontú terminológiai kutatások már a nyolcvanas években megfogalmazták azokat a kritikákat, amelyeket később, a kilencvenes évek új terminológiai irányzatai is megfogalmaztak. A nyelv – számos más területhez hasonlóan – a terminológiaelméletben is lassíthatja a tudományos eredmények terjedését.

A bemutatott eredményeken túl számos területen van még lehetőség a két tudományterület összekapcsolódására és az eredmények integrálására. Snell-Hornby (2006) szerint, bár a terminológia egyre inkább az érdeklődés középpontjába került, a fordítástudomány még nem tudta hasznosítani az e területen elért eredményeket. Ennek megvalósulását segíthetik elő például a számítógépes technológiát alkalmazó kutatások, amelyek a fordítástudomány számára is új eredményeket adhatnak. További kapcsolódási terület lehet az európai uniós kontextus vizsgálata, hiszen a terminológiai munka keretét itt a legtöbb nyelv számára a fordítás adja (Fischer 2010a). Klaudy Kinga (2007: 36) szerint az EU soknyelvű intézményrendszerének működtetése olyan hatalmas méretű fordítási tevékenységet igényel, hogy a fordítástudománynak reális esélye van arra, hogy az európai integráció tudománya legyen. Ez azonban csak úgy képzelhető el, ha a fordítástudomány a terminológiaelmélet eredményeit is integrálja. Annál is inkább, mert e két terület metszéspontjában vizsgálódó kutatások nem csupán az elmélet, de a gyakorlat számára is nagy jelentőséggel bírnak. Olyan kutatási kérdéseket vetnek fel, amelyekkel a fordítók mindennapi munkájuk során találkozhatnak, és olyan eredményeket hoznak, amelyek a hipotézisek igazolásán túl az ösztönösen hozott fordítói döntések tudatosítását is elősegítik.

IRODALOM

- Arntz, R. 1994. Interlingualer Fachsprachenvergleich und Übersetzen. In: Snell-Hornby, M. – Pöchhacker, F. – Kaindl, K. (eds.) *Translation Studies – An Interdiscipline*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 235–247.
- Arntz, R. – Picht, H. 1982. *Einführung in die Übersetzungsbezogene Terminologearbeit*. Hildesheim – Zürich – New York: Georg Olms Verlag.
- Arntz, R. – Picht, H. – Mayer, F. 2004. *Einführung in die Terminologearbeit*. Studien zu Sprache und Technik, Bd. 2. Hildesheim: Olms.
- Beste, K. 2006. *Softwarelokalisierung und Übersetzung*. Heidelberger Studien zur Übersetzungswissenschaft, Bd. 8. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Cabré, M. T. 1999. *Terminology: theory, methods and applications*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Dobos Cs. 2010. Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció. In: Dobos Cs. (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 257–285.
- Engel, G. – Picht, H. 1999. Der Terminologe – Beruf oder Funktion? In: Hoffmann, L. – Kalverkämper, H. – Wiegand, H. E. (Hrsg.) *Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. (HSK Bd. 14.2). Berlin – New York: de Gruyter. 2237–2244.
- Fischer M. 2010a. *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*. PhD-értékezés, kézirat. Budapest: ELTE.
- Fischer M. 2010b. Terminológia a szakmai kommunikáció szolgálatában. In: Dobos Cs. (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 51–73.
- Fischer M. 2012. Mielőtt terminológiai munkába kezdenénk. In: Illésné Kovács M. – Kegyesné Szekeres E. – Kriston R. (szerk.) *Logisztika, szaknyelv és szaknyelvoktatás*. Miskolc: Miskolci Egyetem. 185–197.
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 1. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Á. 2009. Magyar Terminológia. Egy folyóirat indulása. *Magyar Tudomány* 170. évf., 2. szám, 221–226.
- Fóris Á. 2012. Terminológusok képzése – a terminológia mesterképzés elindulása. *Magyar Tudomány* 173. évf., 8. szám, 969–976.
- Fóris Á. 2013. A szaknyelvek szociolingvisztikai és terminológiai megközelítése. In: Kontra M. – Németh B. – Sinkovics B. (szerk.) *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában. Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia – előadásaiából*. Szeged, 2012. Augusztus 30. – szeptember 1. Budapest: Gondolat Kiadó. 163–173.

- Galinski, C. – Budin, G. 1999. Deskriptive und präskriptive Terminologieerarbeitung. Hoffmann, L. et al. (Hrsg.) *Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. (HSK Bd. 14.2). Berlin – New York: de Gruyter. 2183–2206.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1996. *Termini im Kontext. Verfahren zur Erschließung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachlichen Ausdrücken*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Gutt, E.-A. 1991. *Translation and relevance: cognition and context*. London: Blackwell.
- Heltai P. 2002. Rutin és kreativitás a szakfordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 2. évf., 1. szám, 19–41.
- Heltai P. 2008. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány* 10. évf., 1. szám, 5–18.
- Heltai P. 2010. Terms in English and Hungarian Specialized Texts. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: SZIE GTK. 8–28.
- Holmes, J. 1972. The Name and Nature of Translation Studies. In: Holmes, J. 1988. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi. 67–80.
- Işcen, I. 2005. Problembezeichnung und Problemerlebnis – Gedanken zum problematischen Selbstverständnis einer Übersetzungswissenschaft. *Linguistik online* 23. évf., 2. szám, 51–65.
- Keller, N. 2006. *Neue Wege in der Hilfsmittelkunde der Übersetzungswissenschaft: Zur Herleitung webbasierter Terminologiedatenbanken im Kontext von CAT-Systemen*. Heidelberger Studien zur Übersetzungswissenschaft, Bd. 5. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Klaudy K. 2004. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. Fordítástudomány az ezredfordulón. In: Klaudy K. (szerk.) *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 33–43.
- Klaudy K. 2014. Tízéves a Fordítástudományi Doktori Program (2003–2013). In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *MANYE XXIII. NYELV – TÁRSADALOM – KULTÚRA. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II*. Budapest: MANYE – Tinta Könyvkiadó. 172–177.
- Klár J. – Kovalovszky M. 1955. *Műszaki tudományos terminológiánk alakulása és fejlesztésének főbb kérdései*. Budapest: MTESZ.
- Kurtán Zs. 2006. Szaknyelv. In: Kiefer F. (szerk.) *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 932–957.

- Laurén, C. – Picht, H. 2006. Approaches to Terminological Theories: a Comparative Study of the State-of-the-Art. In: Picht, H. (eds.) *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. Linguistic Insights Vol. 36. Bern: Peter Lang. 163–187.
- L’Homme, M.-C. 2005. Sur la notion de terme. *Meta* 50. évf., 4. szám, 1110–1132.
- Mayer, F. 2008. Terminographie heute. Antworten der Lehre auf die Anforderungen der Praxis. In: Krings, H. P. – Mayer, F. (Hrsg.) *Spachenvielfalt im Kontext von Fachkommunikation, Übersetzung und Fremdsprachenunterricht*. Für Reiner Arntz zum 65. Geburtstag. Berlin: Frank & Timme. 317–328.
- Muráth J. 2002. *Zweisprachige Fachlexikographie*. Pécs: Beiträge zur Sprachwissenschaft. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Muráth J. 2005. A terminológiai iskolák. In: Muráth J. – Hubainé Oláh Á. (szerk.) *a XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE KTK. 37–45.
- Muráth J. 2006. *Szakfordítás és segédeszközök*. Folia linguae et communicationis 1. Pécs: PTE KTK.
- Muráth J. 2010a. Szaknyelv és lexikográfia. In: Dobos Cs. (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 23–51.
- Muráth J. 2010b. Translation-oriented terminology work in Hungary. In: Thelen, M. – Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 47–61.
- Muráth J. 2012. ECQA Terminology Manager – Basic – Új szakmai profil Európában és Magyarországon. In: Silye M. (szerk.) *Szaknyelvkutatói irányzatok és alkalmazások. Porta Lingua-2012*. Debrecen: SZOKOE. 59–66.
- Pearson, J. 1998. *Terms in Context*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Prunč, E. 2007. *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. TRANSÜD Arbeiten zur Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens. Bd. 14. Berlin: Frank & Timme.
- Pusztai I. 1980. A bécsi terminológiai iskola elmélete és módszertana. *Magyar Nyelvőr* 104. évf., 1. szám, 3–16.
- Sager, J. C. 1992. The translator as terminologist. In: Dollerup, C. – Loddegaard, C. (eds.) *Teaching Translation and Interpreting. Training Talent and Experience*. Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 1991. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 107–122.
- Sandrini, P. 1996. Terminologieausbildung im Curriculum für Sprachmittler. In: Fleischmann, E. – Kutz, W. – Schmitt, P. A. (Hrsg.) *Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Günter Narr Verlag. 497–507.

- Sandrini, P. 2005. Debatte aktueller Themen: Rechtsterminologie – Revisited. Rezension zu Eva Wiesmann. 2004. Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation. Wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. Tübingen: Günter Narr Verlag. *Moderne Sprachen* 49. évf., 1. szám, 147–162.
- Šarčević, S. 2000. Creativity in legal translation: How much is too much? In: Chesterman, A. – San Salvador, G. – Gambier, Y. (eds.) *Translation in Context*. Selected Papers from the EST Congress, Granada, 1998. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 281–293.
- Schmitt, A. P. 1994. Die 'Eindeutigkeit' von Fachtexten: Bemerkungen zu einer Fiktion. In: Snell-Hornby, M. (Hrsg.) *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*. Tübingen–Basel: Francke Verlag. 252–283.
- Snell-Hornby, M. 1988/1995.² *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Snell-Hornby, M. (Hrsg.) 1994. *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*. Tübingen–Basel: Francke Verlag.
- Snell-Hornby, M. 2006. *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Snell-Hornby, M. – Pöchhacker, F. – Kaindl, K. (eds.) 1994. *Translation Studies – An interdisciplinary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Temmerman, R. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description – The Sociocognitive-Approach*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Vandepitte, S. 2008. Remapping Translation Studies: Towards a Translation Studies Ontology. *META* 53. évf., 3. szám, 569–589.
- Vermeer, H. J. 1978. Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie. *Lebende Sprachen* 23. évf., 2. szám, 99–102.
- Weissenhofer, P. 1994. Zur Rolle der terminologischen Begriffslehre in der Translationswissenschaft. In: Snell-Hornby, M. – Pöchhacker, F. – Kaindl, K. (eds.) *Translation Studies – An Interdisciplinary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 319–326.
- Wüster, E. 1973. Kaleidoskop der Fachsprachen. Geleitwort. In: Drozd, L. – Seibicke, W. (Hrsg.) *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache. Bestandsaufnahme, Theorie, Geschichte*. Wiesbaden: Brandstetter. 8–10.
- Wüster, E. 1974. Die Allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und Sachwissenschaften. *Linguistics* 119. 61–106.

- Wüster, E. 1979. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. 2 Teile. Schriftenreihe der Technischen Universität Wien, Bd. 8. Wien – New York: Springer.
- Zabóné Varga I. 2012. Eugen Wüster két fő művének összehasonlítása. *Magyar Terminológia* 5. évf., 2. szám, 260–283.

A TERMINOLÓGIAFEJLESZTÉS ESZKÖZEI ÉS MÓDSZEREI SPANYOLORSZÁGBAN

■ SERMANN ESZTER

1. A TANULMÁNY TÁRGYA ÉS FORRÁSAI

A terminológiafejlesztés a terminológiapolitika konkrét gyakorlati módszereinek, stratégiáinak, eredményeinek leírását jelenti. Az UNESCO 2005-ben *Guidelines for Terminology Policies* (Infoterm 2005) címmel néhány terminológia-politikára (*terminology policies*) vonatkozó irányelvet fogalmazott meg, amelyben a terminológia-politikát olyan, formálisan rögzített stratégiák együtteseként határozta meg, amelyeknek segítségével koordinálni lehet határozatokat és célokat, és/vagy egy meghatározott társadalmi csoport terminológiáját (pl. egy adott nyelv-közösséget vagy egy államét). A terminológia-politika jelen van a társadalmi tevékenység különböző szintjein (nemzeti, regionális, nyelv-közösségi stb.), és helye van a nagy intézmények, szervezetek (a multinacionális nagyvállalatok) működésében is, hozzájárul az információ-, tudás- és innovációs politikához, és az oktatási stratégiákhoz. A kis nyelv-közösségek számára ez különösen fontos annak érdekében, hogy ne maradjanak ki a tudományos-technikai és az ipari-gazdasági fejlődést segítő információáramlásból, amelyhez a terminológiapolitika meghatározó módon járul hozzá (Fóris 2011; Fóris–Papp 2011; Sermann 2013). Egyes országokban felismerték a tudatos terminológiafejlesztés fontosságát, és szervezett keretek között végzik a terminológia-politikához kapcsolódó tevékenységeket: például Írország (Pöddör 2010), Svédország (Bucher 2011), Törökország (Altay 2011) és Wales (Prys 2011).

Spanyolország is a tudatos terminológiafejlesztési munkát végző országok körébe tartozik, különösen a társhivatalos nyelvek esetében figyelhetjük meg a jó gyakorlatok megvalósulását. Jelen dolgozat célja annak vizsgálata, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel valósul meg a terminológiafejlesztés Spanyolországban, a vizsgálat módszere pedig a releváns terminológiai vonatkozású honlapok tanulmányozása. A terminológiai vonatkozású honlapok négy csoportba sorolhatók: 1. A spanyol nyelvhez kapcsolódó honlapok, a Spanyol Terminológiai Társaság (*Asociación Española de Terminología, AETER*) és a TERMINESP-projekt; 2. A katalán nyelvhez kapcsolódó honlapok, a Katalán Terminológiai Központ (*Centre de Terminologia, TERMCAT*)

és a Katalán Terminológiai Társaság (*Societat Catalana de Terminologia, SCATERM*); 3. A baszk nyelv területéről a Terminológiai és Lexikográfiai Központ (*Terminologia eta Lexicografia Zentroa, UZEI*) és a Baszk Nyelv Akadémiája (*Académie de la Langue Basque, Euskaltzaindia*); 4. galego nyelvből a Galego Nyelv Terminológiai Társasága (*Sociedade Galega de Terminoloxía, SGat*) és a Santiago de Compostelai Egyetem Terminológia Szabványosító Szolgálatja (*Servicio de Normalización Lingüística, SNL*).

2. SPANYOLORSZÁG NYELVEI ÉS A TERMINOLÓGIAFEJLESZTÉS

Spanyolország soknyelvű ország, az érvényben lévő 1978-as alkotmány értelmében hivatalos államnyelve a kasztíliai spanyol (a továbbiakban: spanyol), amelyet minden spanyol állampolgárnak kötelessége ismerni, és joga van használni, de egyéb hivatalos nyelveket is (katalán, galego, baszk) elismernek saját autonóm közösségeikben. Az alkotmány kimondja, hogy Spanyolország nyelvi sokszínűsége olyan kulturális örökség, amelyet tisztelni és védelmezni kell, a tartományok nyelvi autonómiával rendelkeznek, amelyet autonómia-statútumok rögzítenek (*Estatuto de Autonomía*).

A spanyol polgárháborút követő időkben, a Franco-korszakban (1939–1975) a katalán, a baszk és a galego nyelv használatát az összes hivatalos területen betiltották. Ez évtizedekre visszavetette a történelmi nyelvek fejlődését, majd az 1978-ban elfogadott demokratikus alkotmány a katalánt, a baszkot és a galegot társhivatalos (*cooficial*) nyelvként egyes tartományokban elismerte (Berta 2008). A mai Spanyolországban a Spanyol Királyi Nyelvi Akadémia (*Real Academia Española de la Lengua*) irányítja a művelt nyelvhasználattal kapcsolatos valamennyi tevékenységet, feladata – egyebek mellett – a helyesírási szabályzat szerkesztése. Az Akadémia időnként állást foglal nyelvhasználati kérdésekben is (Horváth 2008).

A katalán nyelvet ma négy európai államban beszélik, főként Spanyolország északkeleti területein (Katalónia, Valencia, Baleári-szigetek és Aragónia egy része), továbbá Andorrában, Franciaország egy részén és az olaszországi Szardínia szigetén található Alghero városában. Katalónia 1979-es autonómiastatútuma kimondja, hogy a két hivatalos nyelv közül a helyi hatóságok a katalánt helyezik előtérbe, és a 2006-ban újra kiadott alaptörvény előírja azt is, hogy Katalónia állandó lakosai számára kötelező a helyi nyelv ismerete (Faluba 2008). A baszk nyelv helyzete sajátos az Ibériai-félszigeten, hiszen nem indoeurópai nyelv, és eredete mindmáig vitatott. Használata a Franco-korszakban szintén tiltott volt,

ma viszont társhivatalos nyelv Baszkföldön és Navarra tartományban. A baszk nyelvet a televízió, a rádió és a sajtó is használja, valamint az oktatás minden szintjén jelen van, normalizációja, a helyesírás rögzítése, az irodalmi nyelv megteremtése az 1919-ben alapított Baszk Nyelv Akadémiájához (Euskaltzaindia) kötődik (Echenique Elizondo 2006; Morvay 2008).

A galego nyelvet Galícia tartományban beszélik. A Franco-korszakot követően a galíciai parlament Nyelvpolitikai Főigazgatóság létrehozását írta elő, amelynek munkája nyomán a hivatalos norma elsőként 1982-ben jelent meg. A főbb elvek között szerepelt „az élő, beszélt nyelv elsődleges figyelembevétele, de ezt szükséges megtisztítani a spanyol interferenciáktól; a nyelvjárások tisztelete, de a variánsok közül előnyben részesül a területileg és demográfiailag elterjedtebb alak; a történeti szempont, vagyis az etimológia és a középkori nyelvállapot figyelembevétele; a többi újlatin nyelvvel való harmónia”. A szókincs sztemderdizációja a nyelvművelők beavatkozásával zajlott, a spanyol helyett a portugálból vagy a középkori spanyolból vettek át szavakat, tükröfordításokat, neologizmusokat alkottak (Sziij 2008: 120). A felsorolt nyelveken túl Spanyolországban számos nyelvjárás is jelen van, ezek egyike a Kanári-szigeteken beszélt, az Ibériai-félsziget déli nyelvjárásaihoz és az amerikai spanyol nyelvi változataihoz sorolható kanári nyelv (Fóris 2008).

Spanyolországban a terminológia művelése szabálytalan képet mutat: a katalán, a baszk és a galego nyelvek területén, a hozzájuk kapcsolódó autonóm közösségekben szervezettebb terminológiai munkálatok zajlanak, mint a többségi, kasztíliai spanyol nyelv területén. Cabré (1996) ennek okait abban látja, hogy Spanyolországban a történelmi nyelvek a Franco-korszakot követően sokéves hallgatás után találtak magukra, ekkor indultak meg szervezett formában a terminológiai egységesítési törekvések, a szakemberek és a nyelvészek részéről nagy érdeklődés mutatkozott a terminológia kérdései iránt. Mivel a katalánt, a baszkot és a galegot 1975 előtt nem használhatták a hivatalok és az oktatás nyelveként, az ezt követő időszakban a tudományos és műszaki fejlődéshez nyelvfejlesztéssel és terminológia-tervezéssel is fel kellett zárkózni, így központi, autonóm tartományi irányítás mellett indult meg a terminológiai munka. A spanyol nyelv területén azonban, amely viszonylagos stabilitással bírt, nem végeztek ilyen intenzív, szervezett terminológiai munkát.

Spanyolországban az egyetemeken nagy hangsúlyt fektetnek a fordító-, tolmácsolóképzésre, valamint a terminológus mesterképzés is számos intézményben jelen van. A fordítástudomány, a fordító- és tolmácsolóképzés legaktívabb központjai Madrid, Barcelona, Salamanca és Granada (Universidad Complutense, Madrid, www.ucm.es, Universidad Autónoma de Barcelona, www.uab.es, Universidad de

Salamanca, www.usal.es, Universidad de Granada, www.ugr.es) (Sermann 2005). A terminológusképzés ezekben az intézményekben szintén jelen van, a nappali rendszerű képzések mellett online kurzusokat is szerveznek. A fogalmi rendezés, az egységes terminológia, a terminusok és egyéb nyelvű ekvivalenseik kijelölése, valamint az adatok terminológiai adatbázisokban való elhelyezése egy soknyelvű országban különösen fontos, mivel a dokumentumok többnyelvű megjelentetése olyan feladatot ró a szakemberekre, szerkesztőkre, fordítókra, amely rendszerezett terminológia, hatékony segédeszközök megléte nélkül szinte lehetetlen volna. A terminológiai munka Spanyolországban legfőképpen az egyetemekhez kapcsolódó kutatócsoportok munkája nyomán valósul meg, ezenkívül minisztériumok, kutatási központok nyelvi, terminológiai szervezetek is végeznek ilyen jellegű munkát állami, autonóm tartományi támogatás mellett. 1975 után Spanyolországban terminológiai rendezésre számos kezdeményezés született, a terminológia harmonizált fejlődését elősegítő szervezetek létesültek, a kasztíliai spanyolon kívül egyéb hivatalos nyelvvel is rendelkező autonóm közösségek pedig autonómia-státútumukban rögzített nyelvpolitikai terveket, terminológiai szabványosítási programokat dolgoztak ki az új terminusok megalkotására és a terminológiai adatok rögzítésére.

3. SPANYOLORSZÁGI TERMINOLÓGIAI VONATKOZÁSÚ HONLAPOK

3.1. A SPANYOL TERMINOLÓGIAI TÁRSASÁG (ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE TERMINOLOGÍA, AETER, [HTTP://WWW.AETER.ORG](http://www.aeter.org))

A Spanyol Terminológiai Társaság 1997-ben jött létre Madridban a terminológiában, a szaknyelvekben, a terminológiai források létrehozásában érdekelt személyek és intézmények kezdeményezésére, célja – a honlapról letölthető működési szabályzat szerint – a terminológia mint tudományterület fejlesztése, a szükséges terminológiai források kidolgozása, a már meglévők terjesztése, valamint a spanyolországi hivatalos nyelveken folyó terminológiai munka és kutatások elősegítése. Feladata ezenkívül a Spanyolországban működő terminológiával foglalkozó szervezetek, intézmények munkájának összefogása, összehangolása, Spanyolország nyelveinek harmonizált fejlesztése nemzeti és nemzetközi tudományos-műszaki területeken. A szervezet tagjai a terminológiát mint elméletet és mint tudományt művelő intézmények, egyetemi intézetek, személyek: a Spanyol Királyi Akadémia (*Real Academia Española*), a kasztíliai spanyol nyelv szabályozására, ápolására létrehozott nagy múltú intézmény,

a Granadai és a Salamancai Egyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke, a Spanyol Szabványügyi Hivatal (AENOR), a Spanyol Fordítóirodák Egyesülete, Spanyolország egyéb hivatalos nyelveihez kapcsolódó terminológiai társaságok (UZEI, TERMCAT, TERMIGAL), nyelvtechnológiával, könyvkiadással foglalkozó magáncégek, szakemberek, egyetemi oktatók, kutatók. A tagok teljes listáját megtaláljuk a honlapon.

Rendszeresen megrendezett konferenciáik (Jornadas AETER) alkalmával közléteszik az új tudományos eredményeket, valamint tudatosítják a terminológia létrehozóiban és felhasználóiban, hogy milyen fontos szerepe van e tudományának a szakemberek közötti kommunikációban, programjaikban a terminológia elméleti és gyakorlati kérdései egyaránt helyet kapnak. A honlapról hiperlinkek útján eljuthatunk egyéb, terminológiával foglalkozó szervezetek, intézmények honlapjaira, a feltüntetett három kategória megkönnyíti a tájékozódást a felhasználó számára: 1. terminológia és nyelv spanyolul; 2. terminológia Spanyolország egyéb nyelvein és 3. terminológia a világban. Spanyolországban, illetve egyéb országokban kidolgozott terminológiai adatbázisok internetes lelőhelyeit is megtaláljuk (például IATE, Euskalterm, Neoloteca, TERMIUM), a honlap egybegyűjti továbbá terminológiai vonatkozású kiadványok, folyóiratok elérhetőségét (*Meta, International Journal of Lexicography, Tradumática*), szabványosítással foglalkozó spanyol és nemzetközi szervezeteket (ISO, CEN, CENELEC, AENOR), illetve a fordítók és tolmácsok munkájához hasznos egyéb forrásokat.

2005-ben az AETER elindította a TERMINESP projektet a spanyol terminológiai adatok online elhelyezésének céljából, amelyhez terminológiai szervezetek, intézmények, cégek és magánszemélyek csatlakoztak (Sermann 2009b). Célkitűzéseik között szerepelt az új terminusok kezeléséhez, létrehozásához kapcsolódó kritériumoknak a meghatározása. A TERMINESP azért jött létre, mert a fordítók és tolmácsok részéről felmerült az igény egy olyan terminológiai adatbázis létrehozására, amely megbízható adatokkal szolgál, és amelynek révén nem kell internetes keresőmotorokra hagyatkozniuk. Cabré a projekt fázisait így írta le (Cabré 2007): a) a spanyolországi spanyol nyelv terminológiai rendezése; b) a társhivatalos nyelvek terminológiájának összehangolása a spanyoléval; c) Latin-Amerika spanyolajkú országaiban a terminológiai munkálatok előmozdítása; d) egy olyan hálózat létrehozása, amely összehangolja a spanyolországi és a latin-amerikai terminológiai központok működését.

A TERMINESP ma egy olyan terminológiai adatbázis, amely az interneten ingyenesen hozzáférhető, s melyhez a honlapon olvasható információk szerint az adatokat a Spanyol Szabványügyi Hivatal (AENOR) szolgáltatta. Része

a Wikilenguának, amely a spanyol nyelv használatáról szóló gyakorlati információkat tartalmazó honlap (www.wikilengua.org).

3.2. A KATALÁN TERMINOLÓGIAI KÖZPONT (TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA [HTTP://WWW.TERMCAT.CAT](http://www.termcat.cat))

A Katalán Terminológiai Központ 1985-ben alakult a Katalán Kormány (*Generalitat de Catalunya*) és a Katalán Tanulmányok Intézetének (*Institut d'Estudis Catalans*) kezdeményezésére, küldetésének tartja a katalán terminológia fejlesztését és a különböző tárgykörök terminológiai rendezését innovatív források és eszközök folyamatos létrehozásával, állandó kapcsolatot tartva a szakemberekkel és a terminológia felhasználóival. A szervezet honlapja spanyol, katalán és angol nyelven is tanulmányozható, célkitűzése a katalán nyelv szabványosítási folyamatának elősegítése a soknyelvűség és a sokszínűség tiszteletben tartásával. A TERMCAT együttműködik a terminológia mellett elkötelezett spanyol és nemzetközi szervezetekkel (pl. TERMNET, RITERM, REALITER), szorgalmazza a soknyelvű terminológiai munkát a katalán nyelv nemzetközi szinten való elterjesztése céljából, szorosan együttműködik a katalán nyelvterületen működő egyetemekkel, kapcsolatot tart terminológiai projektekben részt vevő szakemberekkel, egyetemi képzésekhez is hozzájárul azáltal, hogy gyakorlati lehetőséget biztosít graduális és posztgraduális hallgatók számára a terminológia, a bölcsészettudományok, valamint fordító- és tolmácsképzés területéről. Fontos szerepet vállal a terminológiai adatok közzétételében és elterjesztésében, tagja a Spanyol Szabványügyi Testület (AENOR) 191-es, a terminológiára vonatkozó elvek, módszerek szabványosításáért felelős műszaki bizottságának, részt vesz az ISO és UNE (spanyol nemzeti) szabványok hivatalos katalán változatának kidolgozásában. A honlapon a szervezetre vonatkozó számadatokat is találunk: megtudjuk például, hogy 1985 és 2010 között 6682 terminust szabványosítottak.

A webhely igen érdekes, részletes információkkal szolgál a szervezetnél alkalmazott terminológiai szabványosításra vonatkozó munkafolyamatokról, módszerekről, és azon nyelvészeti, terminológiai kritériumokról, amelyek lehetővé teszik a terminológiai munkát és a szaknyelvek fejlődését katalán nyelven. Véleményük szerint műszaki, tudományos, humán területeken megjelenő neologizmusok szabványosításának szükségessége azért merülhet fel, mert az új terminusok katalán formái közül egyet konszenzus útján ki kell jelölni abban az esetben, ha még nem létezik általánosan elfogadott forma, vagy ha nyelvészeti, terminológiai szempontból nem megfelelő formák kerültek használatba. A szervezet a szabványosított terminusokat a Cercaterm és a Neoloteca terminológiai adatbázisban

teszik bárki által elérhetővé. Tanácsadó Szolgálatuk (*Servicio de Consultas*) fogadja oktatási és más intézmények, kommunikációs médiumok, cégek, szervezetek, szakemberek terminológiával kapcsolatos kérdéseit, javaslatait, segítséget nyújt terminológiai termékek kidolgozásában, szakszövegek fordításában és szerkesztésében, valamint szoftver lokalizációban. A webhelyről katalán nyelven letölthetjük a szervezet által a terminológiai munkafolyamatokra kidolgozott módszertani szempontokat és néhány szakterület (állatok, enzimek, foglalkozásnevek) terminológiájára vonatkozó nyelvészeti kritériumokat, valamint megtaláljuk a szervezet által megbízható terminológiai forrásnak tekintett dokumentumok gyűjteményét is.

A honlap felsorolja és röviden ismerteti a TERMCAT által nyújtott terminológiai szolgáltatásokat, rövid jegyzeteket találunk terminusokkal, neologizmusokkal kapcsolatos kérdésekről, valamint megtaláljuk a terminológiai, lexikográfiai témájú közelgő konferenciák időpontját, programját, és a legújabb szótárak, glosszáriumok, kiadványok ismertetőit. A honlapon keresztül hozzáférhetünk a két terminológiai adatbázisukhoz: a Cercatermhez és a Neolotecához. A honlapon négy nyelvű online szótárt is találunk (angol, francia, katalán, spanyol), amely közel negyven tárgykörben tartalmaz terminusokat, definíciókat és ekvivalenseket.

3.3. A KATALÁN TERMINOLÓGIAI TÁRSASÁG (SCATERM, SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA [HTTP://WWW.SCATERM.IEC.CAT](http://www.scaterm.iec.cat))

A SCATERM 2001-ben alakult, 2008 óta a Katalán Tanulmányok Intézetének társintézményeként működik, honlapjuk kizárólag katalán nyelven olvasható. Tagsága különböző intézmények képviselőiből áll, például a TERMCAT, a Katalán Sportszövetség, a barcelonai Universitat Autònoma Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke és a Katalóniai Műszaki Egyetem. A szervezet 2009-ben elfogadott működési szabályzatát megtaláljuk a honlapon, amely tartalmazza szervezeti felépítését, munkacsoportjait. A szervezet célja a katalán műszaki és tudományos terminológia elterjesztése, platform kialakítása a terminológia mint tudományterület elismertetésére, a terminológiai tevékenységekről folyó információcserére, információáramlás elősegítése a felhasználók és a terminológiával foglalkozó szakemberek között, valamint kapcsolattartás a hasonló profillal rendelkező társaságokkal, intézményekkel. A SCATERM rendszeresen szervez konferenciákat, kurzusokat, a honlapról elérhető elektronikus közlönyük, a *Butlletí de la Societat Catalana de Terminologia*, félévente pedig katalán és angol nyelvű írásokat tartalmazó terminológiai folyóiratot is kiadnak *Terminàlia* címmel papíralapú és elektronikus formátumban egyaránt. Évente megrendezett konferenciáik előadásainak

írott változatát az *Eines de Terminologia* című sorozatban olvashatjuk, amely a terminológia elméleti és gyakorlati kérdéseiről tartalmaz gyűjteményes köteteket és monográfiákat. A szervezet együttműködik különböző terminológiai profillal rendelkező intézményekkel, szervezetekkel, különösen szoros szakmai kapcsolatot tart az AETER-rel és a SGAT-tal, a Galego Nyelv Terminológiai Társaságával.

3.4. A BASZK TERMINOLÓGIAI ÉS LEXIKOGRÁFIAI KÖZPONT (UZEI, TERMINOLOGIA ETA LEXIKOGRAFIA ZENTROA WWW.UZEI.COM)

A Baszk Terminológiai és Lexikográfiai Központ 1977-ben alakult a nyelv modernizálására annak érdekében, hogy minden baszk ajkú megfelelőképpen használhassa az anyanyelvét műszaki, tudományos területeken. A honlap szerint a szervezet célja sokrétű: hozzá kíván járulni a baszk nyelv szabványosításához a nyelvhasználatához kapcsolódó szolgáltatások útján; alkalmassá szeretné tenni a nyelvet arra, hogy megfeleljen a jövőbeni kulturális, tudományos elvárásoknak; együttműködik azokkal a szervezetekkel, amelyek a baszk nyelv kutatásán, szabványosításán és elterjesztésén dolgoznak; kidolgoz és terjeszti a terminológiát különböző tárgykörökben; szótárakat, terminológiai termékeket szerkeszt; a baszk nyelvhez kapcsolódó terminológiai projekteket koordinálja; figyelemmel kíséri és folyamatosan elemzi a nyelv természetes fejlődését; előmozdítja az alkalmazott nyelvészet területén folyó kutatásokat; terminológiai és lexikográfiai adatbázisokat épít és frissít; terminológiai és lexikográfiai kurzusokat, konferenciákat szervez. Az UZEI 1987 óta hivatalosan is a Baszk Kormány felügyelete alatt álló kutatóintézet, amelynek elsődleges feladata a baszk nyelv ápolása, fejlesztése, a szervezet továbbá tagja a Baszk Kormány által felállított, a terminológiai szabványosításért felelős Terminológiai Bizottságnak, lexikográfiai osztályának kutatási eredményeit pedig a Baszk Nyelv Királyi Akadémiájának (Euskaltzaindia) Egységesített Szótárában teszi közzé. A szervezet korpuszpépítő munkát is végez, kiemelkedő eredménye a baszk nyelv 20. századi korpuszáinak összeállítása, jelenleg pedig fordítói korpuszkezelő rendszerek kifejlesztésével is foglalkozik. Szolgáltatásai között szerepel a szakfordítás, honlapok, szoftverek lokalizációja, terminológiai, lexikográfiai témájú konferenciák szervezése, honlapjuk négynyelvű: baszk, spanyol, francia és angol.

A szervezet hitvallása szerint a terminológia, a tudományos és műszaki kommunikáció hatékonysága a nyelvek életképességének mutatója, jövőjük garanciája. 25 év munkája során közel 80 terminológiai szótárt szerkesztettek a legkülönbözőbb tárgykörökben az autószereléstől a szociolingvisztikáig, a kósrálabdától a vízvezeték-szerelésig, ezek fúziójából született az 1987-ben létrehozott EUSKALTERM terminológiai adatbázis, amelybe fokozatosan integrálták

a később elkészült szótárakat. 2001-ben az EUSKALTERM-et baszk nemzeti terminológiai adatbázissá nyilvánították, amely ma több mint 100 000 terminográfiai adatlapot tartalmaz spanyol, francia, angol, esetenként pedig latin ekvivalenseikkel együtt. Az UZEI kiadványai között terminológiai szótárak (pl. földrajzi nevek, halászat, gyógyszerészet, informatikai, sport), valamint lexikográfiai szótárak (gyakorisági, szinonima) szerepelnek. Szakfordítási Osztállyal is rendelkezik, ahol fordítók terminológusokkal együttműködve műszaki, tudományos szövegeket fordítanak, fontosabb ügyfeleik, referenciaanyagaik szintén megtalálhatóak a honlapon. Terminológiai, fordítástechnikai kurzusokat is tartanak, konferenciáikon pedig bemutatják az EUSKALTERM és a korpusz létrehozásának lépéseit.

3.5. A BASZK NYELV AKADEMIÁJA (EUSKALTZAINDIA HTTP://WWW.EUSKALTZAINDIA.NET)

1919-ben alakult meg, feladata a baszk nyelv ápolása, nyelvészeti, terminológiai kutatások felügyelete, a nyelvhasználati normák rögzítése. A webhely néhány érdekes adalékkal szolgál a baszk nyelv történetéről, amely nem indoeurópai nyelv, és amelyet Baszkföldön kívül Navarrában, valamint Franciaország egy részén is beszélnek. A Baszk Reneszánsz időszakában létesült szervezet 1968 óta aktív szabványosító és nyelvmódernizáló munkát végez, történetéről a honlapon részletes leírást találunk. Az Euskaltzaindiának 24 rendes tagja van, céljait még 1920-ban fektették le alapító okiratukban, amelyet többször módosítottak, hogy a mindenkori nyelvi-kulturális körülményekhez megfelelően alkalmazkodjanak. Az akadémia lexikográfiai, nyelvtani, névtani, irodalmi és beszélt nyelvi munkabizottságokból áll, a lexikográfiai bizottság feladata a baszk nyelv lexikai örökségének rendszerbe foglalása, valamint a Baszk Nyelv Általános Szótárának szerkesztése, folyamatos frissítése. A bizottságok javaslatai nyomán az Akadémia szabványokat tesz közzé, éves részletes jelentéseit a honlapon jelenteti meg, számos kiadványa megrendelhető különböző témakörökben: baszk klasszikus irodalom, nyelvészet, szociolingvisztika, névtan, szótárak, dialektológia.

3.6. A GALEGO NYELV TERMINOLÓGIAI TÁRSASÁGA (SGAT, SOCIEDADE GALEGA DE TERMINOLOXÍA HTTP://WWW.TERMINOLOXIA.ORG)

A SGaT 2004-ben alakult Galíciában a terminológia fejlesztésében és elterjesztésében érdekelt személyek kezdeményezésére Galíciában. Honlapjuk kizárólag galego nyelven olvasható, és meglehetősen régen, 2008-ban frissítették utoljára.

A Santiago de Compostela-i központú szervezet célja az információcsere és a kapcsolattartás elősegítése a terminológiával foglalkozó galíciai szakemberek között, a galego terminológia elterjesztése az egyes tárgykörökben, konferenciák, kurzusok, szemináriumok szervezése. Céljainak elérése érdekében a galego nyelvű terminológiai termékek, valamint a terminológiai munkához kapcsolódó új kiadványok népszerűsítését tekinti feladatának, terminológusok képzésével is foglalkozik, és együttműködik spanyol és nemzetközi terminológiai szervezetekkel. Működési szabályzata megtalálható a honlapon, a szervezet tagjai nyelvészeti szolgáltatásokat nyújtó intézmények dolgozói, illetve magánszemélyek, fordítók, lektorok, dokumentumszerkesztők, a galego terminológia iránt érdeklődő különböző területeken dolgozó szakemberek, hivatásos tolmácsok és fordítók, informatikus nyelvészek, nyelvészettel, terminológiával foglalkozó egyetemi oktatók, hallgatók.

A honlap egybegyűjti számos, a galego nyelvhez kapcsolódó webhely elérhetőségét: galego terminusokat is tartalmazó terminológiai adatbázisokat, terminológiai profilú galíciai szervezeteket, a galego nyelv két korpuszát, online könyvtári katalógusokat, terminográfiai forrásokat, terminológiával foglalkozó galíciai, spanyolországi, portugáliai honlapokat, valamint online galego terminológiai repertóriumok internetes elérhetőségét találjuk meg itt különböző tárgykörökben (matematika, fizika, kémia, közgazdaságtan, botanika, orvostudomány, informatika, közlekedés, irodalom stb.).

3.7. A TERMINOLÓGIAI SZABVÁNYOSÍTÓ SZOLGÁLAT (SNL, SERVICIO DE NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA [HTTP://WWW.USC.ES/SNL](http://www.usc.es/snl))

Az SNL a Santiago de Compostelai Egyetemnek a galego nyelv terjesztésére és műszaki támogatására szakosodott szervezete. Honlapja szerint fő tevékenységi köre a fordítás, a lektorálás, nyelvkurzusok tartása, a galego nyelvhez kapcsolódó kutatási programok támogatása, tematikus szótárak, terminográfiai munkák összegyűjtése. Terminológiai szabványosító tervezetük galego nyelven a honlapról letölthető, céljaik között szerepel a galego használatának és a nyelvi jogok tiszteletben tartásának szorgalmazása az egyetem berkein belül, az új technológiák meghonosítása a galego szabványosításában, a galego megszilárdítása a felsőoktatásban használatos nyelvként, a hallgatók nyelvi kompetenciájának fejlesztése, általános nyelvi és szaknyelvi kurzusok szervezése. Terminológiai szolgálatuk feladata, hogy az egyetemi közösség számára összegyűjtse és létrehozza a pontos és minőségi dokumentáció szerkesztéséhez szükséges terminusokat. Honlapjukon megtaláljuk a különböző tárgykörökhöz kapcsolódó, általuk megbízhatónak ítélt terminológiai források gyűjteményét, valamint az SNL által készített terminográfiai források listáját különböző tárgykörökben és nyelvpárokban.

4. ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban a honlapjaikon keresztül bemutatott központok, szervezetek munkájában találunk néhány közös törekvést: a műszaki, tudományos terminológia fejlesztése, a terminológia szabványosítása, harmonizált fejlesztése, a neologizmusok megfelelő kezelése, a terminológiai adatok online megjelenítése lehetőség szerint gyakran frissített terminológiai adatbázisokban, a különböző tárgykörök szakembereinek és terminológusok együttműködésének megvalósulása, a terminológiai munkálatok összehangolása az ország többi nyelvén folyó munkálatokkal, a terminográfiai adatok közzététele és minél szélesebb körű terjesztése. Az esettanulmányban bemutatott honlapok tanúsága szerint Spanyolországban tudományosan megalapozott, rendszerezett terminológiai munkálatok folynak, főként a katalán, a baszk és a galego nyelvek területén, az egyes központok, szervezetek összehangolják egymással munkájukat, terminológiai adatbázisok, szakszótárak, glosszáriumok születnek, ezen folyamatok pedig példaként szolgálhatnak más országok, például Magyarország számára.

IRODALOM

- Altay, A. 2011. Initiating a terminology policy, the case of Turkey: TermTurk project. *Magyar Terminológia* 4. évf., 2. szám, 151–159.
- Berta T. 2008. *Az Ibériai-félsziget újlatin nyelvei*. Szeged: JATE Press.
- Bucher, A. L. 2011. Act, Awareness & Availability – Sweden's current terminological infrastructure. *Magyar Terminológia* 4. évf., 2. szám, 142–150.
- Cabré, M. T. 1996. Terminology Today. In: Somers, H. (ed.) *Terminology, LSP and Translation*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 15–34.
- Echenique Elizondo, M. T. 2006. La lengua vasca: pasado y presente. In: Buitrago Gómez, M. C. (ed.) *Las lenguas españolas: un enfoque filológico*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia. 59–76.
- Faluba K. 2008. Katalán nyelvművelés. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője*. Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 131–135.
- Fóris Á. 2008. Nyelvi patriotizmus – a Kanári-szigetek példája. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője*. Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 299–310.
- Fóris Á. 2011. A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya. In: Híres-László K. – Karmacs Z. – Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában*

- elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 421–428.
- Fóris Á. – B. Papp E. 2011. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció a nyelvi jogok érvényesítésének szolgálatában. In: Híres-László K. – Karmacs Z. – Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 429–434.
- Horváth P. I. 2008. A spanyolországi nyelvművelés. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője.* Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 291–298.
- Infoterm 2005. *Guidelines for terminology policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities.* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf> (Letöltés dátuma: 2014. november 30.)
- Morvay K. 2008. A baszk nyelvművelés. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője.* Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 35–42.
- Pödör D. 2010. Terminológia-fejlesztés Írországban. *Magyar Terminológia* 3. évf., 1. szám, 145–160.
- Prys, D. 2011. Developing national terminology policies: a case study from Wales. *Magyar Terminológia* 4. évf., 2. szám, 160–168.
- Sermann E. 2005. Körkép a spanyol fordítástudományról. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 80–89.
- Sermann E. 2013. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai. PhD-értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola.
- Szijj I. 2008. Galego nyelvpolitika. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője.* Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 117–122.

FORRÁSOK

- Académie de la Langue Basque (Euskaltzaindia) = <http://www.euskaltzaindia.net> (Letöltés ideje: 2011. június 28.)
- Asociación Española de Terminología (AETER) = <http://www.aeter.org> (Letöltés ideje: 2014. november 30.)

Centre de Terminologia (TERMCAT) = <http://www.termcat.cat> (Letöltés ideje: 2014. november 30.)

Servicio de Normalización Lingüística (SNL) = <http://www.usc.es/snl> (Letöltés ideje: 2014. november 30.)

Sociedade Galega de Terminoloxía (SGat) = <http://www.terminoloxia.org> (Letöltés ideje: 2014. november 30.)

Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) = <http://www.scaterm.iec.cat> (Letöltés ideje: 2014. november 30.)

Terminologia eta Lexicografia Zentroa (UZEI) = <http://www.uzei.com> (Letöltés ideje: 2014. november 30.)

AZ SAPTERM TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS VIZSGÁLATA¹

■ TAMÁS DÓRA MÁRIA

1. BEVEZETÉS

A vállalatirányítási rendszerekhez szoftvereket fejlesztő és forgalmazó SAP AG nemzetközi terjeszkedésével az ügyfelek részéről a cég felé nemcsak az informatika, hanem a nyelvi kérdések területén is állandó támogatási igény jelentkezett. Az áthidalandó nyelvi gondok elsősorban a fordítások és a terminológia területén merültek fel. Ennek jelentőségét a cégnél hamar felismerték, hiszen a termékek használhatóságát, minőségét, és ennek következtében versenyképességét a nyelvhasználat erősen befolyásolta.

2013 márciusában érkezett el az a pillanat, amikor a cég az addig felhalmozott tudást egy erre a célra kifejlesztett honlapon (www.sapterm.com) közkinccsé tette. Az integrált vállalatirányítási szoftvereket ma már számos cég alkalmazza, az SAP AG által használt szókincs – az egyik piacvezetőről lévén szó – pedig széles körben elterjedt, a többi cég nyelvhasználatát is befolyásolva ezzel. A gazdasági tevékenységet folytató cégek esetében az ilyen jellegű vállalati információs rendszerek használata elengedhetetlen, így a szoftverek terminushasználatában és ennek következtében az SAP AG terminológiai adatbázisában informatikai és üzleti terminusokat egyaránt találunk.

Az ilyen online típusú terminológiai segédeszközök használata, majd később egyre nagyobb számban nyilvánossá tételük az utóbbi évtizedekben „alapjaiban változtatták meg a terminológiát” (Fóris 2005: 22). Éppen ezért leírásuk közzététele felhasználók és adatbázis-előállítók számára egyaránt hasznos.

2. AZ ELEMZÉSI MÓDSZERRŐL

Az SAPTerm terminológiai adatbázis elemzésének elvégzésekor a terminológiai szemlélet volt a domináns, ahogyan ezt korábban más terminológiai adatbázisok vizsgálatakor is tettem (Tamás 2009; Tamás 2010; Sermann–Tamás 2010; Tamás 2011; Tamás 2012a; Tamás 2014). Jelen tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a terminológiai

¹ Lásd még Tamás 2014.

adattár a nagyközönség számára elérhető internetes megjelenítési felületén a felépítésben, az adatmezők típusában és számában a terminológiai elvek és módszerek alkalmazása mennyire érvényesül. Ennek megfelelően a vizsgálandók közé tartozik például a fogalomközpontúságnak (az onomasziológiai elv szerint a fogalom központi kategóriaként és a definíció feltüntetésével jelenik meg) vagy a terminusautonómia elv (egy fő terminus megadása és önálló szerepeltetése) (Tamás 2012a) betartásának felmérése a szerkesztésben, az adatmezők száma és típusának számbavétele.

Az elemzés során az adattárist egy általam már korábban kialakított terminológiai adattárisokról szóló kísérleti csoportosítást figyelembe véve végzem. Az említett osztályozás kategóriái az alábbiak voltak (Tamás 2012a: 16; Tamás 2014):

- „egyszerű” terminológiai adattár: a terminográfiái bejegyzések nem elég aprólékosan kidolgozottak, az adatmezők száma esetenként alacsony, még a minimálisan elvárhatónak sem felel meg (lásd Arntz et al. 2009), illetve a terminológiai adattárisok építésének alapelvei közül a fogalomközpontúság mellett gyakran a terminusautonómia elve nem érvényesül teljes mértékben; előfordul, hogy megőrzik szólista (glosszárium) jellegüket, így a megjelenítési felület inkább elektronikus szótárra emlékeztet;
- „hagyományos” vagy „klasszikus” terminológiai adattár: aprólékosan kidolgozott, az adatmezők száma megfelel a minimálisan előírt adatmennyiségnek vagy meghaladja azt, a központi eleme a definíció, és a fogalomközpontúságon túl minden esetben érvényesül a terminusautonómia elve;
- „összetett” terminológiai adattár vagy adattank: a hagyományos változaton túl további ismeretanyagokat vagy kiegészítő eszközöket tartalmaz; rugalmasan alakítható, bővíthető, megtalálhatjuk bennük például: jogszabályok gyűjteményét, terminológiai rendszerek grafikai ábrázolását (az ontológiára jellemző elemeket) vagy akár terminuskivonatoló és terminuskinyerő segédeszközöket.

A terminológiai elvek érvényesülésének és a terminológiai adattár típusának megállapításához az adattár fő részeit vizsgálom meg, a kapcsolódó szolgáltatásokat és az újításokat ismertetem. Végül konkrét példák bemutatásával a terminológiai adattárban használt adatmezőket írom le, és az adatmezők tartalmát elemzem. Vizsgálatom során az adattárison kívül a papíralapú és elektronikus szakirodalomra és az SAP AG terminológia-menedzserével, a DTT német terminológiai társaság elnökével, Mark Childress-szel² folytatott konzultációmra támaszkodom.

2 Ezúton is köszönetemet fejezem ki Mark Childressnek, az SAP Language Services terminológiamenedzserének, hogy számos teendője mellett a tanulmány elkészítésénél rendelkezésemre állt.

3. A TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISRÓL

3.1. AZ SAPTERM LÉTREJÖTTÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

A vállalatirányítási rendszerekhez szoftvereket fejlesztő és forgalmazó, immár több mint 40 éve működő, 125 országban jelen lévő, közel 40 standard nyelven dolgozó és körülbelül 248 500 ügyféllel és 56 000 munkavállalóval rendelkező SAP AG a www.sapterm.com honlapot az SAP Language Services elnevezésű nyelvi tanácsadó és szolgáltatójával egy kétéves projekt keretein belül fejlesztette ki. A honlapon található ingyenesen hozzáférhető információk a fejlesztés, az értékesítés és a fordítás területén is jól hasznosíthatók (Childress 2013).

A walldorfi székhelyű SAP céget – amelynek eredeti neve „Systemanalyse und Programmentwicklung” (rendszerelemzés és programfejlesztés), majd később átértelmezve „Systeme, Anwendungen und Produkte in der Datenverarbeitung” (Rendszerek, alkalmazások és termékek az adatfeldolgozásban) – abból a célból alapították 1972-ben, hogy olyan szoftvereket fejlesszenek és értékesítsenek, amelyek az üzleti világban jól hasznosíthatók és a vállalati folyamatok áttekinthetőségét segítik elő. Ma az ilyen jellegű szoftverek összetett vállalatirányítási információs rendszerek működtetését (más néven ERP, azaz Enterprise Resource Planning) teszi lehetővé.³ a fentieket leegyszerűsítve a cég olyan komplex vállalati információs rendszerek működtetéséhez szükséges szoftvercsomagot bocsát ügyfelei rendelkezésére, amely alkalmas a különböző vállalati adatok rögzítésére, tárolására, feldolgozására, és amelynek adataihoz az adott vállalat osztályain dolgozó munkatársak különböző megvásárolt modulok használatával férhetnek hozzá.

Az ügyfelek számára a szoftverek használathoz szükséges terminológiát a cég már 1990-től kezdve különböző formákban rendelkezésre bocsátotta, például szótár, CD vagy egyéb módon elektronikusan rögzített adatok formájában. Ezek azonban sohasem bizonyultak kimerítő jellegűnek, mert egyfelől az említett segédeszközök nem voltak képesek arra, hogy az összes központi terminológiai adatot, tehát az összes bejegyzést az összes nyelven elérhetővé tegyék, másfelől az állandó frissítés költségesnek bizonyult és nehezen is volt kivitelezhető. Ezért még az is előfordult, hogy szemet hunytak a felett, hogy az interneten különböző minőségű terminológiai adatok keringtek (<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/DTT2004-PDFs/childress.pdf>; Childress 2013). Ezt a helyzetet felszámolandó született meg az SAPTerm terminológiai adatbázis, amelynek létrehozása mellett

3 <http://www.careersatsap.com/en/WhoWeAre/TheCompany.aspx>;
<http://www1.sap.com/corporate-en/our-company/history/index.epx>

számos érv szólt. A termék speciális jellege és a piaci elvárások pedig kifejezetten megkívánták azt, hogy a nyelvi kérdés ne szorulhasson háttérbe.

A fentiek alapján érthető, hogy a cégnél a terminológiát kiemelten kezelik. A kötelező belső képzést követően a cégnél alkalmazásban álló dokumentumszerkesztők és fordítók jogosultságot kapnak arra, hogy az adatbázisban dolgozzanak. Közülük nem mindenki foglalkozik naponta terminológiai feldolgozással, nem is tartozik ez kötelezően a napi feladataik közé, mert e célból általában csoportfelelőst jelölnek ki. Ha a terminológiai adatok kidolgozásába beleszámoljuk azokat is, akik az osztályuk terminológiai szakmai megbeszélésén a terminológiai munkacsoportban részesei a terminológiai munkafolyamatnak, akkor az érintettek száma a cégen belül akár több százra is tehető. Ha pedig azt vesszük figyelembe, hogy hányan használják a terminológiai adatbázist terminusok keresésére, akkor ez az adat több ezerre rúg.

Az interneten elérhető terminológiai adatbázis mellett természetesen létezik egy belső, nem publikus verzió is. A külső változatban a belső adatbázis adatainak csak egy része szerepel.

3.2. A TERMINOLÓGIAI MUNKAFOLYAMATRÓL

A cég méretét és ügyfélkörét tekintve semmiképpen sem mondhatott le arról, hogy terminológiáját maga rendezze, annak használatát irányítsa, így téve lehetővé a leghatékonyabb kommunikációt. A pontos kommunikáció a cég külső partnerei (kis és nagy, egynyelvű és többnyelvű cégek, nyelvi szolgáltatók, gyártók és egyéb szolgáltatók, nemzetközi, országos és regionális szervezetek) és a különböző osztályokon dolgozó belső munkatársak (termék- és szolgáltatásfejlesztés, kutatás és innováció, műszaki dokumentumszerkesztés, fordítók, dizájn, képzés, marketing, értékesítés, minőségbiztosítás és -ellenőrzés) között egyaránt megoldandó feladat.

Ennek működéséhez pontosan meghatározott munkafolyamatokra volt szükség, ezért arra törekedtek, hogy a munkafolyamat egyes lépéseit „*Best practices*”, azaz a legjobb gyakorlatok formájában is kidolgozzák. Ennek során kérdésként felmerült, hogy a terminológiai munka vajon állandó kezelendő folyamatnak („*Prozess*”) vagy inkább lezárható projektnak („*Projekt*”) minősül-e. Megállapították, ez leginkább nézőpont kérdése (például a cég számára folyamatos tevékenységnek bizonyul, míg a megbízásokban gondolkodó nyelvi szolgáltató inkább projektként működik), hiszen mindkettő tulajdonságait magába foglalja, azonban egyik jellemzői sem egyeduralkodók. (<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/tutorialsundvortraege/Childress.pdf>).

A kidolgozott munkafolyamati leírások szerint a terminusok használatának egyeztetése a cégen belül az alábbi módon történik (<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/tutorialsundvortraege/Childress.pdf>):

- az új terminust észlelő és benyújtó személy az információt elsőként a terminológiamenedzser számára teszi elérhetővé (ún. ideiglenes vagy köztes rögzítés);
- a terminológiamenedzser megoldást keres, majd egyeztet az igénylővel;
- ha a terminológiamenedzser nem tudja a kérdést megoldani, akkor az a terminológiai munkacsoport elé kerül, amelynek keretein belül szakértővel konzultálnak;
- ha még mindig nincs rá megoldás, akkor a kérdés a terminológiai munkacsoport és a szakértői-fejlesztési csoport elé kerül;
- megoldatlan esetekre utolsó konzultációs fórumként a terminológiai munkacsoport és a szabványosítók csapata marad, a végső döntés az övék.

Természetesen amint bármelyik szinten megoldás születik, további egyeztetés már nem szükséges, és megtörténhet a rögzítés az adatbázisban.

A hatékonyság növelése érdekében a terminológiai munka egyes lépéseit a cégen belül szintén pontosan meghatározták. Az egyes munkaszakaszokhoz az érintett munkatársakat is hozzárendelték. Ezek az alábbiak (<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/tutorialsundvortraege/Childress.pdf>):

(1) Terminusok születése:

- terminusok kivonatolása (igénylő);
- terminusjelöltek ellenőrzése (terminológus, szakértő);
- rögzítés és egységesítés (terminológus);
- terminusegyeztetés és jóváhagyás (jóváhagyó);
- ekvivalensek rögzítése más nyelveken (nyelvi szakértő, tárgyi szakértő);
- terminusok közti ekvivalenciaszint egyeztetése és jóváhagyása (nyelvi jóváhagyó).

(2) Feldolgozás és előkészítés:

- közzétételi forma eldöntése (terminológiai adatbázis szakértője, felhasználó);
- hozzáférések hozzárendelése (terminológiai adatbázis szakértője);
- adatfrissítés (terminológiai adatbázis szakértője, külső szervezet);
- közzététel (terminológiai adatbázis szakértője).

(3) Alkalmazás, felhasználás:

- résztvevők oktatása (a terminológiakurzus tréner);
- terminológia használata (felhasználó);
- terminológia használatának ellenőrzése (lektor, ellenőrző szoftver);
- segítségnyújtás és támogatás (terminológiamenedzser mint vezető).

(4) Minőségügyi ellenőrzés és minőségbiztosítás:

- a terminológiai adatbázis adatainak ellenőrzése (terminológus, szakértő);
- dupla rögzítések, azaz duplikátumok kiszűrése (terminológus);
- visszajelzések feldolgozása (terminológiamenedzser);
- az adatok minőségéről jelentés készítése, ami leginkább az ellenőrzött, a jóváhagyott adatokról, a ráfordított időről és az adatmezők kitöltöttségéről szóló statisztikák formájában valósul meg (terminológiamenedzser).

A cégnél végzett terminológiai munka tapasztalatait összegezve a terminológusok hasznos tanácsok formájában is megfogalmazták. Ezek közé tartoznak a következők:

- a terminológiai munka jelentős erőfeszítéseket kíván meg;
- a munka során fontosak a jól működő kommunikációs csatornák;
- döntő jelentőségű az ügyvezetés támogatásának megléte;
- különösen a kezdetekkor érdemes először kisebb domének feldolgozásával elindulni és a feldolgozott területek számát átgondolt, szisztematikusan végzett munkával egyre bővíteni;
- a terminológiai adatok felhasználási lehetőségeit és gyakorlati hasznát érdemes minél korábban tudatosítani;
- hasznos a már meglévő terminológiai gyűjtemények összegyűjtése és kiértékelése;
- fontos a támogatottság érdekében a szövetségesek megtalálása;
- követhető minőségi mércéket kidolgozásáról, valamint szolgáltatók bevonásáról dönteni (<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/tutorialsundvortraege/Childress.pdf>).

A terminológiai munkát máshonnan is meg lehet közelíteni. A napi munkába integrált terminológiai munkafolyamat olyan tudásmenedzsment megvalósításaként is leírható, amely az alábbi módon körkörös, önmagába visszatérve segíti elő az információáramlást a cégen belül (<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/DTT2004-PDFs/childless.pdf>):

1. Az egyéni tudás felismerése, tudatosítása: a mindennapi munka során számos új kérdés, tapasztalat merül fel, ami először egyes személyek ismereteként jelenik meg.
2. Az új terminusok alkotása: ahhoz, hogy ezt a tudást mások számára is elérhetővé tegyünk, az újonnan keletkező fogalmak jellemzőit meg kell határozni, tehát definiálni kell, majd ahhoz jelölőt rendelni. Ehhez a szükséges irányelvek megfogalmazása (az egyes nyelvekre nemzetközi szabványok használata, a terminusalkotásra előírások kidolgozása) és tréning formájában a munkatársak képzése is elengedhetetlen.
3. Az ismeretek összegyűjtése és ellenőrzése: az újonnan keletkező fogalmak és jelölők használatát rendszerezett módon össze kell gyűjteni (ebben a munkatársakat eszközökkel és képzéssel támogatni kell) és a folyamatba integráltan tesztelni kell.
4. Az új ismeretek közzététele: a tudás explicitté tétele és feladatok szerinti megosztása; például a hozzáférések kiosztása a terminológiai adatbázis adataihoz, felhívás annak használatára, a felhasználók támogatása információkkal.

A tapasztalatok szerint a terminológiai munkafolyamat rögzítése, ellenőrzése és állandó javítása hasznosabb cégek számára, mint különböző *ad hoc* megoldások alkalmazása, amelyek eredményképpen nem garantálják azt, hogy minden osztály munkatársa vagy az ügyfél az adott fogalmat ugyanúgy fogja megnevezni, az abból származó félreértéseket és a felesleges kiadásokat elkerülve ezzel.

Az SAPTerm számos nyelven nyújt segítséget a felhasználóknak. A terminológiai adatbázis nagy előnye számunkra, hogy üzleti és informatikai terminusokat magyar nyelven is tartalmaz. A terminusok magyar nyelvű ekvivalenseinek nagy részét eredetileg a cégnél dolgozó 3–4 belső magyar nyelvi fordító dolgozta ki, azóta a cég azonban jelentősen megnövekedett, és mivel túl nagy költség lett volna, hogyha minden nyelvből fordítók tucatjait alkalmazzák, a fordítást és a hozzá tartozó terminológiai munkát ügynökségekre, nyelvi szolgáltatókra bízták. Ezek az SAP leányvállalataival, ügyfelekkel és nyelvi szervezetekkel gyakran szoros kapcsolatban állnak, különböző projekteket bonyolítanak le, és az újonnan bevitt adatok helyességét abból a szempontból ellenőrzik, hogy az adott SAP-specifikus fogalomnak megfelelnek-e. A terminusok kidolgozásakor legfőbb szempontként azt veszik figyelembe, hogy a terminus a specifikus vállalati igényeket mennyiben tölti be. Ez utóbbi miatt a vállalati terminusok és fogalmak használata el is térhet az általános használatától. Az interneten fellelhető információk alapján a termékek

lokalizációjában a cég nemzetközi és hazai partnere a szoftverlokalizációra szakosodott CET Translations és a MorphoLogic (<http://www.cet-translations.com>; http://www.morphologic-localisation.eu/wp-content/uploads/2011/09/SAPT_SAPC_EN_mlonly.pdf).

3.2.1. A SZAKÉRTŐI HÁLÓZATRÓL

A szakértők bevonása, illetve állandó jelenléte a terminológiai munkafolyamatban nem újdonság, napjainkban inkább elvárásnak számít. Újdonság azonban a szakértői hálózat mint konzultációs fórum egy cég részéről való fenntartása.

Childress (2012) a *Kooperative Validierung der Terminologie mit externen Akteuren: Ein Modell für Firmen* (A terminológia külső szereplők bevonásával történő kooperatív validálása: egy vállalati modell) című, a német terminológiai társaság szimpóziumán elhangzott előadásában (Tamás 2012b) bemutatja, hogyan kerestek megoldást az új és a már meglévő piacokon felmerülő helytelen terminológiahasználatból eredő problémákra. Ezért úgy gondolták, hogy az a legjobb megoldás, ha az SAP fejlesztési és nyelvi központja a fordítók munkájának minőségét a már meglévő terminológiai eszközök mellett is tovább képesek növelni. Gyakori ugyanis, hogy a terminológusoknak – minden igényt kielégítendő – egyfelől a túlságosan is szakmai nézőpontokat előtérbe helyező fejlesztők, másfelől a rövidítések feloldását és a kész szakszókincset hiányoló nyelvi szolgáltatók igényeit kell összehangolniuk. A fejlesztők például hajlamosak olyan – a német nyelvre jellemző – hosszú, összetett terminusok alkotására, amelyek később gondot okoznak például az okostelefonos használatnál. A nyelvi szolgáltatóknak – főleg kis nyelveken – a hiányzó terminusokat gyakran meg kell teremteniük, esetleg kölcsönszavakból kell építkezniük. Az SAPTerm terminológiai adatbázis nyelvi adatainak minőségi javítására a cég az említett okok miatt egy külső szakemberhálózatot hozott létre, amelynek tagjai például az SAP külföldi leányvállalatai, kiválasztott ügyfelek, az illetékes minisztérium szakemberei (akik maguk is kapcsolatban állnak és bevonnak a feladatokba nyelvészeket, kutatókat, egyetemi oktatókat). Ez a külső szakértői hálózat a hagyományos terminológiai munkát nemcsak minőségében javítja, hanem komplexebbé is teszi. A munkafolyamat egyes lépései pedig aszerint is különbözhetnek, hogy már régebben bevezetett vagy újonnan felvett idegen nyelvről van-e szó, mert az utóbbiaknál nem elegendő egy egyszerű megerősítés, gyakran számos hiányzó terminust kell pótolni.

A külső szakértői hálózat projektekbe való bevonása egy meghatározott menet szerint történik. A külföldön dolgozó nyelvi szolgáltató megbízásakor párhuzamosan

a külső szakértői hálózatot is értesítik arról, hogy munkacsoportjukat várhatóan össze fogják hívni. Az előkészítő szakaszban az adatbevitel gyakran egyszerű Excel táblázatba történik, mert ehhez mindenki könnyen hozzáfér, külön informatikust nem igényel. A legfontosabb adatmezők ebben a munkaszakaszban: az SAP nyelvi szolgáltatója által rendelkezésre bocsátott kiindulási fogalom (domén, jelölő, definíció), a terminusjelölt, a validálás (értékelés, megjegyzés, ellenjavaslat), ellenjavaslatok magyarázata, végleges validálási adatmezők. Ezt az adatbázist kapja meg a külső szakemberhálózat, amelynek tagjai az eredményeket négyes skálán értékelik:

- validált;
- elfogadott (opcionálisan megjegyzéssel ellátva);
- javítandó (megjegyzés szükséges, ellenjavaslat opcionális);
- elutasítva (megjegyzés és ellenjavaslat szükséges).

A tapasztalatok szerint a terminusjelöltek 80%-ának validálása problémamentesen lezajlik. Az adatok ezt követően ellenőrzés céljából a nyelvi szolgáltatóhoz kerülnek, az SAP nyelvi szolgáltató központja pedig gondoskodik arról, hogy a validált terminusok a központi adatbázisba bekerüljenek. Rögzítéskor a már korábban használt idegen nyelvek esetében előfordulhat, hogy az adatbázisban már más változatok is élnek, ekkor ismét egyeztetésre lehet szükség.

A tapasztaltak alapján a külső hálózat tagjainak azonban nem mindig azonosak az érdekei, az egyes projekteket más-más nézőpontból szemlélik. Az SAP célja olyan minőségi terminológia előállítása, amely megfelel az ágazati igényeknek és a vevők többsége számára is megfelelő. A nyelvi szolgáltató megbízásakor olyan hasznos terminológia kidolgozását reméli, amely további SAP-projekteknel és más vevőknél is használható. Az illetékes minisztériumi szakemberek pedig olyan hivatalosan elismert terminológiát várnak tőle, amely része a nemzeti-hazafias céloknak és a szaknyelv erősödését szolgálja. Természetesen a vevő is saját érdekeit helyezi előtérbe, saját vállalatspecifikus terminusainak használatát várja el, aminél gond lehet, hogy nem mindig felel meg más vevők terminushasználatának.

Az újfajta egységesítési és jóváhagyási eljárásban az eltérő igényeket is figyelembe vették és az SAP terminológusai – mintegy segédeszközként – saját maguknak megalkották a „terminológiai munka három törvényét”, amely lényegében a következőket mondja ki (Childress 2012: 71):

1. a terminusnak meg kell felelnie a jogalkotó és a piaci viszonyok már korábban létező terminológiájának; tehát nincs értelme az ellenállásnak, ha az ügyfelek, szakértők többsége egy adott fogalmat egy adott módon nevez meg, főleg, ha ezt már a jogszabályokban is rögzítették;

2. a terminusnak meg kell felelnie a gyártóknak, hacsak az nem ütközik az első törvénybe;
3. a terminusnak meg kell felelnie az ügyfélnek, hacsak az nem ütközik az első és második törvénybe.

A tapasztalatok alapján a végső döntésnél mindig az adott projekt működőképes volta a döntő, és ez főleg az új fogalmak elnevezésére igaz. Igaz ugyan, hogy a külső hálózat működtetésével a döntési folyamat időtartama meghosszabbodik, pozitívként megemlítendő azonban, hogy a minőségi munka megvalósításához a külső szakvélemények nagyban hozzájárulnak, valamint minél nagyobb létszámú és szélesebb körű a szakértői hálózattal bővített terminológiai munkacsoport, annál több információ áll a terminológus rendelkezésére.

3.3. A TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS FELÉPÍTÉSE

Az SAPTerm terminológiai adatbázis az SAP-specifikus terminusokat 37 standard nyelven tartalmazza. Ebbe beletartoznak a magyaron kívül például katalán, orosz, vietnami, észt, egyszerűsített és hagyományos kínai nyelven rögzített terminusok is, 2012 óta pedig hindi és kazah nyelvű terminusbejegyzés is szerepel benne. A bejegyzések száma mára elérte a 4 milliót. Ebből 150 000 kiindulási fogalom, amelyeknek ekvivalensei 42 nyelven szerepelnek. Az interneten elérhető külső SAPTerm adatbázis bejegyzéseit a központi adatbázisból folyamatosan frissítik (<http://en.sap.info/sap-terminology-at-your-fingertips/90599>; <http://de.sap.info/sap-terminologie-auf-knopfdruck/90865>; Childress 2013).

Az SAPTerm terminológiai adatbázis az SAP WebDynpro elnevezésű webalapú alkalmazásokat támogató technológia segítségével kifejlesztett www.sapterm.com elérhetőségű honlapon belül található meg. Ez a felület a terminológiai adatbázisban a keresést és a szűrést egyaránt lehetővé teszi. Az egyes terminológiai bejegyzéseknél információkat kapunk a doménról és szoftverkiadásról, szerepel a definíció, a rövidítés, a szinonima és egyéb hasznos információk (Childress 2013).

A honlap nemcsak a terminológiai adatbázist tartalmazza, hanem olyan egyéb kapcsolódó szolgáltatásokat is nyújt, mint a terminológiai adatbázis használati útmutatója (http://help.sap.com/saphelp_glossary/en/index.htm), ami a terminológiai adatbázisokra általában jellemző, de ezen felül létezik egy azonnali segítséget nyújtó, felugró ablakban megjelenő chatszolgáltatás is arra az esetre, ha valaki elakadna a terminológiai adatbázis használatában. Az interaktivitás jegyében továbbá – SAP Terminology Community néven – egy

fórum is rendelkezésre áll, amely arra ad lehetőséget, hogy a felhasználó feltehesse kérdéseit, és visszajelzést adhasson a terminológiai adatbázis használatával kapcsolatban.

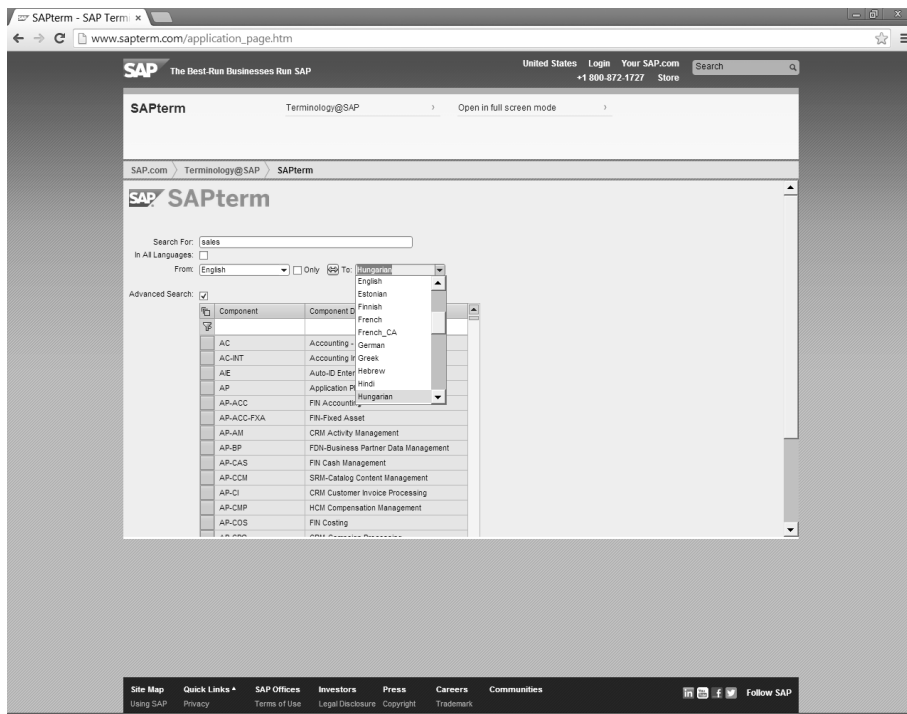
A szolgáltatások azonban itt még nem érnek véget, a honlap egy elektronikus szótárt (<http://help.sap.com/glossary>) is tartalmaz, amely ugyan nem tekinthető teljes mértékben a terminológiai adatbázis részének – nemcsak más műfajról lévén szó, hanem átjárás sincs a kettő között –, de a keresett terminusokat angol és német nyelven itt is megtalálhatjuk. Az elektronikus szótár bejegyzéseinek forrása viszont a terminológiai adatbázis. Azért hozták létre, hogy az adatok több formában is rendelkezésre álljanak, és a terminológiában kevésbé jártas ügyfelek számára termékeik használatát megkönnyítsék. Ez megfelel a cégen belüli tudásmenedzsment koncepciónak, amelynek célja az ismeretek széles körű terjesztése. Ennek megfelelően a szószeret jellegű szótár a terminusokat a cég két elfogadott forrásnyelvén tartalmazza, és használata rendkívül egyszerű. Mindkét esetben bal oldalon található a szólista, a honlap felső részén a keresett terminust a keresés mezőn keresztül vagy az alfabetaikus besorolást böngészve találhatjuk meg. A terminusok bal oldali listájára kattintva a jobb oldali ablakban megjelenik a terminus angol, illetve német nyelvű definíciója, felette pedig a hozzátartozó domén szerinti besorolás.

Visszatérve a terminológiai adatbázis felépítésére – a tanulmány 2. fejezetében említett osztályozás szerint – az SAPTerm terminológiai adatbázis külső, a nagyközönség számára elérhető megjelenítési felületét elemezve arra a következtetésre jutottam, hogy jelenlegi fejlesztési szakaszában ugyan az egyszerű és hagyományos terminológiai adatbázisok határeseteként jellemezhető, de inkább az előbbihez sorolható. Ennek oka, hogy a terminusautonómia nem érvényesül teljes mértékben; nem is annyira a terminográfiai bejegyzések önálló, de szólistából lenyíló, abba ágyazottan megjelenő, felsorolás jellegű, szótárra emlékeztető megjelenítése miatt, ami újfajta megközelítési módként is felfogható. Hiába szerepel a fő terminusok megjelenése, a rengeteg domén miatt számos változat él egymás mellett. Ezen felül – bár számos adatmező szerepel az adatbázisban (lásd 4. fejezet) – hiányzik például az ekvivalencia mező, amelynek funkciója az ekvivalencia mértékéről további információkat és magyarázatokat szolgáltat. Az interneten elérhető terminológiai adatbázis mellett természetesen létezik egy belső, nem publikus verzió is, amelyik a terminológiamenedzser elmondása alapján számos egyéb nem publikus magyarázatot, bejelölést tartalmaz, mint pl. A még feldolgozandó, engedélyezésre váró és törlési megjegyzéssel (pl. kettős bevitel esetén) ellátott terminusokra vonatkozó magyarázatok.

4. A TERMINOGRÁFIAI BEJEGYZÉSEK LEÍRÁSA

A terminográfiai bejegyzések elemzését a felkínált keresési módoktól érdemes elkezdni. A terminológiai adatbázis nyitóoldala egyszerű és összetett keresést tesz lehetővé, ezen felül a csillag jel beírásával a keresőfelületbe a kis- és nagybetűk megkülönböztetése nélkül szóösszetételekre is rákereshetünk. A keresett adat jelenleg egy adott nyelvpárra a nyelvirány megadásával vagy az összes nyelv rubrika megjelölésével kérhető le, de ez az első kísérleti használati szakasz miatt van így, később várhatóan változni fog, hogy két vagy több nyelv is kijelölhető legyen. Amennyiben az összetett változatot választjuk, úgy a keresés minden doménen belül lefut. A domének és aldomének között a külső felhasználó számára nem egyszerű az eligazodás. Ennek oka, hogy számos terminus több területhez is tartozik, és bár a kettős bevitel kerülendő, vannak munkatársak, aki a könnyebb keresés érdekében a saját területük megjelölését is igénylik. Az 1157 sort magában foglaló hosszú listát tartalmazó felnyíló ablak bal oszlopában rövidítések és jobb oszlopában segítségképpen azok megfejtése olvasható, mint például: AC – Accounting General (könyvelés általában) vagy MM-PUR – Purchasing (beszerzés). A domének megnevezései többnyire különböző vállalatgazdálkodási vagy informatikai fejlesztési területeket és részterületeket jelölnek. A domén szerinti keresésnél szűrés is lehetséges.

A keresés befejezésével találati listát kapunk. A lista tetején bal oldalon a találatok száma olvasható le. Az egyes bejegyzések részleteinek megtekintése az egyes sorok kattintással való kinyitásával tehető meg. Éppen ezért a terminológiai adatbázis megjelenítési felülete leginkább szöszedetre emlékeztet. A felső sorban található funkciókat végignézve elsőként egy tölcser alakú jelet találunk, amely a szűrés funkciót jelképezi, ami az első sorokra kattintva valósítható meg. Az első oszlop a terminus típusa oszlop (*Term type*), amelyen belül különböző szimbólumok jelölik, hogy fő terminus (*Main Entry* – itt például zöld pipajel is szerepel), rövidítés (*Abbreviation* – például olló a jele), szinonima (*Synonym*) vagy érvénytelen szinonimáról (*Invalid Synonym*), esetleg fölérendelt terminusról (*Superordinate Term*) van-e szó. Ezt az oszlopot követik a terminusok (jelölések például: *Hungarian, English*). Ha csak terminus szerepel és nincs mellette feltüntetve ekvivalens, akkor ez azt jelenti, hogy annak még nincs megfelelője vagy azt még nem validálták, de ettől függetlenül már szerepel az adatbázisban, mert a felhasználó számára ez is információ. A következő oszlopban a pluszjel (*Additional Languages*) látható, majd a definíció (*Definition*), a domén jelölése (*Component*) és esetleg további információ (például: pluszjellel jelölve, mint az *Additional Component* adatmező, amely az aldomént tünteti fel).

1. ábra. Az SAPTerm keresési felülete

Tekintettel arra, hogy az angol nyelv használata az SAP központjában és összes leányvállalatánál kötelező, így a legtöbb definíció eleve angol nyelven születik meg. Az angol mellett azonban a német is domináns maradt, ezért sok terminusnál először a német terminus született meg, majd később az angol vagy a kettő párhuzamosan, így ezek esetében a német a forrásnyelv. Annak ellenőrzése, hogy melyik nyelven fogalmazták meg először a definíciót, csak a belső adatbázisban lehetséges. A domén megjelölése minden esetben szerepel. Ha a kurzort a domének rövidítési fölé helyezzük, akkor ezzel a rövidítést feloldjuk. Erre szükség is van, mert a doménekre osztás elaprózott, rendkívül sok rövidítést tartalmaz. További lehetőség, hogy bármelyik oszlop első sorára kattintva az adatok feltüntetésének sorrendje tetszés szerint módosítható, mint például: terminusok alfabetikus sorrendje vagy előre kerülhetnek azok a terminusok, amelyekhez definíciót rendeltek hozzá. Bár a terminológiai adatbázis a fogalomközpontúságra épül, előfordulhat azonban, hogy nem minden esetben szerepel definíció.

Ha a terminusra kattintunk, akkor egy táblázatos formán belül kinyíló kisablakban az információk két csoportban szerepelnek: adminisztratív és a terminusra vonatkozó részletes információk (lásd 2. ábra). Az adminisztratív információk (*Admin. Info*) alatt a következő adatok szerepelnek:

- a bejegyzés besorolási osztálya (*Entry Class*, például: *Standard Term*);
- a terminus besorolása (*Term Category*), amelyen belül többféle használati korlátozás létezik, amelyek számát igyekeznek minimalizálni:
- nem fordítható (*Non-Translatable*): az adott terminus minden nyelven egységesen használandó, mint a szerzői jogvédelem alatt álló elnevezések és/vagy márkanevek; például ilyen a *Simple Object Access Protocol* (rövidítése: *SOAP*), amely esetében a helytelen használat a program esetében következményekkel járna, ezért a fordítók magyarázatképpen legfeljebb szinonimát vagy megjegyzést használhatnak, de a terminust mással nem helyettesíthetik;
- jogi korlátozás (*Legal Restriction*): amennyiben a terminus jogszabályban vagy más jogilag kötelező erejű dokumentumban szerepel; idesorolhatók jogszabályok, hivatalos dokumentumok megnevezései, a licensz-, a szellemi tulajdonról és a szerzői jogvédelemről szóló megállapodásokban szereplő jogi terminusok, amelyek hivatalos megfelelőit hivatalos szervek állapítják meg; például: a német *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht* (de.) angol nyelvi megfelelője a *German Federal Financial Supervisory Authority* (en.);
- tulajdonjogi korlátozás (*Proprietary Restriction*): célja egy adott cég kizárólagos terminushasználatának védelme, mint márkanevek, vállalat-specifikus termékek és szolgáltatások megnevezései, amelyeknek használata fordításokban a tulajdonos elvárásainak kell megfelelnie; például: a *Microsoft Windows CE* terminus használata minden nyelven azonos, de a *Microsoft Internet Information Services* terminust egyes idegen nyelveken már a lokálisan használt terminussal helyettesítik;
- megjegyzés (*Entry Note*) és
- definíció (*Definition*).

A terminusra vonatkozó részletes információk (*Term Details*):

- státusz (*Status*) mint például engedélyezett (*Released*);
- nem (*Gender*);
- szófaj (*Part of Speech*) mint például tulajdonnév (*Proper Name*);
- engedélyszám (*Release: 46D*);
- engedélyezés után visszavonva (*Retired after Release*);
- forrás (*Source*);

- megjegyzés (*Comment*) mint a terminus besorolása (például *Term Type*, *SAPTerm Entry*), és
- a terminus további változatai (*Term Variants*). Ha szinonimáról van szó, akkor a fő terminust és esetleg a rövidítését a *Comment* alatt találhatjuk meg.

Amennyiben más nyelveken is rá szeretnénk keresni az adott terminusra, akkor elegendő az *Additional Languages* funkcióra kattintani és a táblázatos megjelenítésen belül külön ablak nyílik meg. Ez a következő adatmezőket tartalmazza: státusz (*Status*), terminuskategória (*Term Category*), célnyelv (*Target Language*), terminus (*Term*) és definíció (*Definition*).

Vizsgáljunk meg konkrét bejegyzéseket is. Ha a *sales* terminusra keresünk rá, akkor 20 találatot kapunk. Ha a keresésnél a terminus elé csillagot teszünk, abban az esetben a találati listán nemcsak a *sales* terminust kapjuk, hanem az összes olyan változatot, amelyek szóösszetételének a *sales* része. Az önmagában fő terminusként szereplő *sales* terminushoz doménenként eltérő definíciót rendeltek hozzá (például „*The activity of selling products*” – termékértékesítési tevékenység),⁴ ekvivalensként azonban kizárólag az *eladás* magyar nyelvű terminus szerepel,⁵ az értékesítés nem. Bár a két terminus egymás kvázi-szinonimájaként értékelhető, ez elsőre valóban hiányosságnak tűnik. Amennyiben visszafelé keresünk rá a magyar értékesítés terminusra, akkor a *sales* terminus önmagában két változatban is szerepel: egyszer kis kezdőbetűvel (*sales*), majd nagy kezdőbetűvel (*Sales*). Ez utóbbi esetben egy SAP szoftvermodul definícióját rendelték hozzá, azaz kifejezetten vállalatsspecifikus terminusról van szó.

Érdeemes az *eladás* és értékesítés terminusok használatára röviden kitérni. A vállalatok gyakorlati életében az *eladás* és értékesítés terminusok egyaránt gyakran szerepelnek, amennyiben azonban szervezeti egységekről, pozíciókról vagy az eladás, mint összetett tevékenységről van szó, akkor nem az eladás, hanem az értékesítés terminus a használatos: például értékesítési osztály, belföldi értékesítési osztály, export értékesítési osztály, értékesítési igazgató, értékesítési vezető, értékesítési asszisztens. Ez a kettősség a német nyelvben is előfordul: *Verkauf* (eladás) vs. *Vetrieb* (értékesítés).

Az értékesítés terminusra nehéz megfelelő definíciót találni, az megállapítható azonban, hogy az *eladás* terminus által jelölt fogalom nem feleltethető meg teljes mértékben az értékesítés terminus által jelölt fogalomnak, mint ahogyan az eladó és értékesítő sem feleltethető meg teljes mértékben egymásnak. Bár leegyszerűsítve

4 A szerző fordítása.

5 A tanulmány írásakor aktuális állapot, az adatállomány folyamatosan bővül.

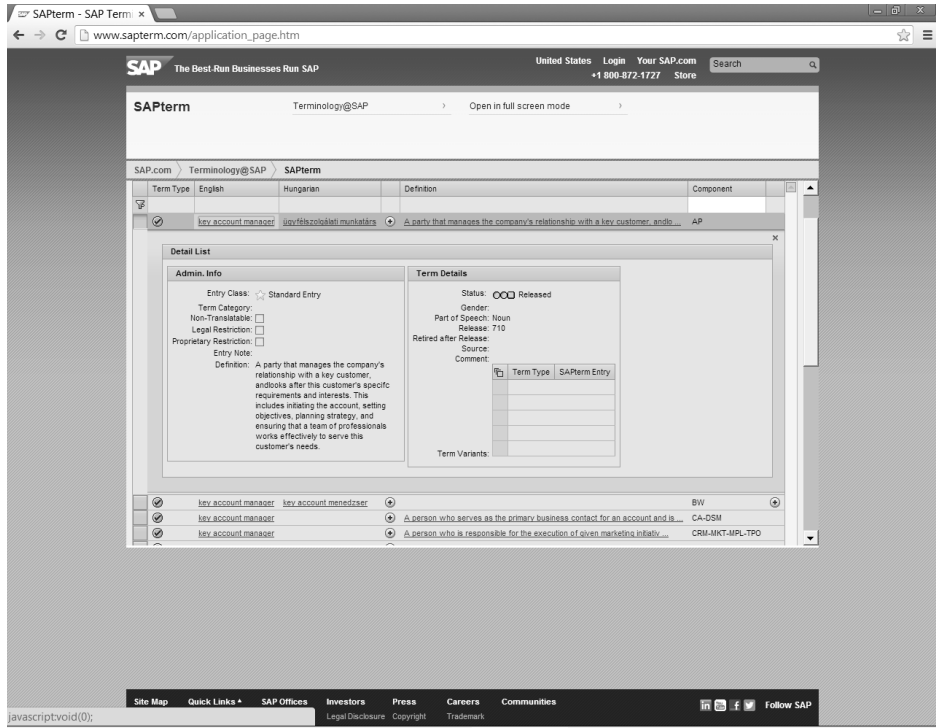
az értékesítés eladás, azonban az üzleti életben ez komplex területet jelöl. A különböző gazdaságtudományokban nehéz az értékesítésre definíciót találni, a tankönyvekben, kézikönyvekben vagy egyéb ismeretterjesztő írásokban általában már rögtön az értékesítési rendszerről vagy értékesítési csatornáról olvashatunk. Értékesítési rendszer például „Az értékesítési rendszer a termékek a gyártótól a fogyasztóhoz való eljutását biztosító szervezetek és funkciók összessége”, míg az értékesítési csatornát a következőképpen lehet meghatározni: „Attól függően, hogy az indirekt értékesítésnél hány szint, azaz hány eladó ékelődik a termelő és a fogyasztó közé, beszélünk egy-, két- vagy háromszintű értékesítési csatornáról” (<http://www.econom.hu/ertekezesesi-lanc/>). Az értékesítés nagyban függ a termék vagy szolgáltatás jellemzőitől, értékétől, mennyiségétől, célcsoporttól.

Az egyoldalú rögzítésnek fő oka, hogy az SAP terminológiai adatbázisában csak az szerepel, ami konkrét szövegekben az SAP cégen belül felmerült. Nem klasszikus értelemben vett „szótárról”, nem mindenre kiterjedő, a témakörbe tartozó terminusok feldolgozásáról van tehát szó, hanem a szükségletek alapján kidolgozott adatbázisról. Kizárólag az „SAP-világ” számára releváns terminusokat írja le, nem járja körbe az összes kapcsolódási pontot, ahogyan az például az ontológiáktól elvárható, itt csak azt találjuk meg, amire célzottan szükség van. A terminusokhoz rendelt ekvivalensek használata pedig olykor a máshol megszokottól a vállalat-specifikusság miatt térhet el.

Nézzünk meg egy másik példát is. Ha a *key account manager* terminus magyar nyelvű ekvivalenseire keresünk rá, akkor a találati listán öt tétel szerepel (lásd 2. ábra), amelyek közül négyenél angol nyelvű definíciót találunk. Ezek közül két helyen szerepel magyar terminus, a többi ekvivalenst nem kínál fel. Az adatbázis magyar nyelvű találatként két változatot kínál fel: *key account menedzser* és ügyfélszolgálati munkatárs, míg a többi adatmező üresen maradt. Az angol nyelvű definíció csak a *key account menedzser* mellett szerepel, mert a jelenlegi kísérleti használati szakaszban a definíció feltüntetése még nem kötelező.

A vizsgált terminus más szempontból is érdekes, hiszen a foglalkozások megnevezéseinek megfeleltetése más kultúrában, társadalomban és gazdasági rendszerben gyakran (Tamás 2010) nehézséget okoz. A vállalatok életében a *key account manager* pozíció olyan értékesítési területen dolgozó munkatársat jelöl, aki az adott cégen belül a legfontosabb, azaz a kiemelt ügyfelek (vevők) elsődleges kapcsolattartója. A vállalatok gyakorlati életében gyakran az angol terminust használják kölcsönszóként, de léteznek hibrid változatok is, ahol a szóösszetételben a *manager* szót a magyarosított *menedzser* írásmóddal írják le. Az álláshirdetésekből nagyon eltérő változatokkal találkozhatunk: kiemelt ügyfélkapcsolati menedzser, kiemelt ügyfélmenedzser, ügyfélmenedzser vagy

ügyfélszolgálati menedzser. Egy gondolat erejéig érdemes még kitérni arra, hogy az ügyfélszolgálat a vállalati tevékenységtől és struktúrától függően más fogalmat is takar, és általában inkább értékesítési háttértevékenységet jelöl, mint például: rendelések lebonyolítása, akciók rögzítése, értékesítési adatok elemzése, információszolgáltatás, reklamációkezelés.

2. ábra. A *key account manager* terminus terminográfiai bejegyzése

Az interneten fellelhető „Angol állásnevek magyarul” című sorozat létrejötté, amelyben fejeződik a különböző angol nyelvű pozícióneveket magyarázzák, szintén azt jelzi, hogy nem minden állás angol megnevezésének alakult ki egységesen értelmezett és elfogadott magyar nyelvű ekvivalense. Tehát az angol terminusok által jelölt fogalmak nem mindig tisztázottak, ami az állás-keresők és közvetítők számára nehézséget okoz (<http://www.origo.hu/allas/tipp/20050905angol.html>). A fenti sorozaton belül a *key account manager*re a következő magyarázatot kapjuk:

Az értékesítési csapatban a sales manager beosztottja a key account manager. Az üzletkötőnél magasabb, de nem vezetői pozíció. Nagyobb cégek esetében vannak nagyobb és kisebb ügyfelek. A key account manager a nagy ügyfelekkel tartja a kapcsolatot, nagyobb jogosítványai vannak az üzletkötőknél: a megbízók egyedi igényeihez alkalmazkodva köthet szerződést, árkedvezményt adhat, kampányokat szervezhet.

Mivel egy cégnél sok esetben 2–8 közötti a nagy ügyfelek száma, az üzletkötőknél (sales representative) kevesebben vannak egy cégnél. Általában 3–4 év üzletkötői tapasztalat után emelik ki az értékesítőt key account managerre. Mivel nem vezetői munka, ezért a vezetési készség megléte nem feltétel, viszont a nyelvtudás már igen (<http://www.origo.hu/allas/tipp/20050905angol.html>).

Az ügyfélszolgálati menedzser alatt a definíció a terminológiai adatban a következő:

A party that manages the company's relationship with a key customer, and looks after this customer's specific requirements and interests. This includes initiating the account, setting objectives, planning strategy, and ensuring that a team of professionals works effectively works to serve this customers' needs.

Ez lényegében ugyanazt a fogalmat jelöli. A fogalomközpontúság a terminológiai adatbázisban az egységesen használt, forrásnyelvként is működő angol nyelvű definíciók megadásával valósul meg.

A tény, hogy az adatbázisban több változat is szerepel, a jelenleg kialakult használatot pontosan tükrözi. A kérdés az, hogy érdemes-e minden változatot külön bejegyzésként szerepeltetni, illetve az egyes doméneken belüli használat mennyiben különbözik. Léteznek olyan adatbázisok, amelyekben egyetlen bejegyzés, illetve adatlap alatt rögzítik a további változatokat, a fő terminust és a terminus változatait elkülönítve ezzel.

5. ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az SAPTerm terminológiai külső adatbázis leírása meghatározott osztályozási módszer alapján történt, amely alapján jelenlegi fejlesztési szintjén inkább egyszerű terminológiai adatbázisnak minősül, bár az adatbázist tartalmazó honlap kiegészítő szolgáltatást is tartalmaz, amelyek az sapterm.com honlapon keresztül érhetők el. Az adatbázis két konkrét példa elemzésével történő bemutatásán túl a tanulmány a terminológiamenedzsment különböző kérdéseire is kitér.

Az SAPTerm nyilvánossá tételével bővült azoknak a terminológiai adatbázisoknak a köre, amelyek magyar nyelvű terminusokat is tartalmaznak. Az adatbázis egy viszonylag szűk témakört, elsősorban olyan üzleti és informatikai terminusokat dolgoz fel, amelyekre az SAP cégen belül konkrét igény merült fel.

IRODALOM

- Arntz, R. – Picht, H. – Mayer, F. 2009. *Einführung in die Terminologearbeit*. 6. Aufl. Hildesheim – Zürich – New York: Georg Olms Verlag.
- Childress, M. 2012. *Kooperative Validierung der Terminologie mit externen Akteuren: Ein Modell für Firmen*. In: Mayer, F.– Schmitz, K.-D. (Hrsg.) *Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge. Akten des Symposiums*. Heidelberg, 19–21. April 2012. Deutscher Terminologie-Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln GmbH & Co. KG. 65–72.
- Childress, M. 2013. SAP-Terminologie auf SAPTerm.com verfügbar. *Edition*. Ausgabe 2/2013. 33.
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Sermann E. – Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–115.
- Tamás D. 2009. A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* 2. évf., 2. szám, 213–235.
- Tamás D. 2010. La knowledge base EOHS Term, ossia un vocabolario online creativo. In: Dávid G. Cs. – Zelényi A. (szerk.) *Corvinus nyelvi napok, „Kreativitás és nyelv”*. Budapesti Corvinus Egyetem IOK Alkalmazott Nyelvészeti Kutató- és Továbbképző Központ. 2009. szeptember 23–24. Budapest: Aula Kiadó. 349–355.
- Tamás D. 2011. Terminológiai adatok soknyelvű dokumentálása. In: Hires-László K. – Karmcsi Z. – Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, Beregszász, 2010. szeptember 16–18. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 434–438.
- Tamás D. 2012a. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? *Fordítástudomány* 14. évf., 1. szám, 5–20.

Tamás D. 2012b. (konferenciabeszámoló) DTT-Symposium. Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge. Heidelberg, 2012. április 19–21. *Magyar Terminológia* 5. évf., 2. szám, 291–304.

Tamás D. 2014. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről.* Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmacsképző Tanszék.

FORRÁSOK

<http://www.sapterm.com/> (Letöltés ideje: 2013. október 6.)

http://help.sap.com/saphelp_glossary/en/index.htm (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/tutorialsundvortraege/Childress.pdf> (Letöltés ideje: 2012. május 30.)

<http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/DTT2004-PDFs/childress.pdf> (Letöltés ideje: 2013. október 11.)

<http://en.sap.info/sap-terminology-at-your-fingertips/90599> (Letöltés ideje: 2013. október 11.)

<http://de.sap.info/sap-terminologie-auf-knopfdruck/90865> (Letöltés ideje: 2013. október 11.)

<http://www.cet-translations.com> (Letöltés ideje: 2013. október 20.)

http://www.morphologic-localisation.eu/wp-content/uploads/2011/09/SAPT_SAPC_EN_mlnonly.pdf (Letöltés ideje: 2013. október 20.)

<http://help.sap.com/glossary> (Letöltés ideje: 2013. október 6.)

<http://www.econom.hu/ertekesitesi-lanc/> (Letöltés ideje: 2013. november 6.)

<http://www.origo.hu/allas/tipp/20050905angol.html> (Letöltés ideje: 2013. november 6.)

IV. FEJEZET

AZ ELTE FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAMJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FOLYÓIRATOK, KÖZLEMÉNYEK

REPERTÓRIUM I. FORDÍTÁSTUDOMÁNY (1999–2014)

■ ÖSSZEÁLLÍTOTTA: HARSÁNYI ILDIKÓ

- Abonyi A. T. 2012. Cs. Jónás Erzsébet: Kognitív szemantika a fordításban: Orosz kognitív nyelvészet. 14. évf., 2. szám, 115–119.
- Ábrányi H. 2012. Lásd: Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012. Árvay A. 2000. Lásd: Károly K. – Árvay A. – Edwards M. – Fekete H. – Kolláth K. – Tankó Gy. 2000.
- Ábrányi H. 2013. A fordítástámogató eszközök oktatásának módszertana. 15. évf., 2. szám, 72–82.
- Ábrányi H. 2013. Footitt, H. – Kelly, M. (eds.): Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict. 15. évf., 1. szám, 112–119.
- Ajtay-Horváth M. 2002. Az integráció nyelvi kihívásai. Az euroszövegek nyelvformáló szerepe. 4. évf., 2. szám, 5–13.
- Albert S. 1999. A fordításelméletek tudományfilozófiai alapjairól. 1. évf., 1. szám, 12–26.
- Albert S. 2000. A modern francia fordítástudomány megalapítója: Georges Mounin (1910–1993). 2. évf., 1. szám, 96–102.
- Albert S. 2000. Filozófiai szövegek fordítása (1. rész). 2. évf., 2. szám, 5–23.
- Albert S. 2001. Filozófiai szövegek fordítása (2. rész). 3. évf., 1. szám, 5–25.
- Albert S. 2003. A contresens fogalma a fordításelméletben. 5. évf., 1. szám, 44–59.
- Albert S. 2005. A fordíthatóság és fordíthatatlanság határán. 7. évf., 1. szám, 34–49.
- Albert S. 2006. Lásd: Szentváry-Lukács M. – Albert S. 2006.
- Albert S. 2008. Károly Krisztina: Szövegtan és fordítás. 10. évf., 2. szám, 93–96.
- Albert S. 2009. Henry Meschonnic (1932–2009). 11. évf., 1. szám, 139–140.
- Albert S. 2011. Peter Newmark (1916–2011). 13. évf., 2. szám, 127–129.
- Albert S. 2012. Az Anna Karenina magyar fordításairól. 14. évf., 2. szám, 80–92.
- Aradi A. 2009. A magyar is partikula hangsúlykorlátozó szerepe a fordítások tükrében. 11. évf., 2. szám, 5–22.
- B. Papp E. 2006. A magyar mint veszélyeztetett nyelv (Szombathely, 2006. november 9–10.). 8. évf., 2. szám, 135–137.
- Bakti M. 2005. E-learning a fordítás és a tolmácsolás oktatásában a brnói Masaryk Egyetem Angol Tanszékén. 7. évf., 2. szám, 121–122.

- Bakti M. 2006. Tolmácsolás-kutatási szeminárium Tarragonában. 2006. június 5–7. 8. évf., 1. szám, 124–126.
- Bakti M. 2008. Megakadásjelenségek a szinkrontolmácsolásban. 10. évf., 2. szám, 22–38.
- Bakti M. 2010. Franz Pöchhacker, Arnt Lykke Jakobsen és Inger M. Mees (eds.): *Interpreting Studies and Beyond – a Tribute to Miriam Shlesinger*. 12. évf., 1. szám, 93–99.
- Bakti M. 2014. Lásd: Bóna J. – Bakti M. 2014.
- Balaskó M. 2000. *META* 1998. 43. évf., 2. szám. *The Corpus-based Approach*. 2. évf., 2. szám, 115–121.
- Balogh J. 2008. Michel Ballard: *Quest-ce que la traductologie?* 10. évf., 2. szám, 118–120.
- Balogh P. 2008. Bárdosi Vilmos – Szabó Dávid: *Francia–magyar kéziszótár*. 10. évf., 1. szám, 107–112.
- Balogh P. 2010. Ligia Stela Florea, Catherine Fuchs: *Dictionnaire des verbes du français actuel*. 12. évf., 2. szám, 130–135.
- Bánhegyi M. 2006. A kanadai politikai diskurzus vizsgálata fordítástudományi szempontból. 8. évf., 2. szám, 21–38.
- Bánhegyi M. 2007. Christina Schäffner and Helen Kelly-Holmes (eds.): *Discourse and Ideologies*. 9. évf., 1. szám, 125–130.
- Bánhegyi M. 2010. Politikai szövegek és fordítástudomány 1. rész: a kritikai diskurzuselemzés gyökerei, legfontosabb iskolái. 12. évf., 1. szám, 16–31.
- Bánhegyi M. 2010. Politikai szövegek és fordítástudomány 2. rész: Szövegnyelvészeti trendek a politikai diskurzuselemzés fordítástudományi megközelítése terén. 12. évf., 2. szám, 24–42.
- Bánhegyi M. 2011. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása 1. rész. 13. évf., 2. szám, 37–55.
- Bánhegyi M. 2011. Politikai szövegek és fordítástudomány 3. rész: Van Dijk kritikai diskurzuselemzési modellje és a fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell. 13. évf., 1. szám, 22–39.
- Bánhegyi M. 2012. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása 2. rész. 14. évf., 1. szám, 69–81.
- Bánki Á. – Lukács É. 2010. *Francia–magyar szótárak és műfordítás (1989–2009)*. Budapest, 2009. november 16–18. 12. évf., 1. szám, 80–87.
- Barta P. 2005. T. Litovkina Anna, Wolfgang Mieder: „A közmondást nem hiába mondják” – Vizsgálatok a proverbiumok természetéről és használatáról. 7. évf., 2. szám, 109–113.

- Bendik J. 1999. A beszédprozódia szerepe a szinkrontolmácsolásban. 1. évf., 1. szám, 100–113.
- Bendik J. 1999. A tolmácsolás praxeológiája. 1. évf., 2. szám, 45–55.
- Bendik J. 2003. A „Praxeológia” rovat indítása elé. 5. évf., 2. szám, 87–90.
- Boldog Gy. 2007. Birgitta Englund Dimitrova: Expertise and Explicitation in the Translation Process. 9. évf., 2. szám, 127–132.
- Boldog Gy. 2008. Helen T. Frank: Cultural Encounters in Translated Children's Literature. Images of Australia in French Translation. 10. évf., 2. szám, 102–106.
- Boldog Gy. 2009. Célközönség és fordítói stratégiák (Esettanulmány). 11. évf., 1. szám, 84–100.
- Bóna E. 2005. Tolmácsok a koraújkori Európa peremén: közvetítők Kelet és Nyugat között. 7. évf., 1. szám, 70–75.
- Bóna J. – Bakti M. 2014. A beszédtervezés és -kivitelezés temporális sajátosságai szinkrontolmácsok beszédprodukcióiban. 16. évf., 1. szám, 16–28.
- Bozsik Gy. 2014. Az explicitáció jelensége operai feliratok fordításában. 16. évf., 1. szám, 51–60.
- Burján M. 2003. A fordításról való gondolkodás Magyarországon a XVI–XVII. században. 5. évf., 1. szám, 18–43.
- Bozsik Gy. – Horváth P. I. 2011. Fordítástudomány 2011. XIII. Fordítástudományi Konferencia és FTT–öregdiák-találkozó. VIII. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2011. április 7–8. 13. évf., 1. szám, 109–114.
- Bozsik Gy. – Seidl-Pécs O. 2011. TRANSLATA. Ausztria, Innsbruck, 2011. május 12–14. 13. évf., 1. szám, 115–120.
- Cúth Cs. 2006. Szlovák jogszabályok magyarra fordításának nehézségei a szlovák Polgári Törvénykönyv tükrében. 8. évf., 1. szám, 70–85.
- Czékmán O. 2006. A SZOKOE VI. szaknyelvoktatási konferenciája. Szeged, 2006. november 24–25. 8. évf., 2. szám, 137–139.
- Cs. Jónás E. 2000. Csehov a mai magyar színpadon. 2. évf., 1. szám, 17–33.
- Cs. Jónás E. 2002. Alakzatok a versfordításban (Alekszandr Blok *Démon* című versének két magyar szövegváltozata). 4. évf., 2. szám, 83–99.
- Cs. Jónás E. 2004. Az „olvasó ember” mint metaszöveg a „Zsivágó doktor” magyar fordításában. 6. évf., 1. szám, 42–53.
- Cs. Jónás E. 2005. New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy. Az Akadémiai Kiadó könyvbemutató konferenciája az MTA székházában. Budapest, 2005. szeptember 7. évf., 2. szám, 96–98.
- Cs. Jónás E. 2010. Fordításstilisztika kognitív keretben. 12. évf., 1. szám, 5–16.
- Cs. Jónás E. – Székely G. 2007. Szűcs Tibor: a magyar vers kettős nyelvi tükörben: német és olasz fordításokban. 9. évf., 2. szám, 115–120.

- Csanálosi R. 2014. Heltai Pál: Mitől fordítás a fordítás? 16. évf., 1. szám, 99–103.
- Csehó T. 2005. Michael Schreiber: Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. 7. évf., 1. szám, 127–130.
- Csehó T. 2009. Nigel Armstrong – Federico M. Federici (eds.): Translating Voices, Translating Regions. 11. évf., 1. szám, 130–133.
- Cseresznyés M. 2002. Stuart Campbell: Translation into the Second Language. 4. évf., 1. szám, 135–139.
- Cserhátiné Ács A. 2004. Fremdsprache Deutsch. 2000. Heft: 23. Übersetzen im Deutschunterricht. 6. évf., 1. szám, 109–112.
- Csernoch M. 2008. Újonnan bevezetett szóalakok és lemmák Dan Brown: The Da Vinci Code című művében és fordításaiban. 10. évf., 1. szám, 18–41.
- Csizmadia D. 2008. Marianne Lederer: La traduction aujourd’hui – le modèle interprétatif. 10. évf., 2. szám, 112–115.
- Csizmadia D. 2009. Antoine Berman: La traduction et la lettre ou l’auberge du lointain. 11. évf., 2. szám, 111–115.
- Csorba G. 2008. Szöllősy Judy: Hunglish into English. The Elements of Translation from Hungarian into English. 10. évf., 2. szám, 116–118.
- Csőrgő Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? 15. évf., 2. szám, 51–71.
- Dékány E. 2001. A fordítói kompetencia fejlesztésének lehetőségeiről. 3. évf., 2. szám, 89–98.
- Dékány E. 2001. Ulrich Kautz: Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. 3. évf., 1. szám, 107–109.
- Dékány E. 2002. Christiane Nord: Fertigkeit Übersetzen. 4. évf., 1. szám, 141–143.
- Demeter É. 2001. Margherita Ulrych: Translating Texts: from Theory to Practice. 3. évf., 1. szám, 124–127.
- Derdák K. 2006. Fordítástudomány 2006. Tudományos konferencia és FTK öregdiák-találkozó. Budapest, 2006. április 23–24. 8. évf., 1. szám, 89–91.
- Derdák K. 2007. A munkamemória szerepe a tolmácsolásban. 9. évf., 2. szám, 23–36.
- Dobos Cs. 2013. A beszéd írásbeli rögzítése mint az intralingvális fordítás egyik sajátos típusa különböző színtereken. 15. évf., 1. szám, 54–62.
- Drahota-Szabó E. 2013. A reáliák mint intertextuális elemek a kulturális szövegterben. A reália-frazeologizmusokról. 15. évf., 2. szám, 5–28.
- Drahota-Szabó E. 2014. Kovács László: Fogalmi rendszerek és lexikai hálózatok a mentális lexikonban. 16. évf., 1. szám, 95–98.

- Dróth J. 1999. *Current Issues in Language and Society*. 1997. 1. évf., 2. szám, 109–119.
- Dróth J. 2000. A fordítási egység és a szöveg tagolása a fordítás oktatásában. 2. évf., 1. szám, 87–95.
- Dróth J. 2000. Christiane Nord: *Translating as a Purposeful Activity*. 2. évf., 1. szám, 111–114.
- Dróth J. 2000. Malcolm Coulthard: *An Introduction to Discourse Analysis*. 2. évf., 1. szám, 111–114.
- Dróth J. 2001. Igényfelmérés a fordítási szokásokról és elvárásokról. 3. évf., 2. szám, 21–39.
- Dróth J. 2002. A fordítások minőségéről – Juliane House két könyvének ismertetése és kritikája a fordításpedagógia szemszögéből. 4. évf., 2. szám, 100–105.
- Dróth J. 2002. A fordítástudomány és a nyelvtudomány együttműködéséről. 4. évf., 1. szám, 5–14.
- Dróth J. 2011. A fordítások értékelése a szakfordítóképzésben és a fordítói munka világában. 13. évf., 2. szám, 5–36.
- Dudits A. 2005. Korlátozott betűhiba-észlelési képesség és a fordítói korrektúra-olvasás szerepe a fordításban. 7. évf., 2. szám, 67–79.
- Dudits A. – Németh D. 2007. Mély feldolgozás és kettős nyelvi kódolás a fordítói olvasásban. 9. évf., 2. szám, 5–22.
- Edwards M. 2000. Lásd: Károly K. – Árvay A. – Edwards M. – Fekete H. – Kolláth K. – Tankó Gy. 2000.
- Élthes Á. 2001. Egy Racine-szövegrészlet két magyar fordításáról. 3. évf., 2. szám, 40–56.
- Élthes Á. 2003. Gyakorlatok a fordítás és a tolmácsolás határmezsgyéjén. 5. évf., 1. szám, 81–92.
- Élthes Á. 2005. „Az EMU és az euró” – az Európai Bizottság kiadványának francia és angol változata. 7. évf., 2. szám, 29–40.
- Élthes Á. 2006. Daniel Gile: *La traduction. La comprendre, l'apprendre*. 8. évf., 2. szám, 112–120.
- Élthes Á. 2009. Rejtett szövegsubjektivitás. Szabó Magda *Az ajtó című regényének francia fordításáról*. 11. évf., 2. szám, 82–100.
- Erdei I. 2006. Ellentmondások az explicitáció és implicitáció fogalmának grammatikai és szemantikai szintű értelmezésében. 8. évf., 1. szám, 13–26.
- Erdősi V. 2009. Sztanó László: *Olasz–magyar kulturális szótár*. 11. évf., 1. szám, 134–138.
- Esze K. 2003. Az Európai Unió Fordítási Főigazgatósága. 5. évf., 2. szám, 91–104.

- Faludi A. 2013. ProFord Őszi Konferencia. Budapest, PPKE BTK, 2013. szeptember 20. 15. évf., 2. szám, 109–114.
- Farkas I. 2007. A fordítói szabadság korlátai az EU intézményeiben. 9. évf., 2. szám, 98–105.
- Farkas I. 2009. Con-Trados? Avagy az uniós fordítók körében végzett felmérés tanulságai. 11. évf., 1. szám, 36–83.
- Farkas I. 2009. Kassai Ilona (szerk.): A mondat információs szerkezete (La structure informationnelle de la phrase). 11. évf., 2. szám, 100–106.
- Farkas I. 2011. Egy uniós irányelv témastruktúrája. 13. évf., 1. szám, 40–57.
- Farkas I. 2012. Monika S. Schmid: Translating the elusive. Marked word order and subjectivity in English–German translation. 14. évf., 1. szám, 103–107.
- Farkas T. 2009. A tulajdonnevek fordításának alapkérdéseiről. Diadal vagy Viktória, Eugén vagy Jenő? 11. évf., 2. szám, 22–36.
- Fáy T. 2011. Paul Kussmaul: Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 13. évf., 1. szám, 128–131.
- Fáy T. 2013. „Fordítani annyi, mint illatot aromává változtatni.” a fordítás metaforái és hasonlatai. 15. évf., 1. szám, 63–74.
- Fekete H. 2000. Lásd: Károly K. – Árvay A. – Edwards M. – Fekete H. – Kolláth K. – Tankó Gy. 2000.
- Felekné Csizmazia E. (szerk.) 2014. Kollégák és tanítványok visszaemlékezései. Szabari Krisztina (1953–2014). 16. évf., 1. szám, 110–118.
- Felekné Csizmazia E. (szerk.) 2014. Szabari Krisztina műveinek jegyzéke. 16. évf., 1. szám, 119–120.
- Felekné Csizmazia E. 2014. Szabari Krisztina (1953–2014). 16. évf., 1. szám, 104–107.
- Felekné Csizmazia E. 2014. A fordítás és a tolmácsolás határán: a blattolás kutatása. 16. évf., 2. szám, 24–36.
- Fischer M. 2006. Wagner, E., Bech, S., Martinez, J.: Translating for the European Union Institutions. 8. évf., 1. szám, 100–104.
- Fischer M. 2008. Muráth Judit: Szakfordítás és segédeszközök. Válogatott tanulmányok a szakfordítás, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből. 10. évf., 1. szám, 119–122.
- Fischer M. 2010. Fordítás és közvetítés a nyelvoktatásban – mit nyújthat a nyelvoktatásnak a fordítástudomány? 12. évf., 1. szám, 50–63.
- Fischer M. 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatáshoz I.: terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban. 14. évf., 2. szám, 5–29.
- Fischer M. 2014. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához II. Általános módszertani ötletek. 16. évf., 2. szám, 55–70.

- Forgács E. 2000. Az ambiguitás mint szövegkonstituáló elem. A nyelvi játékok fordíthatóságáról. 2. évf., 2. szám, 24–35.
- Forgács E. 2002. A reáliák fordítási nehézségeiről szépirodalmi szövegekben (magyar–német kontrasztív vizsgálat). 4. évf., 2. szám, 63–82.
- Forgács E. 2004. Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben. 6. évf., 2. szám, 38–55.
- Forgács E. 2006. A fordítás határaitól Esterházy Péter „nyúlkönyve” alapján. 8. évf., 2. szám, 62–77.
- Fóris Á. 2002. Freckay János: Mesterségek szótára. 4. évf., 2. szám, 126–129.
- Fóris Á. 2004. A szótárkészítés gazdasági és jogi vonatkozásai. 6. évf., 1. szám, 54–68.
- Fóris Á. 2005. A terminológiai norma és az ekvivalencia kérdése műszaki szövegek fordításánál. 7. évf., 2. szám, 41–54.
- Fóris Á. 2005. Tótfalusi István: Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára. 7. évf., 1. szám, 130–133.
- Fóris Á. 2006. Terminology of National Languages and Globalization (Vilnius, 2006. október 11–13.). Terminology and Society. The impact of terminology on everyday life (Antwerpen, 2006. november 16–17.) 8. évf., 2. szám, 108–112.
- Fóris Á. 2008. Translation and Cultural Diversity. XVIII World Congress of the International Federation of Translators. Sanghaj (Kína), 2008. augusztus 4–7. 10. évf., 2. szám, 90–92.
- Fóris Á. 2009. A fordítás skálafüggetlen hálómódelje. 11. évf., 1. szám, 5–21.
- Fóris Á. – Rihmer Z. 2007. A szótárak minősítési kritériumairól. 9. évf., 1. szám, 109–113.
- Földes Cs. 2007. „Interkulturális kommunikáció”: koncepciók, módszerek, kérdőjelek. 9. évf., 1. szám, 14–39.
- G. Láng Zs. 1999. Új irányzatok a tolmácsolás kutatásában. 1. évf., 1. szám, 79–90.
- G. Láng Zs. 2000. A „European Masters in Conference Interpreting” (EMCI) program ismertetése és magyarországi adaptálása. 2. évf., 2. szám, 79–109.
- G. Láng Zs. 2001. A memória szerepe a tolmácsolásban. 3. évf., 1. szám, 54–63.
- Gálosi A. 2000. Értelmezési stratégiák megfigyelhetősége a visszafordítás módszerének segítségével. 2. évf., 1. szám, 50–61.
- Gebhardt B. 2004. Otto Back: Übersetzbare Eigennamen. Eine synchronische Untersuchung von interlingualer Allonymie und Exonymie. 6. évf., 2. szám, 104–108.
- Gercsák G. 2008. Magyar és angol országnevek a fordításban. 10. évf., 1. szám, 71–78.

- Gerevich É. 2006. Hannu K. Riikonen (szerk.): A finn fordításirodalom története. 8. évf., 2. szám, 131–133.
- Géró Gy. 2001. Alberto Alvarez Lugris, Anxo Fernández Ocampo (eds.): Anovar/Anosar: Estudios de traducción e interpretación. 3. évf., 1. szám, 121–124.
- Géró Gy. 2001. Herméneus 1999. 1. évfolyam, 1. szám. 3. évf., 2. szám, 128–130.
- Gulyás R. 2005. Magyar terminológia az EU intézményekben. 7. évf., 2. szám, 17–28.
- Háhn J. 2008. Muráth Judit, Oláh-Hubai Ágnes: Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens. Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting. 10. évf., 1. szám, 123–126.
- Harsányi I. 2008. Cay Dollerup: Basics of Translation Studies. 10. évf., 2. szám, 97–101.
- Harsányi I. 2008. Metaforarendszerek fordítása – sajtószövegek elemzése kognitív megközelítésből. 10. évf., 1. szám, 42–60.
- Harsányi I. 2010. A metafora mint az alternatív konceptualizáció eszköze a fordításban. 12. évf., 2. szám, 5–24.
- Harsányi I. 2010. Michaela Wolf, Alexandra Fukari (eds.): Constructing a Sociology of Translation. 12. évf., 2. szám, 139–144.
- Hell Gy. 2003. Cicero fordítási elvei. 5. évf., 2. szám, 37–58.
- Hell Gy. 2007. A tolmácsolás és a fordítás történetének kezdetei. 9. évf., 2. szám, 85–89.
- Hell Gy. 2007. Néhány szó a fordítás történetéhez. 9. évf., 1. szám, 5–13.
- Hell Gy. 2009. Írásbeliség és fordítás; a Biblia első fordítása. 11. évf., 1. szám, 101–109.
- Hell Gy. 2010. Fordítói készségek a reneszánszban. 12. évf., 1. szám, 31–38.
- Hell Gy. 2011. Fordításfajták Cicerótól Leonardo Bruniig. 13. évf., 2. szám, 88–95.
- Hell Gy. 2012. Személyes emlékezés Szépe Györgyre. 14. évf., 2. szám, 126.
- Hell Gy. 2012. Szépe György a nominális mondatról. 14. évf., 2. szám, 127–129.
- Hell Gy. 2013. A francia reneszánsz fordítási elvei – mai szemmel. 15. évf., 2. szám, 83–99.
- Heltai P. – Juhász G. 2002. A névmások fordításának kérdései angol–magyar és magyar–angol fordításokban. 4. évf., 2. szám, 46–62.
- Heltai P. 2006. Interpreting for Relevance: Discourse and Translation. Kazimierz Dolny, 2006. június 1–14. 8. évf., 1. szám, 86–88.
- Heltai P. 1999. Minimális fordítás. 1. évf., 2. szám, 22–32.
- Heltai P. 2002. „Claims, Changes and Challenges” Az EST III. Nemzetközi Kongresszusa. Koppenhága, 2001. Augusztus 30. – szeptember 1. 4. évf., 1. szám, 123–133.

- Heltai P. 2005. Gondolatok a társasnyelvészet és a fordítástudomány viszonyáról. 7. évf., 1. szám, 50–59.
- Heltai P. 2008. Kulturálisan kötött kifejezések visszafordítása az *Under the Frog* című regényben. 10. évf., 2. szám, 61–75.
- Heltai P. 2008. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. 10. évf., 1. szám, 5–17.
- Heltai P. 2013. Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. 15. évf., 1. szám, 32–53.
- Heltai P. 2014. Pszicholingvisztikai és neurolingvisztikai eljárások a fordítástudományban. 16. évf., 2. szám, 5–23.
- Hidasi J. 2000. Emlékezés Mikó Pálnéra (1920–1999). 2. évf., 2. szám, 110–111.
- Hollósi K. 2000. Nagyezsda Rjabceva: Információs folyamatok és gépi fordítás. 2. évf., 1. szám, 106–111.
- Hoppálné Erdő J. 1999. Christiane Nord: Textanalyse und Übersetzen. 1. évf., 1. szám, 146–148.
- Horváth B. 2003. Albert Sándor: Fordítás és filozófia. 5. évf., 2. szám, 105–108.
- Horváth B. 2004. Daniel Gile et al. (eds.): *Getting Started in Interpreting Research. Methodological reflections, personal accounts and advice for beginners*. 6. évf., 2. szám, 112–116.
- Horváth I. 2000. Daniel Gile: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. 2. évf., 2. szám, 121–126.
- Horváth I. 2001. David Katan: *Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. 3. évf., 2. szám, 118–120.
- Horváth I. 2002. Nyelvi jogok és az Európai Unió nyelvpolitikája. 4. évf., 1. szám, 15–47.
- Horváth I. 2004. A szabadpolcos rendszer szerepe a tolmácsképzésben. 6. évf., 2. szám, 78–89.
- Horváth I. 2014. A tolmácsoláshoz való jogtól a bírósági tolmácsképzésig. 16. évf., 1. szám, 5–15.
- Horváth P. I. 2002. Mitől hiteles a fordítás? 4. évf., 2. szám, 37–45.
- Horváth P. I. 2004. Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban. 6. évf., 2. szám, 31–37.
- Horváth P. I. 2011. Lásd: Bozsik Gy. – Horváth P. I. 2011.
- Höpp K. 2006. Minőségbiztosítás az EU-fordításban. Konferencia-előadás: ELTE FTK Budapest, 2006. április 23. 8. évf., 1. szám, 92–94.
- Hrubi Á. 2004. Katharina Reiss: *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. 6. évf., 1. szám, 102–105.

- Hubainé Oláh Á. 2005. Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens/ The Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting. Pécs, 2005. június 23–25. 7. évf., 2. szám, 99–101.
- Hutterer, C. M. 2007. CETRA 2007 19th Summer Research Seminar. Leuven, 2007. augusztus 20–31. 9. évf., 2. szám, 114.
- Hutterer, C. M. 2010. Audio Description (AD), avagy hogyan teszik hozzáférhetővé az audiovizuális információkat vakok és gyengén látók számára. 12. évf., 1. szám, 63–71.
- Jantsits Á. 2004. Louise Brunette et al. (eds.): The Critical Link 3. Interpreters in the Community. 6. évf., 2. szám, 116–120.
- Jantsits Á. 2006. A médiatolmácsolás – új szakma, új kutatási téma. 8. évf., 1. szám, 46–59.
- Jantsits Á. 2007. A tolmácsolás történetéből. 9. évf., 2. szám, 90–97.
- Jenei G. 2006. A referencia fordításának kérdései angol–magyar és angol–spanyol fordításokban. 8. évf., 1. szám, 27–45.
- Joó E. 2005. A párhuzamos szövegek alkalmazási lehetőségei a fordításban és a fordításoktatásban. 7. évf., 2. szám, 55–66.
- Juhász G. 2002. Lásd: Heltai P. – Juhász G. 2002.
- Jungné Font J. 2004. Bart István, Klaudy Kinga: EU-fordítóiskola. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra. 6. évf., 2. szám, 124–126.
- Kálmánné Horváth B. 2003. Frank Austermühl: Electronic Tools for Translators. 5. évf., 1. szám, 117–121.
- Kálmánné Horváth B. 2004. Törvényszéki tolmácsolás az Amerikai Egyesült Államokban és Európában. 6. évf., 1. szám, 69–81.
- Kardos O. – Szabó Zs. 2009. Az európai uniós szövegekben előforduló szenvedő szerkezetek fordításáról. 11. évf., 2. szám, 56–70.
- Karl N. 2008. Rudolf Pölzer: Kein Land des Übersetzens? Studie zum österreichischen Übersetzungsmarkt 2000–2004. 10. évf., 1. szám, 127–130.
- Karl N. 2009. Petra Szatmári – Dóra Takács (eds.): „...mit den beiden Lungenflügeln atmen” 11. évf., 1. szám, 141–145.
- Karl N. – Nagy J. 2009. „A magyar mint európai és világnyelv”. XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Budapest, 2008. április 3–5. 11. évf., 1. szám, 110–114.
- Károly A. 2009. Kaisa Koskinen: Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translations. 11. évf., 2. szám, 115–118.
- Károly A. 2013. Rethinking Perspectives in Translation Research and Practice – International Conference. Dél-Korea, Szöul, 2013. október 18–19. 15. évf., 2. szám, 100–105.

- Károly K. – Árvay A. – Edwards M. – Fekete H. – Kolláth K. – Tankó Gy. 2000. A szövegkohézió mérése a vizsgafordítások értékelésében. 2. évf., 2. szám, 36–62.
- Károly K. 2003. Korpusznyelvészet és fordításkutatás. 5. évf., 2. szám, 18–26.
- Károly K. 2006. Makrostruktúra-elemzés a fordításkutatásban. 8. évf., 2. szám, 5–20.
- Károly K. 2013. A retorikai struktúra műfaji szempontú elemzésének módszerei a magyar–angol sajtófordításban. 15. évf., 1. szám, 5–31.
- Károly K. 2014. Szövegszintű fordítói stratégiák a koherencia célnyelvi megteremtésében. 16. évf., 1. szám, 29–50.
- Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. 14. évf., 2. szám, 30–67.
- Kegyesné Szekeres E. 2001. Heidrun Gerzymisch-Arbogast, Klaus Mundersbach: Methoden des wissenschaftlichen Übersetzens. 3. évf., 1. szám, 102–107.
- Kelemen É. 2007. 11th SCIC-Universities Conference. Brüsszel, 2007. május 11. 9. évf., 2. szám, 139–140.
- Kenesei A. 2003. Miként igazolja a befogadás a fordításról alkotott hipotézis érvényességét? 5. évf., 2. szám, 27–36.
- Képes J. 1999. Kövületek vagy bestsellerek? a középkori angol költészet Magyarországon. 1. évf., 2. szám, 77–87.
- Kis B. 2002. Bert Esselink: a Practical Guide to Localization. 4. évf., 1. szám, 134–135.
- Kis B. 2005. Automatikus terminológia-keresés számítógéppel – kísérlet. 7. évf., 1. szám, 84–97.
- Kiss M. 2000. Jean Maillot: La traduction scientifique et technique. 2. évf., 2. szám, 139–142.
- Kiss M. 2004. A „faux amis” jelenségének terminológiai problémája. 6. évf., 2. szám, 18–29.
- Kiszely Z. 1999. Roger T. Bell: Translation and Translating. 1. évf., 2. szám, 125–126.
- Klaudy K. 1999. „Fordítástudomány” 1999. 1. évf., 1. szám, 5–12.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. 1. évf., 2. szám, 5–21.
- Klaudy K. 1999. Emlékezés Kohn Jánosra (1941–1999). 1. évf., 2. szám, 136–141.
- Klaudy K. 2005. A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán. 7. évf., 1. szám, 76–83.
- Klaudy K. 2012. Szépe György, a MANYE elnöke. 14. évf., 2. szám, 124–125.
- Klaudy K. 2014. Búcsú Szabari Krisztinától. 16. évf., 1. szám, 108–109.

- Kóbor M. 1999. A párizsi iskola és az interpretatív fordításelmélet. ESIT. 1. évf., 1. szám, 122–131.
- Kóbor M. 1999. Douglas Robinson: Translation and Empire. 1. évf., 1. szám, 144–146.
- Kóbor M. 2000. Az értelmzés jelentősége a kultúraközvetítésben. 2. évf., 1. szám, 62–70.
- Kóbor M. 2007. A kultúrafogalom evolúciója a fordításelméleti diskurzusban és a kultúrakoncepciók gyakorlati implikációi (doktori értekezés tézisei). 9. évf., 2. szám, 37–54.
- Kohn J. 1999. Párhuzamos szövegek számítógéppel segített elemzése a fordításoktatásban (1. rész). 1. évf., 1. szám, 67–78.
- Kohn J. 2000. Párhuzamos szövegek számítógéppel segített elemzése a fordításoktatásban (2. rész). 2. évf., 1. szám, 5–16.
- Kolláth K. 2000. Lásd: Károly K. – Árvay A. – Edwards M. – Fekete H. – Kolláth K. – Tankó Gy. 2000.
- Koltay T. 2001. Tudományos és szakmai írásművek a fordítóképzésben. 3. évf., 2. szám, 77–88.
- Komlósi E. 2003. Douglas Robinson: Becoming a Translator. 5. évf., 2. szám, 111–113.
- Kovács J. 2000. Luise von Flotow: Translation and Gender. 2. évf., 2. szám, 128–132.
- Kovács J. 2001. Cecilia Wadensjö: Interpreting as Interaction. 3. évf., 1. szám, 117–119.
- Kovács J. 2003. „Nem gyártok elméleteket, a gyakorlat izgat” Beszélgetés Körtvélyessy Klára műfordítóval. 5. évf., 2. szám, 80–86.
- Kovács M. 2008. Fordítástudomány 2008 – Tudományos konferencia és FTK öregdiák-találkozó. V. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2008. március 27–28. 10. évf., 1. szám, 102–104.
- Kovács M. 2012. Az európai frazeológiai univerzálék konceptualizációja és fordítási megfeleltetései. 14. évf., 1. szám, 48–68.
- Kovácsné Dudás A. 2007. Szállodai honlapok elemzése korpusznyelvészeti eszközökkel. 9. évf., 1. szám, 97–108.
- Kovalik Deák Sz. 2013. Anthony Pym: On Translator Ethics: Principles for Mediation between Cultures. 15. évf., 1. szám, 120–126.
- Kovalik Deák Sz. 2012. Lásd: Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012.
- Kramliné Szalai V. 2002. Magyarországi minőségmenedzsment a fordításban. 4. évf., 2. szám, 14–36.

- Krisár Cs. M. 2009. Fordítástudomány 2009. XI. Fordítástudományi Konferencia és FTT öregdiák-találkozó. VI. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2009. március 26–27. 11. évf., 1. szám, 119–124.
- Kurián Á. 1999. Az interpretatív modell a jogi szakfordításban. 1. évf., 1. szám, 52–66.
- Kusztor M. 1999. Szövegkoherencia a tolmácsolásban. 1. évf., 2. szám, 56–76.
- Kusztor M. – Vahram Atayan 2003. Az explicitációs hipotézis néhány elméleti kérdéséről. 5. évf., 2. szám, 5–17.
- Lanstyák I. 2004. Fordítástudomány és kétnyelvűség. 6. évf., 1. szám, 5–27.
- Laszkács Á. 2012. Lásd: Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012.
- Laszkács Á. 2014. Huszár Ágnes: Bevezetés a gendernyelvészetbe. 16. évf., 1. szám, 90–94.
- Lazányi O. 2009. Zoltán Kövecses: Metaphor in Culture – Universality and Variation. 11. évf., 1. szám, 145–147.
- Lehmann M. 2001. Lawrence Venuti: The Translator's Invisibility: a History of Translation. 3. évf., 2. szám, 122–125.
- Lehmann M. 2001. Linn Overás: In Search of the Third Code. 3. évf., 1. szám, 119–121.
- Lendvai E. 1999. Verbális humor és fordítás. 1. évf., 2. szám, 33–43.
- Lendvai E. 2002. Dirk Delabastita: Wordplay and Translation. 4. évf., 2. szám, 114–119.
- Lendvai E. 2004. Nyelvtörvény és fordítás. 6. évf., 2. szám, 90–100.
- Lendvai E. 2006. Egy éves a PTE Fordítástudományi Kutató Központja. 8. évf., 1. szám, 95–99.
- Lengyel I. 2005. Ljuba Tarvi: Comparative Translation Assessment: Quantifying Quality. 7. évf., 1. szám, 122–125.
- Lesznyák M. 2003. A fordítói kompetencia értékelése: helyzetkép és kutatási feladatok. 5. évf., 1. szám, 60–80.
- Lesznyák M. 2004. Feladattípusok és értékelések a fordítások produktumorientált pedagógiai mérésében. 6. évf., 2. szám, 57–77.
- Lesznyák M. 2006. Riitta Jááskeläinen: Tapping the Process: An Explorative Study of the Cognitive and Affective Factors Involved in Translating. 8. évf., 1. szám, 105–109.
- Lesznyák M. 2013. Bemutakozik a Szegedi Fordításkutató Műhely. 15. évf., 2. szám, 115–116.
- Lőrincz J. 2006. Péter Mihály: Nyelv, stílus, költői beszéd. 8. évf., 1. szám, 110–116.

- Lőrincz J. 2008. Az orosz irodalom fordítóinak nemzetközi fóruma. Moszkva, 2007. december 4–6. 10. évf., 1. szám, 105–106.
- Lőrincz J. 2009. Т. А. Казакова: Художественный перевод: в поисках истины. 11. évf., 2. szám, 118–120.
- Lukács A. 2006. CETRA – nyári fordításkutatói továbbképzés. Olaszország, Misano, 2006. szeptember. 8. évf., 2. szám, 133–135.
- Lukács A. 2007. Michael Cronin: Across the Lines: Travel, Language, Translation. 9. évf., 2. szám, 140–142.
- Lukács A. 2010. A kulturális szótár mint műfaj. 12. évf., 1. szám, 38–50.
- Lukács É. 2010. Lásd: Bánki Á. – Lukács É. 2010.
- Makkos A. 2010. Szöveggrammatikai eszközök fordítása és alkalmazása nyelv-
vizsgálók fordításaiban. 12. évf., 2. szám, 96–122.
- Makkos A. 2011. Az újrafordítások szükségességéről a csudálatos Mary kapcsán. 13. évf., 2. szám, 96–106.
- Makkos A. 2014. Jogalkotás érthetően. A pontos fogalmazás művészete. Budapest, 2014. november 26. 16. évf., 2. szám, 88–92.
- Manzné Jäger M. 2000. Radegundis Stolze: Übersetzungstheorien: Eine Einführung. 2. évf., 2. szám, 134–136.
- Márta A. 1999. Basil Hatim – Ian Mason: The Translator as Communicator. 1. évf., 1. szám, 149–151.
- Márta A. 1999. The Translator. 1998. 4. évfolyam, 1. szám. 1. évf., 2. szám, 106–109.
- Márta A. 2003. Ulla Connor: Contrastive Rhetoric. Cross-Cultural Aspects of Second-Language Writing. 5. évf., 1. szám, 114–117.
- Mészáros A. É. 2012. Lásd: Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012.
- Mészáros A. É. 2013. A „fekete doboz” feltérképezése – módszerek és kutatások a fordítás folyamatának kutatása témaköréből. 15. évf., 2. szám, 29–39.
- Mészáros A. É. 2013. Sherry Simon: Cities in Translation. Intersections of Language and Memory. 15. évf., 1. szám, 130–132.
- Mikó P. 2000. Bart István: Angol–magyar kulturális szótár. 2. évf., 2. szám, 112–114.
- Mohácsi-Gorove A. 2008. A „bogarás” melléknév lehetséges német nyelvű fordításai. 10. évf., 2. szám, 76–89.
- Mohácsi-Gorove A. 2008. Hatékonyság és projektszemlélet: új szelek a fordítóképzésben. 10. évf., 1. szám, 79–87.
- Mohácsi-Gorove A. 2009. MemoQFest. Budapest, 2009. április 23–24. 11. évf., 1. szám, 149–152.

- Mohi Zs. 2001. Júlia magyarul. Jellemalakulás Kosztolányi Dezső és Mészöly Dezső értelmezésében. 3. évf., 2. szám, 59–76.
- Montagnon B. 2006. Jesús Baigorri Jalón: De Paris a Nuremberg: Naissance de l'interprétation de conférence. 8. évf., 2. szám, 126–130.
- Mujzer-Varga K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. 9. évf., 2. szám, 55–84.
- Mujzer-Varga K. 2009. Falus Iván – Ollé János: Az empirikus kutatások gyakorlata. 11. évf., 1. szám, 125–129.
- Muráth J. 2012. Gisela Thome: Übersetzen als interlinguales und interkulturelles Sprachhandeln. Theorien – Methodologie – Ausbildung. 14. évf., 2. szám, 107–114.
- N. Tóth Zs. 2004. A fordítás hermeneutikai megközelítéséről. 6. évf., 1. szám, 36–41.
- N. Tóth Zs. 2006. Címek szövevénye. 8. évf., 2. szám, 39–45.
- Nádori L. 2006. A világ mint szótár. Terézia Mora Nap mint nap című regényének fordítói tapasztalatairól. 8. évf., 1. szám, 60–69.
- Nagy A. 2007. „Kommunikáció az információs technológia korszakában” XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Siófok, 2007. április 19–20. 9. évf., 1. szám, 120–123.
- Nagy A. 2009. „A tudomány nyelve – a nyelv tudománya.” XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Eger, 2009. április 16–18. 11. évf., 1. szám, 115–118.
- Nagy A. 2011. A metonimikus konkrétság átalakulásának eltéréseiről japán–angol–magyar és japán–magyar fordításban. 13. évf., 1. szám, 5–21.
- Nagy J. 2009. Lásd: Karl N. – Nagy J. 2009.
- Nagy J. 2012. A funkcionális mondatperspektíva fogalmának felhasználása a fordításkutatásban. 14. évf., 2. szám, 68–79.
- Nagy N. 2014. Adamikné Jászó Anna: Klasszikus magyar retorika. 16. évf., 2. szám.
- Nagy N. 2014. Explicitáció a nagy Gatsby két magyar fordításában. 16. évf., 2. szám, 70–87.
- Németh D. 2007. Lásd: Dudits A. – Németh D. 2007.
- Németh D. – Pléh Cs. 2001. Nyelvfeldolgozás, munkaemlékezet és fordítás. 3. évf., 1. szám, 40–53.
- Neumayer D. 2009. European Summer School „Culture and Technology”. Németország, Lipcse, 2009. július 27–31. 11. évf., 2. szám, 120–124.
- Neumayer D. 2014. Kulturális különbségek a tudományos cikkek szerkezetében. 16. évf., 2. szám, 37–54.

- Óvári V. 2004. Hans G. Hönl: Konstruktives Übersetzung. 6. évf., 2. szám, 131–135.
- Paksy E. 2005. Paul Ricoeur: Sur la traduction. 7. évf., 2. szám, 105–108.
- Paksy E. 2005. Szerző és olvasó viszonya a fordított szövegben. 7. évf., 1. szám, 60–69.
- Paksy E. 2006. Jean Delisle (szerk.): Portraits de traductrices. 8. évf., 1. szám, 117–119.
- Paksy E. 2007. A nyelvészeti pragmatika hatása a fordítástudományra. 9. évf., 1. szám, 58–68.
- Paksy E. 2008. Metaszöveg és ethosz a fordításban. 10. évf., 2. szám, 47–59.
- Pápai V. 2001. Új irányzatok az explicitáció kutatásában. 3. évf., 1. szám, 26–39.
- Pápai V. 2002. Az explicitációs hipotézis vizsgálata angol–magyar és magyar–magyar párhuzamos korpuszok egybevetésével – doktori értekezés tézisei. Pajzs Júlia, Klaudy Kinga opponensi véleménye, valamint Pápai Vilma válasza. 4. évf., 1. szám, 97–122.
- Papp N. 1999. A megszólítások nyelvtanának tolmácsolási implikációi. 1. évf., 1. szám, 91–99.
- Papp V. 2000. Peter Newmark: a Textbook of Translation. 2. évf., 2. szám, 132–134.
- Péché O. 2005. Az Akadémiai Kiadó II. Szótárnapja. Budapest, 2005. október 12. 7. évf., 2. szám, 119.
- Péché O. 2005. Joanna Best – Sylvia Kalina (Hrsg.): Übersetzen und Dolmetschen: eine Orientierungshilfe. 7. évf., 1. szám, 125–127.
- Péché O. 2006. Szirmai Mónika: Bevezetés a korpusznyelvészetbe. A korpusznyelvészet alkalmazása az anyanyelv és az idegen nyelv tanulásában és tanításában. 8. évf., 1. szám, 123–124.
- Péché O. 2007. A lexikai kohézió vizsgálata a fordításkutatásban – új távlatok a korpusznyelvészeti módszernek köszönhetően. 9. évf., 1. szám, 79–96.
- Pénzes T. 2009. Erika Kegyes (Hrsg.) unter Mitarbeit von Ágnes Huszár: Genderbilder aus Ungarn (Ergebnisse der ungarischen Genderforschung). 11. évf., 1. szám, 147–149.
- Pénzes T. – Szamos R. 2007. Fordítástudomány' 2007 – IX. Fordítástudományi konferencia és FTK-öregdiák-találkozó. IV Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2007. március 29–30. 9. évf., 1. szám, 114–118.
- Perényi K. 2012. Francisco Lafarga, Luis Pegenaute: Diccionario histórico de la traducción en España. 14. évf., 1. szám, 112–117.
- Pléh Cs. 2001. Lásd: Németh D. – Pléh Cs. 2001.

- Pókay M. 2003. Szabó Csilla (szerk.): *From Preparation to Performance. Recipes for Practitioners and Teachers*. 5. évf., 2. szám, 113–116.
- Polcz K. 2008. Az angol javaslattevő forma által megjelenített diskurzusaktusok a filmszövegek fordításában. 10. évf., 2. szám, 5–21.
- Polcz K. 2009. Oh my God! – Ó, te jó ég! Vallási tartalmú indulatszók és indulati kifejezések az angol nyelvű filmszövegek magyar fordításában. 11. évf., 2. szám, 36–56.
- Pollmann T. 2001. Bruno Osimo: *Corso di traduzione. Prima parte – Elementi fondamentali*. 3. évf., 2. szám, 125–128.
- Pollmann T. 2004. A fordítói kompetencia elemei a fordítóképzésben. 6. évf., 1. szám, 82–95.
- Pollner P. 2004. Gyde Hansen (szerk.): *Probing the Process in Translation: Methods and Results*. 6. évf., 1. szám, 100–102.
- Pusztai-Varga I. 2008. Műfordítók mint kulturális brókerek. Egy terminus útja a kultúrakutatástól a műfordításig. 10. évf., 2. szám, 39–46.
- Pusztai-Varga I. 2010. Emlékezés Valló Zsuzsa munkásságára. 12. évf., 1. szám, 75–80.
- Pusztai-Varga I. 2011. Domestication and Foreignization in Translation Studies. Finnország, Joensuu, 2011. szeptember 29. – október 1. 13. évf., 2. szám, 107–110.
- Pym, A. 2001. Nyelvpolitikai és fordításelméleti kérdések az Európai Unióban. 3. évf., 2. szám, 5–20.
- Rácz K. 2014. Mondatszerkesztés a török nyelvből készült műfordításokban. 16. évf., 1. szám, 61–74.
- Radnóczy É. 2004. Giuliana Garzone, Maurizio Viezzi: *Comunicazione specialistica e interpretazione di conferenza*. 6. évf., 2. szám, 120–124.
- Reha L. 1999. Öt éve alakult meg a Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete (MFE). 1. évf., 2. szám, 98–101.
- Reményi A. Á. 2010. Kollokációk korpuszalapú vizsgálata. 12. évf., 2. szám, 67–96.
- Rihmer Z. 2007. Lásd: Fóris Á. – Rihmer Z. 2007.
- Robin E. 2010. Explicitáció a lektorált fordításokban – az explicitáció mint szerkesztési művelet. 12. évf., 2. szám, 42–67.
- Robin E. 2010. Fordítástudomány 2010. XII Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. VII Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2010. március 25–26. 12. évf., 1. szám, 87–93.
- Robin E. 2011. Horváth Péter Iván: a szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat. 13. évf., 2. szám, 116–121.

- Robin E. 2011. Pym, Anthony: Exploring Translation Theories. 13. évf., 1. szám, 121–127.
- Robin E. 2013. Alulreprezentált „egyedi” nyelvi elemek a fordításban. Sonja Tirkkonen-Condit hipotézisének hatása a fordítástudományra. 15. évf., 1. szám, 92–102.
- Rohonyi B. 2014. The Interpreters’ Newsletter: Expertise in Conference Interpreting, No. 18., 2013. 16. évf., 2. szám, 111–116.
- Rózsa V. 2001. Tolmácsképzés a londoni Westminster Egyetemen. 3. évf., 1. szám, 96–99.
- Ruzsbatzky Zs. 2008. Towards a European Masters in Translation. Brüsszel, 2008. március 14. 10. évf., 1. szám, 134–137.
- Ruzsiczky É. 2003. A bibliafordítás néhány kérdése. 5. évf., 1. szám, 5–17.
- Salánki Á. 1999. Volker Kapp: Übersetzer und Dolmetscher. 1. évf., 1. szám, 148–149.
- Salánki Á. 2014. Drahot-Szabó Erzsébet: Realien – Intertextualität – Übersetzung. 16. évf., 2. szám, 120–123.
- Sándor C. 2001. Fordítástudomány 2001. Tudományos konferencia és FTK-öregdiák-találkozó. Budapest, 2001. március 22–23. 3. évf., 1. szám, 78–83.
- Sándor C. 2002. Alkalmassági vizsga a tolmácsképzésben. 4. évf., 1. szám, 48–74.
- Sato, N. 2008. Fons Trompenaars: Riding the Whirlwind. Connecting People and Organizations in a Culture of Innovation. 10. évf., 2. szám, 107–111.
- Sebestyén I.né 2004. Hans P. Krings: Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. 6. évf., 1. szám, 105–108.
- Sebestyén R. 2002. Salinger Zabhegyezője és magyar nyelvű fordítása körül kialakult vita. 4. évf., 1. szám, 85–96.
- Seidl-Péché O. 2011. Lásd: Bozsik Gy. – Seidl-Péché O. 2011.
- Seidl-Péché O. 2013. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, Corvinus Egyetem, 2013. szeptember 27. 15. évf., 2. szám, 106–108.
- Seidl-Péché O. 2014. TRANSLATA II. Innsbruck, 2014. október 30. – november 1. 16. évf., 2. szám, 96–98.
- Seidl-Péché O. 2014. XIV. Nemzetközi SZOKOE Szaknyelvi Konferencia. Szeged, 2014. november 21–22. 16. évf., 2. szám, 93–95.
- Seresi M. 2013. A kommunikációs távolság szerepe a videokonferenciákon táv-tolmácsolás esetén. 15. évf., 2. szám, 40–50.
- Seresi M. 2013. Horváth Ildikó: Interpreter Behaviour: a psychological approach. 15. évf., 1. szám, 127–129.
- Seresi M. 2012. Lásd: Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. É. – Seresi M. 2012.

- Sermann E. 2005. Körkép a spanyol fordítástudományról. 7. évf., 2. szám, 80–89.
- Sermann E. 2011. A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában. 13. évf., 2. szám, 72–87.
- Sermann E. 2014. Szakfordító Szakmai Nap. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2014. január 23. 16. évf., 1. szám, 81–84.
- Simigné Fenyő S. 1999. „European Society for Translation Studies” második nemzetközi kongresszusa. Spanyolország, Granada, 1998. szeptember. 1. évf., 1. szám, 137–139.
- Sermann E. – Zsembery E. 2006. II. Lektor Konferencia. A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. Monoszló, 2006. október 6–8. 8. évf., 2. szám, 104–107.
- Simigné Fenyő S. 1999. Látogatás Triesztben. (SSLMIT). 1. évf., 2. szám, 102–105.
- Simigné Fenyő S. 2002. Jeremy Munday: Introducing Translation Studies – Theories and Applications. 4. évf., 2. szám, 106–114.
- Sohár A. 2000. CETRA nyári fordításkutatói továbbképzés. 2. évf., 1. szám, 115–116.
- Solymosi M. 2004. Donald C. Kiraly: a Social Constructivist Approach to Translator Education. Empowerment from Theory to Practice. 6. évf., 2. szám, 108–111.
- Somodi J. 2008. Cseresnyési László: Nyelvek és stratégiák. Avagy a nyelv antropológiája. 10. évf., 1. szám, 131–134.
- Somodi J. 2009. Fordítási univerzálék japán megszólítások magyar fordításában. 11. évf., 2. szám, 70–82.
- Somodi J. 2013. Fordítói jelenlét a japán filmek magyar fordításában. 15. évf., 1. szám, 75–91.
- Somos E. 2004. „A szavak konstruktív ereje.” Búcsú Hans G. Hönigtől (1941–2004). 6. évf., 2. szám, 129–130.
- Somos E. 2012. Nyelv, kultúra és társadalom a modern világban. Orosz Föderáció, Nyizsnyij Novgorod, 2012. május 28–30. 14. évf., 2. szám, 120–122.
- Soproni A. 1999. Szótárvasdázaton Moszkvában. 1. évf., 1. szám, 140–144.
- Soproni A. 2003. Bársonyos stilizálás. Interjú Tatjana Voronkinával. 5. évf., 1. szám, 104–108.
- Stanitz K. 2001. Mildred Larson: Meaning-based Translation: a Guide to Cross-language Equivalence. 3. évf., 1. szám, 109–113.
- Steiner, G. 2005. Bábel után (részlet, Bart István fordítása). 7. évf., 1. szám, 5–33.
- Sükösd E. 2001. „Interpreting – The Changing Landscape” – 5th SCIC–Universities Conference. Brüsszel, 2001. február 5. 3. évf., 1. szám, 88–91.

- Szabados Á. 2011. Angolról magyarra fordított szövegek idegenszerűségének vizsgálata. 13. évf., 1. szám, 58–77.
- Szabari K. 1999. Az ATA tevékenysége és a fordítók akkreditálása az USA-ban. 1. évf., 2. szám, 88–97.
- Szabari K. 1999. A fordítás minősége a fordítástudomány és a felhasználók szem- szögeiből. 1. évf., 1. szám, 27–36.
- Szabari K. 2000. A konszekutív tolmácsolás értékelése. 2. évf., 2. szám, 63–78.
- Szabari K. 2000. Körkép a konferenciatolmács-szakmáról Magyarországon egy felmérés tükrében. 2. évf., 1. szám, 71–86.
- Szabari K. 2001. A fordítók minősítése és a fordítói piac. 3. évf., 1. szám, 64–77.
- Szabari K. 2001. Quality in Conference Interpreting. Spanyolország, Almunecar, 2001. április 19–22. 3. évf., 1. szám, 92–95.
- Szabari K. 2001. Translation and Interpretation in Science and Technology: Models, Methodology and Machine Support. Saarbrücken, 2001. március 15–17. 3. évf., 1. szám, 84–87.
- Szabó Cs. 2000. Roderick Jones: Conference Interpreting Explained. 2. évf., 1. szám, 103–106.
- Szabó Cs. 2002. G. Láng Zsuzsa: Tolmácsolás felsőfokon. A hivatásos tolmácsok képzéséről. 4. évf., 2. szám, 119–121.
- Szabó H. 2005. Kate Sturge: „The Alien Within”. Translation into German during the Nazi Regime. 7. évf., 1. szám, 121–122.
- Szabó H. 2007. Fordítás, ideológia és az olvasói bizalom. 9. évf., 1. szám, 69–78.
- Szabó H. 2007. Lawrence Venuti: The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. 9. évf., 2. szám, 121–126.
- Szabó H. 2008. A szótári ekvivalencia és a fordítási ekvivalencia viszonya. 10. évf., 1. szám, 61–70.
- Szabó M. H. 2002. Szabari Krisztina: Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elmé- letébe és gyakorlatába. 4. évf., 1. szám, 139–141.
- Szabó Zs. 2009. Lásd: Kardos O. – Szabó Zs. 2009.
- Szamos R. 2007. Lásd: Péntes T. – Szamos R. 2007.
- Szappanos G. 1999. Az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda 130 éves. 1. évf., 1. szám, 132–136.
- Székely G. 2002. A lexikai fokozás kifejezése A. P. Csehov Bumueeuü cad c. drá- májában és magyar, illetve német fordításaiban. 4. évf., 1. szám, 76–84.
- Székely G. 2007. Lásd: Cs. Jónás E. – Székely G. 2007.
- Szele B. 2005. „A fordítás is tud klasszikus lenni”. Interjú Ruttkay Kálmánnal a ma és a tegnap Shakespeare-fordításairól. 7. évf., 1. szám, 98–104.

- Szele B. 2005. A fordító szeme mindent lát. Interjú Nádasdy Ádámmal Shakespeare fordításáról és a hazai „Shakespeare-iparról”. 7. évf., 2. szám, 90–95.
- Szele B. 2006. A magyar Shakespeare-fordítás története. Műfordítás-elméleti áttekintés 1785-től 2005-ig. 8. évf., 2. szám, 78–94.
- Szele B. 2006. Shakespeare-rituálék: színház és fordítás – Interjú Géher Istvánnal. 8. évf., 1. szám, 5–12.
- Szele B. 2008. Megtalálja-e egymást darab és fordító. Interjú Imreh Andrással. 10. évf., 1. szám, 88–101.
- Szentváry-Lukács M. – Albert S. 2006. Egy „fordíthatatlan” főnév és fordításai. 8. évf., 2. szám, 46–61.
- Szép B. 2008. Fóris Ágota és Pusztay János (szerk.): Utak a terminológiához. 10. évf., 1. szám, 113–118.
- Szijj M. 2008. A kárpit és fonákja. Műfordítás a hispán világban. VI. Nemzetközi Hispanisztikai Konferencia. Budapest, 2008. május 28–30. 10. évf., 2. szám, 121–123.
- Szijj M. 2011. Egy fordítás újjászületése. 13. évf., 1. szám, 78–96.
- Szijj M. 2012. Nike K. Pokorn: Challenging the traditional axioms. Translation into a non-mother tongue. 14. évf., 1. szám, 98–102.
- Szilágyi N. 2002. Egy évet töltöttem Párizsban, az ESIT-en. 4. évf., 2. szám, 129–130.
- Szóka B. 2000. Margaret Ammann: Kommunikation und Kultur: Dolmetschen und Übersetzen heute. 2. évf., 2. szám, 136–139.
- Tamás D. 2004. Pollmann Teréz: Olasz–magyar fordítóiskola. 6. évf., 2. szám, 126–128.
- Tamás D. 2005. Fordítástudomány 2005. Tudományos konferencia és FTK-öregdiák-találkozó. Budapest, 2005. március 31. – április 1. 7. évf., 1. szám, 105–108.
- Tamás D. 2006. Federica Scarpa: La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica. 8. évf., 2. szám, 121–125.
- Tamás D. 2007. Marella Magris, Maria Teresa Musacchio, Lorenza Rega, Federica Scarpa (eds.): Manuale di terminologia. 9. évf., 2. szám, 133–138.
- Tamás D. 2009. Fóris Ágota: Kutatásról nyelvészeknek. 11. évf., 2. szám, 106–111.
- Tamás D. 2012. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? 14. évf., 1. szám, 5–20.
- Tankó Gy. 2000. Lásd: Károly K. – Árvay A. – Edwards M. – Fekete H. – Kolláth K. – Tankó Gy. 2000.

- Tellinger, D. 2003. A reáliák fordítása a fordító kulturális kompetenciája szem-
szögéből. 5. évf., 2. szám, 58–70.
- Teski T. 2005. European High Level Scientific Conference Series. Multidimensional
Translation (MuTra). Saarbrücken, 2005. május 2–6. 7. évf., 1. szám, 109–
111.
- Tóth Á. 2003. Anthony Pym: Epistemological Problems in Translation and its
Teaching. 5. évf., 1. szám, 121–123.
- Tóth A. 2009. A forrásnyelvi beszédszünetek kihasználtsága a szinkrontolmá-
csolásban szerzett gyakorlat függvényében. 11. évf., 1. szám, 22–35.
- Tóth J. 2005. Tóth Szergej, Földes Csaba, Fóris Ágota (szerk.): Lexikológiai és le-
xikográfiai látkép: Problémák, paradigmák, perspektívák. 7. évf., 2. szám,
113–118.
- Tóth Zs. 2014. Fordítástudomány 2014. XVI. Fordítástudományi Konferencia
és FTT-öregdiák-találkozó. XI. Fordítástudományi PhD-konferencia.
Budapest, 2014. április 9–10. 16. évf., 1. szám, 75–80.
- Török R. M. 2003. Irmeli Helin: Essays in Translation, Pragmatics and Semiotics.
5. évf., 2. szám, 108–111.
- Troján A. 2005. Vilén Naumovics Komisszarov: Lingviszticeszkoe perevodove-
denie v Rosszii. 7. évf., 1. szám, 117–120.
- Vahram Atayan 2003. Lásd: Kusztor M. – Vahram Atayan 2003.
- Valló Zs. 2000. A fordítás pragmatikai dimenziói és a kulturális reáliák. 2. évf.,
1. szám, 34–49.
- Valló Zs. 2001. A drámafordítás pragmatikai aspektusai – doktori értekezés tézi-
sei. Cs. Jónás Erzsébet, Klaudy Kinga opponensi véleménye, valamint Valló
Zsuzsa válasza. 3. évf., 2. szám, 99–117.
- Válóczi M. 2012. A tolmácsok motivációi. 14. évf., 1. szám, 82–97.
- Vándor J. 2005. Theo Hermans (ed.): Crosscultural Transgressions. Research
Models in Translation Studies II. 7. évf., 1. szám, 112–116.
- Vándor J. 2007. Adaptáció és újrafordítás. 9. évf., 1. szám, 40–57.
- Vándor J. 2010. Emlékezés Valló Zsuzsára. 12. évf., 1. szám, 71–75.
- Varga A. 1999. Donald, C. Kiraly: Pathways to Translation. 1. évf., 2. szám,
120–125.
- Varga K. 2006. Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció. 8. évf., 1. szám,
119–123.
- Varga O. 2006. Radó Antal (1862–1944) fordításszemlélete. 8. évf., 2. szám, 95–
103.
- Varga O. 2011. Vas István (1910–1991) műfordítói munkássága. 13. évf., 1. szám,
97–108.

- Varga Zs. 2012. A jogi szakfordításról. 14. évf., 1. szám, 34–47.
- Várnai J. Sz. 2005. Európai uniós terminológia és fordítás – múlt és jelen. 7. évf., 2. szám, 5–16.
- Várnai J. Sz. 2009. Bibliográfia az európai uniós nyelvpolitikához és fordításhoz. 11. évf., 1. szám, 153–164.
- Veresné Valentinyi K. 2002. Yves Gambier – Henrik Gottlieb (eds.): (Multi)media Translation. Concepts, Practices and Research. 4. évf., 2. szám, 122–126.
- Veresné Valentinyi K. 2003. A blattolás tanítása. 5. évf., 1. szám, 93–103.
- Veresné Valentinyi K. 2004. Fordítástudomány 2004. Tudományos konferencia és FTK-öregdiák-találkozó. Budapest, 2004. március 25–26. 6. évf., 1. szám, 96–99.
- Vermes A. 2004. A relevanciaelmélet alkalmazása a kultúraspecifikus kifejezések fordításának vizsgálatában. 6. évf., 2. szám, 5–17.
- Vincze K. 2001. Mary Snell-Hornby – Mira Kadric (Hrsg.): Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. 3. évf., 2. szám, 120–122.
- Vincze K. 2004. Szövegtípusok és fordítás. 6. évf., 1. szám, 28–36.
- Viola É. 2012. Dobos Csilla (szerk.): Szaknyelvi kommunikáció. 14. évf., 1. szám, 108–111.
- Volford K. 2000. Brüsszel – a tolmácsvilág közepe. 2. évf., 1. szám, 116–118.
- Votisky A. 2007. Marie Curie EU High Level Scientific Conference Series Multidimensional Translations (MuTra). Bécs, 2007. április 30. 9. évf., 2. szám, 106–109.
- Wallendums T. 2000. Mark Shuttleworth – Moira Cowie: Dictionary of Translation Studies. 2. évf., 2. szám, 126–128.
- Wallendums T. 2001. Wolfram Wilss: Übersetzungsunterricht. Eine Einführung. 3. évf., 1. szám, 100–102.
- Wallendums T. 2003. Kulturális reáliák fordítási megoldásairól a pizzanevek tükrében. 5. évf., 2. szám, 71–79.
- Wirth E. 2000. Szakmai gyakorlat az Európai Bizottság Fordítási Szolgálatánál. 2. évf., 1. szám, 119.
- Zabóné Varga I. 2012. Műszaki szakszövegek fordítási problémái (német–magyar nyelvpár). 14. évf., 1. szám, 21–33.
- Zabóné Varga I. 2014. Peter A. Schmitt: Translation und Technik. 16. évf., 2. szám, 99–110.
- Zachar V. 2010. Radegundis Stolze: Übersetzungstheorien. Eine Einführung. 12. évf., 1. szám, 99–104.

- Zachar V. 2010. Susanne Göpferich, Arnt Lykke Jakobsen, Inger M. Mees (eds.): Behind the Mind. Methods, Models and Results in Translation Process Research. 12. évf., 2. szám, 135–139.
- Zachar V. 2011. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2011. szeptember 30. 13. évf., 2. szám, 111–114.
- Zachar V. 2011. Kristin Bührig, Juliane House, Jan. D. ten Thije (eds.): Translational Action and Intercultural Communication. 13. évf., 2. szám, 122–126.
- Zachar V. 2011. Német neologizmusok a fordítói gyakorlatban. 13. évf., 2. szám, 56–71.
- Zachar V. 2013. Fordítástudomány 2013. XV. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. X. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2013. április 18–19. 15. évf., 1. szám, 103–111.
- Zajacz Z. 2010. Riita Jaaskelainen, Tiina Puurtinen and Hilkka Sotesbury (eds.): Text, Process and Corpora: Research Inspired by Sonja Tirkkonen-Condit. 12. évf., 1. szám, 104–107.
- Zajacz Z. 2012. Esettanulmány a tulajdonnevek fordításáról a gyermekirodalomban. 14. évf., 2. szám, 93–106.
- Zank I. 2001. Basil Hatim – Ian Mason: Discourse and the Translator. 3. évf., 1. szám, 113–117.
- Zank I. 2003. Alicia Betsy Edwards: The Practice of Court Interpreting. 5. évf., 1. szám, 109–114.
- Zolczer P. 2014. Minako O'Hagan, Carmen Mangiron: Game Localization: Translating for the Global Digital Entertainment Industry. 16. évf., 1. szám, 85–89.
- Zöldi Kovács K. 2004. Andrew Chesterman – Emma Wagner: Can Theory Help Translators? a Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface. 6. évf., 2. szám, 101–103.
- Zsemleri E. 2007. Malcolm Williams: Translation Quality Assessment: An Argumentation-Centered Approach. 9. évf., 1. szám, 131–136.
- Zsemleri E. 2005. I. Lektor Konferencia. Szakmai továbbképzés a fordítási vizsgadolgozatok értékelésében részt vevő lektorok számára. Monoszló, 2005. június 17–19. 7. évf., 2. szám, 102–103.
- Zsemleri E. 2006. Lásd: Sermann E. – Zsemleri E. 2006.

REPERTÓRIUM II. – ACROSS LANGUAGES AND CULTURES A MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF TRANSLATION AND INTERPRETING STUDIES

■ ÖSSZEÁLLÍTOTTA: HARSÁNYI ILDIKÓ

- Aaltonen, S. 2000. Time-sharing of Theatre Texts. Vol. 1. No. 1. 57–69.
- Adab, B. 2000. Cross-cultural Assumptions in the Translation of Advertising – How Realistic are They? Vol. 1. No. 2. 193–207.
- Adab, B. Lásd: Schäffner, Ch. – Adab, B. 2001a.
- Adab, B. Lásd: Schäffner, Ch. – Adab, B. 2001b.
- Adamo, S. 2000. Gender and Literary Translation. International Symposium. The University of East Anglia, Norwich, United Kingdom, 17–19 December, 1999. Vol. 1. No. 2. 287–289.
- Aguado, P. Lásd: Sánchez Hernández, P. – Aguado, P. 2003.
- Al-Ani, A-R. Lásd: Al-Rubai'i, A. – Al-Ani, A-R. 2004.
- Al-Kharabsheh, A. 2008. Translating Autoantonymy in the Qur'an. Vol. 9. No. 1. 17–40.
- Al-Kharabsheh, A. 2011. Arabic Death Discourse in Translation: Euphemism and Metaphorical Conceptualization in Jordanian Obituaries. Vol. 12. No. 1. 19–48.
- Albrecht, N. 2006. Omnibus Review: Translation in Context. Book Review. Vol. 7. No. 2. 227–258.
- Nigel Armstrong: Translation, Linguistics, Culture: a French-English Handbook.
- Lynne Long (ed.): Translation and Religion: Holy Untranslatable?
- Phyllis Zatlin: Theatrical Translation and Film Adaptation: a Practitioner's View.
- Gunilla Anderman – Margaret Rogers (eds.): In and Out of English: For Better or Worse?
- Alexieva, B. – Petrequin, S. 2000. Birds: Metaphor and Metonymy in Translating Children's Books. Vol. 1. No. 1. 29–48.
- Al-Rubai'i, A. – Al-Ani, A-R. 2004. The Translation of English Dialectal Dramatic Dialogue into Arabic. Vol. 5. No. 2. 233–255.

- Alves, F. – Couto Vale, D. 2009. Probing the Unit of Translation in Time: Aspects of the Design and Development of a Web Application for Storing, Annotating, and Querying Translation Process Data. Vol. 10. No. 2. 251–274.
- Antunović, G. – Pavlović, N. 2011. Moving on, moving back or changing it here and now: Self-revision in student translation processes from L2 and L3. Vol. 12. No. 2. 213–234.
- Arecco, E. 2007. Ebru Diriker: De-/Re- Contextualizing Conference Interpreting: Interpreters in the Ivory Tower? Book Review. Vol. 8. No. 1. 143–148.
- Arich-Gerz, B. 2006. The Translational Signified. Slips of the Tongues in Freud's Works. Vol. 7. No. 1. 37–47.
- Assis-Rosa, A. – Meylaerts, R. 2005. "Translation Studies: Doubts and Directions", European Society for Translation Studies 4th Congress, Portugal, Lisbon, 26–29 September, 2004. Vol. 6. No. 2. 259–261.
- Aubert, F. H. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.
- Bai, L. 2011. 'Translator Studies': Liang Shiqiu's Discourse on Translation. Vol. 12. No. 1. 71–94.
- Bai, L. 2011. Jin Sheng Hwa: Renshi Fanyi Zhen Mianmu. Book Review. Vol. 12. No. 1. 135–139.
- Bai, L. 2011. Wong-Wang-chi: Reinterpreting Xin Da Ya: Translation Studies of the Twentieth Century China. Book review. Vol. 12. No. 2. 285–288.
- Bai, L. 2013. Chan, Leo Tak-Hun: Readers, Reading and Reception of Translated Fiction in Chinese: Novel Encounters. Book Review. Vol. 14. No. 2. 303–306.
- Baker, M. Lásd: Olohan, M. – Baker, M. 2000.
- Bakti M. 2006. Godijns, R. –Hinderdael, M. (eds.): Directionality in Interpreting. The 'Retour' or the Native? Book Review. Vol. 7. No. 2. 275–279.
- Bakti M. 2008. Ghelly V. Chernov: Interference and Anticipation in Simultaneous Interpreting. A Probability-prediction Model. Book Review. Vol. 9. No. 1. 149–156.
- Baumgarten, N. – Meyer, B. – Özçetin, D. 2008. Explicitness in Translation and Interpreting: a Critical Review and Some Empirical Evidence (of an Elusive Concept). Vol. 9. No. 2. 177–204.
- Bayer-Hohenwarter, G. 2009. Methodological Reflections on the Experimental Design of Time-pressure Studies. Vol. 10. No. 2. 193–206.

- Bánhegyi M. 2006. Mona Baker: Translation and Conflict: a Narrative Account. Book Review. Vol. 7. No. 2. 269–275.
- Bánhegyi M. 2007. Myriam Salama-Carr (ed.): Translating and Interpreting Conflict. Book Review. Vol. 8. No. 2. 274–280.
- Bánhegyi M. 2008. A Translation Studies Oriented Integrative Approach to Canadian Political Discourse. Vol. 9. No. 1. 77–108.
- Bánhegyi M. 2010. Federico Zanettin: Comics in Translation. Book Review. Vol. 11. No. 2. 273–281.
- Becher, V. 2010. Abandoning the Notion of “Translation-Inherent” Explicitation: Against a Dogma of Translation Studies. Vol. 11. No. 1. 1–28.
- Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. (PACTE Group). 2009. Results of the Validation of the PACTE Translation Competence Model: Acceptability and Decision Making. Vol. 10. No. 2. 207–230.
- Beliavea, L. 2000. Machine Translation Methods and Text Structure as a Source for Translator Competence Study. Vol. 1. No. 1. 85–96.
- Berber, D. 2004. VI. International Congress of Translation, “Distance Teaching of Translation and Languages”, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, Spain, 10–12 May, 2004. Vol. 5. No. 2. 271–274.
- Berber, D. 2006. “The Future of Conference Interpreting: Training, Technology and Research”, University of Westminster, London, 30 June–1 July, 2006. Vol. 7. No. 2. 263–267.
- Bergen, D. 2009. The Role of Metacognition and Cognitive Conflict in the Development of Translation Competence. Vol. 10. No. 2. 231–250.
- Bielak, J. 2001. Robert C. Sprung (ed.): Translating into Success. Cutting-edge Strategies for Going Multilingual in a Global Age. Book Review. Vol. 2. No. 1. 161–164.
- Bielsa, E. 2010. Cosmopolitanism, Translation and the Experience of the Foreign. Vol. 11. No. 2. 161–174.
- Bond, N. 2001. Interpreting the Objectively “Strange” and the Strangely “Objective”: Hybrid Texts in Social Discourse and in the Social Sciences. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 251–260.
- Bosseaux, Ch. 2004. Point of View in Translation: a Corpus-based Study of French Translations of Virginia Woolf’s *To the Lighthouse*. Vol. 5. No. 1. 107–122.
- Bozsik Gy. 2011. Kayoko Takeda: Interpreting the Tokyo War Crimes Tribunal: a Sociopolitical Analysis. Book Review. Vol. 12. No. 2. 275–277.

- Breedveld, H. 2002. Writing and Revising Processes in Professional Translation. Vol. 3. No. 1. 91–100.
- Brownlie, S. 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. Vol. 7. No. 2. 145–170.
- Brunette, L. – Chantal, G. – Hine, J. 2005. The GREVIS Project: Revise or Court Calamity. Vol. 6. No. 1. 29–45.
- Cappelle, B. 2012. English is Less Rich in Manner-of-Motion Verbs when Translated from French. Vol. 13. No. 2. 173–195.
- Cardoso Di Camargo, D. 2001. Corpus-based Translation Research on Legal, Technical and Corporate Texts. Vol. 2. No. 1. 113–125.
- Carroll, P. J. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.
- Chan, A. L. J. 2010. Perceived Benefits of Translator Certification to Stakeholders in the Translation Profession: a Survey of Vendor Managers. Vol. 11. No. 1. 93–113.
- Chantal, G. Lásd: Brunette, L. – Chantal, G. – Hine, J. 2005.
- Chesterman, A. 2000. Training Translators and Interpreters: New Directions for the Millenium. University of Vic, Spain, 12–15 May, 1999. Vol. 1. No. 1. 111–113.
- Chesterman, A. 2001. Skopos Before and After. Hans J. Vermeer interviewed by Andrew Chesterman. Vol. 2. No. 1. 133–138.
- Chesterman, A. 2002. Semiotic Modalities in Translation Causality. Vol. 3. No. 2. 145–158.
- Chesterman, A. 2006. “The Study of Language and Translation”, Hogeschool Gent, School of Translation Studies, Belgium, Gent, 12–14 January, 2006. Vol. 7. No. 1. 105–107.
- Chesterman, A. 2007. On the Idea of a Theory. Vol. 8. No. 1. 1–16.
- Chiba, D. Lásd: Kurz, I. – Chiba, D. – Medinskaya, V. – Pastore, M. 2000.
- Chiung-wen, L. – Qiao Zhang, G. 2006. Chinese Riddles and Relevance Theory. Vol. 7. No. 1. 49–76.
- Chmiel, A. 2008. Boothmates Forever? – On Teamwork in a Simultaneous Interpreting Booth. Vol. 9. No. 2. 261–276.
- Chrupała, G. 2003. Perl Scripting in Translation Project Management. Vol. 4. No. 1. 109–132.
- Conde, T. 2012. Quality and Quantity in Translation Evaluation: a Starting Point. Vol. 13. No. 1. 67–80.

- Conway, K. – Vaskivska, T. 2010. Consuming News Translation: The *New York Times* Online and the “Kremlin Rules” Experiment. Vol. 11. No. 2. 233–253.
- Couto Vale, D. Lásd: Alves, F. – Couto Vale, D. 2009.
- Cronin, M. 2001. Lawrence Venuti (ed.): The Translation Studies Reader. Book Review. Vol. 2. No. 1. 153–155.
- Csernoch M. 2007. The Newly Introduced Word-types and Lemmas in Dan Brown’s *The Da Vinci Code* and its Translations. Vol. 8. No. 2. 195–220.
- Czékmán O. – Fischer M. – Papp B. E. 2008. “Current Trends in Terminology” – International Conference on Terminology, Hungary, Szombathely, 9–10 November, 2007. Vol. 9. No. 1. 131–138.
- D’Arcangelo, A. – Zanettin, F. 2004. Dylan Dog Goes to the USA: a North-American Translation of an Italian Comic Book Series. Vol. 5. No. 2. 187–210.
- Dam, H. – Zetshen, K. 2014. The Translator as Expert – a Realistic or an Idealistic Model? How Recent Empirical Findings Fit into Existing Models of Translation. Vol. 15. No. 2. 261–279.
- Dastjerdi, H. V. – Sahebbonar, S. 2008. Lost in Translation: An Intertextual Study of Personal Propoer-name Allusions. Vol. 9. No. 1. 41–56.
- De Sutter, G. – Goethals, P. – Leuschne, T. – Vandepitte, S. 2012. Towards a Methodologically More Rigorous Corpus-Based Translation Studies. Vol. 13. No. 2. 137–143.
- Demirkol Ertürk, Ş. 2013. Images of Istanbul in Translation: a Case Study in Slovenia. Vol. 14. No. 2. 199–220.
- Denturck, K. 2012. Explicitation vs. Implication: a Bidirectional Corpus-Based Analysis of Causal Connectives in French and Dutch Translations. Vol. 13. No. 2. 211–227.
- Denturck, K. Lásd: Vandepitte, S. – Denturck, K. – Willems, D. 2013.
- Di Giovanni, E. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.
- Díaz Galaz, S. 2011. The Effect of Previous Preparation in Simultaneous Interpreting: Preliminary Results. Vol. 12. No. 2. 173–191.
- Dimitriu, R. 2000. Translation Policies in Pre-Communist and Communist Romania. The Case of Aldous Huxley. Vol. 1. No. 2. 179–192.
- Dimitriu, R. 2002. The Context is More Valuable than the Definition. Eugene A. Nida interviewed by Rodica Dimitriu. Vol. 3. No. 1. 117–123.
- Doherty, M. 2003. Parametrized Beginnings of Sentences in English and German. Vol. 4. No. 1. 19–51.
- Dollerup, C. 2004. The Authoritativeness of Translations. Vol. 5. No. 2. 145–157.

- Dragsted, B. 2012. Indicators of Difficulty in Translation – Correlating Product and Process Data. Vol. 13. No. 1. 81–98.
- Dróth J. 2000. Margherita Ulrych: Focus on the Translator in a Multidisciplinary Perspective. Book Review. Vol. 1. No. 2. 306–309.
- Dróth J. 2001. Donald C. Kiraly: a Social Constructivist Approach to Translator Education. Empowerment from Theory to Practice. Book Review. Vol. 2. No. 1. 157–161.
- Dróth J. 2004. Brian Mossop: Revising and Editing for Translators. Book Review. Vol. 5. No. 1. 134–141.
- Dróth J. 2006. Dorothy Kelly: a Handbook for Translator Trainers. Book Review. Vol. 7. No. 1. 122–127.
- Ehrensberger-Dow, M. – Perrin, D. 2009. Capturing Translation Processes to Access Metalinguistic Awareness. Vol. 10. No. 2. 275–288.
- Ehrensberger-Dow, M. Lásd: Massey, G. – Ehrensberger-Dow, M. 2011.
- Eker-Roditakis, A. 2013. Žižek in Turkey: a Philosopher's Introduction and Integration to a Target System. Vol. 14. No. 2. 221–244.
- Elimam, A. S. 2009. Marked Word Order in the Qur'an: Functions and Translation. Vol. 10. No. 1. 109–130.
- Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000. Innovation in Translator and Interpreter Training. Report on an On-line Symposium. Summaries of Discussion. Vol. 1. No. 2. 247–273.
- Englund Dimitrova, B. 2002. Gile, D. – Dam, H. V. – Dubslaff, F. – Martinsen, B. – Schjoldager, A. (eds.): Getting Started in Interpreting Research. Pöschhacker, F. – Shlesinger, M. (eds.): The Interpreting Studies Reader. Book Review. Vol. 3. No. 2. 267–270.
- Englund Dimitrova, B. 2007. Károly K. – Fóris Á. (eds.): New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy. Book Review. Vol. 8. No. 1. 137–142.
- Erdim, E. Lásd: Gommlich, K. – Erdim, E. 2001.
- Farkas-Bede K. 2002. Gyde Hansen (ed.): Probing the Process in Translation: Methods and Results. Book Review. Vol. 3. No. 2. 276–279.
- Farghal, M. 2004. "Two Thirds of a Boy are his Uncle's": The Question of Relevance in Translation. Vol. 5. No. 2. 257–269.
- Fernández, M. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.

- Fischer M. 2007. "Terminology and Society – The Impact of Terminology on Everyday Life", Lessius Hogeschool, Department of Applied Languages, Belgium, Antwerp, 15–17 November, 2006. Vol. 8. No. 1. 123–128.
- Fischer M. Lásd: Czékman O. – Fischer M. – Papp B. E. 2008.
- Fox, O. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Fresno, N. 2014. Is a Picture Worth a Thousand Words? The Role of Memory in Audio Description. Vol. 15. No. 1. 111–129.
- Fung-Ming Liu, Ch. 2013. A Quantitative Enquiry into the Translator's Job-Related Happiness: Does Visibility Correlate with Happiness? Vol. 14. No. 1. 123–147.
- Futász R. 2003. Current Issues in Language and Society. Vol. 7. No. 3. Book Review. Vol. 4. No. 2. 284–288.
- Gambier, Y. 2000. Innovation in Translator and Interpreter Training. Report on an On-line Symposium. General Response. Vol. 1. No. 2. 244–246.
- Gambier, Y. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.
- Gane, A. 2005. Chesterman, A. –Wagner, E.: Can Theory Help Translators? a Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface. Book Review. Vol. 6. No. 2. 272–277.
- Gauton, R. 2004. Corpus-based Translation Studies: Research and Applications, South Africa, Pretoria, 21–25 July, 2003. Vol. 5. No. 1. 123–127.
- Godó Á. 2005. Barbara Kroll (ed.): Exploring the Dynamics of Second Language Writing. Book Review. Vol. 6. No. 1. 131–140.
- Goethals, P. Lásd: De Sutter, G. – Goethals, P. – Leuschne, T. – Vandepitte, S. 2012.
- Gommlich, K. – Erdim, E. 2001. Evolving Imagery in the Translation of Orhan Pamuk's *Kara Kitap*. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 237–250.
- González Núñez, G. Lásd: Pym, A. – González Núñez, G. – Miquel-Iriarte, M. – Ramos Pinto, S. – Teixeira, C. S. C. – Tesseur, W. 2014.
- Gottlieb, H. 2010. Multilingual Translation vs. English-Fits-All in South African Media. Vol. 11. No. 2. 189–216.
- Gouadec, D. Lásd: Mayoral, R. – Gouadec, D. – Mossop, B. – Nord, Ch. – Kiraly, D. 2000.
- Gouanvic, J-M. 2002. The Stakes of Translation in Literary Fields. Vol. 3. No. 2. 159–168.

- Göpferich, S., Jääskeläinen, R. 2009. Process Research into the Development of Translation Competence: Where are We, and Where do We Need to Go? Vol. 10. No. 2. 169–192.
- Grammenidis, S. P. 2008. Mediating Culinary Culture: the Case of Greek Restaurant Menus. Vol. 9. No. 2. 219–234.
- Gugliotta, S. 2012. Federico Federici: Translation as Stylistic Evolution: Italo Calvino Creative Translator of Raymond Queneau. Book Review. Vol. 13. No. 1. 133–134.
- Gumul, E. 2006. Explication in Simultaneous Interpreting: a Strategy or a By-product of Language Mediation? Vol. 7. No. 2. 171–190.
- Gutt, E-A. 2005a. Translation and Linguistics. Position Paper. Vol. 6. No. 2. 150–151.
- Gutt, E-A. 2005b. Translation and Linguistics. Response. Vol. 6. No. 2. 166–167.
- Gürçağlar, A. 2013. Patterns of Patronage: An Istrian Family of Dragomans as Patrons of Arts. Vol. 14. No. 2. 287–301.
- Hajdú P. 2002. The New Hungarian Translation of Aristotle's *Poetics*. Vol. 3. No. 2. 239–250.
- Hakkarainen, K. Lásd: Sirén, S. – Hakkarainen, K. 2002.
- Halverson, S. 2002. Cognitive Models, Prototype Effects and 'Translation': The Role of Cognition in Translation (Meta)Theory. Vol. 3. No. 1. 21–43.
- Hekkanen, R. 2007. The Role of Ethics in Translation and in Translation Studies Research. Vol. 8. No. 2. 231–247.
- Heltai P. 2000. FIT World Congress, Belgium, Mons, 8–9 August, 1999. Vol. 1. No. 1. 114–119.
- Heltai P. 2002. "Claims, Changes and Challenges". EST Congress. Denmark, Copenhagen, 30 August-1 September, 2001. Vol. 3. No. 1. 129–138.
- Heltai P. 2003. Message Adjustment in Translation. Vol. 4. No. 2. 145–185.
- Heltai P. 2004. Mauranen, A. –Kujamäki, P. (eds.): Translation Universals: Do they exist? Book Review. Vol. 5. No. 2. 275–282.
- Heltai P. 2005. Maeve Olohan: Introducing Corpora in Translation Studies. Book Review. Vol. 6. No. 2. 267–272.
- Heltai P. 2006. Łukasz Bogucki: a Relevance Framework for Constraints of Cinema Subtitling. Book Review. Vol. 7. No. 1. 127–135.
- Heltai P. 2006. "Interpreting for Relevance: Discourse and Translation", Institute of English Studies of Warsaw University, Poland, Kazimierz Dolny, 12–14 June, 2006. Vol. 7. No. 2. 259–262.

- Heltai P. 2007. Xosé Rosales Sequeiros: Effects of Pragmatic Interpretation on Translation. Communicative Gaps and Textual Discrepancies. Book Review. Vol. 8. No. 2. 261–274.
- Heltai P. 2008. “Why Translation Matters” – 5th EST Congress, Slovenia, Ljubljana, 3–5 September, 2007. Vol. 9. No. 1. 123–130.
- Heltai P. 2009. Vandeweghe, W. – Vandepitte, S. – Van de Velde, M. (eds.): The Study of Language and Translation. Book Review. Vol. 10. No. 1. 149–154.
- Heltai P. 2010. Speculation vs Empirical Research. Sonja Tirkkonen-Condit interviewed by Pál Heltai. Vol. 11. No. 1. 115–125.
- Heltai P. Lásd: Lanstyák I. – Heltai P. 2012.
- Heltai P. 2012. M. Shreve, G. – Angelone, E. (eds.): Translation and Cognition. Book Review. Vol. 13. No. 2. 279–290.
- Heltai P. 2014. “If anyone is prepared to read a translation...” Bernard Adams interviewed by Pál Heltai. Vol. 15. No. 1. 131–139.
- Heltai P. 2014. Ira Torresi: Translating Promotional and Advertising Texts. Book Review. Vol. 15. No. 2. 313–316.
- Hermans, Th. 2008. Bachleitner, N. – Wolf, M. (eds.): Soziologie der literarischen übersetzung. Book Review. Vol. 9. No. 1. 145–148.
- Hernández Guerrero, M. J. 2010. Translated Interviews in Printed Media – a Case Study of the Spanish Daily *El Mundo*. Vol. 11. No. 2. 217–232.
- Hine, J. Lásd: Brunette, L. – Chantal, G. – Hine, J. 2005.
- Hirsch, I. – Milton, J. 2005. Translation and Americanism in Brazil 1920–1970. Vol. 6. No. 2. 243–257.
- Hlavac, J. 2014. Receptive Multilingualism and its Relevance to Translation Studies with Data from Interpreters of the Bosnian, Croatian and Serbian Languages. Vol. 15. No. 2. 279–301.
- Hoidas, S. Lásd: Sidiropoulou, M. – Hoidas, S. 2014.
- Horváth I. 2007. Autonomous Learning: What Makes it Work in Postgraduate Interpreter Training? Vol. 8. No. 1. 103–122.
- Hubscher-Davidson, S. 2011. A Discussion of Ethnographic Research Methods and their Relevance for Translation Process Research. Vol. 12. No. 1. 1–19.
- Hurtado Albir, A. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Hung, E. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.

- Hutterer, M. C. 2005. "Challenges of Multidimensional Translation", EU High Level Scientific Conferences Series, Marie Curie, Germany, Saarbrücken, 2–6 May, 2005. Vol. 6. No. 2. 261–266.
- Hutterer, C. M. 2006. Heidrun Gerzymisch-Arbogast et al. (eds.): *Textologie und Translation*. Book Review. Vol. 7. No. 1. 135–141.
- Hutterer, C. M. 2008. MuTra Advanced Training & International PhD School at Titelbild Subtitling and Translation GmbH, Germany, Berlin, 25–27 January, 2008. Vol. 9. No. 2. 277–290.
- Hutterer, C. M. 2009. MuTra Advanced Training & International PhD School, Germany, Munich, 5–7 December, 2008. Vol. 10. No. 1. 135–140.
- Immonen, S. Lásd: Tirkkonen-Condit, S. – Mäkisalo, J. – Immonen, S. 2008.
- Immonen, S. 2011. Unravelling the processing units of translation. Vol. 12. No. 2. 235–257.
- Jantunen, J. 2001. Synonymity and Lexical Simplification in Translation: a Corpus-based Approach. Vol. 2. No. 1. 97–112.
- Jawad, H. 2007. Arabic Lexical Doublets: Translation Strategies. Vol. 8. No. 1. 33–54.
- Jawad, H. A. 2014. Shifts in Translating Jeremy Munday Into Arabic: Asymmetric Explication. Vol. 15. No. 1. 51–66.
- Jääskeläinen, R. Lásd: Göpferich, S. – Jääskeläinen, R. 2009.
- Jääskeläinen, R. – Kujamäki, P. – Mäkisalo, J. 2011. Towards Professionalism – or Against it? Dealing with the Changing World in Translation Research and Translator Education. Vol. 12. No. 2. 143–156.
- Jänis, M. 2000. Komissarov, V.: *Teoreticheskiye osnovy metodiki obucheniya perevodu*. Book Review. Vol. 1. No. 1. 133–136.
- Jänis, M. 2012. Domestication and Foreignisation in Translation Studies. Finland, Joensuu, September 29 – October 1, 2011. Conference Report. Vol. 13. No. 1. 123–125.
- Jenei G. 2006. Krisztina Károly: *Lexical Repetition in Text: a Study of the Text-organizing Function of Lexical Repetition in Foreign Language Argumentative Discourse*. Book Review. Vol. 7. No. 2. 279–283.
- Jettmarová, Z. 2000. Pym, Anthony: *Method in Translation History*. Book Review. Vol. 1. No. 1. 136–140.
- Jones, F. R. – Turner, A. 2004. Archaisation, Modernisation and Reference in the Translation of Older Texts. Vol. 5. No. 2. 159–185.
- Juhász K. 2009. Jan Walsh Hokenson – Marcella Munson: *The Bilingual Text: History and Theory of Literary Self-translation*. Book Review. Vol. 10. No. 1. 155–160.

- Jung, V. 2012. Investigating Functional Sentence Perspective in German-English Professional and Student Translations. Vol. 13. No. 2. 263–278.
- Kaczmarek, K. – Matulewska, A. 2010. Comparison of Parallel Texts of Petitions in Polish-Hungarian and Polish-English Translation. Vol. 11. No. 1. 67–81.
- Kaiser-Cooke, M. 2002. How They Do It: The Nature of Translational Expertise. Vol. 3. No. 1. 59–70.
- Kalina, S. 2002. Interpreters as Professionals. Vol. 3. No. 2. 169–187.
- Károly K. 2000. Research Models in Translation Studies. University of Manchester, United Kingdom, 28–30 April, 2000. Vol. 1. No. 2. 290–293.
- Károly K. 2001. Anna Trosborg (ed.): Text Typology and Translation. Book Review. Vol. 2. No. 2. 312–316.
- Károly K. Lásd: Klaudy K. – Károly K. 2005.
- Károly K. 2009. 18th FIT World Congress, China, Shanghai, 4–7 August, 2008. Vol. 10. No. 1. 131–134.
- Kemppanen, H. 2004. Keywords and Ideology in Translated History Texts: a Corpus-based Analysis. Vol. 5. No. 1. 89–106.
- Kenesei A. 2005. Anthony Pym: The Moving Text. Localization, Translation, and Distribution. Book Review. Vol. 6. No. 1. 119–125.
- Kierzkowska, D. 2000. National Language of Law Versus International Unification of Law. Vol. 1. No. 1. 19–27.
- Kierzkowska, D. 2001. “Towards a New Age of Human Communication” Fifth International Forum and the Second European Congress of Legal Translation and Court Interpreting, Poland, Poznań, 15–17 September, 2000. Vol. 2. No. 1. 145–148.
- Kiraly, D. Lásd: Mayoral, R. – Gouadec, D. – Mossop, B. – Nord, Ch. – Kiraly, D. 2000.
- Kiraly, D. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.
- Kiraly, D. 2003. Paul Kussmaul: Kreatives Übersetzen. Book Review. Vol. 4. No. 1. 138–141.
- Kiraly, D. 2004. Michèle Kaiser-Cooke: Translation, Evolution und Cyberspace: Eine Synthese von Theorie, Praxis und Lehre. Book Review. Vol. 5. No. 1. 129–133.
- Kis B. 2002. Training Seminar on Translation and Localisation. Universitat Rovira i Virgili, Spain, Tarragona, 10–11 May, 2002. Vol. 3. No. 2. 261–266.
- Kisieleska-Krysiuk, M. Lásd: Walaszewska, E. – Kisieleska-Krysiuk, M. – Piskorska, A. 2009.

- Klaudy K. – Károly K. 2005. Implication in Translation: Empirical Evidence for Operational Asymmetry in Translation. Vol. 6. No. 1. 13–28.
- Klaudy K. 2005. Translation and Linguistics. Position Paper. Vol. 6. No. 2. 157–160.
- Klimkowski, K. 2006. Team Work as a Method in Translation. Vol. 7. No. 1. 93–103.
- Kolb, W. 2011. The Making of Literary Translations: Repetition and Ambiguity in a Short Story by Ernest Hemingway. Vol. 12. No. 2. 259–274.
- Kolehmainen, L. 2014. The Translation of Null Subjects: a Test Case for the Explication Hypothesis? Vol. 15. No. 1. 25–50.
- Konšalová, P. 2007. Explication as a Universal in Syntactic De/Condensation. Vol. 8. No. 1. 17–32.
- Koskinen, K. Lásd: Paloposki, O. – Koskinen, K. 2010.
- Kozin, A. V. 2008. Translation and Semiotic Phenomenology: the Case for Gilles Deleuze. Vol. 9. No. 2. 161–176.
- Kozlova, I. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Kruger, H. – Van Rooy, B. 2012. Register and the Features of Translated Language. Vol. 13. No. 1. 33–65.
- Krüger, R. 2014. From S-Explication To T-Explication? Tracing the Development of the Explication Concept. Vol. 15. No. 2. 153–175.
- Kujamäki, P. Lásd: Jääskeläinen, R. – Kujamäki, P. – Mäkisalo, J. 2011.
- Kurz, I. – Chiba, D. – Medinskaya, V. – Pastore, M. 2000. Translators and Interpreters: Different Learning Styles? Vol. 1. No. 1. 71–83.
- Kusztor M. 2007. Ingrid Kurz & Klaus Kaindl (eds.): Wortklauber, Sinnverdreher, Brückenbauer? DolmetscherInnen und ÜbersetzerInnen als literarische Geschöpfe. Book Review. Vol. 8. No. 2. 280–289.
- Kuznik, A. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Lanstyák I. – Heltai P. 2012. Universals in Language Contact and Translation. Vol. 13. No. 1. 99–121.
- Laviosa, S. 2000. TEC: a Resource for Studying What is “in” and “of” Translational English. Vol. 1. No. 2. 159–177.
- Leal, A. – Snell-Hornby, M. 2013. Lynne Long (ed.): Translation and Religion: Holy Untranslatable? Book Review. Vol. 14. No. 1. 149–154.
- Lefer, M-A. 2012. Word-Formation in Translated Language: the Impact of Language-Pair Specific Features and Genre Variation. Vol. 13. No. 2. 145–172.

- Leijten, M. Lásd: van Waes, L. – Leijten, M. – Remael, A. 2013.
- Lengyel I. 2006. Ljuba Tarvi: Comparative Translation Assessment: Quantifying Quality. Book Review. Vol. 7. No. 2. 284–286.
- Leo Tak-Hung Chan 2001. Cultural Hybridity and the Translated Text: Re-reading D. H. Lawrence in Chinese. Vol. 2. No. 1. 73–85.
- Leppihalme, R. 2005. Faithfulness Versus Fluency: Counting the Cost. Vol. 6. No. 2. 221–241.
- Leppihalme, R. 2008. H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (eds.): Soumennoskirjallisuuden historia 1-2. Book Review. Vol. 9. No. 1. 139–144.
- Lesznyák M. 2007. Conceptualizing Translation Competence. Vol. 8. No. 2. 167–194.
- Leuschne, T. Lásd: De Sutter, G. – Goethals, P. – Leuschne, T. – Vandepitte, S. 2012.
- Li, X. – Wang, R. 2011. Writing *Shi Ji* Into Word Literature. On Burton Watson's Translation. Vol. 12. No. 1. 95–134.
- Li, X. 2014. Sight Translation as a Topic in Interpreting Research: Progress, Problems, and Prospects. Vol. 15. No. 1. 67–89.
- Limon, D. 2004. Translating New Genres Between Slovene and English: An Analytical Framework. Vol. 5. No. 1. 43–65.
- Lu, Sh. 2013. Aesthetic Values in Literary Translation: Zhang's Versus Dong's Version of David Copperfield in Chinese. Vol. 14. No. 1. 99–121.
- Lukács A. 2007. CETRA 2006. Eighteenth Summer Research Seminar, Italy, Misano, 4–11 September, 2006. Vol. 8. No. 1. 129–132.
- Malkiel, B. Lásd: Shlesinger, M. – Malkiel, B. 2005.
- Makkos A. 2012. Sherry Simon: Cities in Translation. Intersections of Language and Memory. Book Review. 127–132.
- Mäkisalo, J. Lásd: Tirkkonen-Condit, S. – Mäkisalo, J. 2007.
- Mäkisalo, J. Lásd: Tirkkonen-Condit, S. – Mäkisalo, J. – Immonen, S. 2008.
- Mäkisalo, J. Lásd: Jääskeläinen, R. – Kujamäki, P. – Mäkisalo, J. 2011.
- Marco, J. 2012. An Analysis of Explicitation in the COVALT Corpus: the Case of the Substituting Pronoun One(s) and its Translation into Catalan. Vol. 13. No. 2. 229–246.
- Martinez Vilinsky, B. 2012. On the Lower Frequency of Occurrence of Spanish Verbal Periphrases in Translated Texts as Evidence for the Unique Items Hypothesis. Vol. 13. No. 2. 197–210.
- Marzocchi, C. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.

- Marzocchi, C. 2002. Sue Wright: Community and Communication. The Role of Language in Nation State Building and European Integration. Book Review. Vol. 3. No. 2. 271–276.
- Marzocchi, C. 2004. Emma Wagner, Svend Bech, & Jesús M. Martínez: Translating for the European Union Institutions Domenico Cosmai, Tradurre per l'Unione europea. Problematiche e strategie operative. Book Review. Vol. 5. No. 2. 282–293.
- Marzocchi, C. 2005. On a Contradiction in the Discourse on Language Arrangements in EU Institutions. Vol. 6. No. 1. 5–12.
- Marzocchi, C. 2006. Jesus Baigorri Jalón: De Paris à Nuremberg: Naissance de l'interprétation de conférence. Book Review. Vol. 7. No. 1. 117–122.
- Marzocchi, C. 2007. Translation – Transcript – Interpretation. Notes on the European Parliament Verbatim Report of Proceedings. Vol. 8. No. 2. 249–254.
- Massey, G. – Ehrensberger-Dow, M. 2011. Investigating Information Literacy: a Growing Priority in Translation Studies. Vol. 12. No. 2. 193–211.
- Matamala, A. 2010. Terminological Challenges in the Translation of Science Documentaries: a Case-Study. Vol. 11. No. 2. 255–272.
- Mateo, M. 2001. Performing Musical Texts in a Target Language: The Case of Spain. Vol. 2. No. 1. 31–50.
- Matulewska, A. Lásd: Kaczmarek, K. – Matulewska, A. 2010.
- Mayoral, R. – Gouadec, D. – Mossop, B. – Nord, Ch. – Kiraly, D. 2000. Innovation in Translator and Interpreter Training. Report on an On-line Symposium. Position Papers. Vol. 1. No. 2. 212–243.
- Márta A. 2002. Jeremy Munday: Introducing Translation Studies. Theories and Applications. Book Review. Vol. 3. No. 1. 139–142.
- Márta A. 2005. Per Qvale: From St. Jerome to Hypertext. Translation in Theory and Practice. Book Review. Vol. 6. No. 2. 277–279.
- Márta A. 2008. Judy Szöllösy: Hunglish into English. The Elements of Translation from Hungarian into English. Vol. 9. No. 2. 301–304.
- Mboudjeke, J.-G. 2008. Translating Idiomatically into French in Quebec: Caught in the Crossfire. Vol. 9. No. 1. 109–122.
- Medinskaya, V. Lásd: Kurz, I. – Chiba, D. – Medinskaya, V. – Pastore, M. 2000.
- Melby, A. K. 2002. Memory and Translation. Vol. 3. No. 1. 45–57.
- Meyer, B. Lásd: Baumgarten, N. – Meyer, B. – Özçetin, D. 2008.
- Meylaerts, R. Lásd: Assis-Rosa, A. – Meylaerts, R. 2005.
- Mészáros A. É. 2014. Vanessa Enríquez Raído: Translation and Web Searching. Book Review. Vol. 15. No. 1. 141–143.

- Mikhailov, M. 2001. Two Approaches to Automated Text Aligning of Parallel Fiction Texts. Vol. 2. No. 1. 87–96.
- Mikolič Južnič, T. 2013. Bridging a grammar gap with explicitation: a case study of the nominalized infinitive. Vol. 14. No. 1. 75–98.
- Millán-Varela, C. 2000. Susan Bassnett & Harish Trivedi (eds.): *Post-colonial Translation: Theory and Practice*. Book Review. Vol. 1. No. 2. 302–305.
- Milton, J. Lásd: Hirsch, I. – Milton, J. 2005.
- Min, F. – Wang, H. 2009. A Study of Translatological Dictionaries from the Perspective of Text Linguistics. Vol. 10. No. 1. 85–108.
- Miquel-Iriarte, M. Lásd: Pym, A. – González Núñez, G. – Miquel-Iriarte, M. – Ramos Pinto, S. – Teixeira, C. S. C. – Tesseur, W. 2014.
- Mossop, B. Lásd: Mayoral, R. – Gouadec, D. – Mossop, B. – Nord, Ch. – Kiraly, D. 2000.
- Mossop, B. 2005a. Back to Translation as Language. *Translation and Linguistics – Panel Discussion*. Vol. 6. No. 2. 143–144.
- Mossop, B. 2005b. *Translation and Linguistics. Position Paper*. Vol. 6. No. 2. 155–156.
- Mossop, B. 2005c. *Translation and Linguistics. Response*. Vol. 6. No. 2. 164–165.
- Mullamaa, K. – Orenstein, J. – Pavlović, N. 2006. “New Research in Translation and Interpreting Studies”, Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili – Spain, Tarragona, 7–8 October, 2005. Vol. 7. No. 1. 108–115.
- Mullamaa, K. 2008. A Profession in the Making: Self-descriptions of Liaison Interpreters in Estonia. Vol. 9. No. 1. 57–76.
- Mullamaa, K. 2010. Semiotics in Translation. *Transferring Cultural Heritage: 5th International Imatra Symposium on Semiotics and Translation, Finland, Imatra, June 6–7, 2009*. Vol. 11. No. 1. 127–134.
- Mur Dueñas, P. 2005. Intra- and Intertextuality in Literary Translation: The Case of a Non-contemporary Piece of Work. Vol. 6. No. 1. 47–65.
- Nagy A. 2011. James St André (ed.): *Thinking about Translation with Metaphors*. Book Review. Vol. 12. No. 2. 279–283.
- Nagy J. 2010. Harriet S. Hill: *The Bible at Cultural Crossroads: From Translation to Communication*. Book Review. Vol. 11. No. 1. 135–145.
- Neubert, A. 2000. Chesterman, Andrew: *Memes in Translation*. Book Review. Vol. 1. No. 1. 128–133.
- Neubert, A. 2001. Robert Wechsler: *Performing Without a Stage: The Art of Literary Translation*. Book Review. Vol. 2. No. 1. 149–153.

- Neubert, A. 2001. Some Implications of Regarding Translations as Hybrid Texts. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 181–194.
- Neubert, A. 2004. Case Studies in Translation. The Study of Translation Cases. Vol. 5. No. 1. 5–21.
- Neumayer, D. 2009. John Kearns (ed.): Translator and Interpreter Training. Issues, Methods, Debates. Book Review. Vol. 10. No. 1. 161–164.
- Neunzig, W. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Nevalainen, S. 2004. Colloquialisms in Translated Text. Double Illusion? Vol. 5. No. 1. 67–88.
- Newmark, P. 2001. A Translator's Approach to Literary Language. Vol. 2. No. 1. 5–14.
- Nord, Ch. Lásd: Mayoral, R. – Gouadec, D. – Mossop, B. – Nord, Ch. – Kiraly, D. 2000.
- Nord, Ch. 2003. Maeve Olohan (ed.): Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects. Book Review. Vol. 4. No. 1. 133–138.
- Nord, Ch. 2003. "Persons shall not be Discriminated on Account of Language." Training Interpreters for the Community and Courtroom. Vol. 4. No. 2. 253–264.
- Nouss, A. 2001. The Butterfly and the Translator: Reflections on Hybrid Textuality. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 227–236.
- N. Tóth Zs. 2005. Sándor Albert: Fordítás és filozófia [Translation and Philosophy]. Book Review. Vol. 6. No. 1. 125–127.
- O'Brien, Sh. 2006. Pauses as Indicators of Cognitive Effort in Post-editing Machine Translation Output. Vol. 7. No. 1. 1–21.
- Olohan, M. – Baker, M. 2000. Reporting that in Translated English. Evidence for Subconscious Processes of Explicitation? Vol. 1. No. 2. 141–158.
- Olohan, M. 2005. "Translation and the Construction of Identity" IATIS Conference Seoul, South Korea, 12–14 August, 2004. Vol. 6. No. 1. 113–117.
- Orenstein, J. Lásd: Mullamaa, K. – Orenstein, J. – Pavlović, N. 2006.
- Orozco-Jutorán, M. 2014. The Eula's Labyrinth: Mapping The Process. Vol. 15. No. 2. 199–217.
- Özçetin, D. Lásd: Baumgarten, N. – Meyer, B. – Özçetin, D. 2008.

- Pacte Group: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009. Results of the Validation of the Pacte Translation Competence Model: Acceptability and Decision Making. Vol. 10. No. 2. 207–230.
- Paloposki, O. – Koskinen, K. 2010. Reprocessing Texts. The Fine Line Between Retranslating and Revising. Vol. 11. No. 1. 29–49.
- Papp B. E. Lásd: Czékman O. – Fischer M. – Papp B. E. 2008.
- Pastore, M. Lásd: Kurz, I. – Chiba, D. – Medinskaya, V. – Pastore, M. 2000.
- Pavlović, N. 2004. Addressing Power and Solidarity in TV Subtitling. Vol. 5. No. 2. 211–232.
- Pavlović, N. Lásd: Mullamaa, K. – Orenstein, J. – Pavlović, N. 2006.
- Pavlović, N. Lásd: Antunović, G. – Pavlović, N. 2011.
- Peeters, J. 2005. Translation and Linguistics. Position Paper. Vol. 6. No. 2. 152–154.
- Perego, E. 2003. Evidence of Explication in Subtitling: Towards a Categorisation. Vol. 4. No. 1. 63–88.
- Perego, E. 2003. RILA – Rassegna Italiana di Linguistica Applicata Vol. 34. Nos. 1–2. Book Review. Vol. 4. No. 2. 281–284.
- Perego, E. 2005. The Translator. Studies in Intercultural Communication. Book Review. Vol. 6. No. 1. 128–131.
- Perrin, D. Lásd: Ehrensberger-Dow, M. – Perrin, D. 2009.
- Petrequin, S. Lásd: Alexieva, B. – Petrequin, S. 2000.
- Petrits, A. 2007. “Towards a European Master’s in Translation” European Commission’s Directorate-General for Translation, Belgium, Brussels, 19–20 October, 2006. Vol. 8. No. 2. 255–259.
- Pisanski Peterlin, A. 2008. Translating Metadiscourse in Research Articles. Vol. 9. No. 2. 205–218.
- Piskorska, A. Lásd: Walaszewska, E. – Kisielewska-Krysiuk, M. – Piskorska, A. 2009.
- Pokorn, N. K. Lásd: Tahir Gürçağlar, S. – Pokorn, N. K. 2013.
- Pokorn, N. K. 2013. Experience through Translation – the Translated Experience: the Turkish Presence in Slovene Literature and Translation. Vol. 14. No. 2. 167–181.
- Polcz K. 2008. Jorge Díaz Cintas & Aline Remael: Audiovisual Translation: Subtitling. Book Review. Vol. 9. No. 2. 291–300.
- Poletto, G. 2003. Edwin Gentzler: Contemporary Translation Theories. Book Review. Vol. 4. No. 2. 275–281.
- Pöschhacker, F. 2006. Interpreters and Ideology: From ‘Between’ to ‘Within’. Vol. 7. No. 2. 191–207.

- Preston, D. *Lásd: Valentine, E.* – Preston, D. 2002.
- Prószéky G. 2002. Machine-assisted Translation of EU Documents into Hungarian. Vol. 3. No. 2. 189–199.
- Puurtinen, T. 2003. Explicitating and Implicitating Source Text Ideology. Vol. 4. No. 1. 53–62.
- Pusztay-Varga I. 2009. “KäTu 2009 – Translationality VII Symposium of Translation and Interpreting”, University of Tampere, School of Modern Languages and Translation Studies, Finland, Tampere, 24–25 April, 2009. Vol. 10. No. 2. 289–294.
- Pym, A. 2000. The European Union and its Future Languages. Question for Language Policies and Translation Theories. Vol. 1. No. 1. 1–17.
- Pym, A. 2000. Innovation in Translator and Interpreter Training. Report on an On-line Symposium. Introduction. Vol. 1. No. 2. 209–212.
- Pym, A. 2001. Against Praise of Hybridity. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 195–206.
- Pym, A. 2002. Specialised Communication and Translation: On the User’s Side / Comunicazione specialistica e traduzione: dalla parte dell’utente. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. Italy, Trieste, 29 November–1 December, 2001. Vol. 3. No. 2. 257–260.
- Pym, A. 2003. Jenny Williams & Andrew Chesterman: *The Map. A Beginner’s Guide to Doing Research in Translation Studies*. Book Review. Vol. 4. No. 1. 141–142.
- Pym, A. 2003. Localization and the Humanization of Technical Discourse. Vol. 4. No. 2. 205–216.
- Pym, A. 2007. On History in Formal Conceptualizations of Translation. Vol. 8. No. 2. 153–166.
- Pym, A. 2013. Research skills in Translation Studies: What we need training in. Vol. 14. No. 1. 1–14.
- Pym, A. – González Núñez, G. – Miquel-Iriarte, M. – Ramos Pinto, S. – Teixeira, C. S. C. – Tesseur, W. 2014. Work Placements in Doctoral Research Training in the Humanities: Eight Cases from Translation Studies. Vol. 15. No. 1. 1–25.
- Qiao Zhang, G. *Lásd: Chiung-wen, L.* – Qiao Zhang, G. 2006.
- Ramos Pinto, S. *Lásd: Pym, A.* – González Núñez, G. – Miquel-Iriarte, M. – Ramos Pinto, S. – Teixeira, C. S. C. – Tesseur, W. 2014.
- Remael, A. *Lásd: van Waes, L.* – Leijten, M. – Remael, A. 2013.
- Riabtseva, N. 2012. Translation as a Professional and Creative Activity: a Metalinguistic Perspective. Vol. 13. No. 1. 1–12.

- Richter B. 2004. Kinga Klaudy: Languages in Translation. Lectures on the Theory, Teaching and Practice of Translation. Book Review. Vol. 5. No. 2. 294–297.
- Rodríguez, P. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Rojo López, A. M. 2009. A Cognitive Approach to the Translation of Metonymy-based Humor. Vol. 10. No. 1. 63–84.
- Romero, P. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Ross, J. 2013. 'No Revolutionary Roads Please, We're Turkish': The Translation of Film Titles as a Subject of Translation Research. Vol. 14. No. 2. 245–266.
- Sahebbonar, S. Lásd: *Dastjerdi, H. V.* – Sahebbonar, S. 2008.
- Salmi, L. 2002. Computers, Documentation and Localisation: a Methodological Perspective. Vol. 3. No. 1. 83–90.
- Sánchez Hernández, P. – Aguado, P. 2003. Translating Stage Directions: *The Tempest* Act IV into Spanish. Vol. 4. No. 2. 217–235.
- Sándor C. 2001. "Interpretation – The Changing Landscape" SCIC-Universities Conference. Belgium, Brussels, 5 February, 2001. Vol. 2. No. 2. 303–308.
- Setton, R. 2005a. Translation and Linguistics. Position Paper. Vol. 6. No. 2. 147–149.
- Setton, R. 2005b. Translation and Linguistics. Response. Vol. 6. No. 2. 161–163.
- Schäffner, Ch. – Adab, B. 2001a. The Idea of the Hybrid Text in Translation: Contact as Conflict. Introduction and Discussion Paper. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 167–180.
- Schäffner, Ch. – Adab, B. 2001b. The Idea of the Hybrid Text in Translation Revisited. Conclusion. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 277–302.
- Shlesinger, M. 2000. Interview with Gideon Toury. Vol. 1. No. 2. 275–286.
- Shlesinger, M. – Malkiel, B. 2005. Comparing Modalities: Cognates as a Case in Point. Vol. 6. No. 2. 173–193.
- Sidiropoulou, M. – Hoidas, S. 2014. Metaphorical Conceptualizations of Vertical and Horizontal Space in English Press Articles and Their Greek Translations. Vol. 15. No. 2. 177–197.
- Simon, Sh. 2001. Cultural and Textual Hybridity. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 217–226.
- Sirén, S. – Hakkarainen, K. 2002. Expertise in Translation. Vol. 3. No. 1. 71–82.
- Snell-Hornby, M. 2000. Kinga Klaudy & Lambert, José & Sohár Anikó (eds.): Translation Studies in Hungary. Book Review. Vol. 1. No. 1. 121–123.

- Snell-Hornby, M. 2001. The Space “in Between”: What is a Hybrid Text? Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 207–216.
- Snell-Hornby, M. 2001. Michael Cronin: Across the Lines: Travel, Language, Translation. Book Review. Vol. 2. No. 2. 309–311.
- Snell-Hornby, M. Lásd: Leal, A. – Snell-Hornby, M. 2013.
- Sohár A. 2000. Brokedown Reputation. Vol. 1. No. 1. 97–109.
- Sohár A. 2000. Theo Hermans: Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained. Book Review. Vol. 1. No. 2. 295–297.
- Sohár A. 2002. What Makes Me Tick? Peter Newmark interviewed by Anikó Sohár. Vol. 3. No. 2. 251–255.
- Song, H. 2014. Rachel Lung: Interpreters in Early Imperial China. Book Review. Vol. 15. No. 1. 145–150.
- St. André, J. Lásd: Englund Dimitrova, B. – Hung, E. – Carroll, P. J. – Marzocchi, C. – St. André, J. – Di Giovanni, E. – Kiraly, D. – Gambier, Y. – Aubert, F. H. 2000.
- Stolze, R. 2003. Vagueness in Economic Texts as a Translation Problem. Vol. 4. No. 2. 187–203.
- Stolze, R. 2009. Worlds of Discourse in Translation Studies. Vol. 10. No. 1. 1–20.
- Susam-Sarajeva, Š. 2001. Thinking about Power Relations Once Again. Response to Ieva Zauberga's Paper. Vol. 2. No. 1. 127–132.
- Szabari K. 2003. Translation Competence: Creativity and Routine. Wolfram Wilss interviewed by Krisztina Szabari. Vol. 4. No. 2. 265–273.
- Szabó Cs. 2001. Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities. 1st Fotli Conference on Interpreting Studies, Italy, Forli, 9–11 November, 2000. Vol. 2. No. 1. 139–143.
- Szabó Cs. 2014. “Interpreting Studies at the Crossroad of Disciplines”, Slovenia, Maribor, 25–26 October 2013. Vol. 15. No. 2. 303–307.
- Szegedy-Maszák M. 2003. Canon, Translation, and Literary History. Vol. 4. No. 1. 5–18.
- Tahir Gürçağlar, S. – Pokorn, N. K. 2013. Translational and Cultural Exchange between two Cultures Pushed to Global Periphery. Vol. 14. No. 2. 163–166.
- Tahir Gürçağlar, S. 2013. Does the Drina Flow? – Cultural Indifference and Slovene/Yugoslav Literature in Turkish. Vol. 14. No. 2. 183–198.
- Takeda, K. 2009. War and Interpreters. Vol. 10. No. 1. 49–62.
- Tan, Z. 2001. The Chinese and Western Translation Traditions in Comparison. Vol. 2. No. 1. 51–72.
- Tan, Z. 2012. The Translator's Identity as Perceived through Metaphors. Vol. 13. No. 1. 13–32.

- Teixeira, C. S. C. Lásd: Pym, A. – González Núñez, G. – Miquel-Iriarte, M. – Ramos Pinto, S. – Teixeira, C. S. C. – Tesseur, W. 2014.
- Teng, M. 2012. Using a Hybrid Methodology in the Analysis of the Topic and Non-Topic Markers Wa and Ga in Chinese-to-Japanese Translation. Vol. 13. No. 2. 247–261.
- Tesseur, W. Lásd: Pym, A. – González Núñez, G. – Miquel-Iriarte, M. – Ramos Pinto, S. – Teixeira, C. S. C. – Tesseur, W. 2014.
- Tian, Ch. 2010. On Composite Interrelationship in Literary Translation. Vol. 11. No. 1. 51–65.
- Tian, Ch. Lásd: Xu, M. – Tian, Ch. 2014.
- Tirkkonen-Condit, S. 2000. Halverson, Sandra: Concepts and Categories in Translation Studies. Book Review. Vol. 1. No. 1. 123–127.
- Tirkkonen-Condit, S. 2001. EU Project Proposals as Hybrid Texts: Observations from a Finnish Research Project. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 261–264.
- Tirkkonen-Condit, S. 2002. Process Research: State of the Art and Where to go next? Vol. 3. No. 1. 5–19.
- Tirkkonen-Condit, S. 2002. Metaphoric Expressions in Translation Processes. Vol. 3. No. 1. 101–116.
- Tirkkonen-Condit, S. 2005a. Translation and Linguistics. Position Paper. Vol. 6. No. 2. 145–146.
- Tirkkonen-Condit, S. 2005b. Translation and Linguistics. Response. Vol. 6. No. 2. 168–172.
- Tirkkonen-Condit, S. – Mäkisalo, J. 2007. Cohesion in Subtitles: a Corpus-based Study. Vol. 8. No. 2. 221–230.
- Tirkkonen-Condit, S. – Mäkisalo, J. – Immonen, S. 2008. The Translation Process – Interplay Between Literal Rendering and a Search for Sense. Vol. 9. No. 1. 1–16.
- Tirkkonen-Condit, S. 2011. Translation Prototype and How to Exploit it in Translator Education. Vol. 12. No. 2. 157–172.
- Turner, A. Lásd: Jones, F. R. – Turner, A. 2004.
- Valdeón, R. A. 2005. The “Translated” Spanish Service of the BBC. Vol. 6. No. 2. 195–220.
- Valdeón, R. A. 2009. Info-promotional Material Discourse and its Translation: the Case of the Asturian Tourist Board Texts. Vol. 10. No. 1. 21–48.
- Valdeón, R. A. 2010. Translation in the Informational Society. Vol. 11. No. 2. 149–160.

- Valdeón, R. A. 2014. Joseph Smith's Uses of Pseudo-, Intralingual and Intersemiotic translation in the Creation of the Mormon Canon: The Book of Mormon, the Bible and the Book of Abraham. Vol. 15. No. 2. 219–241.
- Valentine, E. – Preston, D. 2002. Discourse, Devices and Diplomacy: Reporting in International Settings. Vol. 3. No. 2. 227–238.
- Valero-Garcés, C. 2001. Integrating Cross-cultural Research in Translation or How to Produce Effective Texts: the HIV/AIDS Case. Vol. 2. No. 1. 15–30.
- Valero-Garcés, C. 2007. Challenges in Multilingual Societies. The Myth of the Invisible Interpreter and Translator. Vol. 8. No. 1. 81–101.
- Vandepitte, S. Lásd: De Sutter, G. – Goethals, P. – Leuschne, T. – Vandepitte, S. 2012.
- Vandepitte, S. – Denturck, K. – Willems, D. 2013. Translator respect for source text information structure: a parallel investigation of causal connectors. Vol. 14. No. 1. 47–73.
- Van Doorslaer, L. 2010. The Double Extension of Translation in the Journalistic Field. Vol. 11. No. 2. 175–188.
- Van Doorslaer, L. 2013. Michaela Wolf: Die vielsprachige Seele Kakanien. Übersetzen und Dolmetschen in der Habsburgermonarchie 1848 bis 1918. Vol. 14. No. 2. 307–310.
- Van Rooy, B. Lásd: Kruger, H. – Van Rooy, B. 2012.
- van Waes, L. – Leijten, M. – Remael, A. 2013. Live subtitling with Speech Recognition. Causes and Consequences of Text Reduction. Vol. 14. No. 1. 15–46.
- Vaskivska, T. Lásd: Conway, K. – Vaskivska, T. 2010.
- Várady T. 2006. Language-related Strategies in Preparing Arbitration. Vol. 7. No. 2. 209–226.
- Vermes A. P. 2003. Proper Names in Translation: An Explanatory Attempt. Vol. 4. No. 1. 89–108.
- Vermes A. P. 2004. Basil Hatim: Teaching and Researching Translation. Book Review. Vol. 5. No. 2. 297–300.
- Viola É. 2013. Jeremy Munday: Introducing Translation Studies: Theories and Applications. Book Review. Vol. 14. No. 1. 155–159.
- Votisky A. V. 2007. Pilar Orero (ed.): Topics in Audiovisual Translation. Book Review. Vol. 8. No. 2. 289–294.
- Wakabayashi, J. 2011. The First Aboriginal Intermediaries: Interpreting and Interpreted. Vol. 12. No. 1. 49–69.

- Walaszewska, E. – Kisielewska-Krysiuk, M. – Piskorska, A. 2009. Interpreting for Relevance: Discourse and Translation, Poland, Kazimierz Dolny, 17–18 June, 2008. Vol. 10. No. 1. 141–148.
- Wang, H. Lásd: Min, F. – Wang, H. 2009.
- Wang, L. 2010. Legal Transplant and Cultural Transfer: the Legal Translation in Hong Kong. Vol. 11. No. 1. 83–91.
- Wang, R. Lásd: Li, X. – Wang, R. 2011.
- Washbourne, K. 2014. National and Supranational Spanish: Complexities of Production and Migration in Literary Translation. Vol. 15. No. 1. 91–110.
- Weissbrod, R. 2004. From Translation to Transfer. Vol. 5. No. 1. 23–41.
- Willems, D. Lásd: Vandepitte, S. – Denturck, K. – Willems, D. 2013.
- Williams, S. G. 2005. Rewriting Rome in Post-1945 German-language Literature. Vol. 6. No. 1. 79–93.
- Wimmer, S. Lásd: Beeby, A. – Fernández, M. – Fox, O. – Hurtado Albir, A. – Kozlova, I. – Kuznik, A. – Neunzig, W. – Rodríguez, P. – Romero, P. – Wimmer, S. 2009.
- Wolf, M. 2007. Mary Snell-Hornby: The Turns of Translation Studies. New Paradigms or Shifting Viewpoints? Book Review. Vol. 8. No. 1. 133–137.
- Wong, L. 2007. Centripetality and Centrifugality in Translation: With Reference to European Languages and Chinese. Vol. 8. No. 1. 55–80.
- Xu, M. – Tian, Ch. 2014. Commercial Considerations: a Reason for Retranslating – an Exploration of the Retranslation Boom in the 1990s Mainland China. Vol. 15. No. 2. 243–259.
- Yermolovich, D. 2002. Bilingual Dictionary as a Mirror of Language Change and Modern Lexicographic Challenges. Vol. 3. No. 2. 201–226.
- Yifeng, S. 2006. Translating Foreign Otherness. Vol. 7. No. 1. 23–36.
- Zachar, V. 2014. Tamás Fáy: Sekundäre Formen des Foreigner Talk im Deutschen aus Übersetzungswissenschaftlicher Sicht. Book Review. Vol. 15. No. 2. 309–311.
- Zanettin, F. Lásd: D’Arcangelo, A. – Zanettin, F. 2004.
- Zauberga, I. 2000. Rethinking Power Relations in Translation. Vol. 1. No. 1. 49–56.
- Zauberga, I. 2001. Sirkku Aaltonen: Time-Sharing on Stage. Drama Translation in Theater and Society. Book Review. Vol. 2. No. 1. 155–157.
- Zauberga, I. 2001. Discourse Interference in Translation. Response. Special Issue on Hybrid Texts and Translation. Vol. 2. No. 2. 265–276.
- Zauberga, I. 2002. Should a Theory be Shackled? Vol. 3. No. 1. 125–128.
- Zauberga, I. 2005. A Knock at the Door: On the Role of Translated Literature in Cultural Image Making. Vol. 6. No. 1. 67–77.

- Zetshen, K. Lásd: Dam, H. – Zetshen, K. 2014.
- Zhong, Y. 2005. The Second Best Thing. Game Planning for a Mission Impossible or Just for Enjoying the Process of the Work. Vol. 6. No. 1. 95–111.
- Zhong, Y. 2006. Let's Talk Translation Economically. A Case Demonstration of Re-articulating Translation through Economics Terms. Vol. 7. No. 1. 77–92.
- Zhong, Y. 2008. The Taming of the *Desperate Housewives*: a Stylistic Analysis of CCTV's Dub of the Serial. Vol. 9. No. 2. 235–260.
- Žigon, T. 2013. The Image of the “Turk” in Slovene Culture in Light of Newspaper Articles. Vol. 14. No. 2. 267–286.
- Zitawi, J. 2003. English-Arabic Dubbed Children's Cartoons: Strategies of Translating Idioms. Vol. 4. No. 2. 237–251.
- Zlateva, P. 2000. Jean Boase-Beier & Michael Holman (eds.): The Practices of Literary Translation, Constraints and Creativity. Book Review. Vol. 1. No. 2. 297–302.

KLAUDY KINGA PUBLIKÁCIÓI (1975–2014)

1975

1. Klaudy K. 1975. Beszámoló a moszkvai szövegnyelvészeti konferenciáról. *Modern nyelvoktatás* XII. 315–321.
2. Klaudy K. 1975. Szosztavlenyije szpecialnovo szlovarja dlja perevodcsikov. *Matyeriali konferencii „Tyeorija perevoda...”* Moszkva: Maurice Thorez Idegen Nyelvi Főiskola. 164–167.

1976

3. Klaudy K. 1976. *Orosz–magyar fordítási segédanyag a Fordító- és Tolmácsképző Csoport hallgatói számára*. Kézirat. Budapest: ELTE BTK FTCS. 150 pp.
4. Klaudy K. – Ferenczy Gy. 1976. A szövegnyelvészet néhány alapkérdése. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XI. 313–322.

1977

5. Klaudy K. 1977. Altyernatyivi v posztrojenyii ucsebnovo matyeriala na perevodcseszkih kurszah. *Slavica* XV. 19–23.
6. Klaudy K. 1977. Szókincsfejllesztés az állami nyelvvizsgára előkészítő tanfolyamokon. *Modern Nyelvoktatás* XV. 86–95.

1979

7. Klaudy K. 1979. Fordítás és aktuális tagolás. In: Ferenczy Gy. (szerk.) *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 81–93.
8. Klaudy K. 1979. Fordítás és aktuális tagolás. *Magyar Nyelvőr* 103. évf., 3. 282–287.

1980

9. Klaudy K. 1980. *Orosz–magyar fordítástechnika*. Budapest: Tankönyvkiadó. 151 pp.

10. Klaudy K. – Bart I. 1980. *Fordításelméleti Szöveggyűjtemény*. Budapest: Tankönyvkiadó. 263 pp.
11. Klaudy K. 1980. Orosz szövegek mondatszerkesztési sajátosságainak hatása a magyar nyelvre. *Magyar Nyelvőr* 104. évf., 3. 411–417.
12. Klaudy K. 1980. Az idegenszerűség mérése az oroszról fordított magyar szövegekben. In: Gárdus J. (szerk.) *Szaknyelv kutatás – szaknyelvoktatás. Tanulmányok a felsőoktatás köréből*. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. 129–134.
13. Klaudy K. 1980. Ob odnoj szfere szoposztavlenijja russzkovo i vengerszkovo jazikov. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominante. Sectio Linguistica XI*. 101–104.

1981

14. Klaudy K. 1981. Idegenszerűség az oroszról fordított magyar tudományos szövegek mondatainak tematikus szakaszában. In: Nyomárkay I. (szerk.) *Fordítás és Nyelvoktatás*. Budapest: TIT. 81–107.
15. Klaudy K. 1981. *Fordítás és aktuális tagolás*. Kandidátusi értekezés. Budapest: Kézirat.
16. Klaudy K. 1981. Quasi Correctness – an experimental and statistical approach. In: Kopczynski, A. et al. (eds.) *The Mission of the Translator Today and Tomorrow. Proceedings of the IX-th World Congress of the International Federation of Translators*. Warsaw: FIT. 481–484.

1982

17. Klaudy K. 1982. Aktualnoje cslenyenyije i perevod sz liszta. In: Gárdus J. (ed.) *Dokladi vengerszkoj delegacii*. Budapest: MAPRJAL. 62–66.
18. Klaudy K. 1982. Kvazipravilnoszty perevoda i perevodcseszki jaziki In: Toper, P. M. – Mkrtcsan, L. M. (eds.) *Hudozslesztvennij perevod. Voproszi tyeorii i praktyiki*. Jerevan–Moszkva: Izd. Jerevanszkovo Unyiverszityeta. 131–136.

1983

19. Klaudy K. 1983. Hogyan alkalmazható az aktuális tagolás elmélete a fordítás oktatásában? *Modern Nyelvoktatás XX*. 1. 105–116.
20. Klaudy K. 1983. Fordításelmélet – fordításoktatás. In: Berényi P. (szerk.) *Nyelvoktatás Felsőfokon IV*. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 24–36.

21. Klaudy K. (szerk.) 1983. *Fordításelméleti Füzetek I.* Budapest: MTA. Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság. 124 pp.

1984

22. Klaudy K. 1984. Orosz szövegek mondat- és szövegszerkesztési sajátosságainak hatása a magyar nyelvre. In: Székely G. (szerk.) *Anyanyelv – idegen nyelv.* Nyíregyháza: Bessenyei György Tanárképző Főiskola. 99–107.
23. Klaudy K. 1984. *Orosz–magyar fordítástechnika* (második kiadás). Budapest: Tankönyvkiadó. 151 pp.
24. Klaudy K. 1984. Original Hungarian text vs. text translated from Russian into Hungarian. In: Papp F. (ed.) *Contrastive Studies Hungarian–Russian.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 127–139.
25. Klaudy K. 1984. Hogyan alkalmazható az aktuális tagolás elmélete a fordítás oktatásában? *Magyar Nyelvőr* 108. évf., 3. szám, 325–333.
26. Klaudy K. 1984. Szoposztavityelnoje izucsenyije nacsala predlozsenyij v ruszszkih i vengerszkih tyeksztah. *Bolgarszkaja Russzisztika* II. évf., 73–76.
27. Klaudy K. 1984. Oszobennosztyi russzkoj naucsnoj recsi predsztavlajuscije trudnoszty dlja vengerszkih sztugyentov nyefilologov. *Russzkij jazik za rubezsom* 3. 53–56.
28. Klaudy K. (szerk.) 1984. *Fordításelméleti Füzetek 2.* Budapest–Debrecen: MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság. 74 pp.

1985

29. Klaudy K. 1985. Van-e a magyarban általános tudományos nyelv? In: Klaudy K. (szerk.) *Fordításelméleti Füzetek 4.* Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 23–39.
30. Klaudy K. (szerk.) 1985. *Fordításelméleti Füzetek 3.* Budapest–Debrecen: MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság. 92 pp.
31. Klaudy K. (szerk.) 1985. *Fordításelméleti Füzetek 4.* Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 168 pp.

1986

32. Klaudy K. 1986. A fordítás pragmatikai aspektusa. In: Papp F. (szerk.) *Nyelvpedagógiai írások.* VIII. Budapest: MKKE Nyelvi Intézet. 124–130.

33. Klaudy K. – Bart I. 1986. *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából.* Budapest: Tankönyvkiadó. 365 pp.
34. Klaudy K. 1986. Vibor zaloga pri perevogye sz vengerszkovo na russzkij. In: Magyar M. (szerk.) *Lingua 808-2. Russzkij.* Budapest: MKKE Nyelvi Intézet. 5–15.
35. Klaudy K. 1986. A fordítás helye és szerepe a nyelvoktatásban: a „valódi” fordítás a középiskolai nyelvoktatásban. In: Lengyel Zs. – Klaudy K. (szerk.) *Az idegen nyelvi nevelés-oktatás néhány iránya és lehetősége.* Budapest: Oktatókutatási Intézet. 353–371.
36. Klaudy K. – Lengyel Zs. (szerk.) 1986. *Az idegen nyelvi nevelés-oktatás néhány iránya és lehetősége.* Tanulmánygyűjtemény. Budapest: Oktatókutatási Intézet. 375 pp.
37. Klaudy K. 1986. A fordítás oktatásának elméleti alapjai. *Felsőoktatási Szemle* XXXV. 5. 277–283.
38. Klaudy K. 1986. Perevodcseszkije transzformacii, napravlennije na vossztanovlenyije szvjaznosztyi tyekszta pri perevogye sz russzkovo na vengerszkij. In: Papp F. (ed.) *Lingvisztyika, lityeraturovegyenyije i metogyika.* Budapest: VAPRJAL. 36–49.
39. Klaudy K. 1986. Az idéző mondat egység igéiről. *Magyar Nyelvőr* 110. évf., 2. 214–223.
40. Klaudy K. (szerk.) 1986. *Fordításelméleti Füzetek* 5. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 190 pp.

1987

41. Klaudy K. 1987. A fordítás helye és szerepe a nyelvoktatásban. *Idegen Nyelvek Tanítása.* 4. 65–77.
42. Klaudy K. 1987. A szenvedő szerkezetről. In: Lengyel Zs. (szerk.) *A nyelvoktatás korszerűsítéséért.* Pécs: JPTE. 58–73.
43. Klaudy K. 1987. Fordítás és aktuális tagolás. *Nyelvtudományi értekezések* 123. Budapest: Akadémiai Kiadó. 136 pp.
44. Klaudy K. 1987. A kontextus szerepe a cselekvő és a szenvedő igealakok közötti választásban. *Hungarológiai Közlemények* 19. évf., 4. 353–361.

1988

45. Klaudy K. 1988. Foreignness, foreign flavour, quasi correctness. In: Jäger, G. – Neubert, A. (eds.) *Semantik, Kognition und Äquivalenz*. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 11. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopedie. 165–171.
46. Klaudy K. 1988. A magyar tudományos nyelvhasználat az orosz nyelv tükrében. In: Kiss J. – Szűts L. (szerk.) *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 565–573.
47. Klaudy K. 1988. A frazeologizmusok szó szerinti fordításáról. *Magyar Nyelvőr* 112. évf., 3. 305–314.
48. Klaudy K. 1988. A fordítás folyamatának nyelvészeti modelljei. *Magyar Nyelvőr* 112. évf., 4. 406–419.
49. Klaudy K. 1988. A fordítási ekvivalenciáról. *Hungarológiai Közlemények* 20. évf., 4. 383–397.
50. Klaudy K. 1988. O lakunah. In: Papp F. (szerk.) *Lingua 808.2* Budapest: MKKE Nyelvi Intézet. 29–37.
51. Klaudy K. (szerk.) 1988. *Fordításelméleti Füzetek* 6. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 217 pp.

1989

52. Klaudy K. 1989. Az ekvivalencia fogalma a fordításelméletben. *Magyar Nyelvőr* 113. évf., 1. 84–93.
53. Klaudy K. 1989. Prevodilacka ekvivalencija. *Prevodilac* 7. évf., 1. 18–31.
54. Klaudy K. 1989. Koszvennaja interferencija pri perevogye sz inosztrannovo jazika na rodnoj jazik. In: Schmidt, H. (ed.) *Interferenz in der Translation*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopedie. 81–88.
55. Klaudy K. 1989. Izmerenyije grammatyicseszkih oszobennosztjej vengerszkih tyeksztov perevegyennih sz russzkovo jazika. In: Hrala, M. (ed.) *Translatologia Pragensia* Praha: Univerzita Karlova. 229–235.

1990

56. Klaudy K. – Dubrovin, M. 1990. *Orosz szólások és közmondások képekben*. Budapest: Tankönyvkiadó. 346 pp.
57. Klaudy K. 1990. Perevod i informacionnaja sztruktura predlozsenyija. In: Salewsky, H. (ed.) *Übersetzungswissenschaft und Sprachmittlerausbildung*. Akten der I. Internationalen Konferenz. Band. II. Berlin: Humboldt Universität. 146–151.

58. Klaudy K. 1990. Átváltási műveletek a fordításban. *Idegen Nyelvek Tanítása* 2. 33–45.
59. Klaudy K. 1990. Social Dimension in Translation and/or Context. *Nouvelles de la FIT*. Newsletter. 4. 399.

1991

60. Klaudy K. 1991. Izmerenyije grammatyiceszkizh oszobennosztyej venger-szkizh tyeksztov perevegyennih sz russzkovo jazika. In: Hrala, M. (ed.) *Translatologia Pragensia*. I. ed. Praha: Univerzita Karlova. 229–235.
61. Klaudy K. 1991. In Defence of a Linguistic Theory of Translation. In: Hrdlicka, M. (ed.) *Hovory o prekladu a tlumoceni*. Praha: Interlingue Servis. 136–156.
62. Klaudy K. 1991. Topic, Comment and Translation. In: Tirkkonen-Condit, S. (ed.) *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen: Narr. 165–171.
63. Klaudy K. 1991. *Átváltási műveletek a fordításban*. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. 166 pp.
64. Klaudy K. 1991. Merre tart ma a fordítástudomány? In: Székely G. (szerk.) *Az Első Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia anyaga*. Nyíregyháza: BGYTE. 729–734.
65. Klaudy K. 1991. *Linguistic Theory of Translation – LTT (A survey)*. In: Hunyadi L. et al. (szerk.) *Könyv Papp Ferencnek. Tanulmánygyűjtemény Papp Ferenc 60. születésnapjára*. Debrecen: KLTE. 91–103.
66. Klaudy K. – Hunyadi L. – Lengyel Zs. – Székely G. (szerk.) 1991. *Könyv Papp Ferencnek. Tanulmánygyűjtemény Papp Ferenc 60. születésnapjára*. Debrecen: KLTE. 444 pp.
67. Klaudy K. 1991. Fordításelmélet és szövegnyelvészet. In: Máté J. (szerk.) *Nyelvpedagógiai Írások*. Budapest: MKKE Nyelvi Intézet. 31–51.
68. Klaudy K. 1991. Magyar fordítástudomány a XIX. században. (Brassai Sámuel nézetei a fordításról.) In: Szűts L. – Kiss L. (szerk.) *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 387–394.

1992

69. Klaudy K. 1992. Merre tart ma a fordítástudomány? *Magyar Nyelv* LXXXVIII. évf., 3. szám, 304–314.

1993

70. Klaudy K. 1993. Fordításelmélet és szociolingvisztika. *Magyar Nyelvőr* 117. évf., 3. szám, 343–347.
71. Klaudy K. (szerk.) 1993. *A III. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai*. I–II. kötet. Miskolc: Miskolci Egyetem. 493 pp, 503 pp.
72. Klaudy K. 1993. Fordítástudomány a világban – fordításoktatás Magyarországon. In: Klaudy K. et al. (szerk.) *A III. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai*. I. kötet. Miskolc: ME. 17–23.
73. Klaudy K. 1993. A Harmadik után – a Negyedik előtt. Beszámoló a III. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferenciáról. *Nyelv-Info* 1. évf., 2. szám, 21–22.
74. Klaudy K. 1993. Optional additions in translation. In: *Translation the vital link*. Proceedings of the XIII. FIT World Congress. Volume 2. London: ITI. 373–381.
75. Klaudy K. 1993. Vissza a szöveghez! In: Petőfi S. J. (szerk.) *Szemiotikai szövegtan* 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz. Szeged: JGYTF Kiadó. 133–145.
76. Klaudy K. 1993. On explication hypothesis. In: Kohn J. – Klaudy K. et al. (eds.) *Transfere necesse est... Current Issues of Translation Theory*. In honour of György Radó on his 80th birthday. Szombathely: Dániel Berzsenyi College.
77. Klaudy K. – Kohn J. et al. (ed.) 1993. *Transfere necesse est... Current Issues of Translation Theory*. In honour of György Radó on his 80th birthday. Szombathely: Dániel Berzsenyi College.

1994

78. Klaudy K. 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica. 400 pp.
79. Klaudy K. 1994. Fordításelmélet és pszicholingvisztika. *Magyar Nyelvőr* 118. évf., 1. szám, 75–82.
80. Klaudy K. 1994. Fordítástudomány a világban – fordításoktatás Magyarországon. *Nyelv-Info* 2/1. 4–7.
81. Klaudy K. 1994. Fordításelmélet és szociolingvisztika. In: Lendvai L. F. (szerk.) *A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének Tudományos Közleményei*. Miskolc: ME. 78–88.
82. Klaudy K. 1994. Fordítás és nyelvi norma. In: Kemény G. – Kardos T. (szerk.) *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 57–61.

83. Klaudy K. 1994. Empirikus kutatások a fordításelméletben. In: Lengyel Zs. (szerk.) *A II. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Anyaga*. Veszprém: VE. 35–42.

1995

84. Klaudy K. 1995. *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. 2. kiadás. Budapest: Scholastica. 400 pp.
85. Klaudy K. – Salánki Á. 1995. *Német–magyar fordítástechnika. A fordítás lexicája és grammatikája*. 1. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 293 pp.
86. Klaudy K. 1995. Számítógépes korpuszok felhasználása a fordításkutatásban. In: Aradi A. – Sturz Z. – Szöllősy S. A. (szerk.) *A IV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Anyaga*. Budapest: BME. II. 420–426.
87. Klaudy K. 1995. Lexical Operations in Translation. Segmentation and Integration of Meaning. In: Krawutschke, P. (ed.) *Proceedings of the 36th Annual Conference of the American Translators Association*. Tennessee, Nashville: ATA. 181–190.

1996

88. Klaudy K. – Bart I. – Szöllősy J. 1996. *Angol fordítóiskola*. Budapest: Corvina. 250 pp.
89. Klaudy K. 1996. Concretization and Generalization of Meaning in Translation. In: Thelen, M. (ed.) *Proceedings of the 2nd International Maastricht-Lodz Duo Colloquium on "Translation and Meaning"*. Maastricht: EUROTERM. 141–151.
90. Klaudy K. – Simigné Fenyő S. 1996. *Angol–magyar fordítástechnika. A fordítás lexicája és grammatikája*. 2. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 322 pp.
91. Klaudy K. 1996. Egy átváltási tipológia körvonalai. In: Rozgonyiné Molnár E. (szerk.) *Absztrakció és valóság*. Tanulmányok Békési Imre köszöntésére. Szeged: JGYTF Kiadó. 183–191.
92. Klaudy K. 1996. Quality Assessment in School Translation and in Professional Translation. In: Dollerup, C. et al. (eds.) *New Horizons. Proceedings of the III. Third Language International Conference on Teaching Translation and Interpreting*. Amsterdam: Benjamins. 198–204.
93. Klaudy K. 1996. Changing Status of Translators in Hungary. In: Ulrich, M. et al. (ed.) *Libri e Riviste d'Italia. Rassegna di informazione culturale e bibliografica*. Trieste: Istituto Poligrafico e Tecca Dello Stato.

94. Klaudy K. 1996. Tipologia operacji przekształcających. In: Snopek, J. (ed.) *Tłumaczenie rzemiosło i sztuka*. Warszawa: Wegierski Instytut Kultury. 46–57.
95. Klaudy K. – Lambert, J. – Sohár A. (eds.) 1996. *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica. 208 pp.
96. Klaudy K. 1996. Back-Translation as a Tool for Detecting Explication Strategies in Translation. In: Klaudy K. – Lambert, J. – Sohár A. (eds.) *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica. 99–114.
97. Klaudy K. – Bart I. 1996. Translation and Translators in Hungary. Introduction. In: Klaudy K. – Lambert, J. – Sohár A. (eds.) *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica. 26–39.
98. Klaudy K. 1996. Jelentésfelbontás és jelentésszervezés a fordításban és a kétnyelvű szótárakban. In: Terts I. (szerk.) *Nyelv, Nyelvész, Társadalom. Emlékkönyv Szépe György 65. születésnapjára*. Pécs: JPTE. 142–146.
99. Klaudy K. 1996. A fordítástudomány műhelyéből 1. A második nemzetközi „Transferre necesse est” konferenciáról. *Modern Nyelvoktatás* II. évf., 4. szám, 38–43.

1997

100. Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. 3. átdolgozott, bővített kiadás. Budapest: Scholastica. 500 pp.
101. Klaudy K. 1997. Barátságtalan nyelvpárok. A jelzős főnévi csoport viselkedése a fordításban. In: Mihalovics Á. et al. (szerk.) *Könyv Dezső Lászlónak*. Nyíregyháza: BDTE. 87–105.
102. Klaudy K. 1997. A fordítástudomány műhelyéből 2. Cay Dollerup és Daniel Gile tanulmánya elé. *Modern Nyelvoktatás* III. évf., 1–2. szám, 57–60.
103. Klaudy K. 1997. Ambiguities in translation, or rationalizing editor's corrections. In: Riabtseva, N. (ed.) *Perevod i kommunikaciya*. 179–183. Moscow: Institut Yazikoznaniya Russkoy Akademii Nauk.
104. Klaudy K. 1997. Médiafordítás és interkulturális kommunikáció. *Modern Nyelvoktatás* III. évf., 3. szám, 42–46.
105. Klaudy K. – Kohn J. (ed.) 1997. *Transferre necesse est. Proceedings of the 2nd International Conference on Current Trends in Studies in Translation and Interpreting*. Budapest: Scholastica. 570 pp.
106. Klaudy K. 1997. *Fordítás I. – Bevezetés a fordítás elméletébe* (negyedik átdolgozott kiadás). Budapest: Scholastica. 247 pp.

107. Klaudy K. 1997. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol, német, orosz fordítástechnikai példatárral* (negyedik átdolgozott kiadás). Budapest: Scholastica. 285 pp.
108. Klaudy K. – Salánki Á. 1997. *Német–magyar fordítástechnika. A fordítás lexikája és grammatikája. 1.* (2. kiadás) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 293 pp.
109. Klaudy K. 1997. Brassai Sámuel nézetei a fordításról. In: Gazda I. (szerk.) *Brassai Sámuel emlékezete*. Budapest: Tájak, korok, múzeumok. 109–117.

1998

110. Klaudy K. 1998. Explicitation. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 80–84.
111. Klaudy K. 1998. A magyarországi fordítóképzés. *Modern Nyelvoktatás* IV. évf., 1. szám, 17–28.
112. Klaudy K. 1998. A drámafordítás helye a fordítástudományban. *Modern Nyelvoktatás* IV. évf., 2–3. szám, 102–106.
113. Klaudy K. 1998. A magyar fordítástudományi terminológiáról. In: Balaskó M. – Kohn J. (szerk.) *A nyelv mint szellemi és gazdasági tőke. A VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai*. Szombathely: BDTE. 149–155.
114. Klaudy K. 1998. Empirical Research in Translation Studies. In: Hrala, M. (ed.) *Translatologica Pragensia* VI. Praha: Univerzita Karlova. 19–25.

1999

115. Klaudy K. 1999. Translational behaviour of languages. In: Lúgris, A. A. – Ocampo, A. F. (eds.) *Anovar/Anosar. Estudios de Traducción e interpretación. Proceedings of the Vigo Conference*. Vol. 1. Vigo: University of Vigo. 53–65.
116. Klaudy K. (szerk.) 1999. *A magyarországi fordító- és tolmácsolóképzés 25 éve. Jubileumi évkönyv 1973–1998*. Budapest: Scholastica.
117. Klaudy K. 1999. Fordítóképzés és fordítástudomány Magyarországon az ezredfordulón. In: Klaudy K. (szerk.) *A magyarországi fordító- és tolmácsolóképzés 25 éve. Jubileumi évkönyv 1973–1998*. Budapest: Scholastica. 9–22.
118. Klaudy K. 1999. Fordítástudomány 1999. *Fordítástudomány* I. évf., 1. szám, 5–12.

119. Klaudy K. 1999. Új folyóirat indul. *Modern Filológiai Közlemények* I. évf., 1. szám, 5–8.
120. Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* I. évf., 2. szám, 5–21.
121. Klaudy K. (főszerk.) 1999. *Fordítástudomány* I. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
122. Klaudy K. (főszerk.) 1999. *Modern Filológiai Közlemények* I. évf., 1., 2. szám, Miskolc: ME Modern Filológiai Intézet. 300 pp.
123. Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe* (ötödik átdolgozott kiadás). Budapest: Scholastica. 205 pp.
124. Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol, német és orosz fordítástechnikai példatárral* (ötödik átdolgozott kiadás). Budapest: Scholastica. 285 pp.

2000

125. Klaudy K. – Károly K. 2000. The Text-Organizing Function of Lexical Repetition in Translation. In: Olohan, M. (ed.) *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Approaches*. Manchester: St. Jerome Publishing. 143–161.
126. Klaudy K. (főszerk.) 2000. *Fordítástudomány* II. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
127. Klaudy K. (főszerk.) 2000. *Modern Filológiai Közlemények* II. évf., 1., 2. szám, Miskolc: ME Modern Filológiai Intézet. 300 pp.
128. Klaudy K. (editor-in-chief) 2000. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 1. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
129. Klaudy K. – Salánki Á. 2000. *Német–magyar fordítástechnika. A fordítás lexicája és grammatikája. 1.* (3. kiadás) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 222 pp.
130. Klaudy K. 2000. A fordítás oktatásának elvi kérdései – 25 év után. In: T. Molnár I. – Klaudy K. (szerk.) *Papp Ferenc akadémikus 70. születésnapjára*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 87–94.
131. Klaudy K. – T. Molnár I. (szerk.) 2000. *Papp Ferenc akadémikus 70. születésnapjára*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 361 pp.
132. Klaudy K. 2000. Explicitation Strategies within Lexical and Grammatical Translational Operations. In: Lendvai E. (szerk.) *Applied Russian Studies in Hungary*. Pécs: Krónika Kiadó. 101–113.

133. Klaudy K. – Simigné Fenyő S. 2000. *Angol–magyar fordítástechnika. A fordítás lexikája és grammatikája 2.* (2. kiadás) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 322 pp.

2001

134. Klaudy K. (főszerk.) 2001. *Fordítástudomány* III. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
135. Klaudy K. (főszerk.) 2001. *Modern Filológiai Közlemények* III. évf., 1., 2. szám, Miskolc: ME Modern Filológiai Intézet. 300 pp.
136. Klaudy K. (editor-in-chief) 2001. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 2. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó.
137. Klaudy K. 2001. Grammatical Specification and Generalisation in Translation. In: Andor J. et al. (szerk.) *Színes eszmék nem alszanak...* Szépe György 70. születésnapjára. Pécs: Lingua Franca Csoport. 679–690.
138. Klaudy K. 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért”. *Magyar Nyelvőr* 125 évf., 2. szám, 145–152.
139. Klaudy K. 2001. Opponensi vélemény Valló Zsuzsa „A drámafordítás pragmatikai aspektusai” című doktori értekezéséről. *Fordítástudomány* III. évf., 2. szám, 108–113.
140. Klaudy K. 2001. Mindennapos nyelvi közvetítés. In: Fekete H. (szerk.): *A nyelvi mérce*. Budapest: ITK. 20–24.
141. Klaudy K. 2001. Az aszimmetria hipotézis. In: Bartha M. (szerk.) *A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai*. Székesfehérvár: KJF. 371–378.
142. Klaudy K. – Baran, H. – Gladrow, W. – Toivakka, P. – Moitus, S. 2001. *Evaluation of Education and Research of Slavonic and Baltic Studies*. Helsinki: Finnish Higher Education Evaluation Council. 177 pp.
143. Klaudy K. – Baran, H. – Gladrow, W. – Toivakka, P. – Moitus, S. 2001. *Ekspertiza obrazivaniya i nauchno-issledovatel'skoy raboti v oblasti slavistiki i baltistiki*. Perevod: Nikolay Grintser. Helsinki: Publikatsiya Finskovo attestatsionnovo soveta po vishshemu obrazovaniyu. 216 pp.

2002

144. Klaudy K. (editor-in-chief) 2002. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 3. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
145. Klaudy K. (főszerk.) 2002. *Fordítástudomány* IV. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
146. Klaudy K. (főszerk.) 2002. *Modern Filológiai Közlemények* IV. évf., 1., 2. szám, Miskolc: ME Modern Filológiai Intézet. 300 pp.
147. Klaudy K. – Károly K. 2002. Lexical repetition in professional and trainees' translation. In: Hung, E. (ed.) *Teaching Translation and Interpreting, 4, Benjamins Translation Library*. Vol. 42. Amsterdam: Benjamins. 99–113.
148. Klaudy K. – Károly K. 2002. A lexikai ismétlés szövegalkotó szerepe a fordításban. In: Andor J. – Benkes Zs. – Bókay A. (szerk.) *Szöveg az egész világ: Petőfi S. János 70. születésnapjára*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 318–328.
149. Klaudy K. 2002. Opponensi vélemény Pápai Vilma „Az explicitációs hipotézis vizsgálata angol–magyar és magyar–angol párhuzamos korpuszok egybevetésével” című doktori értekezéséről. *Fordítástudomány* IV. évf., 1. szám, 107–112.
150. Klaudy K. 2002. A fordítási univerzálékról (különös tekintettel az egyszerűsítésre). In: Fóris Á. et al. (szerk.) *A nyelv nevelő szerepe. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye*. Pécs: Lingua Franca Csoport. 481–486.

2003

151. Klaudy K. 2003. *Languages in Translation. Lectures on the theory, teaching and practice of translation. With illustrations in English, French, German, Russian and Hungarian*. Budapest: Scholastica. 473 pp.
152. Klaudy K. – Bart I. 2003. *EU-fordítóiskola. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra*. Budapest: Corvina. 220 pp.
153. Klaudy K. (főszerk.) 2003. *Fordítástudomány* V. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica.
154. Klaudy K. (főszerk.) 2003. *Modern Filológiai Közlemények* V. évf., 1., 2. szám, Miskolc: ME Modern Filológiai Intézet. 300 pp.
155. Klaudy K. (editor-in-chief) 2003. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 4. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.

156. Klaudy K. (szerk.) 2003. *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón*. 30 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja. Jubileumi évkönyv. Budapest: Scholastica. 186 pp.
157. Klaudy K. 2003. A Ménési úttól a Múzeum körútig. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón*. 30 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja. Jubileumi évkönyv. Budapest: Scholastica. 7–8.
158. Klaudy K. 2003. Dinamikus kontrasztok. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón*. 30 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja. Jubileumi évkönyv. Budapest: Scholastica. 11–22.
159. Klaudy K. 2003. Dinamikus kontrasztok. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: SZIE. 106–121.
160. Klaudy K. 2003. Iszpolzovanyie elektronnih tyeksztovih korpuszov v isszledovanii perevoda. In: Kazakova, V. P. – Rogozsina, N. O. (eds.) *Tyekst i russzkij diszkursz szevodnya – Materilai X. Kongressza MAPRJAL*. Szankt Peterburg: Politehnika. 596–602.
161. Klaudy K. 2003. A fordítások értékelése és javítása. In: Tóth Sz. (szerk.) *A XII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Szeged: JGYTFK. 324–327.

2004

162. Klaudy K. (főszerk.) 2004. *Fordítástudomány* VI. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
163. Klaudy K. (főszerk.) 2004. *Modern Filológiai Közlemények* VI. évf., 1., 2. szám, Miskolc: ME Modern Filológiai Intézet. 260 pp.
164. Klaudy K. (editor-in-chief) 2004. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 5. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
165. Klaudy K. 2004. Az implicitációról. In: Navracsics J. – Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvészet és interdiszciplinaritás. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára*. Szeged: Generália. 70–75.
166. Klaudy K. 2004. Fordítástudomány az ezredfordulón. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica*. Tomus IX. Fasc.1. Miskolc: Miskolci Egyetem. 158–170.
167. Klaudy K. 2004. A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 128. évf., 4. szám, 389–407.

168. Klaudy K. 2004. Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Dobos Cs. (szerk.) *Miskolci nyelvi mozaik*. Budapest: Eötvös József Kiadó. 11–24.

2005

169. Klaudy K. (editor-in-chief) 2005. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 6. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
170. Klaudy K. (főszerk.) 2005. *Fordítástudomány* VII. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
171. Klaudy K. – Fóris Á. 2005. A nyelvészet és a magyar felsőoktatás modernizációja. *Magyar Tudomány* 50 évf., 4. szám, 449–457.
172. Klaudy K. – Károly K. 2005. Implication in Translation: Empirical Evidence for Operational Asymmetry in Translation. *Across Languages and Cultures*. Vol. 6. No. 1. 13–29.
173. Klaudy K. 2005. Európai uniós szövegek fordítása. Mondatszintű fordítási problémák. In: Alabán F. (szerk.) *Irodalmi és nyelvi kölcsönhatások az integráció folyamatában*. Banská Bystrica: UMB. 120–131.
174. Mossop, B. – Gutt, E.-A. – Peeters, J. – Klaudy K. – Setton, R. – Tirkkonen-Conditt, S. 2005. Back to Translation as Language. Panel Discussion. *Across Languages and Cultures*. Vol. 6. No. 2. 143–172.
175. Klaudy K. 2005. Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra. Módszertani útmutató a tantárgy oktatásához. *Modern Nyelvoktatás* XI. évf., 1. szám, 57–64.
176. Klaudy K. 2005. Az EU-szövegek „kemény” és „rugalmas” részei. In: Cs. Jónás E. – Székely G. (szerk.) *A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye*. Nyíregyháza: Bessenyei Kiadó. 244–251.
177. Klaudy K. – Kegyesné Szekeres E. (szerk.) 2005. *A nyelv világa és a világ nyelvei*. XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Összefoglalók kötete. Miskolc: Miskolci Egyetem. 184 pp.
178. Klaudy K. 2005. A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 76–84.
179. Klaudy K. 2005. Párhuzamos korpuszok felhasználása a fordításkutatásban. In: Lanstyák I. – Vanconé Kremmer I. (szerk.) *Nyelvészetről változatosan*. Dunaszerdahely: Gramma. 153–185.

2006

180. Klaudy K. (editor-in-chief) 2006. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 7. No. 1., 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
181. Klaudy K. (főszerk.) 2006. *Fordítástudomány* VIII. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
182. Klaudy K. 2006. A műveleti aszimmetria fogalma a fordításkutatásban. In: Klaudy K. – Dobos Cs. (szerk.) *A nyelv világa és a világ nyelvei. XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. MANYE Kongresszusok előadásai*. Vol. 2. No. 1. Pécs–Miskolc: MANYE–Miskolci Egyetem. 414–419.
183. Klaudy K. – Dobos Cs. (szerk.) 2006. *A nyelv világa és a világ nyelvei. XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. A MANYE Kongresszusok előadásai*. Vol. 2. No. 1., No. 2. Pécs–Miskolc: MANYE–Miskolci Egyetem. 555 pp, 439 pp.
184. Klaudy K. 2006. Szövegszintű műveletek a fordításban. In: Galgóczy L. – Vass L. (szerk.) *A mondat kaland: Hetven tanulmány Békési Imre 70. születésnapjára*. Szeged: JGYTF Kiadó. 204–211.
185. Klaudy K. (szerk.) 2006. *Papp Ferenc olvasókönyv. Papp Ferenc válogatott nyelvészeti tanulmányai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 334 pp.
186. Klaudy K. 2006. *The Role of Translation Theory in Translation Training*. Letölthető: http://ec.europa.eu/dgs/translation/events/emt2006/presentations/kinga_klaudy_en.pdf
187. Klaudy K. 2006. Mi történik a mondatkezdő tematikus alannyal a fordításban. In: Zelényi A. et al. (szerk.) *Tanulmánykötet a nyolcvanéves Hegedűs József születésnapjának tiszteletére*. Budapest: Corvinus Egyetem. 39–47.

2007

188. Klaudy K. (főszerk.) 2007. *Fordítástudomány* IX. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
189. Klaudy K. (editor-in-chief) 2007. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 8. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
190. Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 269 pp.
191. Klaudy K. 2007. Hipotézisalkotás a fordítástudományban. In: Heltai Pál (szerk.) *MANYE XVI. Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia*.

- A MANYE. Kongresszusok előadásai. Vol. 3. No. 1. Gödöllő: Szent István Egyetem. 173–181.
192. Klaudy K. 2007. A 80 éves Hegedűs József köszöntése. *Magyar Nyelv* CIII. évf., 1. szám, 121–124.
193. Klaudy K. 2007. Sociolinguistics of Translation. *Studia Slavica Hungarica* Vol. 52. No. 1., No. 2. 229–234.

2008

194. Klaudy K. (főszerk.) 2008. *Fordítástudomány* X. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
195. Klaudy K. (editor-in-chief) 2008. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 9. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
196. Klaudy K. 2008. Tizenöt tétel a fordítástudományról. In: Sárdi Cs. (szerk.) *MANYE XVII. Kommunikáció az információs technológia korszakában. A MANYE Kongresszusok előadásai*. Vol. 4. No. 1. 41–51.
197. Klaudy K. 2008. (ism.) Károly K. Szövegtan és fordítás. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2007. *Modern Nyelvoktatás* XIV. évf., 1–2. szám, 122–124.
198. Klaudy K. 2008. Compensation in Translation. In: Szatmári P. – Takács D. (Hrsg.) „... mit den beiden Lungenflügeln atmen” Zu Ehren von János Kohn. München: LINCOM. 163–175.
199. Klaudy K. 2008. *Languages in Translation. Lectures on the theory, teaching and practice of translation. With illustrations in English, French, German, Russian and Hungarian*. Reprint. Budapest: Scholastica. 473 pp.
200. Klaudy K. – Bart I. 2008. *EU-fordítóiskola*. 2. javított kiadás. Budapest: Corvina.
201. Klaudy K. 2008. Explication. In: Baker, M. – Saldanha, G. (eds.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 104–109.

2009

202. Klaudy K. (főszerk.) 2009. *Fordítástudomány* XI. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
203. Klaudy K. (editor-in-chief) 2009. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 10. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.

204. Klaudy K. 2009. The Asymmetry Hypothesis in Translation Research. In: Dimitriu, R. – Shlesinger, M. (eds.) *Translators and their readers. In Homage to Eugene A. Nida*. Brussels: Les Editions du Hazard. 283–303.
205. Klaudy K. 2009. Specification and Generalisation of Meaning in Translation. In: Lewandowska-Tomaszczyk, B. – Thelen, M. (eds.) *The Meaning of Translation. Translation Studies in the Past Twenty Years*. Hamburg: Peter Lang. 85–102.
206. Klaudy K. 2009. A fordításkutatásról egyes szám első személyben. In: Kontra M. – Bakró-Nagy M. (szerk.) *A nyelvészetről egyes szám első személyben*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. 121–137.

2010

207. Klaudy K. (főszerk.) 2010. *Fordítástudomány* XII. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
208. Klaudy K. (editor-in-chief) 2010. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 11. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
209. Klaudy K. 2010. Optional Word-Order Shifts in Translation into and from Hungarian. *Studia Slavica* Vol. 55. 307–318.

2011

210. Klaudy K. (főszerk.) 2011. *Fordítástudomány* XIII. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
211. Klaudy K. (editor-in-chief) 2011. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 12. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
212. Klaudy K. 2011. Papp Ferenc fordítással kapcsolatos gondolatainak utóélete. In: Boda I. K. – Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció*. A XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Debrecen, 2010. augusztus 26–28. Debrecen: MANYE/Debreceni Egyetem. 511–518.

2012

213. Klaudy K. (főszerk.) 2012. *Fordítástudomány* XIV. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.

214. Klaudy K. (editor-in-chief) 2012. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 13. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.
215. Klaudy K. 2012. Szószintű műveletek szövegszintű hatása a fordításban. In: Bárdosi V. (szerk.) *A szótól a szövegig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 153–161.
216. Klaudy K. 2012. Empirikus kutatások a fordító láthatatlanságáról. In: Horváthné Molnár K. – Sciacovelli, A. D. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális szerepe*. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Szombathely, 2011. Augusztus 29–31. MANYE–NYME. 137–143.
217. Klaudy K. 2012. Szépe György a MANYE elnöke (nekrológ). *Fordítástudomány* 14. évf., 2. szám, 123–125.
218. Klaudy K. 2012. Linguistic and Cultural Asymmetry in Translation from and into Minor Languages. In: Kemppanen, H. – Janis, M. – Belikova, A. (eds.) *Domestication and Foreignisation in Translation Studies*. Berlin: Franke und Timme. 33–49.

2013

219. Klaudy K. (szerk.) 2013. *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 256 pp.
220. Klaudy K. 2013. A Ménesi úttól az Amerikai úton át a Múzeum körútig. In: Klaudy K. *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 9–19.
221. Klaudy K. 2013. A Fordítástudományi Doktori Program tíz éve. In: Klaudy K. *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 19–31.
222. Klaudy K. 2013. Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában. In: Bárdosi V. (szerk.) *Reáliák – a lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 86–91.
223. Klaudy K. (főszerk.) 2013. *Fordítástudomány* XV. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
224. Klaudy K. (editor-in-chief) 2013. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 14. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.

2014

225. Klaudy K. 2014. Milyen értelemben alkalmazott nyelvészet a fordítás-tudomány? In: Havas F. – Horváth K. – Kugler N. – Vladár Zs. (szerk.) *Nyelvben a világ. Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 297–304.
226. Klaudy K. 2014. Újabb kutatások az aszimmetria hipotézis bizonyítására. In: Bárdosi V. (szerk.) *Szövegalkotó gyakorlatok, nyelvteremtő praktikák*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 113–121.
227. Klaudy K. 2014. A fordítástudomány neve, természete és terminológiája. In: Navracsics J. (szerk.) *Transzdiszciplináris üdvözlések Lengyel Zsolt számára*. Budapest–Veszprém: Gondolat Kiadó – Pannon Egyetem MFTK. 9–19.
228. Klaudy K. 2014. Tízéves a Fordítástudományi Doktori Program (2003–2013). In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *Nyelv-társadalom-kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák. A XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Budapest, 2013. március 26–28. MANYE – Tinta Könyvkiadó. 172–178.
229. Klaudy K. (főszerk.) 2014. *Fordítástudomány* XVI. évf., 1., 2. szám, Budapest: Scholastica. 300 pp.
230. Klaudy K. (editor-in-chief) 2014. *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*. Vol. 15. No. 1., No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 300 pp.

AZ ELTE FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAMJÁBAN VÉGZETT KUTATÁSOKHOZ KAPCSOLÓDÓ HALLGATÓI PUBLIKÁCIÓK (2003–2015)¹

■ ÖSSZEÁLLÍTOTTA: HARSÁNYI ILDIKÓ ÉS ROBIN EDINA

BAKTI MÁRIA

- Bakti M. 2005. (beszámoló) E-learning a fordítás és a tolmácsolás oktatásában a brnói Masaryk Egyetem Angol Tanszékén. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 121–123.
- Bakti M. 2006. (recenzió) Godijns, R. – Hinderdale, M. (eds.) Directionality in Interpreting. The 'Retour' or the Native? *Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 2. 275–279.
- Bakti M. 2006. (beszámoló) Tolmácsoláskutatási szeminárium Tarragonában. 2006. június 5–7. *Fordítástudomány* VIII. évf., 1. szám, 124–126.
- Bakti M. – Kusztor M. 2007. Megakadásjelenségek németre és angolra szinkrontolmácsolott szövegekben. In: Gósy M. (szerk.) *Beszédkutatás 2007*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 121–133.
- Bakti M. 2007. Interferenciális nyelvbontások a szinkrontolmácsolásban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia*. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE Vol. 3. Gödöllő: SZIE. 625–629.
- Bakti M. 2007. Retrospektív interjúk a szinkrontolmácsolás kutatásában. In: Váradi T. (szerk.) I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásai. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 12–23.
- Bakti M. – Zsembery E. 2007. A számítógéppel támogatott fordításértékelés lexikai kohéziós vizsgálat tükrében. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua 2007. Szaknyelvoktatásunk – határokon átívelő híd. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról*. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. 257–264.

1 A publikációs lista nem teljes. Terjedelmi okokból ki kellett hagynunk a konferencia-előadásokat, és kimaradt több olyan hallgató is, akik más módon tartják nyilván publikációs jegyzéküket.

- Bakti M. 2008. Megakadásjelenségek a szinkrontolmácsolásban. *Fordítás-tudomány* X. évf., 2. szám, 22–38.
- Bakti M. 2008. (recenzió) Ghelly V. Chernov: Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting. A probability–prediction model. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 1. 149–156.
- Bakti M. – Lesznyák M. – Zsembery E. 2008. Egyéni és páros fordítói stratégiák lexikai kohéziós vizsgálat tükrében. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában*. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE Vol. 4. Székesfehérvár: KJF. 357–366.
- Bakti M. 2009. Speech disfluencies in simultaneous interpretation. In: De Crom, D. (ed.) *Translation and the (Trans)formation of Identities. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2008*. <http://www.kuleuven.be/cetra/papers/papers.html>
- Bakti M. 2009. Speech disfluencies and retrospection in simultaneous interpreting. In: Váradai T. (szerk.) *Válogatás az I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásaiból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 12–21.
- Bóna J. – Bakti M. 2009. A beszédtempó és a megakadásjelenségek összefüggései szinkrontolmácsolás során. In: Lengyel Zs. – Navracsics J. (szerk.) *Tanulmányok a mentális lexikonról. Nyelvelsajátítás, beszédprodukción, beszédpercepción*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 280–289.
- Bakti M. – Bóna J. 2010. Szinkrontolmácsolás és forrásnyelvi műfajok: Az aktuális tagolás akusztikai és fonetikai sajátosságai különböző műfajú szinkrontolmácsolott szövegekben. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 19–35.
- Bakti M. – Lesznyák M. 2012. Fordítók megakadásjelenségeinek vizsgálata páros fordítási helyzetben. In: Horváthné Molnár K. – Sciacovelli, A. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében*. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE Vol. 8. Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE–NYME. 143–149.

BÁNHEGYI MÁTYÁS

- Bánhegyi M. 2006. A kanadai politikai diskurzus vizsgálata fordítástudományi szempontból. *Fordítástudomány* VIII. évf., 2. szám, 21–38.

- Bánhegyi M. 2006. (recenzió) Mona Baker: Translation and Conflict. *Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 2. 269–286.
- Bánhegyi M. 2007. (recenzió) Myriam Salama-Carr (ed.): Translating and Interpreting Conflict. *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 2. 274–280.
- Bánhegyi M. 2007. (recenzió) Schaffner, Ch. – Holmes, H. K. (eds.): Discourse and Ideologies. *Fordítástudomány* IX. évf., 1. szám. 125–130.
- Bánhegyi M. 2008. A Translation Studies Oriented Integrative Approach to Canadian Political Discourse. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 1. 77–107.
- Bánhegyi M. 2009. Imaginative Spaces in Canadian Political Discourse – An Integrative Approach to the Translation of Political Texts. In: Molnár J. (ed.) *Canada in the European Mind. Imaginative Spaces: Canada in the European Mind, Europe in the Canadian Mind*. Brno: Masaryk University. 17–30.
- Bánhegyi M. 2009. The Translator's Ideology and the Reproduction of Superstructure. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 3. 28–56.
- Bánhegyi M. 2009. Translation Studies, Power and Ideology: Text Linguistic Trends in the Analysis of Political Discourse. *Modern Filológia Szemle*.
- Bánhegyi M. 2010. Politikai szövegek és fordítástudomány. 1. rész: a kritikaidiskurzus elemzés gyökerei és legfontosabb iskolái. *Fordítástudomány* XII. évf., 1. szám, 16–30.
- Bánhegyi M. 2010. (recenzió) Lynne Bowker: Computer Aided Translation Technology. *Modern Filológia Szemle*. <http://www.filologia.hu/recenziok/lynne-bowker-computer-aided-translation-technology-a-practical-introduction.html>
- Bánhegyi M. 2010. (recenzió) Federico Zanettin: Comics in Translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 11. No. 2. 273–281.
- Bánhegyi M. 2011. Politikai szövegek és fordítástudomány. 2. rész: Szövegnyelvészeti trendek a politikai diskurzus elemzés fordítástudományi megközelítése terén. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 24–41.
- Bánhegyi M. 2011. Politikai szövegek és fordítástudomány. 3. rész: Van Dijk kritikai diskurzus elemzési modellje és a fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell. *Fordítástudomány* XIII. évf., 1. szám, 22–39.
- Bánhegyi M. – Nagy J. 2011. The Canadian–German–Hungarian Cultural Reader Project. *Lingua* 2011: *Szaknyelvoktatás és multikulturalitás* 242–247.
- Bánhegyi M. – Nagy J. 2011. Transatlantic Intercultural Encounters: The Canadian–German–Hungarian Cultural Reader Project. *Global Management Journal* Vol. III. No 1. 30–36.

- Bánhegyi M. – Nagy J. 2011. The Canadian–German–Hungarian Cultural Reader: a Tricultural Empowerment. *MeltingPot* Vol. 15. No. 12. 6–12. http://www.iatefl.hu/docs/meltingpot_dec2011.pdf.
- Nagy J. – Bánhegyi M. – Bernhardt, D. – Rau, A. (szerk.) 2011. *Canadian–German–Hungarian Cultural Reader*. Pomáz: Comenius Kiadó.
- Nagy J. – Bánhegyi M. – Bernhardt, D. – Rau, A. (szerk.) 2011. *Canadian–German–Hungarian Cultural Reader*. Pomáz: Comenius Kiadó.
- Bánhegyi M. – Nagy J. 2012. Canadian Studies for the High School: The Canadian–German–Hungarian Cultural Reader. Preface to Freeside Europe – Canadian a Special Issue of 2012. <http://www.kodolanyi.hu/freeside/issues/issue7>
- Bánhegyi M. 2012. A politikai manipuláció fordítástudományi kutatása európai kontextusban: a fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell. In: *Studia Caroliensia 2011-es évkönyve*. 177–192.
- Bánhegyi M. 2012. Screening Political Bias and Reality in Media Translations. *Translation Journal*. <http://translationjournal.net/journal/61bias.htm>
- Bánhegyi M. 2012. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 1. rész. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 37–55.
- Bánhegyi M. 2012. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 2. rész. *Fordítástudomány* XIV. évf., 1. szám, 69–81.
- Bánhegyi M. 2012. Translation Shifts and Translator Strategies in the Hungarian Translation of Alice Munro’s “Boys and Girls”. *Central European Journal of Canadian Studies* Vol. 8. 89–102.
- Bánhegyi M. 2012. Néhány gondolat a fordítói és lektori munkáról a magyar vonatkozó névmások használatának jelenkori változása és a nyelvhelyesség tükrében. In: Pintér T. – Pődör D. – P. Márkus K. (szerk.) *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére*. Szeged: Grimm Kiadó. 287–293.
- Bánhegyi M. – Nagy J. – Bernhardt, D. – Rau, A. (eds.) 2012. *A Cultural Reader on Aboriginal Perspectives in Canada*. Budapest: Károli Gáspár University.
- Bánhegyi M. (ed.) 2013. *Practice Tests for BA-level Basic Examinations*. Károli University Notes Series. Budapest: Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary and Patrocinium Publishing.
- Bánhegyi M. 2013. *Az Európai Unió szókincse angol nyelven*. (The Terminology of the European Union in English.) As part of the project entitled „Information – Knowledge – Empowerment: ICT and Digital Competence Training.” Budapest: Károli Gáspár University, University of Pécs.

- Bánhegyi M. 2013. Exposing Political Manipulation and Bias in Mediatised Translations. The Translation-centred Political Mass Communication Model. *Intralinea* Vol. 15.
- Bánhegyi M. 2013. Politikai manipuláció és/vagy fordítástudomány. A fordítás-központú politikai tömegkommunikációs modell elméleti alapjai. (Political manipulation and/or Translation Studies. The Translation-centred Political Mass Communication Model.) In: Klaudy K. (ed.) *Fordítás és tolmácsolás*. 77–93.
- Bánhegyi M. – Nagy, J. 2013. Teaching Material Development in ELT: Creating a Canada-related Cultural Reader Series. *Conference Proceedings of English Linguistics: Past, Present and Future*. 511–514.
- Bánhegyi M. – Nagy J. 2014. A Cultural Reader on Aboriginal Perspectives in Canada. In: Seps E. et al. (eds.) *Indigenous Perspectives of North America – a Collection of Studies*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 306–321.
- Nagy J. – Bánhegyi M. 2014. Presenting Culture-related Materials in the English Classroom. *English Language and Literatures in English – 2013*. 186–194.
- Nagy J. – Bánhegyi M. 2014. A Cultural Reader on Aboriginal Perspectives – a Project on Culture-related Teaching Material Development. *Porta Lingua – 2013*. 90–97.

FÁY (CSEHÓ) TAMÁS

- Csehó T. 2003. (recenzió) Hans Altmann – Ute Ziegenhain: Phonetik, Phonologie und Graphemik fürs Examen. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* Vol. 13. No. 1.
- Csehó T. 2004. Die Geschichte der deutschen Rechtschreibung nach 1994. *Germanistische Studien* Vol. 5. 139–162.
- Csehó T. 2005. (recenzió) Michael Schreiber: Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 127–130.
- Csehó T. 2006. A fordításszempontú szövegelemzés. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális kutatási témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 76–87.
- Csehó T. 2007. Übersetzungsrelevante Analyse und kritische Übersetzung eines deutschen Zeitungsartikels. *Germanistische Studien* Vol. VI. 63–80.

- Csehó T. 2008. Ich sprechen nix Deutsch: Lexikalisch-semantische Aspekte des primären und sekundären Foreigner Talk. *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis* Vol. 12. No. 1. 5–23.
- Csehó T. 2008. Untersuchung des sekundären Foreigner Talk in der ungarischen Übersetzung des Werkes ‚Ganz unten‘ von Günter Wallraff. *Germanistik als Kulturvermittler: Vergleichende Studien* (= Humaniora: Germanistica 3). Tartu: Universität Tartu. 53–66.
- Csehó T. 2009. (recenzió) Nigel Armstrong – Federico M. Federici (eds.) Translating Voices, Translating Regions. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 130–134.
- Csehó T. 2009. Zum Einfluss des Foreigner Talk auf die Entstehung des Migrantendeutsch. *Germanistische Studien* Vol. VII. 153–168.
- Fáy T. 2009. Zur soziolinguistischen Funktion des Foreigner Talk. *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis* XII. évf., 2. szám, 101–114.
- Fáy T. 2010. A német xenolektus fordításának sajátosságairól. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 187–201.
- Fáy T. 2011. (recenzió) Paul Kußmaul: Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. *Fordítástudomány* 13. évf., 1. szám, 128–132.
- Fáy T. 2012. *Sekundäre Formen des Foreigner Talk im Deutschen aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht*. Beiträge zur interkulturellen Germanistik. Band 4. Tübingen: Günther Narr Verlag.

DUDITS ANDRÁS

- Dudits A. 2005. Korlátozott betűhiba-észlelési képesség és a fordítói korrektúra-olvasás szerepe a fordításban. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 67–79.
- Dudits A. 2005. (beszámoló) *Fordítástudomány 2005*. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. *Nyelvinfó* XIII. évf., 2–3. szám, 30–32.
- Dudits A. 2006. A fordítói olvasást meghatározó rész képességek és értékelésük a fordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás 2005–2006*. Gödöllő: Szent István Egyetem, GTK. 118–136.
- Dudits A. 2007. A fordítói olvasás elméleti és gyakorlati kérdései. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VII. évf., 1–2. szám, 151–165.
- Dudits A. – Németh D. 2007. Mély feldolgozás és kettős nyelvi kódolás a fordítói olvasásban: a fordítói elemző olvasás elméleti háttéré és kísérleti vizsgálata. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 5–22.

Dudits A. 2011. *A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

FARKAS ILDIKÓ

- Farkas I. 2006. L'eurhongrois: du jargon indoeuropéen? In: Gyimesi T. – Koncz B. – Kőrös A. – Kovács K. – Pálffy M. (szerk.) *Prismes irisés*. Szeged: Klebelsberg Kuno Egyetemi Kiadó. 409–415.
- Farkas I. 2007. A fordítói szabadság korlátai az Európai Unió intézményeiben. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 98–105.
- Farkas I. 2007. Terminológiai munka az Európai Unió Tanácsának magyar nyelvi fordítóosztályán. In: Kovács K. – Nagy Á. (szerk.) *Tavaszi jáde csigái. Pálffy Miklós 65. születésnapjára*. Szeged: Grimm Kiadó. 47–59.
- Farkas I. 2009. Con-Trados? Avagy az uniós fordítók körében végzett felmérés tanulságai. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 36–84.
- Farkas I. 2009. Impact des mémoires de traduction sur la qualité de la traduction. In: Gécszeg Zs. – Kovács K. – Nagy Á. – Penke O. – Szász G. (szerk.) *Acta Romanica Varia*. Tomus XXVI. Szeged: JATE Press. 29–41.
- Farkas I. 2011. Egy uniós irányelv témastruktúrája. *Fordítástudomány* XIII. évf., 1. szám, 40–58.
- Farkas I. 2012. Entre écrit et oral: la traduction des comptes rendus in extenso (CRE) du Parlement européen. *Revue Internationale d'Etudes en Langues Modernes Appliquées* No 5. 50–59.

FARKASNÉ PUKLUS MÁRTA

- Farkasné Puklus M. 2023. (recenzió) Dušan Tellinger: Der kulturelle Hintergrund des Translats – Kultur als Substanz der Kommunikation. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* VIII. évf., 1. szám, 113–116.
- Farkasné Puklus M. 2013. (beszámoló) Beszámoló két tavaszi konferenciáról. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* VIII. évf., 2. szám, 113–116.
- Farkasné Puklus M. 2013. A német–magyar munkahelyi kommunikáció interkulturális összefüggéseinek vizsgálata pragmatikai szempontból. In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *MANYE XXIII. Nyelv – Társadalom – Kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II*. MANYE, Vol. 10/I–II. Budapest: MANYE – Tinta Könyvkiadó. 736–741.

FELEKNÉ CSIZMAZIA ERZSÉBET

- Felekné Csizmazia E. 2014. (nekrológ) Szabari Krisztina. *Fordítástudomány XIV.* évf., 1. szám, 104–107.
- Felekné Csizmazia E. 2014. (nekrológ) Kollégák és tanítványok visszaemlékezései. *Fordítástudomány XIV.* évf., 1. szám, 110–118.
- Felekné Csizmazia E. 2014. Szabari Krisztina műveinek jegyzéke. *Fordítástudomány XIV.* évf., 1. szám, 119–120.
- Felekné Csizmazia E. 2014. A fordítás és a tolmácsolás határán: a blattolás kutatása. *Fordítástudomány XIV.* évf., 2. szám, 24–36.

FISCHER MÁRTA

- Fischer M. 2005. Az intézményi soknyelvűség jövője az Európai Unióban. In: Muráth J. – Oláh Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE Közgazdaságtudományi Kar. 27–36.
- Fischer M. 2005. (recenzió) Key Data on Teaching Languages at School in Europe. *Modern Nyelvoktatás XI.* évf., 2–3. szám, 101–105.
- Fischer M. 2006. (recenzió) Wagner, E. et al.: Translating for the European Union Institutions. *Fordítástudomány VIII.* évf., 1. szám, 100–104.
- Fischer M. 2007. A többnyelvűség és a nyelvoktatás támogatása az Európai Unióban – a fejlesztés új irányai. *Új Pedagógiai Szemle* 101–108.
- Fischer M. 2007. Fordítás(politika) és terminológia az Európai Unióban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia*. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 3. Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem. 806–811.
- Fischer M. 2007. A magyar mint hivatalos, kisebbségi és idegen nyelv az Európai Unióban. In: Pusztay J. (szerk.) *A magyar mint veszélyeztetett nyelv?* Az Uralisztikai Tanszék Kiadványai. 12. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 109–122.
- Fischer M. 2007. Language policy at European level. In: Muráth J. – Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens/ Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting*. Vorträge der Internationalen Tagung von Jun 23–25. 2005 an der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Pécs. Wien: Praesens. 485–498.
- Fischer M. 2007. (beszámoló) Conference report on the conference ‘Terminology and Society – The impact of terminology on everyday life’. Antwerpen.

- NL-TERM, Lessius University College. *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 1. 123–129.
- Fischer M. 2007. (beszámoló) Conference report on the conference ‘Terminology and Society – The impact of terminology on everyday life’. Antwerpen. NL-TERM, Lessius University College. *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 1. 123–129.
- Fischer M. 2010. Európai uniós terminológia – egy levelező fórum tükrében. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 87–101.
- Fischer M. 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban. *Fordítástudomány* XIV. évf., 2. szám, 5–30.

GÖTZ ANDREA

- Götz A. 2012. Az idézetjelölés pragmatikája a Héber Bibliában: lẹmör. In: Hattyár H. – Hugyec E. H. – Krepsz V. – Vladár Zs. (szerk.) *A sokszínű alkalmazott nyelvészet. Tanulmányok az alkalmazott nyelvészet területeiről*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 176–185.
- Götz A. 2014. Evidencialitás a bibliai héberben. Grammatikalizáció és pragmatikalizáció határán. In: Ladányi M. – Hrenek É. – Horváth Á. – Hugyec E. H. (szerk.) *Nyelvi rendszer és nyelvhasználat*. Hallgatói tanulmányok. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 18–24.

HARSÁNYI ILDIKÓ

- Harsányi I. 2008. Metaforarendszerek fordítása – sajtószövegek elemzése kognitív megközelítésből. *Fordítástudomány* X. évf., 1. szám, 42–60.
- Harsányi I. 2008. (recenzió) Cay Dollerup: *Basics of Translation Studies*. *Fordítástudomány* X. évf., 2. szám, 97–101.
- Harsányi I. 2010. A metafora mint az alternatív konceptualizáció eszköze a fordításban. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 5–23.
- Harsányi I. 2010. (recenzió) Michaela Wolf – Alexandra Fukari (eds.): *Constructing a Sociology of Translation*. Benjamins Translation Library. 74. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 139–143.
- Harsányi I. 2010. A politikai ideológiák hatása a sajtónyelv metaforahasználatára. *Alkalmazott Nyelvtudomány* X. évf., 1–2. szám, 139–156.

HORVÁTH PÉTER IVÁN

- Horváth P. I. 2002. Mitől hiteles a fordítás? *Fordítástudomány* IV. évf., 2. szám, 37–45.
- Horváth P. I. 2004. Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban. *Fordítástudomány* VI. évf., 2. szám, 31–37.
- Horváth P. I. 2004. (recenzió) Alberto Álvarez Lugrís: Os falsos amigos da tradução. Criterios de estudio e clasificación. *Modern Filológiai Közlemények* VI. évf., 2. szám, 97–99.
- Horváth P. I. 2006. (recenzió) Károly Krisztina – Fóris Ágota (eds.) New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy. *Magyar Tudomány* 7. 897.
- Horváth P. I. 2008. A spanyolországi nyelvművelés. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője*. Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 291–298.
- Horváth P. I. 2008. Személynevek a szakfordításban. *Névtani Értesítő* 30. 35–41.
- Horváth P. I. 2009. Spanyolország. In: Balázs G. – Dede É. (szerk.) *Európai íráskultúra*. Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU. 221–231.
- Horváth P. I. 2010. Fordítási eredetű változások a mai magyar nyelvben. In: Balázs G. (szerk.) *Jelentés a magyar nyelvről 2006–2010*. Budapest: Inter Kht. 105–130.
- Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 117. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Horváth P. I. 2011. (lektorálás) Balázs Géza (szerk.) *Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló*. Budapest: Inter Kht.
- Horváth P. I. 2011. Fordítástudomány. In: Balázs G. (szerk.) *Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló*. Budapest: Inter Kht. 92–96.
- Horváth P. I. 2011. A fordítások lektorálási szempontjai. *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem. Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 40–58.

HUTTERER MIHÁLY

- Hutterer C. M. 2005. (beszámoló) Challenges of Multidimensional Translation – MUTRA. EU High Level Scientific Conference Series – Marie Curie Saarbrücken, Germany, 2–6 May 2006. *Across Languages and Cultures* Vol 6. No. 2. 261–266.

- Hutterer C. M. 2005. Cross-cultural Transfer of Lifestyles and Values in Advertising Translation. In: Muráth J. – Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens/ Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting*. Vorträge der Internationalen Tagung von Jun 23–25. 2005 an der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Pécs. Wien: Praesens. 189–203.
- Hutterer C. M. 2006. (recenzió) Geryzmisch-Arbogast, H. et al. (eds.) *Textologie und Translation. Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 1. 135–142.
- Hutterer C. M. 2007. Die nutzbringende Anwendbarkeit der Erkenntnisse der Verständlichkeitsforschung in der Werbeübersetzung anhand zweier Texte (Original und Übersetzung). In: Horváth K. – Fekete Á. (eds.) *Linguistische Beiträge ungarischer Nachwuchsgermanisten*. Referate der III. Linguistischen Tagung ungarischer Nachwuchsgermanisten 6–7. April 2006. (Budapester Beiträge zur Germanistik Bd. 50) Budapest: ELTE Germanistisches Institut. 45–67.
- Hutterer C. M. 2007. Cross-cultural Transfer of Lifestyles and Values in Advertising Translation. A brief definition of advertising, culture and values. In: Muráth J. – Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens*. Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting. Wien: Praesens. 189–201.
- Hutterer C. M. 2007. (beszámoló) CETRA 2007 19th Summer Research Seminar, Leuven 2007. Aug. 20–31. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 110–114.
- Hutterer C. M. 2009. “MuTra Advanced Training & International PhD School at Titelbild Subtitling and Translation GmbH (25–27 January 2008)” *Across Languages and Cultures* Vol. 10. No. 1. 135–139.
- Hutterer C. M. 2010. Audiovisuelle Translation (AVT) und Audio Description (AD): Wie blinde und sehbehinderte Menschen Zugang zu audiovisuellen Informationen erhalten. In: Korencsy O. (ed.) *Der übersetzte Alltag – Ein Einblick in die translatologischen Problemlösungsstrategien*. Budapester Beiträge zur Germanistik. Vol. 56. 91–105.
- Hutterer C. M. 2010. Audio Description (AD), avagy hogyan teszik hozzáférhetővé az audiovizuális információkat vakok és gyengén látók számára. *Fordítástudomány* XII. évf., 1. szám, 63–70.
- Hutterer C. M. 2012. Untertitelte Filmvorschauen als Beispiele audiovisueller Translation. In: Bárdosi V. – Gósy M. – Péteri A. (eds.) *Tanulmányok: Nyelvtudományi Doktori Iskola*. Asteriskos 1. Budapest: ELTE BTK. 135–152.

JANTSITS ÁGNES

- Jantsits Á. 2003. A tolmácsolás tanításáról. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón*. 30 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja. Jubileumi évkönyv. Budapest: Scholastica. 93–94.
- Jantsits Á. et al. (szerk.) 2003. *Szimpozium az 1949. évi Genfi Egyezmények 1977. évi Két Kiegészítő Jegyzőkönyve elfogadásának 25. évfordulója alkalmával*. Budapest: Magyar Vöröskereszt.
- Jantsits Á. 2003. Bevezető. In: Jantsits Á. (szerk.) *Szimpozium az 1949. évi Genfi Egyezmények 1977. évi Két Kiegészítő Jegyzőkönyve elfogadásának 25. évfordulója alkalmával*. Budapest: Magyar Vöröskereszt. 7–9.
- Jantsits Á. 2004. (recenzió) Louise Brunette et al. (eds.) *The Critical Link 3. Interpreters in the Community*. *Fordítástudomány* VI. évf., 2. szám, 116–120.
- Jantsits Á. 2005. XVIII. fejezet: Nemzetközi együttműködés és szervezetek a fegyveres konfliktusok áldozatainak védelme és a humanitárius segítségnyújtás területén. In: Blahó A. – Prandler Á. (szerk.) *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. II. átdolgozott kiadás. Budapest: Aula. 415–437.
- Jantsits Á. 2005. XX. fejezet: a nem kormányzati szervezetek. In: Blahó A. – Prandler Á. (szerk.) *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. II. átdolgozott kiadás. Budapest: Aula. 475–497
- Jantsits Á. 2006. A médiatolmácsolás – Új szakma, új kutatási téma. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 46–60.
- Jantsits Á. 2006. Court interpreting and legal translation in Hungary. In: Kierzkowska, D. (ed.) *Court Interpreting and legal translation in the Enlarged Europe*. Varsó: TEPI. 34–42.
- Jantsits Á. 2007. A tolmácsolás történetéből. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 90–98.

KÁROLY ADRIENN

- Károly A. 2008. Language policy in the European Union. *Eger Journal of English Studies* Vol. 8. 125–141.
- Károly A. 2009. (recenzió) Kaisa Koskinen: *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 115–118.
- Károly A. 2010. EU-s szakfordítás az anglisztika alapképzésben: előzetes tanulói igények és nézetek feltárása. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem, GTK. 92–104.

- Károly A. 2011. Exploring learners' needs and expectations: the role of translating EU texts in English undergraduate programmes. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 5. 58–85.
- Károly A. 2012. Translation competence and translation performance: Lexical, syntactic and textual patterns in student translations of a specialized EU genre. *English for Specific Purposes* Vol. 31. No. 1. 36–46.
- Károly A. 2013. (konferenciabeszámoló) Rethinking Perspectives in Translation Research and Practice – International Conference. Dél-Korea, Szöul, 2013. október 18–19. *Fordítástudomány* XV. évf., 2. szám, 100–105.
- Károly A. 2014. Translation in foreign language teaching: a case study from a functional perspective. *Linguistics and Education* Vol. 25. 90–107.
- Károly A. 2014. A fordítás és közvetítés változó szerepe az idegennyelv-oktatásban: a tudományos nézőpontok közeledése [The changing role of translation and language mediation in foreign language learning and teaching: converging disciplinary perspectives]. *Modern Nyelvoktatás* XIV. évf., 4. szám, 19–34.
- Károly A. 2014. Translating EU texts in the English BA programme: Exploring teachers' views and practices. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 8. 62–79.

KOVALIK DEÁK SZILVIA

- Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. – Seresi M. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* XIV. évf., 2. szám, 30–67.
- Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. – Seresi M. 2013. Cohesion and news translation. An exploratory study of shifts of cohesion in the Hungarian–English translation of news stories. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 365–407.
- Kovalik Deák Sz. 2013. Fordítóképzés: sokasodó kompetenciamodellek és változó piaci igények között. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról.* 31–45.
- Kovalik Deák Sz. 2013. (recenzió) Anthony Pym: On Translator Ethics: Principles for Mediation between Cultures. *Fordítástudomány* XV. évf., 1. szám, 120–126.
- Kovalik Deák Sz. 2013. (recenzió) Chaim Perelman: L'empire rhétorique: rhétorique et argumentation. *Magyartanítás* LIV. évf., 3. szám, 31–33.

KOVÁCS MARIETTA

- Kovács M. 2008. (beszámoló) Fordítástudomány 2008. Tudományos konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. V. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2008. március 27–28. *Fordítástudomány* X. évf., 1. szám, 102–104.
- Kovács M. 2009. Nyelvtanulás – Nyelvtanítás az interkulturális kommunikáció tükrében. In: Kelemen É. – Sárvári J. (szerk.) „*A siker titka a nyelvtudás.*” *Válogatott cikkek, tanulmányok 2008–2009.* Budapest: BME GTK Idegennyelvi Központ. 233–250.
- Kovács M. – Montagnon B. 2010. L'enfant et sa littérature dans la société française. *Verbum Analecta Neolatina* XII. évf., 1. szám, 197–217.
- Kovács M. 2011. A gasztronómiai terminusok ismerete és megjelenésük a szótári szócikkekben. In: Boda I. – Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció.* A XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Vol. 7. Budapest–Debrecen: MANYE – Debreceni Egyetem. 438–444.

KOVÁCSNÉ DUDÁS ANDREA

- Kovácsné Dudás A. 2004. (beszámoló) Beszámoló a tavaszi fordítói konferenciáról. *Modern Nyelvoktatás* X. évf., 2–3. szám, 139–140.
- Kovácsné Dudás A. 2004. (beszámoló) High Level Scientific Conference Series III. Saarbrücken, 2004. május 4–8. *Fordítástudomány* VI. évf., 2. szám, 127–129.
- Kovácsné Dudás A. 2004. (recenzió) Stella Neumann: Textsorten und Übersetzen. Eine Korpusanalyse englischer und deutscher Reiseführer. *Modern Filológiai Közlemények* VI. évf., 2. szám, 102–104.
- Kovácsné Dudás A. 2005. Konferenzbericht. *DufU Deutschunterricht für Ungarn* 1–2/2004. Vol. 19. 58–59.
- Kovácsné Dudás A. 2006. (tankönyv) *Magyar konyha – nemzetközi konyha. Ungarische Küche – Internationale Küche.* Középhaladó német nyelvkönyv vendéglátósoknak. Székesfehérvár: KJF.
- Kovácsné Dudás A. 2012. A beszélői beállítottság kontrasztív jellemzésének lehetősége pragmatikai modell alapján. *Argumentum. A Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolájának lektorált elektronikus folyóirata* 8. évf., 53–66. <http://argumentum.unideb.hu/magyar/tartalom.html>

LASZKÁCS ÁGNES

- Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. – Seresi M. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* XIV. évf., 2. szám, 30–67.
- Károly K. – Ábrányi H. – Kovalik Deák Sz. – Laszkács Á. – Mészáros A. – Seresi M. 2013. Cohesion and news translation: An exploratory study of shifts of cohesion in the Hungarian–English translation of news stories. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 365–407.
- Laszkács Á. 2014. (recenzió) Thoroczkay Miklósné: Beszédtechnikai gyakorlókönyv. *Magyar Nyelvőr* 138. évf., 2. szám, 255–258.
- Laszkács Á. 2014. (recenzió) Huszár Ágnes: Bevezetés a gendernyelvészetbe. *Fordítástudomány* XVI. évf., 1. szám, 90–94.
- Laszkács Á. 2015. Filmfordítás – nyelvi, művészi, kulturális közvetítés. *Apertúra* 2015.tél. http://uj.apertura.hu/2015/tel/laszakacs_filmforditas-%e2%88%92nyelvi-muveszi-kulturalis-kozvetites/
- Laszkács Á. 2015. (recenzió) Geecső T. – Sárdi Cs. (szerk.) Az interkulturális kommunikáció elmélete és gyakorlata. *Fordítástudomány* XVII. évf., 1. szám, 121–123.

LENGYEL ISTVÁN

- Lengyel I. – Kis B. 2003. Új módszerek az emberi fordítás gépi támogatásában. In: Gyimóthy T. (szerk.) *Az I. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia gyűjteményes kötete*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 268–274.
- Lengyel I. – Kis B. – Ugray G. 2004. MemoQ – új megközelítés a fordítástámogatásban. In: Gyimóthy T. (szerk.) *A II. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia gyűjteményes kötete*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 268–274.
- Lengyel I. 2004. Group translation – exploiting synergy. In: Strotmann, B. (ed.) *Proceedings of IV Jornadas sobre la Formación y Profesión del Traductor e Intérprete*. Madrid: Universidad Europea de Madrid. <http://www.uem.es/web/fil/invest/publicaciones/web/EN/RED.HTM>
- Lengyel I. – Kis B. 2005. A fordítás számítógépes segédeszközéről. In: Dobos Cs. et al. (szerk.) *Mindent fordítunk, és mindenki fordít. Tanulmánykötet Klaudy Kinga tiszteletére*. Bicske: SZAK Kiadó. 53–60.

- Lengyel I. 2004. Az Európai Unió és a túlterminologizálás. In: Cs. Jónás E. – Székely G. (szerk.) *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban*. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Pécs–Nyíregyháza: MANYE – Bessenyei Kiadó. 213–218
- Lengyel I. 2005. (recenzió) Ljuba Tarvi: *Comparative Translation Assessment: Quantifying Quality*. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 122–115.

LUKÁCS ANDRÁS

- Lukács A. 2006. (beszámoló) CETRA – nyári fordítástudományi továbbképzés. Olaszország, Misano 2006. szeptember. *Fordítástudomány* VIII. évf., 2. szám, 133–135.
- Lukács A. 2007. A fordítástudomány „szokásos” kérdései egy „szokatlan” fordítási szituációban: fordítás holt(?) nyelvre. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia*. A XVI. MANYE Kongresszus előadásai. II. kötet. Gödöllő: SZIE. 676–672.
- Lukács A. 2007. *The 'usual' questions of Translation Studies in an 'unusual' situation of translation: translation into a dead(?) language*. <http://www.kuleuven.be/cetra/papers/papers.html>
- Lukács A. 2007. (beszámoló) CETRA 2006. Eighteenth Summer Research Seminar. Italy, Misano, 4–11. September 2006. *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 1. 129–132.
- Lukács A. 2007. (recenzió) Michael Cronin: *Across the Lines: Travel, Language, Translation*. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 140–142.
- Lukács A. 2010. A kulturális szótár mint műfaj. *Fordítástudomány* XII. évf., 1. szám, 38–49.
- Lukács A. 2011. A kulturális szótár jellemzői két olasz kulturális szótárunk alapján. *Italianistica Debreceniensis* XVIII.
- Lukács A. 2011. Idegenszerűségek az útikönyvek fordításaiban. In: Váradi T. (szerk.) *V. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia online kötete*. 87–91. <http://www.nytud.hu/alknyelvdok11/proceedings11/>

MAKKOS ANIKÓ

- Makkos A. 2010. Szöveggrammatikai eszközök fordítása és alkalmazása nyelvvizsgálók fordításaiban. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 96–22.
- Makkos A. 2010. Az EU nyelvpolitikája – a magyar elnökség nyelvi előkészítése. Budapest, 2010. november 26. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 125–130.

- Makkos A. – Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a fordítói kompetencia függvényében. In: Váradi T. (szerk.) *Alknyelvdok 2011. V. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia Konferenciakötet*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 93–106.
- Makkos A. – Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a visszafordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XI. évf., 1–2. szám, 135–150.
- Makkos A. 2011. Az újrafordítások szükségességéről a Csudálatos Mary kapcsán. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 96–106.
- Makkos A. 2011. Kell-e fordítói kompetenciával rendelkezniük a nyelvvizsgálóknak? In: *Kultúrák és nyelvek között – kompetensen. Zwischen Kulturen und Sprachen – kompetent*. Győr: NYME. 131–134.
- Makkos A. 2012. (recenzió) Sherry Simon: *Cities in Translation. Intersections of Language and Memory. Across Languages and Cultures* Vol. 13. No. 1. 127–132.
- Makkos A. – Robin E. 2012. Fordítói műveletek a kompetencia függvényében. In: Horváthné Molnár K. – Sciacovelli, A. (szerk.) *MANYE XXI. Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében*. MANYE, Vol. 8. Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE–NYME. 305–318.
- Makkos A. 2013. A siker titka – egy életút tanulságai. Interjú Klaudy Kingával. In: *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. Jubileumi évkönyv 1973–2013*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 249–256.
- Makkos A. 2014. Írásbeli szövegalkotás a közoktatásban és a közoktatás után. In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *MANYE XXIII. Nyelv – Társadalom – Kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II*. MANYE, Vol. 10/I–II. Budapest: MANYE – Tinta Könyvkiadó. 371–376.
- Makkos A. 2014. Translation in Professional Tourism Language Exams in Hungary. In: *Eisenstädter Europatage. 2. Internationale wissenschaftliche Sprachkonferenz „Fremdsprachen und Tourismus.”* Eisenstadt: FH Burgenland. 103–109.
- Makkos A. – Robin E. 2014. Explicitation and Implication in Back Translation. *Current Trends in Translation Teaching and Learning*, Vol. 1. 151–182. http://www.cctl.org/uploads/5/2/4/3/5243866/nov_27_complete_ctt-l_e_2014.pdf#page=159

MÁRTONYI ÉVA

- Mártonyi É. 2006. (recenzió) Eugene A. Nida: *Fascinated by Languages*. *Modern Nyelvoktatás* 12. évf., 2. szám, 91–92.
- Mártonyi É. – Varga Á. 2007. Learners' translation – machine translation. Lexical cohesion in language learners' and machine translation. Lendvai E. (szerk.) *Translatologica Pannonica*. Vol. 1. No. 1. Pécs: PTE BTK. 80–89.
- Mártonyi É. (2007) Fordítási koncepciók – Reáliák a Harry Potter-könyvek magyar és japán fordításában. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció*. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 3. Pécs–Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem. 681–686.
- Mártonyi É. 2008. A fordítás mint ismeretterjesztés. A Kincses sziget két magyar fordításáról. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában*. A XVII. MANYE kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4. Pécs–Székesfehérvár: MANYE – Kodolányi János Főiskola. 407–412.
- Mártonyi É. 2009. Segítség vagy akadály? – a közvetítő nyelv használatának hatása a reáliák fordítására japán nyelvű szövegek magyarra fordítása-kor. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. II. kötet. MANYE, Vol. 5. Budapest: MANYE – Balassi Intézet. 611–615.
- Mártonyi É. 2010. Öt fordító a Kincses-szigeten. A kulturálisan kötött kifejezések változása újrafordított szövegekben. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 201–215.

MOHÁCSI-GOROVE ANNA

- Mohácsi-Gorove A. – Kis B. 2008. *A fordító számítógépe*. Bicske: Szak Kiadó.
- Mohácsi-Gorove A. 2008. Hatékonyság és projektszemlélet: új szelek a fordító-képzésben. *Fordítástudomány* X. évf., 1. szám, 79–87.
- Mohácsi-Gorove A. 2008. A „bogarás” melléknév lehetséges német nyelvű fordításai. *Fordítástudomány* X. évf., 2. szám, 76–89.
- Mohácsi-Gorove A. (beszámoló) MemoQFest. 2009. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 149–152.
- Mohácsi-Gorove A. 2010. A lényeglátás vizsgálata idegen nyelvű újságcikk magyar összefoglalói alapján. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. *Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 35–59.

- Mohácsi-Gorove A. 2013. Minőségbiztosítási szabványok és gyakorlat a géppel támogatott emberi fordításban. In: Tóth Sz. (szerk.) 2013. *Társadalmi változások – nyelvi változások*. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest–Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Vol. 9. 233–239.
- Mohácsi-Gorove A. 2014. Évolution de la notion de qualité. *Circuit* 2014/122. <http://www.circuitmagazine.org/dossier-122/evolution-de-la-notion-de-qualite>

MUJZER-VARGA KRISZTINA

- Varga K. 2003. Die Unübersetzbarkeit kulturspezifischer Elemente. In: Theorie und Praxis des Übersetzens. Budapest: ELTE TFK Német Tanszék. 67–78.
- Mujzer-Varga K. 2006. (recenzió) Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció. *Fordítástudomány* VIII. évf., 1. szám, 119–123.
- Varga K. 2006. Balra ágazó szerkezetek fordítása magyarról németre. In: Klaudy K. (szerk.) *A világ nyelvei és a nyelvek világa*. A XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 2. Miskolc: ME. 447–452.
- Mujzer-Varga K. 2006. A fordítói utasítás szerepe és mibenléte, illetve a szerző és a fordító együttműködése. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 137–147.
- Mujzer-Varga K. 2007. Realien, kulturspezifische Elemente und Co. – Unterschiede und Veränderungen in der Auffassung kulturgebundener Lexeme. In: Horváth K. – Fekete Á. (Hsgb.) *Linguistische Beiträge ungarischer Nachwuchsgermanisten – Referate der III. Linguistischen Tagung ungarischer Nachwuchsgermanisten an der Universität Budapest am 6–7. April 2006*. Budapest: ELTE Germanistisches Institut. 115–128.
- Mujzer-Varga K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 55–84.
- Mujzer-Varga K. 2009. (recenzió) Falus Iván – Ollé János: Az empirikus kutatók gyakorlata. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 125–129.

NAGY ANITA

- Nagy A. 2007. (beszámoló) „Kommunikáció az információs technológia korszakában.” XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Siófok, 2007. április 19–21. *Fordítástudomány* IX. évf., 1. szám, 120–123.
- Nagy A. – Otori, T. – Mizuno, M. – Uchida, S. 2007. An Examination of Schema Types in the Metaphors of Human Relationship. In: *Proceedings of the 7th JCLA Annual Meeting 2007*. 120–130.
- Nagy A. 2009. (beszámoló) „A tudomány nyelve – a nyelv tudománya.” XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Eger, 2009. április 16–18. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 115–118.
- Nagy A. 2009. Metaforák fordítása közvetítőnyelven keresztül. *A magyar mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 616–620.
- Nagy A. – Otori, T. – Mizuno, M. – Uchida, S. 2009. Metaphors of Interpersonal Relationship: a Case from Japanese. *The Journal of Humanities* Vol. 16. 33–55.
- Nagy A. 2010. Metaforák működésben. Hogyan hat a közvetítőnyelv? In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 159–171.
- Nagy A. 2011. A metonimikus konkrétság átalakulásának eltéréseiről japán–angol–magyar és japán–magyar fordításban. *Fordítástudomány* XIII. évf., 1. szám, 5–21.
- Nagy A. 2011. (recenzió) James St. André (ed.): Thinking through Translation with Metaphors. *Across Languages and Cultures* Vol. 12. No. 2. 279–283.

NAGY NÓRA

- Nagy N. 2014. Kodály Zoltán tanévnyitó beszédének elemzése. In: Raátz J. – Tóth E. (szerk.) *A politikai beszéd*. Budapest: Trezor Kiadó. 115–119.
- Nagy N. 2014. Explicitáció *A nagy Gatsby* két magyar fordításában. *Fordítástudomány* XVI. évf., 2. szám, 70–87.
- Nagy N. 2014. (recenzió) Adamikné Jászó Anna: Klasszikus magyar retorika. *Fordítástudomány* XVI. évf., 2. szám, 117–119.
- Nagy N. 2015. Reáliák az *Egri csillagok* német és angol fordításában. *Fordítástudomány* XVII. évf., 1. szám, 47–59.

NEUMAYER DÉNES

- Neumayer D. 2009. Fizikai közlemények egykor és ma. In: Bocz Zs. (szerk.) *Porta Lingua 2014: Szaknyelvi regiszterek és használati szinterek*. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete (SZOKOE). 143–154.
- Neumayer D. Tudományos közlemények a fizikában: műfaj alapú vizsgálat. In: Váradi T. (szerk.) *Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia 3*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 109–122.
- Neumayer D. 2014. Kulturális különbségek a tudományos cikkek szerkezetében. *Fordítástudomány* XVI. évf., 2. szám, 37–54.

PAKSY ESZTER

- Paksy E. 2005. Szerző és olvasó viszonya a fordított szövegben. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 60–70.
- Paksy E. 2005. (recenzió) Paul Ricoeur: Sur la traduction. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 105–108.
- Paksy E. 2006. (recenzió) Jean Delisle (szerk.) Portraits de traductrices. *Fordítástudomány* VIII. évf., 1. szám, 117–118.
- Paksy E. 2007. A nyelvészeti pragmatika hatása a fordítástudományra. *Fordítástudomány* IX. évf., 1. szám, 58–68.
- Paksy E. 2010. A polifónia fogalma a fordításban. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 171–187.

SEIDL-PÉCH OLIVIA

- Péch O. 2005. (beszámoló) Beszámoló a tavaszi fordítói konferenciáról. *Modern Nyelvoktatás* XI. évf., 2–3. szám, 119–120.
- Péch O. 2005. (recenzió) Joanna Best – Sylvia Kalina (Hrsg.): Übersetzen und Dolmetschen: eine Orientierungshilfe. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 125–127.
- Péch O. 2005. (beszámoló) Az Akadémiai Kiadó II. Szótárnapja. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 119–121.
- Péch O. 2005. (beszámoló) a magyar fordítók és tolmácsok napja. *Alkalmazott Nyelvtudomány* V. évf., 1–2. szám, 177–179.
- Péch O. 2006. (recenzió) Szirmai Mónika: Bevezetés a korpusznyelvészetbe. *Fordítástudomány* VIII. évf., 1. szám, 123–124.

- Péché O. 2006. (beszámoló) „Antal László és a mai magyar nyelvtudomány” *Alkalmazott Nyelvtudomány* VI. évf., 1–2. szám, 219–222.
- Péché O. 2007. A lexikai kohézió vizsgálata a fordításkutatásban – új távlatok a korpusznyelvészeti módszernek köszönhetően. *Fordítástudomány* IX. évf., 1. szám, 79–96.
- Péché O. 2007. Die Erforschung der lexikalischen Kohäsion mit korpuslinguistischen Mitteln. In: Schmitt, Peter A. – Jüngst, Heike E. (Hrsg.): *Translationsqualität. Leipziger Studien zur angewandten Linguistik und Translatologie*. Vol. 5. Peter Lang Publishing Group. <http://www.peterlang.com/index.cfm?event=cmp.ccc.seitenstruktur.detailseiten&seitentyp=produkt&pk=40937>
- Péché O. 2007. A lexikai kohézió vizsgálata a fordításkutatásban egy korpusznyelvészeti eszközzel végzett kutatás tükrében. In: Váradí T. (szerk.) *I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia kötete*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 114–127. <http://www.nytud.hu/alknyelv-dok/proceedings07/>
- Péché O. 2007. Korpusznyelvészeti eszköz alkalmazása a lexikai kohézió vizsgálatánál. In: Geccsó T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelvelmélet – Nyelvhasználat*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 222–230.
- Péché O. 2009. Miért érdekes a lexikai kohéziós eszközhasználat vizsgálata a fordításkutatás számára? In: Menyhárt J. – Presinszky K. (szerk.) *Fordítás – kétnyelvűség (Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról)*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 27–38.
- Péché O. 2009. Analysing lexical cohesion in translation research using corpus linguistic methods. In: Váradí T. (szerk.) *Válogatás az I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásaiból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 103–116.
- Péché O. 2009. Kimutatható-e eltolódás a fordítások kohéziós eszközhasználatában? Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5. Budapest: Balassi Intézet. 635–640.
- Péché O. 2010. Szempontok a fordított szövegek sajátosságainak leírásához. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 73–85.
- Péché O. 2010. A volna – lenne előfordulási aránya fordított szövegekben. Szövegfeldolgozó eszközök alkalmazása a fordításkutatásban. In: Geccsó T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 238–243.

- Péché O. 2010. Korpusznyelvészeti módszer a fordításkutatásban. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a magyar nyelv évében*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola. 208–216.
- Péché O. 2011. Sprachliche Eigenschaften von Übersetzungen. Korpusbasierte Untersuchung für das Sprachenpaar Deutsch-Ungarisch. In: Schmitt, P. A. – Herold, S. – Weilandt, A. (Hrsg.) *Translationsforschung. Tagungsberichte der LICTRA IX. Leipzig International Conference on Translation & Interpretation Studies 19.-21.5.2010. Leipziger Studien zur angewandten Linguistik und Translatologie*. Vol. 10. Peter Lang Publishing Group. Teil 1 & 2. 621–628.
- Bozsik Gy. – Seidl-Péché O. 2011. (beszámoló) Fordítás- és tolmácsoláskutatás: Tegnap – Ma – Holnap. Beszámoló az Első Innsbrucki Fordítás- és Tolmácsolástudományi Konferenciáról. *Fordítástudomány* XIII. évf., 1. szám, 115–120.
- Seidl-Péché O. – Tamás D. 2011. (beszámoló) 5th Terminology Summit. Terminology 2010: Quality Matters – Terminológia 2010: Minőségügyi kérdések. Budapest, 2010. november 12–13. *Magyar Terminológia* Vol. 4. No. 1. 114–119.
- Seidl-Péché O. 2011. (beszámoló) Translata. *Hírmondó* 9. szám, 13–16.
- Seidl-Péché O. 2011. Warum wird die Verwendung lexikalischer Kohäsionselemente bei der translatorischen Tätigkeit beeinflusst? Neues zur Beschreibung sprachlicher Eigenschaften von Übersetzungen. In: Zybatow, L. – Petrova, A. – Ustaszewski, M. (eds.) 2012. *Translationswissenschaft interdisziplinär: Fragen der Theorie und der Didaktik*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 275–282.

PÉNZES TÍMEA

- Pénzes T. 2008. Női szerepek az irodalomban. In: Simigné F. Sarolta (szerk.) *Sokszínű nyelvészet. „Női szóval – női szemmel.” Genderkutatás a nyelvészetben és az irodalomban*. Miskolc: PASSZER 2000. 111–121.
- Pénzes T. 2008. A magyar turista utazási „kultúrája”. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica*. http://translat.btk.pte.hu/downloads/translat/translat_2008_nov.pdf
- Pénzes T. 2009. (recenzió) Kegyes Erika (Hrsg.) unter Mitarbeit von Ágnes Huszár. *Fordítástudomány* XI. évf., 1. szám, 147–149.
- Pénzes T. 2009. Az IDŐ ÉLŐLÉNY metafora nyelvi realizációi. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica I*. Pécs: PTE. 281–290.

- Pénzes T. 2009. Ünnepnepok és történelmi események – magyar, német és cseh lexémák kontrasztív összehasonlítása. Váradi T. (szerk.) *A III. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásai*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. <http://www.nytud.hu/alknyelvdok09/proceedings09.pdf>
- Pénzes T. 2010. Explicitáció a cseh sörfőzdei szókincs magyarra fordításában. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 117–133.
- Pénzes T. 2010. A cseh és a magyar gasztronómiai kifejezésekben megnyilvánuló eltérő világszemlélet fordítása. In: Simigné F. S. – Csetneki S. B. I. – Kegyesné Sz. E. (szerk.) *Az interkulturalitás aspektusai*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 104–111.
- Pénzes T. 2012. A napszakok nyelvi képe. In: Bárdosi V. (főszerk.) Gósy M. – Péteri A. (szerk.) *Tanulmányok. Nyelvtudományi Doktori Iskola. Asteriskos 1*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar doktori iskolák tanulmányai. Budapest: ELTE BTK. 267–287.

POLCZ KÁROLY

- Polcz K. et al. 2007. (főiskolai jegyzet) *Lexikai-grammatikai tesztek az OECONOM közgazdasági szaknyelvi vizsgához*. Budapest: ÁVF.
- Polcz K. et al. 2008. *Text by Text*. Budapest: Aula.
- Polcz K. 2008. (recenzió) Jorge Díaz Cintas – Aline Remael: Audiovisual Translation: Subtitling. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 2. 291–300.
- Polcz K. 2008. Az angol javaslattevő forma által megjelenített diskurzusaktusok a filmszövegek fordításában. *Fordítástudomány* X. évf., 2. szám, 5–21.
- Polcz K. 2009. A fogyasztási cikk terminus és hiponimái a magyar–angol szakmai nyelvhasználatban. *Magyar Terminológia* II. évf., 1. szám, 71–103.
- Polcz K. 2009. (recenzió) Károly Krisztina: Szövegtan és fordítás. *Magyar Terminológia* I. évf., 2. szám, 113–117.
- Polcz K. 2010. Oh, My God – Ó, te jó ég: Vallási tartalmú indulatszók és indulati kifejezések az angol nyelvű filmek magyar fordításában. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 36–56.
- Polcz K. 2010. Az angol diskurzusaktusok direktségi szintjének változása a magyarra fordított filmszövegekben. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya*. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Eger: B.V.B Nyomda és Kiadó Kft. 190–198.
- Polcz K. 2011. Pragmatikai ekvivalencia a beszédaktusok fordításában. *Magyar Nyelvőr* CXXXV. évf., 2. szám, 195–214.

Polcz K. 2011. Konvencionálisan indirekt beszédaktusok fordításának pragmatikai modellje angol–magyar nyelvpárban. In: Boda I. K. – Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció. A XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Debrecen: MANYE/Debreceni Egyetem. 268–277.

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

- Pusztai I. 2006. Személyiségközpontú nyelvtanítás a felsőoktatásban. In: Demeter É. – Solymosi M. (szerk.) *Szegedi Nyelvi Mozaik*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 11–16.
- Pusztai-Varga I. 2007. Felnőtt-e az egyetemista? In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua 2007. Szaknyelvoktatásunk-határokon átívelő híd. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról*. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. 185–191.
- Pusztai-Varga I. 2008. Műfordítók mint kulturális brókerek. *Fordítástudomány* X. évf., 2. szám, 39–47.
- Pusztai-Varga I. 2008. A forrás- és célkultúra viszonyának hatása a fordítói megoldásokra. Kulturálisan kötött kifejezések átültetése versfordítások esetén. In: Keresztes L. – Laihonen, P. – Maticsák S. (szerk.) *Folia Uralica Debreceniensia* 15. Debrecen: Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Intézet. 83–113.
- Pusztai-Varga I. 2010. A nyelvi kifejtés típusa finn versek angol és magyar fordításában. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 135–159.
- Pusztai-Varga I. 2010. (F)elszabadító fordításelmélet. A fordításelmélet oktatása a szakfordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2009–2010*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 75–86.
- Pusztai-Varga I. 2010. Műfordítás-kutatás a nyelvészet és kultúratudomány határán. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica II*. Pécs: PTE BTK FKK. 77–86. <http://transdev.btk.pte.hu/images/transpann/transl2ver6.pdf>
- Pusztai-Varga I. 2010. Emlékezés Valló Zsuzsa munkásságára. *Fordítástudomány* XII. évf., 1. szám, 75–80.
- Pusztai-Varga I. 2011. (beszámoló) Domestication and Foreignization in Translation Studies. Finnország, Joensuu, 2011. szeptember 29. – október 1. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 107–112.

- Pusztai-Varga I. – Sarkadi Á. 2012. Diszlexiások nyelvi képzése a Szegedi Tudományegyetemen. *Módszertani Közlemények* 52. évf., 4. szám, 30–40.
- Pusztai-Varga I. 2013. Műfaji sokszínűség a minőség tükrében a természettudományi szakfordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2012–2013.* Gödöllő: Szent István Egyetem. 13–23.
- Pusztai-Varga I. 2014. 5-ös borkóstoló, nyár, zsírosdeszka – Kreativitás a szakfordításban. In: Fata I. – Veresné Valentinyi K. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2014.* Gödöllő: Szent István Egyetem. 30–41.

ROBIN EDINA

- Robin E. 2010. (beszámoló) Fordítástudomány 2010. XII. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. VII. Fordítástudományi PhD-konferencia. *Fordítástudomány* XII. évf., 1. szám, 87–92.
- Robin E. 2010. Explicitáció a lektorált fordításokban – az explicitáció mint szerkesztési művelet. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 42–66.
- Robin E. 2010. Explicitáció a lektorált fordításokban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* V. évf., 1. szám, 179–190.
- Robin E. 2011. (recenzió) Anthony Pym: Exploring Translation Theories. *Fordítástudomány* XIII. évf., 1. szám, 121–128.
- Makkos A. – Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a fordítói kompetencia függvényében. In: Váradi T. (szerk.) *V. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia online kötete.* Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. www.nytud.hu/alknyelvdok11/proceedings11
- Robin E. 2011. (recenzió) Horváth Péter Iván: a szakfordítások lektorálása. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 116–122.
- Makkos A. – Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a visszafordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XI. évf., 1–2. szám, 135–150.
- Makkos A. – Robin E. 2012. Fordítói műveletek a kompetencia függvényében. In: Horváthné Molnár K. – Sciacovelli A. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében.* A MANYE kongresszusok előadásai 8. Budapest–Szombathely–Sopron: NYME. 305–318. http://www.kjf.hu/manye/2011_szombathely/kotet/39_robin_makkos.pdf
- Robin E. 2012. Fordítás és újraserkesztés. Mit tesz a szerkesztő a fordított szöveggel? *Filológia.hu* <http://www.filologia.hu/kisebb-kozlemenyek/>

- forditasok-ujraszerkesztese.-mit-tesz-a-szerkeszto-a-forditott-szoveggel.html
- Robin E. 2012. Explicitáció és implicitáció a lektorálásban. In: Váradi T. (szerk.) VI. *Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia online kötete*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 134–139. <http://www.nytud.hu/alknyelvdok12/proceedings12/robin2012.pdf>
- Robin E. 2013. Fordítói és lektori műveletek a fordított szövegekben. In: Tóth Szergej (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó. 188–198.
- Robin E. 2013. Az explicitáció etikája. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 49–64.
- Robin E. 2013. Egyedi nyelvi elemek a fordításban. Sonia Tirkonnen-Condit hipotézisének hatása a fordítástudományra. *Fordítástudomány* XV. évf., 1. szám, 92–102.
- Robin E. 2014. Mit árulnak el a statisztikák a lektorált fordításokról? In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *Nyelv – társadalom – kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák*. A XXIII. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest: MANYE – ELTE. 527–534.
- Makkos A. – Robin E. 2014. Explicitation and Implication in Back-translation. *Current Trends in Translation Teaching and Learning* Vol. 5. 151–182. http://www.cttl.org/uploads/5/2/4/3/5243866/nov_27_complete_cttl_e_2014.pdf
- Robin E. 2014. Explicitation and Implication in Revised Translations. In: Veselovská, L. – Janebová, M. (eds.) *Complex Visibles Out There. Proceedings of the 2014 Olomouc Linguistic Colloquium*. Olomouc: Palacký University. 559–574.
- Robin E. 2015. A fordító mint lektor. In: Horváth Ildikó (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 35–46.

SATO NORIKO

- Sato N. – Székács A. 2007. Politikai korrekt nyelvhasználat az európai japán nyelvoktatásban és a távol-keleti térségi kutatásokban. In: Farkas I. – Molnár P. (szerk.) *Japanisztika. Konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2005 – 2006*. Budapest: Károli Gáspár Tudományegyetem. 149–160.
- Sato N. – Hidasi J. – Székács A. 2007. Dai ni dai san gaikokugo gakushuu ni okeru motibeeshon iji koujou no tame no samazamana katsudou (Különböző

- oktatási tevékenységek a második és harmadik idegennyelv elsajátításának motiválására). *Japanese Language Education in Europe* Vol. 11. 118–122.
- Sato N. 2008. (recenzió) Fons Trompenaars: *Riding the Whirlwind. Connecting People and Organization in a Culture of Innovation*. *Fordítástudomány* X. évf., 2. szám, 107–111.
- Sato N. 2008. Hanngarii niokeru nihongo boomu (A Japán iránti érdeklődés Magyarországon). In: *A Duna ékköve*. 2002-es kiadás harmadik kiadása. Tokyo: Akashi Shoten. 338–345.
- Sato N. – Székács A. 2008. CEFR ni motozuku nihongo kjóiku towa? – Taiwa ni motozuku ibunka komjunikeshon nourjoku wo zashinau nihongo kjóiku wo mezashite (Milyen a KER alapú japánnyelv-oktatás?). *Japanese Language Education in Europe* Vol. 13. 211–218.
- Sato N. – Székács A. 2008. Milyen munkaerőt igényelnek a hazánkban működő távol-keleti cégek? Új utak a távol-keleti régió menedzsmentjében és kultúrájában otthonos emberi erőforrás képzése terén. In: Majoros P. (szerk.) *Reformok útján*. Tudományos Évkönyv. Budapesti Gazdasági Főiskola. 116–125.
- Sato N. 2009. A tolmács és a tolmácsolás terminusok értelmezése a japán és az európai kultúrában. *Magyar Terminológia* II. évf., 2. szám, 237–254.
- Sato N. 2009. A terminológia tisztázásának fontossága a magyar–japán tolmácsolásban. In: *Proceedings of Symposium of the Japanese Language Education in Hungary*. Budapest: Magyarországi Japánnyelv-oktatók Társasága – Japán Alapítvány Budapest. 37–45.
- Sato N. – Székács A. 2009. CEFR ni motozuku nihongo kyouiku to wa? (Mi is a CEFR alapú japánnyelv-oktatás?). *Japanese Language Education in Europe* Vol. 13. 211–218.
- Sato N. 2009. Hangarii niokeru Nihongo Kyouiku to CEFR (A magyarországi japánnyelv-oktatás és a KER). In: *Proceedings of Symposium of the Japanese Language Education in Hungary*. Budapest: Magyarországi Japánnyelv-oktatók Társasága – Japán Alapítvány Budapest. 65–72.
- Sato N. – Hidasi J. – Székács A. 2009. Nyelv és gender Japánban. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya*. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Eger: B.V.B Nyomda és Kiadó Kft. 417–427.
- Sato N. – Hidasi J. – Székács A. 2010. Hangarigo no gengoshiyou niokeru gender bias to political correctness (Gender és politikai korrektség a magyar nyelvhasználatban). In: Endo O. – Kobayashi M. – Sakurai T. (eds.) *Sekai wo Tsunagu Kotoba*. Tokyo: Sangensha. 237–254.

SERMANN ESZTER

- Sermann E. 2005. Kөрkép a spanyol fordítástudományról. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 80–89.
- Sermann E. 2005. (recenzió) Sulyok Hedvig: Magyar–olasz és olasz–magyar szójegyzék Verancsics Faustus Dictionariuma alapján. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* XVII. évf., 1–2. szám, 228–230.
- Sermann E. 2005–2006. A motiváció szerepe a fordítás oktatásában. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és Szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 108–117.
- Sermann E. 2006. Oktatási módszerek a fordítóképzésben. In: Demeter É. – Solymosi M. (szerk.) *Szegedi Nyelvi Mozaik*. Szeged: SZTE. 93–99.
- Sermann E. – Zsembery E. 2006. (beszámoló) II. Monoszlói Lectori Konferencia. A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. *Fordítástudomány* VIII. évf., 2. szám, 104–107.
- Fóris Á. – Sermann E. 2007. Cenni sul 'terminology policies' in Ungheria. *Quaderni Vergeriani: Associazione culturale italoungherese del Friuli Venezia Giulia* Pier Paolo Vergerio III. évf., 3. szám, 131–141.
- Sermann E. 2007. (recenzió) Fóris Á. – Tóth Sz. (szerk.) Ezerarcú lexiikon. Terminologia et Corpora–Supplementum. Tomus II. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VII. évf., 1–2. szám, 222–224.
- Sermann E. – Kis B. 2008. Honosítás és idegenítés az informatikai terminológiában. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában*. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4. Székesfehérvár: KJF. 172–176.
- Sermann E. 2008. (recenzió) Magris, M. – Musacchio, M. T. – Scarpa, F. (szerk.) *Manuale di terminologia*. Hoepli, Milano. *Magyar Terminológia* I. évf., 1. szám, 111–115.
- Sermann E. 2008. (recenzió) Magay T. (szerk.) Félmult és közeljövő. *Magyar Terminológia* I. évf., 2. szám, 291–295.
- Sermann E. 2009. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció elméleti és gyakorlati kérdéseiről. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5. Budapest: MANYE – Balassi Intézet. 779–783.
- Sermann E. – Fóris Á. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* III. évf., 1. szám, 41–55.
- Sermann E. – Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–117.

- Sermann E. 2010. (recenzió) Fóris Á.: Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába. *Magyar Nyelvőr* CXXXIV. évf., 1. szám, 121–125.
- Sermann E. 2010. Sobre un modelo de organización terminológica: el proyecto TERMINESP. In: Mihalovics Á. – Balogh J. (szerk.) *Études Françaises* 5. Languages de spécialité: recherches et formations. Linguaggi specialistici: ricerca e formazione. Lenguajes para propósitos específicos: investigación y formación. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. 2008. június 13–14. Veszprém: Pannon Egyetem Kiadó. 265–270.
- Sermann E. 2011. A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 72–87.
- Sermann E. 2011. (szótárkritika) Schroeder, G. – Iker B. 2009. Olasz–magyar, magyar–olasz turisztikai szótár. Szeged: Grimm Kiadó. *Magyar Terminológia* IV. évf., 2. szám, 99–106.

SOMODI JÚLIA

- Somodi J. – Wakai S. – Uryu A. 2007. A tolmácsolás nehézségei a magyarországi japán vállalatoknál. In: Farkas I. – Molnár P. (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2005–2006*. Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 161–184.
- Somodi J. 2008. (recenzió) Cseresnyési L.: Nyelvek és stratégiák. Avagy a nyelv antropológiája. *Fordítástudomány* X. évf., 1. szám, 131–134.
- Somodi J. 2009. Szöveghű fordítás vagy pragmatikai adaptáció? Japán nyelvű vállalati szövegek magyar fordításainak vizsgálata. In: Farkas I. – Molnár P. (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2007–2008*. Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 17–30.
- Somodi J. 2009. A japán megszólítási rendszer egy japán regény fordításának tükrében. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 641–647.
- Somodi J. 2009. Fordítási univerzálék a japán megszólítási rendszer magyar fordításaiban. *Fordítástudomány* XI. évf., 2. szám, 70–82.
- Somodi J. 2009. Kultúrák fordítása. Néhány szóban a japán–magyar fordításról. In: Farkas I. (szerk.) *Ismerjük meg Japánt! Bevezetés a japanisztika alapjaiba*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 203–219.

- Somodi J. 2012. A megszólító nyelvi elemek pragmatikai funkcióinak vizsgálata fordított szövegben. In: Horvátné Molnár K. – Sciacovelli, D. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 8.* Szombathely: Nyme SEK BTK. 319–327.
- Somodi J. 2013. Fordítói jelenlét a japán filmek magyar fordításában. *Fordítástudomány* XV. évf., 1. szám, 75–92.
- Somodi J. 2013. Pragmatics of Address Terms in Japanese-Hungarian Translation. *Ph.D. Workshop in Japanese Studies East and Central Europe 2013.* Budapest: Japan Foundation. 101–114.
- Somodi J. 2014. Nézői elvárások – Felmérés a japán filmek magyar fordításáról alkotott nézői véleményekről. *Filmszem. Filmtudományi online folyóirat.* IV. évf., 2. szám, Globlis Ázsia. 41–66.

SOMOS EDIT

- Somos E. 2004. (nekrológ) a szavak konstruktív ereje. Búcsú Hans Hönigtől. *Fordítástudomány* VI. évf., 2. szám, 129–130.
- Somos E. Cs. 2006. Nyelvem és világom határai: fordítástechnikai projektmunka a hungarika témakörében, magyar–német irányban. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua – 2006.* Debrecen: Center Print. 69–73.
- Somos E. Cs. 2006. Retorika és tolmácsoláskutatás. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból.* Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 70–76.
- Somos E. Cs. 2007. Berufsbild und Herausforderungen für DolmetscherInnen bei der SCIC. In: Muráth J. – Oláh-Hubai Á. (Hrsg.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens.* Wien: Praesens. 587–593.
- Somos E. Cs. 2012. (beszámoló) Nyelv, kultúra és társadalom a modern világban. N. A. Dobroljubov Állami Nyelvészeti Egyetem, Orosz Föderáció, Nyizsnyij Novgorod, 2012. május 28–30. *Fordítástudomány* XIV. évf., 2. szám, 120–123.

SZÉP BEA

- Szép B. 2007. A gazdasági jogi szakfordítás problematikája. *Acta Lingua Oeconomica. Az Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei.* Eger: EKF Líceum. 319–330.

- Szép B. 2008. Problematik des Übersetzens wirtschaftsrechtlicher Fachtexte. In: *Globalizáció – Európai Unió – Magyarország. Nemzetközi konferencia.* Eger, 2007. október 18. 274–284.
- Szép B. 2008. (recenzió) Fóris Ágota – Pusztay János (szerk.) *Utak a terminológiához. Fordítástudomány X. évf., 1. szám, 113–118.*
- Szép B. 2009. Adalékok a magyar jogi szaknyelv kialakulásának történetéhez. *Magyar Nyelvőr CXXXIII. évf., 3. szám, 310–322.*
- Balogh P. – Bódi K. – Szép B. – Tasi R. 2009. *Dayka Gábor összes művei.* Régi Magyar Költők Tára X. Budapest: Universitas.
- Szép B. 2010. A terminológiai és nyelvtörténeti kutatási módszerek ötvözése a szakfordítás vizsgálatában. In: Gecső T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 272–277.
- Szép B. 2011. Gibt es eine Rechtsprache? – Über die Rechtsdiskurse. In: Harsányi M. (szerk.) *Germanistische Studien.* Band VIII. Eger: Linceum Kiadó. 175–197.
- Szép B. 2012. Változások a jogi szakszókincsben – Egy diakrón vizsgálat bemutatása. In: Bárdosi V. (szerk.) *ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola.* Budapest: ELTE BTK. 351–367.

SZIJJ MÁRIA

- Szijj M. 2008. (beszámoló) „A kárpit és fonákja.” Műfordítás a hispán világban. VI. Nemzetközi Hispanisztikai Konferencia. 2008. május 28–30. *Fordítástudomány X. évf., 2. szám, 121–123.*
- Szijj M. 2009. Fordítás és műfordítás nem anyanyelvre. In: *Egység és sokszínűség az idegennyelv-oktatásban.* Budapest: BGF KVIK. 147–153.
- Szijj M. 2011. Egy fordítás újjászületése. *Fordítástudomány XII. évf., 1. szám, 78–96.*
- Szijj M. 2011. Eltérő nyelvi képeken alapuló fordítási nehézségek. In: Boda I. K. – Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció.* A XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 7. Debrecen: MANYE/Debreceni Egyetem. 511–518.
- Szijj M. 2011. A vízi vidámparkok metaforavilága Magyarországon és Spanyolországban. *NyelvVilág 11. szám, 11–17.*
- Szijj M. 2012. ¿Quién asume la traducción al castellano de la literatura de lenguas pequeñas? *NyelvVilág 12. szám, 70–75.*
- Szijj M. 2012. (recenzió) Nike K. Pokorn: Challenging the Traditional Axioms. Translation into a non-mother tongue. *Fordítástudomány XIV. évf., 1. szám, 98–102.*

Sziji M. 2012. Reklámból ikon – az Osborne-bika. *NyelvVilág* 13. szám, 69–74.

TAMÁS DÓRA

- Tamás D. 2004. (recenzió) Pollmann Teréz: Olasz–magyar fordítóiskola. *Fordítástudomány* VI. évf., 2. szám, 126–127.
- Tamás D. 2004. Cenni sul dialetto triestino. In: Sciacovelli, A. D. (ed.) „*Per seg- uir virtute e canoscenza*” *miscellanea di studi per Lajos Antal*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola (az Ambra sorozat különkiadása Antal Lajos professzor tiszteletére). 299–321.
- Tamás D. 2005. (beszámoló) Fordítástudomány 2005. Tudományos konferen- cia és FTK-öregdiák-találkozó. Budapest, 2005. március 31. – április 1. *Fordítástudomány* VII. évf., 1. szám, 105–109.
- Tamás D. 2006. (recenzió) Fóris Ágota: Hat terminológiai lecke. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VI. évf., 1–2. szám, 203–205.
- Tamás D. 2006. (recenzió) Scarpa, Federica: La traduzione specializzata. Lingue spe- ciali e mediazione linguistica. *Fordítástudomány* VIII. évf., 2. szám, 121–125.
- Tamás D. 2007. Az olasz gazdasági szótárakról. In: Fóris Á. – Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon*. (Terminologia et Corpora – Supplementum 2.) Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 41–55.
- Tamás D. 2007. A Magyarországon megjelent nyomtatott gazdasági szótárak- ról. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 189–222.
- Tamás D. 2007. (recenzió) Ablonczyné Mihályka Livia: Gazdaság és nyelv. *Magyar Nyelvőr* CXXXI. évf., 4. szám, 501–503.
- Tamás D. 2007. (recenzió) M. Magris, M. T. Musacchio, Rega, F. Scarpa (szerk.): Manuale di terminologia. *Fordítástudomány* IX. évf., 2. szám, 133–138.
- Tamás D. 2008. (szótárkritika) Oroszi Sándor: Közgazdasági fogalomtár és an- gol–magyar szótár. Pécsi Tudományegyetem, Felnőttképzési és Fejlesztési Intézet, Pécs. *Magyar Terminológia* I. évf., 1. szám, 134–136.
- Tamás D. – Fóris Á. – B. Papp E. – Bérces E. – Czékmán O. 2008. Terminusok jelen- tésmegadása magyar szótárakban. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az in- formációs technológia korszakában*. A XVII. MANYE Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4. Pécs–Siófok: MANYE – Kodolányi János Főiskola. 172–176.
- Tamás D. – Fóris Á. 2008. La lingua speciale dell’economia. *Quaderni Vergeriani* IV. évf., 4. szám, 69–90.

- Tamás D. – Sermann E. – Szladek E. 2008. (beszámoló) Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. Veszprém, 2008. június 13–14. *Magyar Terminológia* I. évf., 2. szám, 311–316.
- Tamás D. 2009. Az olasz és a magyar gazdasági rendszerek eltéréseinek hatása a gazdasági terminológiára. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 790–796.
- Tamás D. 2009. A trieszti TermIt adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* II. évf., 2. szám, 213–235.
- Tamás D. 2009. (recenzió) Fóris Ágota: Kutatásról nyelvészeknek. *Fordítástudomány* XI. évf., 2. szám, 106–111.
- Tamás D. – Tóth G. 2009. (recenzió) Sztanó László: Olasz–magyar kulturális szótár. *Alkalmazott Nyelvtudomány* IX. évf., 1–2. szám, 123–126.
- Tamás D. – Sermann E. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–117.
- Méh É. – Tamás D. 2010. (beszámoló) Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2009. szeptember 25. *Magyar Terminológia* III. évf., 2. szám, 118–121.
- Tamás D. 2011. Sugli equivalenti dei termini economici nel caso di neologismi. In: Zelényi A. – Zsibók A. (szerk.) *Corvinus nyelvi napok, „Szaknyelvoktatás és multikulturalitás.”* Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem IOK Alkalmazott Nyelvészeti Kutató- és Továbbképző Központ. 274–278. <http://portal.uni-corvinus.hu/index.php?id=31546>
- Tamás D. 2011. Terminológiai adatok soknyelvű dokumentálása. In: Hires-László K. – Karmcsi Z. – Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 434–438.
- Tamás D. – Ruttai M. 2011. (beszámoló) TERMNET (International Summer School). Bécs, 2010. május 24–28. *Magyar Terminológia* III. évf., 2. szám, 107–110.
- Tamás D. – Péch-Seidl O. 2011. (beszámoló) EAFT Summit (European Association For Terminology), Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2010. november 11–13. *Magyar Terminológia* IV. évf., 1. szám, 114–118.
- Tamás D. – B. Papp E. 2011. (beszámoló) Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2011. szeptember 30. *Magyar Terminológia* IV. évf., 2. szám, 295–297.

- Tamás D. 2012. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? *Fordítástudomány* XIV. évf., 1. szám, 5–20.
- Tamás D. 2012. Die Begriffliche Identität in den Wirtschaftswörterbüchern. *Magyar Terminológia* V. évf., 1. szám, 131–144.
- Tamás D. 2012. Az országspecifikus gazdasági-jogi terminusok megjelenítési lehetőségeiről a fordítói segédeszközökben. In: Pintér T. – Pődör D. – P. Márkus K. (szerk.) *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére*. Szeged: Grimm Kiadó. 252–269.
- Tamás D. 2012. DTT-Symposium. Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge. Heidelberg, 2012. április 19–21. *Magyar Terminológia* V. évf., 2. szám, 291–304.
- Sermann E. – Tamás D. 2013. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások, nyelvi változások. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai*. Szeged, 2012. április 12–14. Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 450–454.
- Tamás D. 2013. Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a *bistro* terminológiai projekt létrejöttének háttéréről. *Magyar Terminológia* VI. évf., 1. szám, 41–60.
- Tamás D. 2014. A közigazgatási és jogi szakszövegek fordításának terminológiai vonatkozásai. *Glossa Iuridica* I. évf., 1. szám, 74–84.
- Tamás D. 2014. Az alkotmány, az alaptörvény és a státútum terminusok által jelölt fogalmak terminológiai elemzése. *Glossa Iuridica* I. évf., 2. szám, 55–64.
- Tamás D. 2014. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről. Fordítástudományi értekezések I.* Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás D. 2015. A fordító mint terminológus. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és terminológus*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–65.

TÓTH ZSUZSANNA

- Tóth Zs. 2013. Terminológia a fordításban, a fordítóképzésben és egyéb oktatási programokban. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem, Nyelvi Központ. 106–117.
- Tóth Zs. 2014. Göncz Árpád 1990-es ópusztaszeri beszédének elemzése. In: Raátz J. – Tóth E. (szerk.) *A politikai beszéd*. Budapest: Trezor Kiadó. 99–107.

- Tóth Zs. 2014. Vallásfilozófiai szövegek fordítási kérdései. In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *Nyelv – Társadalom – Kultúra Interkulturális és multikulturális perspektívák, I–II. A XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28. Budapest: MANYE – Tinta Könyvkiadó. 558–563.
- Tóth Zs. 2014. (beszámoló) Fordítástudomány 2014. XIV. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. XI. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2014. április 9–10. *Fordítástudomány* XVI. évf., 2. szám, 76–80.

ZACHAR VIKTOR

- Zachar V. 2010. (recenzió) Radegundis Stolze: Übersetzungstheorien. Eine Einführung. *Fordítástudomány* XII. évf., 1. szám, 99–103.
- Zachar V. 2010. (recenzió) Susanne Göpferich – Arnt Lykke Jakobsen – Inger M. Mees (eds.): Behind the Mind. Methods, Models and Results in Translation Process Research. *Fordítástudomány* XII. évf., 2. szám, 135–138.
- Zachar V. 2011. Politikai neologizmusok a német és a magyar nyelvben és az ezekkel kapcsolatos fordítási problémák. In: Bárdosi V. (szerk.) *Tegnap filológiánk mai szemmel*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 175–183.
- Zachar V. 2011. Német politikai neologizmusok a rendszerváltás után. In: Lőrinczné Bencze E. – Zachar P. K. (szerk.) *A politológia és a nemzetközi kapcsolatok – a fiatal generáció szemével*. Budapest: Heraldika Kiadó. 182–195.
- Zachar V. 2011. Német neologizmusok a fordítói gyakorlatban. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 56–71.
- Zachar V. 2011. (beszámoló) Fordítók és Tolmaácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2011. szeptember 30. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 112–115.
- Zachar V. 2011. (recenzió) Kristin Bührig et al. (eds.) Translational Action and Intercultural Communication. *Fordítástudomány* XIII. évf., 2. szám, 122–127.
- Zachar V. 2012. A fordító minimális erőfeszítése – Vélt vagy valós probléma? In: Bárdosi V. (szerk.) *A szótól a szövegig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 269–276.
- Zachar V. 2013. (visszaemlékezés) a negyven év több mint egy évtizedéről. Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmaácsképző Tanszéke. Jubileumi évkönyv 1973–2013*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 211–213.
- Zachar V. 2013. Fordítási stratégiák a neologizmusokkal kapcsolatban. In: Bárdosi V. (szerk.) *Reáliák a lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 141–151.

- Zachar V. 2013. (konferenciabeszámoló) Fordítástudomány 2013. XV. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. X. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2013. április 18–19. *Fordítástudomány* XV. évf., 1. szám, 103–111.
- Zachar V. 2013. Valós fordítási feladatok, valós fordítási problémák – Műfajok és feladattípusok az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék mesterképzésén. *Szaknyelv és szakfordítás* 2013. szeptember. 23–30.
- Zachar V. 2014. A plágiumügyekkel kapcsolatos neologizmusok a magyar és a német nyelvben. In: Bárdosi V. (szerk.) *Szövegalkotó gyakorlatok, nyelvtelremtő praktikák*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 227–236.
- Zachar V. 2014. (visszaemlékezés) Emlékezés Szabari Krisztinára. *Fordítástudomány* XVI. évf., 1. szám, 110–111.
- Zachar V. 2014. (recenzió) Tamás Fáy: Sekundäre Formen des Foreigner Talk im Deutschen aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht. *Across Languages and Cultures* Vol. 15. No. 2. 309–311.

ZOLCZER PÉTER

- Zolczer P. 2014. The Constraints of Translating Humor in Audiovisual Media. *Eruditio – Educatio* (special issue: Humour in Contemporary Societies) Vol. 9. No. 3. 106–116.
- Zolczer P. 2014. (recenzió) Matthew M. Hurley – Daniel C. Dennett – Reginald B. Adams, Jr.: Inside Jokes: Using Humor to Reverse-Engineer the Mind. *Eruditio – Educatio* (special issue: Humour in Contemporary Societies) Vol. 9. No. 3. 137–140.
- Zolczer P. 2014. (recenzió) Minako O'Hagan – Carmen Mangiron: Game Localization: Translating for the Global Digital Entertainment Industry. *Fordítástudomány* XVI. évf., 1. szám, 85–89.
- Zolczer P. 2014. Multimedia in Foreign Language Teaching and Learning. *Katedra* XXI. évf., 7. szám, 32.
- Zolczer P. 2015. Filmfeliratok a nyelvoktatásban. *Katedra* XXII. évf., 8. szám, 29.
- Zolczer P. 2015. Angol nyelvű filmcímek magyar és szlovák fordításai. *Apertúra* 2015. tél. <http://uj.apertura.hu/2015/tel/zolczer-angol-nyelvu-filmcimek-magyar-es-szlovak-forditasai/>
- Zolczer P. – Seres N. 2015. Kohézió és fordítói szabadság: Grammatikai kohéziós eltolódások a gyermekirodalomban. In: Bárdosi V. (szerk.) *A nyelvi pragmatika kérdései szinkrón és diakrón megközelítésben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 261–272.

- Zolczer P. 2015. (recenzió) Anna Maszerowska – Anna Matamala – Pilar Orero (eds.) *Audio Description: New Perspectives Illustrated. Across Languages and Cultures* Vol. 16. No. 1. 143–148.
- Zolczer P. 2015. A feliratozás elméletéről, gyakorlatáról és didaktikájáról. *Fordítástudomány* XVII. évf., 1. szám, 5–18.

ASZTALOS-ZSEMBERY ESZTER

- Zsembery E. 2005. (beszámoló) I. Lektorai Konferencia. Szakmai továbbképzés a fordítási vizsgadolgozatok értékelésében részt vevő lektorok számára. Monoszló, 2005. június 17–19. *Fordítástudomány* VII. évf., 2. szám, 102–104.
- Zsembery E. – Sermann E. 2006. (beszámoló) II. Monoszlói Lektorai Konferencia. A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. *Fordítástudomány* VIII. évf., 2. szám, 104–108.
- Zsembery E. 2007. (recenzió) Malcolm Williams: *Translation Quality Assessment: An Argumentation-Centered Approach*. *Fordítástudomány* IX. évf., 1. szám, 131–136.
- Zsembery E. 2007. Fordítások értékelése a szakfordító-képzésben. In: F. Silye M. (szerk.) *Porta Lingua*. Debrecen: DE. 369–380.
- Zsembery E. – Bakti M. 2007. A számítógéppel támogatott fordításértékelés lexikai kohéziós vizsgálat tükrében. In: F. Silye M. (szerk.) *Porta Lingua*. Debrecen: DE. 257–267.
- Asztalos-Zsembery E. 2008. A szakfordítóképzés tanfordításainak hibaelemzésen alapuló értékelése gyakorlati megközelítésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 66–92.

AZ ELTE FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAMBAN FOKOZATOT SZERZETT HALLGATÓK (2009–2015)

	Név	Kezdés éve	Az értekezés címe	Nyilvános védés időpontja	Témavezető
1.	Bánhegyi Mátyás	2005	A politika és az ideológia hatása érvelő típusú politikai újságcikkek fordítására	2009. 10. 20.	Károly Krisztina
2.	Somos Edit	2003	A szónok és tolmácsa bilaterális és transznacionális kontextusban	2010. 02. 03.	Szabari Krisztina
3.	Horváth Péter Iván	2003	A lektori kompetencia	2010. 03. 12.	Klaudy Kinga
4.	Vándor Judit	2004	Adaptáció és újrafordítás	2010. 03. 12.	Klaudy Kinga
5.	Mujzer Varga Krisztina	2003	Honosítás és idegenítés – reálialexémák megfeleltetése az egyperces novellák fordításában	2010. 05. 14.	Drahota-Szabó Erzsébet
6.	Fáy (Csehó) Tamás	2004	A másodlagos xenolektus vizsgálata fordításelméleti szempontból	2010. 11. 29.	Földes Csaba
7.	Kovácsné Dudás Andrea	2003	Szállodai honlapok pragmatikai elemzése az interperszonális kapcsolatok szempontjából	2010. 12. 01.	Kocsány Piroska
8.	Hutterer Mihály	2004	Szövegkohézió feliratozott filmelőzetesekben	2010. 12. 05.	Knipf Erzsébet
9.	Dudits András	2004	A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai	2011. 03. 11.	Gósy Mária
10.	Fischer Márta	2005	A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra	2011. 03. 25.	Muráth Judit
11.	Bakti Mária	2005	Diszharmonias jelenségek a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukcijában	2011. 04. 28.	Gósy Mária
12.	Tamás Dóra	2003	A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről	2011. 06. 10.	Fóris Ágota
13.	Paksy Eszter	2004	Szerzői és olvasói szerepek a fordítás folyamatában	2011. 06. 17.	Szili Katalin
14.	Varga Ágnes	2005	A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei	2012. 03. 09.	Prószyński Gábor
15.	Pénzes Tímea	2006	Az idő képe a magyar, a cseh és a német nyelvben	2012. 04. 20.	Bañcerowski Janusz
16.	Seidl-Pécs Olivia	2004	Fordított szövegek számítógépes összevetése	2012. 04. 26.	Prószyński Gábor
17.	Polcz Károly	2007	Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban	2012. 10. 26.	Klaudy Kinga

Név	Kezds éve	Az értekezés címe	Nyilvános vé- dés időpontja	Témavezető
18. Berczné Szép Beáta	2006	A szakfordítás szerepe a magyar gazda- sági jogi szakszókincs kialakulásában	2012.10. 29.	Nyomárkay István
19. Lukács András	2005	Műfajspecifikus megfeleltetési stratégi- ák az útikönyvek fordításában	2013. 02. 04.	Papp Andrea
20. Tóth Andrea	PE	A beszédszünetek és hezitációk vizsgálá- ta a szinkrontolmácsok célnyelvi beszéd- produkciónak	2013. 06. 28.	Lengyel Zsolt
21. Zachar Viktor	2009	A neologizmusok fordításának vizsgálata relevanciaelméleti szempontból	2013. 10. 11.	Szabari Krisztina
22. Pusztai-Varga Ildikó	2007	Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordí- tási megoldásai finn versek magyar és angol fordításában	2013. 11. 15.	Drahota-Szabó Erzsébet
23. Sermann Eszter	2004	A terminológiai szabványosítás és a ter- minológiai harmonizáció fordítási vo- natkozásai	2014. 03. 14.	Fóris Ágota
24. Lengyel István	2004	A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben	2014. 06. 06.	Prószyk Gábor
25. Sato Noriko	2007	A vállalati és üzleti tolmács kettős loja- litása a magyar–japán és a japán–ma- gyar interperszonális kommunikációban	2014. 11. 28.	Hidasi Judit
26. Károly Adrienn	2008	A fordítás szerepe az angol mint ide- gen nyelv tanulásában és oktatásában: az európai uniós szövegek fordításának vizsgálata	2015. 02. 27.	Károly Krisztina
27. Robin Edina	2009	Fordítási univerzálék a lektorált szöve- gekben	2015. 04. 29.	Klaudy Kinga
28. Makkos Anikó	2009	Összehasonlítható kompetenciák anya- nyelvi és fordított szövegekben	2015. 05. 20.	Dróth Júlia
TOVÁBBI NYILVÁNOS VITÁK a 2014/2015-ös TANÉV TAVASZI FÉLÉVÉBEN				
Somodi Júlia	2006	Megszólítások pragmatikája japán–ma- gyar összevetésben	2015. 06. 12.	Hidasi Judit
Harsányi Ildikó	2006	A fordítás mint kontextus a metaforák konceptualizációs folyamatában	2015. 06. 15.	Kövecses Zoltán
Mohácsi-Gorove Anna	2007	A minőség fogalma a fordítástudomány- ban és a lektorálás mint minőségbiztosí- tási garancia	2015. 06. 29.	Kis Balázs

A TANULMÁNYOK SZERZŐI ÉS TÉMAVEZETŐIK

Bánhegyi Mátyás (védett 2009-ben)	– Károly Krisztina
Faludi Andrea	– Fóris Ágota
Farkasné Puklus Márta	– Horváth Ildikó
Fischer Márta (védett 2011-ben)	– Muráth Judit
Nagy Nóra	– Klaudy Kinga
Pusztai-Varga Ildikó (védett 2013-ban)	– Drahota-Szabó Erzsébet
Robin Edina (védett 2015-ben)	– Klaudy Kinga
Tamás Dóra (védett 2011-ben)	– Fóris Ágota
Sereg Judit	– Horváth Ildikó
Sermann Eszter (védett 2014-ben)	– Fóris Ágota
Zolczer Péter	– Prószéky Gábor

Klaudy Kinga a tudományos közéletben széles körben ismert és elismert. Negyven éven keresztül az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék vezetője volt. A Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE) elnökeként, alelnökeként – többek között – a Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszusok szervezésének motorja. Még ma is a Fordítástudományi Doktori Program vezetője, a *Fordítástudomány* és az *Across Languages and Cultures* folyóiratok alapító főszerkesztője.

„A fordítás titkos ösvényein” című kötet Klaudy Kinga iskolateremtő munkásságát mutatja be. Először 2010-ben jelent meg előtte tisztelgő kötet doktorandusz-hallgatók írásaiból „Nyelvek találkozása a fordításban” címmel, hogy betekintést nyújtson több évtizedes munkájának kézzelfogható eredményeibe. Ez a könyv – ahogy alcíme is jelzi („Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.”) – e kötet szerves folytatása, doktoranduszok és már végzett hallgatók írásaiból ad válogatást, hogy ezzel tiszteleghesse nek Klaudy Kinga munkássága és a tudományos utánpótlás-nevelés területén elért hazai és nemzetközi mércével is kiemelkedő eredményei előtt.

A kötetben megjelenő tanulmányok témájukat tekintve három nagyobb fejezetre oszthatók: I. Fordítás, szöveg és struktúra; II. Irodalmi fordítás, audiovizuális fordítás és stratégiák; III. Fordítás és terminológia. A negyedik rész a doktori programhoz közvetlenül kapcsolódó folyóiratokat és publikációkat tekinti át.

A könyvet haszonnal forgathatják egyetemi oktatók és hallgatóik, a fordítóképzésben részt vevő tanárok és diákjaik, valamint a fordítás elméletével és gyakorlatával foglalkozó szakemberek és kutatók.

ISBN 978-963-284-605-7

9 789632 846057